

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ŞEHİR PLANLAMANIN KURUMSALLAŞMASINDA BİR KAMU MİMARİ:
MİTHAT YENEN (1908-1987)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe Bilge KEÇEBAS

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimarlık Tarihi Programı

EKİM 2023

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ŞEHİR PLANLAMANIN KURUMSALLAŞMASINDA
BİR KAMU MİMARİ: MİTHAT YENEN (1908-1987)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Ayşe Bilge KEÇEBAS
(502201101)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimarlık Tarihi Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Vesile Gül CEPHANECİGİL

EKİM 2023

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nün 502201101 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Ayşe Bilge KEÇEBAŞ, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “ŞEHİR PLANLAMANIN KURUMSALLAŞMASINDA BİR KAMU MİMARİ: MİTHAT YENEN (1908-1987)” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Doç. Dr. Vesile Gül CEPHANECİGİL**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Zeynep KUBAN TOKGÖZ**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Gülşen ÖZAYDIN
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Teslim Tarihi : **14 Eylül 2023**
Savunma Tarihi : **12 Ekim 2023**

Anneanneme,

ÖNSÖZ

Lisans eğitimim sırasında karşılaştığım, Doğan Kuban'ın "Türk Ahşap Konut Mimarisi" adlı eseri, Türk evinin bu kitapta derlenmiş unsurlarıyla birlikte Türk mimarlığına ilişkin bilginin üretimine dair ilgimi keşfetmemi ve lisansüstü yolculuğuma başlamamı sağladı. Bu nedenle çalışmalarımı Geç Osmanlı Dönemi odaklı şekillendirmek niyetindeydim. Sonrasında bu dönemde şehir ve şehirciliğin nasıl algılandığına ilişkin araştırmalarım, beni önce Erken Cumhuriyet Döneminde şehir planlamaya ve oradan da planlama konusunda literatürde pek çok yerde adı geçen, ancak hakkında ayrıntılı bir bilgiye rastlayamadığımız Mithat Yenen'e götürdü. Tez çalışmam sırasında kendisinin Türk evi ve Türk şehirleri üzerine öncü düşünceleri olduğunu fark etmek, beni başlangıç fikrime tekrar kavuşturduğu için oldukça mutlu etti. Meslek hayatı boyunca pek çok insan yetiştiren Mithat Yenen'in bana öğrettikleri için öncelikle kendisine teşekkür etmek ve saygıyla anmak istiyorum. Umuyorum ki bu tez, ömrünü, mesleğini iyi ve dürüstçe ifa etmeye çalışmış bir mimarın fikir dünyasının, birikiminin ve hayatının bir nebze olsun aydınlanmasını sağlar.

Mithat Yenen ile karşılaşmama vesile olan, yüksek lisans yolculuğumun ilk safhalarından itibaren bilgisi ve kıymetli görüşleriyle beni aydınlatmış olan, tezin hem araştırma hem de yazım aşamalarında desteklerini esirgemeyen değerli danışmanım Doç. Dr. Gül Cephaneçigil'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez savunmamda jüri üyesi olarak bulunmayı kabul ederek çalışmaya kıymetli görüşleriyle katkıda bulunan Prof. Dr. Zeynep Kuban Tokgöz ve Prof. Dr. Gülşen Özaydın'a pek çok teşekkür ederim.

Tezin araştırma sürecinde sorularımı yanıtlayan İTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden sayın Prof. Dr. Aliye Ahu Akgün ve sayın Doç. Dr. Başak Demireş Özkul'a teşekkür ederim. Ayrıca İBB arşivlerine erişmem konusunda yardımcı olan sayın Esra Kudde ve Ankara Büyükşehir Belediyesi Harita Şube Müdürlüğü arşivlerine erişmeme yardımcı olan sayın Vedat Sancaktar'a; Mithat Yenen ve Mukadder Çizer'in ortak çalışması olan "Ankara Türk Eti Yapı Kooperatifi" projesinin albümünü benimle paylaşan sayın Orkun Dayıoğlu'na; Almanca, Osmanlı Türkçesi, ve sahip olduğu tüm bilgisini diğerkâmlıkla benimle paylaşan sevgili ağabeyim Burak Keçebaş'a teşekkür ederim.

Mithat Yenen'in hayat hikayesiyle ilgili karanlık kalan noktaları aydınlatan ve çalışmayı ilerletebilmem için tavsiyeleriyle yardımcı olan sayın Mine Kazmaoğlu ve sayın Adnan Kazmaoğlu'na; Mithat Yenen'in arşivini benimle paylaşan ve çalışma için oldukça önem teşkil eden belgelere ulaşmamı sağlayan sayın Oğuz Yenen'e, aileye ilişkin araştırma bulgularını benimle paylaşan ve aile mektuplarını tezimde kullanmama izin veren sayın Funda Soysal'a, aileyle irtibata geçmem için ilgisini ve vaktini ayıran sayın Aylin Öney Tan'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmanın ilerlemesi için arşivlerine erişmem konusunda yardımcı olan Ankara Büyükşehir Belediyesi Harita Şube Müdürlüğü, İBB Arşiv Şube Müdürlüğü ve Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü, İller Bankası Arşiv Müdürlüğü ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Planlama ve İmar Müdürlüğü'ne teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak, tez çalışmamın en kritik zamanlarına şahitlik eden kıymetli çalışma arkadaşlarım Arş. Gör. Damla Tuğrul, Arş. Gör. Oben Sena Uyanık ve Arş. Gör. Yusuf Kaya'ya; lisans ve yüksek lisans sürecimde desteklerini esirgemeyen sevgili arkadaşlarım ve meslektaşlarım Ece Savaş, Merve Yalçinkaya ve Tuğçe Şimşek Vardar'a; hayatım boyunca koşulsuz sevgilerini ve güvenlerini hissettiğim, her zaman arkamda olan sevgili aileme pek çok teşekkür ederim.

Ekim 2023

Ayşe Bilge Keçebaş
Mimar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	vii
KISALTMALAR	xi
ÇİZELGE LİSTESİ	xiii
ŞEKİL LİSTESİ	xv
ÖZET	xix
SUMMARY	xxiii
1. GİRİŞ	1
2. GENÇLİK YILLARI (1920-1928)	7
3. EĞİTİM HAYATI: STUTTGART TEKNİK ÜNİVERSİTESİ (1929-1935) ... 9	
3.1 Stuttgart Teknik Üniversitesi'nde Mimarlık Eğitimi	10
3.2 Mithat Yenen'in Stuttgart Yılları: (1929-1935)	12
3.2.1 Staj dönemi ve Ernst Egli	19
3.2.2 İstanbul Şehir Planı Komisyonu (1933).....	22
4. PLANLAMA ÇALIŞMALARI: ANKARA (1936-1958)	23
4.1 Jansen ve Ankara'nın İmarı.....	23
4.2 Şehir Planlamanın Teşkilatlanması ve Belediyeler İmar Heyeti.....	26
4.2.1 Simav Kasabası imar planı (1944).....	32
4.3 1945 İtibariyle Değişen Şehir Planlama Teşkilatı ve Tartışmalar.....	36
4.3.1 İller Bankası (1945-1957).....	36
4.3.2 İmar yarışmaları	44
4.3.3 İmar ve İskân Bakanlığı'nın kuruluşu (1958).....	50
4.3.4 Şehir planlama eğitimi ve teknik eleman yetiştirmek.....	54
5. PLANLAMA ÇALIŞMALARI: İSTANBUL (1951,1957-1974)	59
5.1 Prost Planı ve Revizyon Komisyonu (1951)	60
5.2 İller Bankası İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğü ve Geçit Devri Nazım Planı (1958-1961).....	64
5.3 İmar ve İskan Bakanlığı Müsteşarlığı (1960-1966) ve Dönem Tartışmaları ...	66
5.3.1 Doğu Marmara Bölge Planı (1960-1963)	69
5.3.2 Zonguldak Kömür Havzası Bölge Planı (1937-1940) ve Zonguldak Bölgesi Ön Planı (1960-1964)	72
5.3.3 Uluslararası bölge planlama organizasyonları.....	75
5.3.4 Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu (1966-1974).....	81
5.4 GEEAYK'daki Çalışmalar (1951-1982)	105
6. MİMARİ PROJELERİ VE PLANLAMA UYGULAMALARI	109
6.1 Kavaklıdere'de Bir Apartman (1948).....	109
6.2 Modern Dönemde Ucuz Konut Uygulamaları: Yapı Kooperatifleri.....	111
6.2.1 Ankara Baraj Evleri Yapı Kooperatifi (1951-1957).....	114
6.2.3 Ankara Türk Eti Yapı Kooperatifi - Ankara Evleri (1953)	121
6.2.4 İlbank Blokları (1954-1965)	124
6.2.5 Kalaba Mebusevleri (1951)	129
6.3 Kişisel Bir Proje: Ankara Gölbaşı Hafta Sonu Evi (1953).....	131

7. TÜRK ŞEHİRLERİNE DAİR ARAŞTIRMALARI VE ŞEHİRCİLİK	
ANLAYIŞI	137
7.1 Milli Mimari ve Türk Şehirlerinin Hususiyetleri	137
7.2 Yeni Şehircilik Nasıl Olmalı?.....	147
8. DEĞERLENDİRME.....	153
KAYNAKLAR.....	163
EKLER.....	175
ÖZGEÇMİŞ.....	185

KISALTMALAR

BİNP	: Büyük İstanbul Nâzım Plan
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GEEAYK	: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
GSA	: Güzel Sanatlar Akademisi
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İETT	: İstanbul Elektrik, Tramvay ve Tünel İşletmeleri
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
UIA	: Union Internationale des Architectes (Uluslararası Mimarlar Birliği)
Y. Müh.	: Yüksek Mühendis

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 3.1 : Mithat Yenen'in Stuttgart Teknik Üniversitesi'nde okurken aldığı dersler ve okulun belirlediği not dereceleri.

Çizelge 4.1 : Mithat Yenen'in jüri üyeliği yaptığı şehir planlama ve mimari proje yarışmaları.

ŞEKİL LİSTESİ

- Şekil 2.1 :** Mithat Yenen (sol başta) ve Sakarya İzci Oymağı'ndan bir grup. Sağ taraftaki yazı: "29/10/1926: Ankara seyahati".
- Şekil 2.2:** Mithat Yenen'in İstanbul Erkek Lisesi'nden aldığı 1 Temmuz 1928 tarihli şahadetnamesi.
- Şekil 3.1 :** Mithat Yenen'in resmettiği aile üyeleri, 1942-1950 (üst-soldan sağa) Aliye Yenen, Gönül Öney, Kaya Yenen; (alt-soldan sağa) Sevgi Soysal, İzzet Yenen, Mine Kazmaoğlu.
- Şekil 3.2 :** Aliye Yenen. "Sevgili Bonatz'ıma Aliye'den, 8 Mayıs, 1945".
- Şekil 3.3 :** (Soldan sağa) Arif Hikmet Holtay, Paul Bonatz, Mithat Yenen, tarih yok.
- Şekil 3.4 :** Mithat Yenen'in Ludwig Bauer şirketinde yaptığı staja dair belge.
- Şekil 3.5 :** Mithat Yenen'in Ankara'da Robert Örley-Baurat şirketinde yaptığı ofis stajına dair belge.
- Şekil 3.6 :** Mithat Yenen'in Ernst Egli'nin İstanbul'daki ofisinde yaptığı staja dair belge.
- Şekil 4.1 :** Ankara Umumi Planı.
- Şekil 4.2 :** Jansen'in Gaziantep ve Ceyhan İmar Planları.
- Şekil 4.3 :** Simav kasabasının genel görünüşü. Fotoğraf: Mithat Yenen.
- Şekil 4.4 :** Simav Kasabası Müstakbel Umumi Görünüş.
- Şekil 4.5 :** Simav Kasabası Müstakbel İmar Planı, Yol Profilleri 1/100.
- Şekil 4.6 :** Simav Kasabası Müstakbel İmar Planı.
- Şekil 4.7 :** Simav, Kütahya-günümüz.
- Şekil 4.8 :** Birinci Türk Belediyecilik Kongresi'nde yeniden seçilen eski yönetim kurulu üyeleri.
- Şekil 4.9 :** Mithat Yenen (üstte, soldan üçüncü), Talat Özişik ve İzmirli mimarlar İzmir kotrada sahil gezisinde.
- Şekil 4.10 :** İmar ve İskân Bakanlığı Merkez Kuruluş Şeması.
- Şekil 4.11 :** 1966 yılına ait İmar ve İskan Bakanlığı Teşkilat Şeması.
- Şekil 5.2 :** "Sebikha Sedjoumi"nin gelişimi, 1/10000 ölçekli harita.
- Şekil 5.3 :** "Sebikha Sedjoumi" genel imar planı.
- Şekil 5.4 :** "Habib Bourguiba" Caddesi'nin konumlanması, Medine, 1/1000 ölçekli.
- Şekil 5.5 :** (solda) Plan üzerinde konut ve kamusal alanların gösterimi, (sağda) sokak kesitleri.
- Şekil 5.6 :** 1966 itibarıyla planlamaya dair organizasyon şeması.
- Şekil 5.7 :** Kongrede kabul edilen planlama düzeni şeması.
- Şekil 5.8 :** Almanya Şehir ve Bölge Planlama Akademisi azalığı kabul ve tebrik mektubu.
- Şekil 5.9 :** Marmara Bölgesi Yerleşme Düzeni.
- Şekil 5.10 :** Mithat Yenen BİNP bürosunda.
- Şekil 5.11 :** İstanbul Nakliyat Şebekesi ve Yenikapı-Şişli arasında önerilen trolleybüs hattının gösterimi.
- Şekil 5.12 :** Metro Teklif Güzergahı ve Tesir Sahaları 1990.
- Şekil 5.13 :** Beyoğlu bölgesi işyeri yoğunluğu maketi.

- Şekil 5.14 :** Suriçi koruma bölgelerinden bir sit alanı araştırması.
- Şekil 5.15 :** Suriçi ve Eyüp Koruma Bölgeleme Planı 1/10 000.
- Şekil 5.16 :** Koruma bölgeleri planı araştırmalarından Topkapı surları civarında karakteristik yol dokusu.
- Şekil 5.17 :** Boğaziçi Rumeli Yakası Yenikapı yalıları- 1/5000 koruma planı ve silüet çalışması.
- Şekil 5.18 :** GEEAYK tarafından İstanbul'da gerçekleştirilen bir toplantı, 1977.
- Şekil 5.19 :** Ayasofya ve Sepetçiler Köşkü'ne dair onarımlara ilişkin karar, 1955.
- Şekil 5.20 :** Eminönü'nde Yeni Postane arkasındaki alanda yapılacak olan inşaat ve alana bitişik bulunan sebilin yeni binanın cephesine monte edilmek kaydıyla yapılmasına ilişkin karar.
- Şekil 6.1 :** Kavaklıdere'deki apartmanın giriş bölümü.
- Şekil 6.2 :** Mithat Yenen'in mimarı olduğu Kavaklıdere'deki apartmanın bodrum kat ve zemin kat planları.
- Şekil 6.3 :** Barajevleri Kooperatifi Parselasyon ve İnşaat Tarzı Planı, 1956.
- Şekil 6.4 :** Baraj Evleri Eskiz Planı, Mithat Yenen.
- Şekil 6.5 :** Kavacık Ucuz Subay Evleri.
- Şekil 6.6 :** Kavacık Ucuz Subayevleri Parselasyon ve İnşaat Tarzı Planı, 1953.
- Şekil 6.7 :** Ucuz Subay Evleri Yapı Kooperatifi Yol Profilleri 1/100, Yapan: Y. Müh. Mimar Mithat Yenen.
- Şekil 6.8 :** İki yapı arasındaki gözle görülebilen kot farkı (solda), yol kotunun üzerinde kaldığı için merdiven eklenen bir giriş (sağda), Kavacık Ucuz Subay Evleri.
- Şekil 6.9 :** Plan Tip I/A ve I/B plan ve ön-arka görünüş çizimleri.
- Şekil 6.10 :** Plan Tip III plan ve ön-arka görünüş çizimleri. 3 Oda, 1 Hol, 155 m². "Not: İki katlı yapıldığı takdirde kiler merdiven yeri olacaktır".
- Şekil 6.11 :** Ankara Türk Evi Kooperatifi 1/1000 Mahallerlerin Umumi Parselasyon Planı, 1953, Yapan: Mithat Yenen.
- Şekil 6.12 :** Ankara Evleri Tiplerden Bir Mahalle, Çizen: Mukadder Çizer.
- Şekil 6.13 :** Ankara Evleri, A Tipi, Caddeden Görünüş. Çizen: Mukadder Çizer.
- Şekil 6.14 :** Ankara Evleri, A Tipi Planı Çizen: Mukadder Çizer.
- Şekil 6.15 :** Ankara Evleri, İkiz-A Tipi, Maket.
- Şekil 6.16 :** Ankara Evleri, 2A Tipi, Maket.
- Şekil 6.17 :** Plan no: 49950.
- Şekil 6.18 :** İlbank Blokları, Çankaya Parselasyon Planı, 1956?.
- Şekil 6.19 :** İlbank Blokları, Çankaya Parselasyon Planı, 1959.
- Şekil 6.20 :** Kalaba Kooperatifi Parselasyon ve İnşaat Tarzı Planı, 1951.
- Şekil 6.21 :** 1951 tarihli bu belgeye göre kooperatif projesini sadece Emlak ve Kredi Bankası değil Sümerbank da finanse etmiştir.
- Şekil 6.22 :** Milano Katedrali ve Yenen Ailesi. (soldan sağa) Sevgi Soysal, Kaya Yenen, Gönül Öney, Duygu Aykal, Mine Kazmaoğlu, Aliye Yenen, İzzet Yenen, Mithat Yenen.
- Şekil 6.23 :** Ankara Gölbaşı'ndaki haftasonu evinde ailenin bir kısmı bir arada: (solda, arkadan öne) Doğan Öney, Gönül Öney, Aylin Öney Tan, Aliye Yenen, (kucakta) Emre Aykal, (önde ayakta) Kerem Aykal, (sağda, önden arkaya) Sevgi Soysal, (kucakta) Funda Soysal, Mithat Yenen, Duygu Aykal, Mümtaz Soysal.
- Şekil 6.24 :** Gönül Öney, Gölbaşındaki haftasonu evinin terasında.
- Şekil 6.25 :** Gölbaşı Haftasonu Evi, Kesit, 1953, Çizen: Y. Müh. Mimar Mithat Yenen.

- Şekil 6.26 :** Gölbaşı Haftasonu Evi, Ön Cephe, 1953, Çizen: Y. Müh. Mimar Mithat Yenen.
- Şekil 6.27 :** Gölbaşı Haftasonu Evi, Yan Cephe, 1953, Çizen: Y. Müh. Mimar Mithat Yenen.
- Şekil 6.28 :** Gölbaşı Haftasonu Evi Doğrama Tafsilatı, Ölçü: 1/1, 25 Haziran 1953, Çizen: Y. Müh. Mimar Mithat Yenen.
- Şekil 6.29 :** Gölbaşı Evi Dahili Kapı Tafsilatı, Ölçü: 1/10 - 1/1, 17 Temmuz 1953, Çizen: Y. Müh. Mimar Mithat Yenen.
- Şekil 7.1 :** Birecik'in Mithat Yenen tarafından çekilmiş ve "Birecik'ten bir görünüş. Tamamen mahalli mimari bariz bir şekilde görünmektedir" başlığıyla yayınlanmış bir fotoğrafı.
- Şekil 7.2 :** Mithat Yenen tarafından çekilmiş ve "Amasya'dan güzel bir görünüş" başlığıyla yayınlanmış bir fotoğraf.
- Şekil 7.3 :** Mithat Yenen tarafından çekilmiş ve "Urfa'da iklim şartlarına uymuş bir mahalle" başlığıyla yayınlanmış bir fotoğraf.
- Şekil 7.4 :** "Bergama'da yolu iyi bir şekilde nihayetlendiren güzel bir Türk evi" Fotoğraf: Mithat Yenen.
- Şekil 7.5 :** Mithat Yenen'in Belediyeler Dergisi'ndeki bir yazısından, Karadeniz Ereğlisinde bir ev. "Tabii malzemenin yerinde istimalinden güzel bir misal: Yerli taş duvar, saz dam ve temiz badana".
- Şekil 7.6 :** Ermenak'ta bir ev. "Tabii malzemeden yapılmış fakat kültür kıymeti olan bir ev".
- Şekil 7.7 :** Mithat Yenen tarafından çekilmiş ve "Zeytinlik'te en basit malzemeden yapılmış bir ev" başlığıyla yayınlanmış bir fotoğraf.
- Şekil 7.8 :** (solda) Bursa'daki Şehadet Cami ve (sağda) Kayseri Kalesi ve Hunat Hatun Cami'in kubbe ve minare boyutlarının kent dokusuyla uyumu.
- Şekil 7.9 :** Mithat Yenen'in fotoğrafladığı ve çizdiği Bergama'da üç yolun birleştiği noktada bulunan çeşmenin oluşturduğu meydancık.
- Şekil 7.10 :** Mithat Yenen'in fotoğrafladığı ve çizdiği Bergama'da bir kuyu meydanı ve yan yolların meydana ulaşması.
- Şekil 7.11 :** Bergama'da bir cami ve kuyu meydancığı. "Kuyu kenarlarının meydan kenarlarına muvazi olmaması takdire şayandır".
- Şekil 7.12 :** Yenen'in Manisa'da tespit ettiği bir meydan. "Meyilli bir sırt üzerinde dört yolun üç kenarının bir meydancık teşkili ve çeşme vaziyeti".
- Şekil 7.13 :** Bergama'da topografik eğrilere uygun olan bir yolun genişleyerek bir meydancık oluşturması, çeşme, evlerin cephe yönelimleri ve bahçe duvarlarının bu meydancığı tanımlamaları ve uyumlanmaları.
- Şekil 7.14 :** Bergama'da bir su kuyusu ve 3 ayrı yönden gelen yolun birleşiminin oluşturduğu meydan.
- Şekil 7.15 :** "Bergama: Fazla meyilli sırtlara yükselen yolların çeşme meydancığı halinde genişlediği ve bir sıklet merkezi ve bir mafsalsal noktası teşkil edişinin güzel bir numunesi".

ŞEHİR PLANLAMANIN KURUMSALLAŞMASINDA BİR KAMU MİMARİ PROFİLİ: MİTHAT YENEN (1908-1987)

ÖZET

Cumhuriyet Dönemi'nde savaştan çıkan ülkenin hızla kalkınması ve modernleşmesi için ekonomik kalkınmanın yanı sıra şehirlerin imarı ve planlanmasına da önem verilmiştir. Geç Osmanlı Dönemi'nde başlanan kent planlamanın kurumsal hale getirilmesi ve yasal düzenlemelerle kurallara bağlanması Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiştir. Bu kurumsallaşma süreci, şehir planlama anlayışının oluşması için önem teşkil etmesine karşın, modern dönem mimarlık tarihi yazınında bu sürecin şekillenmesinde görev alan kamu mimarlarının, şehir plancıların ve teknik elemanların isimlerine nadiren rastlanmaktadır. Halbuki, günümüze kadar gelen ve hala şekillenmekte olan şehir planlamanın kurumsallaşması sürecine kimlerin, nasıl bir birikimle ve hangi eylemlerle yön verdiğinin anlaşılması, geleceğe yönelik şehir planlama politikalarının oluşturulması için önem arz etmektedir. Çalışmanın amacı 1930'lardan 1970'lere kadar şehir planlamada yeni kurumların oluşması, geliştirilmesi ve teknik elemanların yetiştirilmesine katkı sağlamış öncü figürlerden biri olan Mithat Yenen'in şehir planlamaya katkısını ve şehir planlama anlayışını tanımlamaya çalışmaktır. Bunu yapmak için ikincil literatürün yanı sıra aile arşivi, çeşitli bakanlık ve kurumların arşivleri, kanun ve talimatname metinleri, yayınlanmış imar planı izah raporları, dönemin süreli yayınları kullanılarak hem dönem içindeki gelişmeler hem de Yenen'in üretimleri ortaya çıkarılmıştır.

Mithat Yenen, 1908 yılında Selanik'te doğmuştur. Lise eğitimini 1920-1928 yılları arasında İstanbul Erkek Lisesi'nde almıştır. 1929-1935 yılları arasında Stuttgart Teknik Üniversitesi'nde mimarlık eğitimi almıştır. Burada 1901 yılından itibaren Deutscher Werkbund üyesi Theodor Fischer'in başlattığı eğitim reformu ve daha sonra Paul Bonatz ve Paul Schmitthenner'in ders programları yaptıkları staj zorunluluğu, şehir planlama ve konstrüksiyon bilgisi gibi derslerin eklenmesi gibi uygulamalar sayesinde mimaride pratik ve uygulamaya dayalı bir eğitim almıştır. Öğrencilik yıllarında karşılaştığı Paul Bonatz, Paul Schmitthenner, Heinz Wetzel, Ernst Egli gibi isimler mimarlık ve şehir planlama anlayışının gelişmesine katkı sağlamıştır.

1935 yılında Stuttgart'tan mezun olan Yenen, 1936 yılında Ankara'da Dahiliye Vekaleti'ne bağlı Belediyeler İmar Heyeti'nde önce şehircilik mütehassısı daha sonra Teknik Müdür olarak çalışmaya başlamıştır. Bu sırada Anadolu'yu gezerek Türk şehirlerini araştırma fırsatı bulan Yenen, fotoğraflar ve eskizler yardımıyla Türk şehirlerini ve özelliklerini derleyerek çeşitli süreli yayınlarda ve konferanslarda araştırmalarını sunmuştur. 1941 yılında Belediyeler İmar Heyeti'nde İmar Şefi olarak görev yapmıştır. Bu dönemde devlet tarafından 1930 Belediyeler Kanunu'ndan beri süregelen, imar ve planlamanın kurumsal hale gelmesini sağlamak amacıyla bir dizi yasal düzenlemeye gidilmiştir.

1945 yılında Belediyeler İmar Heyeti ve Belediyeler Bankası'nın bir araya getirilmesiyle kurulan İller Bankası'nda Teknik İşler Müdürü, 1949'da ise genel

müdür yardımcısı olmuştur. Bu sırada 1930’larda imar ve planlama için yapılan mevcut düzenlemelerin uygulanmasında aksaklıklar yaşanmıştır. Bu nedenle bu durumu çözmeye yönelik yeni talimatnameler yayınlanmıştır. Mithat Yenen de bu talimatnamelerin açıklayıcılarından biridir. 1950’lerde talimatnamelerin imar planlarını yarışmalara bağlaması üzerine, bu tür yarışmaların sayısı artmış ve Mithat Yenen de birçoğunda jüri üyesi olarak yer almıştır.

1945’ten itibaren mevcut imar kanunlarının gündemdeki sorunlara cevap veremediği eleştirileri artmıştır. 1950’lerin sonunda ise hem kurum teşkilatında hem de yasal düzenlemelerde yeniliğe gidilmiştir. 1956 yılında yeni İmar Kanunu çıkarılmıştır. 1958 yılında ise mevcut şehir planlama kurumlarını bir araya getirecek daha merkezi bir kurum ihtiyacı olduğu göz önünde bulundurularak İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuştur. Kuruluş kanununda Mithat Yenen de görev almış, kurumun teşkilatlanmasında önemli rol oynamıştır. 1958-1960 yılları arasında kurumun Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü’nün başında görev almış, 1960-1966 yılları arasında ise İmar ve İskan Bakanlığı Müsteşarı olmuştur.

1956 yılında başlayan Menderes imarı ile birlikte şehir planlama gündeminin büyük bir kısmını meşgul eden İstanbul’un imarında 1958 yılından itibaren Mithat Yenen de görev almıştır. 1958 yılında İller Bankası’na bağlı İstanbul Planlama Müdürlüğü’nü kurmuştur. Büronun müşaviri Piccinato, genel müdürü Cevat Erbel’dir. Büro, 1963 yılına kadar İstanbul ve Doğu Marmara Bölgesi üzerinde çalışarak Geçit Devri Nazım Planı ve Doğu Marmara Bölgesi Ön Planı’nı ortaya çıkartmıştır. Her iki çalışma da sonraki yıllarda gündeme gelecek olan İstanbul Nazım Plan çalışmalarının esaslarını belirlemiş, yapılan güncel duruma ilişkin araştırmalar nazım plan projesi için altlık oluşturmuştur. Bu dönemde Yenen, sıklıkla bölge planlamanın İstanbul gibi metropol şehirler için önemini vurgulamıştır.

1966 yılında bakanlıktaki müsteşarlık görevinden ayrılan Yenen, Büyük İstanbul Nazım Plan bürosunu kurmuştur. Doğu Marmara Bölge Planlama bürosundaki ekiple kurulan büro, projenin ilk taslağını 1971 yılında tamamlamıştır. Daha önce benimsenen desentralizasyon esaslarını içeren proje, yurt dışındaki farklı kurumlardan maddi ve teknik destek alınması, Boğaz Köprüsü ve metronun inşası tartışmaları nedeniyle kamuoyunun gündemini meşgul etmiştir. 1971 yılında yapılan araştırmaların eksikliği nedeniyle proje yeterli düzeyde bulunmamıştır. Yenen, 1974 yılında emekliye ayrılıncaya kadar büroda baş danışman olarak çalışmıştır.

Şehir planlamanın düzenleyen, organize eden ve karar veren tarafında yer alan Yenen’in fikirlerini uygulamaya geçirdiği projeleri de mevcuttur. Bilinen tek imar planı projesi 1944 yılındaki Simav Kasabası imar planıdır. Planda kentin dokusuna zarar verilmemeye çalışıldığı görülmektedir. Ek olarak bilinen iki adet konut projesi bulunmaktadır. Bunlar “Kavaklıdere’de bir apartman” projesi ve Ankara Gölbaşı’nda bulunan ve ailesi tarafından uzun yıllar kullanılan Haftasonu Evi’dir. Yenen, 1950’li yıllarda nüfus artışıyla birlikte Ankara’da ucuz konut ihtiyacının artışıyla birlikte devlet teşvikiyle sayıları artan, bu nedenle planlamanın da bir parçası sayılabilecek olan yapı kooperatiflerinden bazılarının vaziyet ve parselasyon planlarını üstlenmiştir. 1951-1957 aralığında çeşitli dönemlerde tasarlanan ve uygulanan bu projeler Ankara Türk Eti Yapı Kooperatifi, Ankara Baraj Evleri Yapı Kooperatifi, Kavacık Ucuz Subayevleri, İlbank Blokları, Kalaba Mebusevleri olarak sayılabilir.

Araştırma bulguları göstermektedir ki, 1930’lardan itibaren şehir planlama faaliyetleri kurumların işlevleri bir araya getirilerek ve çeşitli yazılı düzenlemeler vasıtasıyla merkezileştirilmeye ve sistemli hale getirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte mevcut

kurumsallaşma sürecinde ve devlet adına gerçekleştirilen projelerde görev alan kamu mimarlarının görünürlükleri özel sektördeki proje müelliflerinin aksine sınırlıdır. Cumhuriyet Dönemi şehir planlama sürecinin hem teknik hem de yönetim kısmında bulunan Mithat Yenen de uygulayıcı olmaktan ziyade kurucu, organize edici, karar verici ve eēitici kimliēiyle bir kamu mimarı profili izmektedir.

.

A PUBLIC ARCHITECT IN THE INSTITUTIONALIZATION PROCESS OF URBAN PLANNING: MITHAT YENEN (1908-1987)

SUMMARY

In the Republican Era, the importance was given to the issues of urban development and planning to recover and modernize the country which had newly survived a war. The process of institutionalization of urban planning and constitutional regulations which had been started in the late Ottoman era, continued to improve in the Republican era. Although, this institutionalization process was important to constitute the understanding of urban planning, It is rare to see names of public architects, urban planners and technical personnel, who took important roles for forming this process, in the literature of architectural history of the modern era. However, it is important to understand who contributed to the institutionalization process and directed with what kind of knowledge and actions to designate new urban planning policy for the future. The aim of the work is to introduce Mithat Yenen who was a pioneer to constitute and improve new institutions, contributed to educate young urban planners from the 1930's to 1970's, define his understanding of architecture and urban planning, reveal his contributions to the urban planning. In order to do that, with the secondary sources, the family archive, archives of several ministry departments and institutions, the texts of laws and constitutional regulations, published reports of urban planning projects and periodical publishing were used. By this way, both important developments or urban planning in the era and Yenen's projects are revealed and explained.

Mithat Yenen, was born in 1908 in Thessaloniki. He took his high school education in İstanbul High School between 1920-1928. He took his architectural education in Stuttgart Technical University between 1929-1935. The university had been reformed since 1901 by Theodor Fischer who was a member of Deutscher Werkbund movement which was the very beginning stage of the Bauhaus Movement. He tried to apply a design approach which focuses on more craftsmanship and constructing techniques. In the following years, Paul Bonatz and Paul Schmitthenner made changes on syllabus, added internship, city planning, construction/building theory and made the architectural education based practicing more. Mithat Yenen took design and city planning lectures from Paul Bonatz, Heinz Wetzel and construction theory from Paul Schmitthenner. Additionally, he completed his internship in Ernst Egli's office in Istanbul. These names contributed to his understanding of architecture and urban planning. He mostly built his career on urban planning and his teacher here, Heinz Wetzel was following Camillo Sitte's path who was a member of the Garden-city movement. He was thinking that a city must be part of nature and the architectural elements in a city should be designed with consideration of its environment. Mithat Yenen also will be defending this idea in the following years.

In 1936, when he turned back to Turkey after graduation, he started to work in The Municipality Board of Urban Development (Belediyeler İmar Heyeti) which was a

department of the Ministry of Interior (İçişleri Bakanlığı). Due to urban planning, he traveled around Anatolia during his mission and got an opportunity to observe Turkish cities. Actually, he worked on Turkish cities and houses on sketches and photographs and he tried to reveal its characteristics. He gave speeches in many conferences and wrote about them. He also wrote about what principles should be for urban planning in Turkish cities. He defended local techniques and materials besides protecting local urban patterns.

It is meaningful to talk a bit about general urban planning policy and the institutions in charge in Turkey between 1936-1945. At the beginning of 1930's, the inadequacy of the existing public works and urban planning regulations was recognized and in 1933, the Code of Municipality, Building and Roads was established. The law was forcing municipalities to complete development plans according to the new regulations. In a couple of years, it was understood that municipalities had some difficulties about producing new plans because they didn't have enough adequate technical personnel and in fact, they didn't understand how exactly new regulations could be applied on planning. That's why an instruction guide was established in 1936 which contained all the rules and practical implementations about making existing maps of cities and new urban plans. In 1939, Those instructions were also published under the article of Mithat Yenen on *Belediyeler Dergisi*. That's why we could ask whether Yenen was the writer of this guide or not. Moreover, in his article, he also mentioned what the principles of urban planning should be. Therefore, we could assume that he could take the role of forming those instructions. However, problems about producing new city plans and how these new regulations would apply remained. Therefore, in the following years, 1940's, informative articles started to publish in several professional periodicals (such as *İller ve Belediyeler Dergisi*, *Mimarlık* etc.) about new regulations. Mithat Yenen wrote several of them as the manager of the technical department (Teknik işler müdürü) in the Municipality Board of Urban Development (Belediyeler İmar Heyeti). He explained each step to municipalities from preparing a present situation map of a city to planning the urban development. From what kind of paper and pencil should be used to where they should deliver to obtain approval. How to plan water and infrastructure issues etc. He was one of the most informed people about the bureaucratic and applicational procedure of urban planning. Besides all, he also worked with Hermann Jansen who was the head advisor of the Directorate of Urban Development of Ankara (Ankara İmar Müdürlüğü) and Martin Wagner who was the advisor of the Ministry of Development (Bayındırlık Bakanlığı).

In 1945, *Belediyeler Bankası* and *Belediyeler İmar Heyeti* under the Board of Interior Affairs were brought together and *İller Bankası* was established. The existing institutions which are responsible for urban planning were *Şehircilik Fen Heyeti* related to the Board of Public Works; *Belediyeler Bankası* and *Belediyeler İmar Heyeti* related to Interior Affairs. Mithat Yenen became firstly Technical Director of the urban planning department in *İller Bankası* and by 1949, he started to work as general manager assistant of the institution. In those years, the previous public development law was being debated because of its inadequacy. In 1948, *Birinci Türk Yapı Kongresi* was held and deficiencies of the 1933 *Yapı ve Yollar Kanunu* were declared here. In the published book of the congress, Mithat Yenen and Cevat Erbel wrote a report which claims that existing code was not good enough to respond to the needs of urban planning. Also, they suggest some changes in the law. These suggestions were going to become the base of establishment of *İmar ve İskan Bakanlığı* which was held in

1958. In the 1950's, new regulations required the urban planning competitions and Mithat Yenen was a jury member in most of them.

All the discussions about the existing urban development law led to a renovation. In 1956, the new public development law (İmar Kanunu) was established. Yenen took the role of establishment law of the Ministry of Urban Development and Settlement which was established in 1958. There were two institutions which are related to urban planning and it was discussed if this could be a problem for the application stage of the regulations. That's why it has been decided to bring all the pieces together and İmar ve İskan Bakanlığı appeared. As a summary, the duty of the institution was to have urban plans of cities, towns and villages prepared, and regulate principles of the general housing policy. Moreover, Mithat Yenen led the organization of the departments of the institution. He brought several departments such as planning and public development, housing, region planning, disaster management, construction material, etc. Moreover, he was the director of the planning department between 1958-1960. He also directed the department of region planning and this department managed many pioneer projects such as Marmara, Zonguldak, Çukurova etc.

From 1958, he became one of the important names of the Master Plan of İstanbul and the regional plan of Marmara. After Menderes imarı started in 1956, the criticism which expressed how İstanbul lost its urban pattern because of the major destructions and road constructions were rising and as a result of this it was decided to establish an organization which would deal with those concerns more professionally and programmatically. That's why the Organization of City Planning of İstanbul was founded and Mithat Yenen was the founder. Piccinato was the advisor of the institution and Cevat Erbel was the general manager. This organization worked until 1961 and they completed the Geçit Devri Nazım Planı which was basically a report about the existing situation and the first draft of decisions about the master plan. They were defending a regional planning approach, not a central but a linear one. Mithat Yenen also mentioned the importance of taking İstanbul plan as a region not only a city. Decentralization was the main principle and to be able to do that, other cities in the region and their industrial facilities must be considered. Between 1959-1963, this organization also worked on Regional Planning of Eastern Marmara. This plan contained similar principles with Piccinato's plan and in the long term, this plan provided necessary basic information about the region. It was used in the Master Plan of İstanbul after 1966. Meanwhile, he became the secretary of the Ministry of Urban Development and Settlement between 1960-1966. He continued to direct the regional planning department of the Ministry.

In 1966, he quitted being the secretary of the ministry and became the head of the organization of the Master Plan of İstanbul (Büyük İstanbul Nazım Planı) until his retirement in 1974. The first draft was completed in 1971 but it wasn't approved because of lack of the necessary information about the area. There were several debatable topics in the projects such as Bosphorus Bridge, metro line, uncontrollable increasing of population and settlements in İstanbul.

Mithat Yenen was the organizing, directing and deciding figure of urban planning in Turkey. Beside that, there were projects in which his ideas were applied. The only urban planning project that was known as his work was the town plan of Simav (Kütahya). The plan tried not to damage the existing urban pattern. Additionally, there are two residential projects which are "an apartment in Kavaklıdere-Ankara" and "the

Weekend House in Ankara-Gölbaşı”. His family used the second one for several years until he retired.

In the 1950’s with the increasing population in Ankara, the need for affordable housing also increased. That’s why the government encouraged people to constitute cooperatives and the numbers of residential cooperatives increased. Therefore, it can be said that residential cooperatives were also part of the policy of urban planning. In 1951-1957, Mithat Yenen was the architect of the site plan some of them which are Ankara Türk Eti Yapı Kooperatifi, Ankara Baraj Evleri Yapı Kooperatifi, Kavacık Ucuz Subayevleri, İlbank Blokları, Kalaba Mebusevleri.

The finding of the research shows that since the 1930’s, the operations of urban planning have been tried to become more centralized and systematic via bringing various institutions and their functions together and publishing several regulations. Beside that, the appearance of public architects was more limited than other architects in the process of institutionalization and projects that were given by the government. Mithat Yenen, who was in charge on both technical and bureaucratic sides of urban planning, was a public architect being organizer, educator and decision-maker rather than an implementer architect.

1. GİRİŞ

Mithat Yenen, 1930'lerden 1970'li yıllara kadar şehir planlama alanında faaliyet gösteren bir Cumhuriyet Dönemi mimarıdır. Belediyeler İmar Heyeti, İller Bankası, İmar ve İskan Bakanlığı gibi devlet kurumları içinde faaliyet göstermesi nedeniyle bürokrat kimliğiyle de ön plana çıkan Yenen; İmar ve İskan Bakanlığı, Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu gibi Türk şehir planlama tarihi için önem teşkil eden kurumların kurucusudur. Türk Belediyecilik Derneği, Türk Yüksek Mimarlar Birliği gibi kurumların da belirli dönemlerde başkanlıklarını üstlenmiştir. Belirtilen dönem içinde günümüz mimarlık tarihi yazınında hala tartışılan Jansen imarı, İller Bankası şehir planlama dönemi, İstanbul planlaması gibi önemli dönem ve projelerde görev almıştır. Aynı zamanda, şehir planlama konusunda yanında çalışan genç mimarların yetişmelerine sunduğu katkı ile informal anlamda eğitimci rolünden de bahsedilebilir.

Çalışma, Cumhuriyet dönemi şehir planlama tarihine, kurumlarına ve şehir planlama anlayışının biçimlenmesine Mithat Yenen üzerinden bakmaktadır. Literatürde, Mithat Yenen ile ilgili Arredamento dergisinin 1995 yılı Ağustos ayındaki sayısında yer alan "Anma" bölümü dışında kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Bahsi geçen yayında Kemali Söylemezoğlu, Kemal Ahmet Aru, Melih Doğan, Doğan Kuban, Muhittin Güreli, Ergun Taneri, Necdet Vidinlioğlu'nun anı içerikli yazıları Yenen'in faaliyetlerini, bahsi geçen isimlerle aralarındaki ilişkiyi anlamak için önemli kaynaklardandır. Ek olarak, Sevinç Gök'ün, Mithat Yenen'in kızı ve sanat tarihçisi olan Prof. Dr. Gönül Öney ile yaptığı söyleşiye içeren "Gönül Öney'le Söyleşi: İki Dünya Arasında Mutlu ve Şaşkın Bir Gönül" adlı kitabı, Yenen'in aile hayatı ve kariyerinin ilk zamanlarına dair bilgiler içermektedir. Ancak şehir planlama tarihine ilişkin literatürde¹ Yenen'in adı, planlama anlayışının oluşma ve

¹ Bu kapsamda başlıca şu eserler incelenmiştir: Bilsel, C. (2010). Türkiye'de şehircilik yarışmalarının ilk otuz yılı (1927-1957): Cumhuriyet'in kent inşasında uluslararası deneyim. Planlama. 3-4, s.29-46. Bilsel, C. (2015). Geç Osmanlı Dönemi'nden Cumhuriyet'e çağdaş şehir düşüncesi ve İstanbul Planlaması. Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi. 8. s.496-534. Cengizkan, A. (2000). Discursive Formations in Turkish Residential Architecture Ankara: 1948-1962. (Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara. Cengizkan, A. (2002). Modernin Saati. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

kurumsallaşmasındaki önemli rolüne rağmen yalnızca satır aralarında geçmektedir. Bu çerçevede öne çıkan eserlerden İlhan Tekeli'nin "Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları" isimli kitabı Türkiye'de kent planlamasının tarihsel köklerini, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren 1980'lere kadar olan süreçte meydana gelen kurumsal gelişmeleri, Türkiye'de kent planlamasına katkıda bulunan yabancı mimarları, metropoliten ölçeğe planlamaya ilişkin düşünceleri içermektedir. Yazarın diğer bir çalışması olan "İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü" adlı kitabında ise İstanbul'daki şehir planlaması Tanzimat Dönemi'nden 1980'lerin ortalarına kadar olan süreci dönemin değişen siyasetinin meydana getirdiği gelişmelere göre dönemlendirerek ele alınmaktadır. Her iki yapıt da özellikle Cumhuriyet döneminde şehir planlamaya ilişkin meydana gelen gelişmeleri dönemin ekonomik ve siyasi bağlamıyla bir arada ele alarak döneme ilişkin bütüncül bir tablo sunmaktadır ancak planlamaya ilişkin gelişmelerin aktörlerinden ziyade olayların kendisine odaklanmakta ve belgelemektedir. Gönül Tankut'un "Bir Başkentin İmarı Ankara (1929-1939)" isimli eseri ise, Yeneni'nin de görev aldığı Ankara'nın imarına, dönemin planlama anlayışı ve süreci yönlendiren etmenlere birincil kaynaklar aracılığıyla ışık tutan bir çalışma olmakla beraber gelişmeleri Jansen'i merkeze alarak aktaran bir çalışmadır. Benzer şekilde, İstanbul'un planlama tarihine yönelik çalışmalardan Cana Bilsel'in "Geç Osmanlı Dönemi'nden Cumhuriyet'e Çağdaş Şehir Düşüncesi ve İstanbul Planlaması" adlı makalesi İstanbul planlamasını 19. yüzyılda İstanbul'daki ilk şehirleşme ve belediyeçilik faaliyetlerinden 1980'lere uzanan büyükşehir belediyesi olma sürecine kadar ele alır ve kurumsallaşma politikalarına odaklanan genel bir anlatıdır. Murat Gül'ün "Architecture and the Turkish City: An Urban History of Istanbul since the Ottomans" adlı kitabı ise İstanbul için sürdürülen şehir planlama faaliyetlerini Osmanlı'nın son döneminden 1960 yılında Menderes döneminin bitişine kadar olan bir zaman aralığında ele almakta, özellikle erken Cumhuriyet dönemi Prost planlaması ve Menderes imarını karşılaştırarak plan politikalarındaki benzerliklere dikkat çekmektedir; ancak kişilerden çok devletin imar politikalarına odaklanmaktadır. Tez çalışması, öncelikle Türkiye planlama tarihindeki bu önemli figürü meslek hayatının gelişimi ve çalışmaları ile birlikte tarih yazımı içerisinde görünür kılmayı amaçlamaktadır.

Gül, M. (2015). Menderes dönemi İstanbul'unda imar hareketleri ve arka planı. Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi. 8, s. 536-555.

Mimarlık tarihi yazınında; özellikle mimari üretimin ve planlamanın kurumsallaşması ile ilgili gelişmeler ve düzenlemeler anlatılırken, bunların üreticisi, mimari üretimin hem teknik hem de bürokratik tarafında yer alan kamu mimarlarının isimleri nadiren görülmektedir. Her ne kadar isimler bilinse de bu figürlerin nasıl bir bilgi birikimi ve düşünceyle mimari üretim ve planlama sürecine, kurumların oluşumuna ve yasal düzenlemelere yön verdiklerine ilişkin çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Bu çerçevede Bilge İmamoğlu'nun "Architectural Production In State Offices: An Inquiry Into The Professionalization Of Architecture In Early Republican Turkey" başlıklı tezi mimarlığın profesyonelleşmesine odaklanan istisnai denebilecek bir çalışmadır. Tezde, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yapıyı çevreyi oluşturan ana öznelerden biri olan Bayındırlık Bakanlığı ve tasarım sürecinin bürokratik, uygulama ve basın/yayın alanlarında rol almış kurumlar ele alınmakta ancak bu kurum ve süreçlerde planlamadan ziyade mimari ölçekli üretimin bağlam ve aktörlerini incelemektedir.

Meslek hayatının neredeyse tamamını bir kamu mimarı olarak geçirmiş olan Mithat Yenen'i odağına alan bu çalışmanın, kamu mimarı kavramının zaman içindeki değişimi, kurumsallaşmanın kamu mimarlarının üretim ve çalışma koşulları üzerindeki etkilerinin anlaşılmasına da katkıda bulunması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda çalışmada, Yenen'in mezun olduğu okul olan Stuttgart Üniversitesi'nin bir tasarım okulu olarak ekol olma süreci ve Yenen'in mimarlık anlayışına etkisi, daha sonra Yenen'in hem uygulama hem de bürokratik alanda katkıda bulunduğu 1930'lardan 1950'lerin sonuna kadar olan planlama sürecindeki gelişmeler incelenmiş, 1950'lerin sonlarından itibaren Yenen'in kariyerinin odak noktaları haline gelen İstanbul Planlaması ve bölge planları dönemi çerçevesinde Yenen'in çalışmaları ele alınmıştır.

Literatürde, kamu mimarı olarak çalışmış kişilere odaklanan ve o kişilerin katkı sağladığı projelere bakan monografi çalışmaları da mevcuttur. Söz gelimi, Aslı Can Bilge'nin "Paul Bonatz'ın Türkiye Yılları" adlı doktora tezinde Bonatz'ın kariyeri ve çalışmalarının yanı sıra Almaca konuşulan ülkelerden gelen mimarların buradaki yapıyı çevreyi nasıl etkiledikleri üzerinde de durulmuştur. Ayrıca mimarlık tarihi içerisinde yer alan bir özneyi, başka öznelerle bir araya getirip karşılaştırarak olaylara ve belgelere farklı açılardan yaklaşmaktadır. Seda Kayım'ın 1920-1960: İstanbul-Stuttgart Hattı Kemali Söylemezoğlu'nun Kariyeri Üzerinden Türk-Alman Mimarlık İlişkilerini Okumak" adlı yüksek lisans tezi mimarın çalışmalarını gün yüzüne

ıkarmakla birlikte Türkiye ve Almanya’da aldığı mimarlık eğitiminin mimarlık anlayışını ve çalışmalarını etkilemesi üzerinden ikili bir tartışma yürütmektedir. İki alışma da ortak olarak dönem içinde var olan yabancı mimar-Türk mimar ilişkilerine ve projelerine odaklanmaktadırlar. Cumhuriyet Dönemi’nde 1950’lerin ortalarına değin Türkiye’de çalışmış olan yabancı mimarlara hem kent planlamasında hem de yapı işlerinde yaptıkları işlere ilişkin olarak Bernd Nicolai’nin “Modern ve Sürgün Almanca Konuşulan lkelerin Mimarları Türkiye’de 1925-1955” adlı kitabı, erken Cumhuriyet Dönemi mimarlığını içinde bulundukları dönemde sürgünde olan mimarların perspektifinden ele almaktadır. Kitap 1923-1938 aralığını Ankara’nın imarı ve yeni kamu yapılarını Jansen ve Holzmeister üzerinden, 1933-1941 aralığını dönem içinde politik tartışmaların da konusu olan kent planlaması ve yeni mimarlık üslubu bağlamında Martin Wagner, Bruno Taut ve Hans Poelzig gibi mimarlar üzerinden, 1938-1950 aralığını İkinci Ulusal Mimarlık bağlamında Holzmeister ve Paul Bonatz üzerinden aktarmaktadır. Ek olarak, Roland May ve Jürgen Joedicke’nin makaleleri de Paul Bonatz ve Stuttgart mimarlık okulunun bir ekol haline gelme sürecini tarihsel olaylar bağlamında ele almaktadır.

Yenen’in hikayesini oluştırmak için ikincil literatür ile birlikte çeşitli kurum ve kişilerin arşivlerinde mevcut birincil kaynaklardan ve sözlü tarih yönteminden yararlanılmıştır. Stuttgart Teknik niversitesi arşivinden Mithat Yenen’in transkript ve diploma belgeleri, dijital arşivden ise okuduğu döneme ait ders programları ve ğrenci listeleri kullanılmıştır. Zuhall akıroğlu arşivinden ulaşılan Mithat-İsmet Yenen mektupları ve Funda Soysal’ın bu mektupları transkripsiyonu sayesinde, Yenen’in İstanbul Erkek Lisesi ve Stuttgart Teknik niversitesi yıllarına ilişkin bilgiler edinilmiştir. Oğuz Yenen’in arşivi, Mithat Yenen’in sakladığı diplomalar, transkript, kişisel fotoğraflar içermesinin yanı sıra daha önce ortaya çıkarılmamış olan Jansen notları, BİNP’ye (Büyük İstanbul Nazım Plan) ilişkin Profesör J. Umlauf’un yazmış olduğu rapor, yurtdışında verdiği konferansların metinleri, Tunus’a yapılan teknik gezinin heyet raporu gibi daha önce yayınlanmamış birincil kaynakları içermesi açısından çalışmaya büyük katkı sağlamıştır. Mine ve Adnan Kazmoğlu’nun arşivlerinden ise Yenen’in kütüphanesinden kalan kitaplara ve bazı kişisel eşyalarına ulaşılmıştır. Aile bireylerinin paylaştığı bilgi ve belgeler tez çalışmasında kendilerinin izinleri dahilinde kullanılmıştır. Sözlü tarih yöntemiyle Oğuz Yenen, Mine

Kazmaoğlu, Adnan Kazmaoğlu ve Funda Soysal'dan edinilen bilgiler literatür tarama yoluyla ulaşılamamış detayların aydınlatılmasında yardımcı olmuştur.

Yenen'in görev aldığı projeleri ortaya çıkarmak için Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na bağlı; Planlama ve İmar Müdürlüğü, arşivi, Bölge Planlama Müdürlüğü kurum arşivine, İller Bankası kurum arşivine, Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi arşivine başvurulmuş ancak yalnızca İller Bankası arşivi veritabanından Yenen'in Simav kasabası imar planının müellifi olduğu bilgisi edinilebilmiş, bunun dışında herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır. Burada yukarıda sayılan devlet kurumlarının arşivlerinin araştırmaya uygunluğunun tartışmalı olduğu da hatırlanmalıdır. Buna karşın, Ankara Büyükşehir Belediyesi Harita Şube Müdürlüğü arşivinden Ankara'daki yapı kooperatiflerinin parselasyon planlarına ve kooperatifin bazı yazışma evraklarına ulaşmak mümkün olmuştur. Ek olarak, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel Miras Koruma Şubesi arşivinden 1960'lı ve 1970'li yıllara ait GEEAYK kararlarına ve Arşiv Şube Müdürlüğü veritabanından BİNP dönemine ait encümen ve meclis kararlarına ulaşılmıştır. Koç Üniversitesi'ne bağlı VEKAM arşivinden Yenen'in üzerinde çalıştığı bazı yapı kooperatifi projelerine ilişkin bilgilere ve projelerde yer alan yapıların güncel fotoğraflarına ulaşılmıştır. Mimarlar Derneği 1927 kurum arşivinden Yenen'in başkanlık yaptığı dönemlerin bilgisine ve kuruluşundan günümüze yönetim kurulunda yer alanların listesine ulaşılmıştır. Türk Belediyecilik Derneği'nin çevrimiçi İller ve Belediyeler Dergisi arşivi; Mimarlar Derneği 1927'nin çevrimiçi Mimarlık dergisi arşivi; Türk Mimarlar ve Mühendisler Odası Birliği Mimarlar Odası'nın çevrimiçi Mimarlık dergisi arşivi; Arkitekt dergisi çevrimiçi arşivi ve Atatürk Kitaplığı Belediyeler Dergisi çevrimiçi arşivi tez çalışmasının kapsamına giren yıllardaki mesleki gelişmeleri ve tartışmaları takip etmek açısından faydalı olmuştur. Ek olarak, Ankara Belediye Dergisi, Bayındırlık İşleri Dergisi, Belediyeler Dergisi, İktisadi Yürüyüş, İmar ve İskan Bakanlığı Aylık Bülteni, Resmi Gazete, Türk İdare Dergisi gibi yayınlar da taranarak, Mithat Yenen'in yazılarına ve bazı konferans metinlerine erişilmiştir.

Tez kapsamına giren tarih aralığı, monografik çalışmanın niteliği gereği, Mithat Yenen'in hayatı ile sınırlıdır. Bu çerçevede, Mithat Yenen'in çalışmalarını 1930'lardan 1970'lere kadar devam eden süre içerisindeki şehir planlama tarihinin öne çıkan gelişmeleriyle birlikte ele almaktadır. Tez çalışmasının ilk bölümünde Mithat Yenen'in birikiminin temelini oluşturan ve başka Türk mimarların da tedrisatından

geçtiği bir ekol haline gelen Stuttgart Teknik Üniversitesi ve Yenen'in burada aldığı eğitim incelenmiştir. İkinci bölümde, Mithat Yenen'in bir bürokrat ve teknik eleman olarak 1936-1958 aralığında Ankara'da kamu mimarı olarak görev yaptığı kurumlar ve kurumsallaşma sürecine sağladığı katkılar, dönemin gelişmeleri ile ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, 1958-1974 aralığında İstanbul'un planlanmasında görev aldığı kurumlar ve dönem içindeki bölge ve metropoliten alan planlama projelerinin gerçekleşmesinde aldığı rol dönemi bağlamında ortaya çıkarılmıştır. Dördüncü bölümde, Yenen'in 1940'lar ve 1950'lerde daha çok mimar ve şehir planlamacı kimliğiyle uygulamaya geçirdiğı yapı ve yapı kooperatifi projeleri ele alınmıştır. Beşinci bölümde ise uzun yıllar süren çalışmalarıyla Türk şehirleri üzerine tespitleri ve şehircilik anlayışı açıklanmıştır.

2. GENÇLİK YILLARI (1920-1928)

Mithat Yenen, 21 Mart 1908 tarihinde (Persönliche Verhältnisse des Kandidaten, 1935) Mehmet İzzet Efendi ve Selanik eşrafından Kurfallı Mustafa Bey'in kızı Muzaffer Hanım'ın (Ölüm, 1964) oğlu olarak Selanik'te dünyaya gelmiştir. Kardeşleri Hikmet Yenen, İsmet Yenen, Mukaddes Türkay ve Muazzez Tesal'dır (Gök, 2018). Çocukluğunu Selanik'te babasının çiftliğinde geçiren Yenen, 1920'de İstanbul Erkek Lisesi'ne yatılı olarak kaydolmuştur. Mübadeleden kısa bir süre önce babasını kaybeden Yenen'in ailesi, 1923'te Selanik'ten İstanbul'a gelmiştir. İlk oturdukları yer Pangaltı civarındır (Nezihe Çakıroğlu² Arşivi; Yenen, 1979). Daha sonra 1929'da eğitimine başlayacağı Stuttgart Üniversitesi'nden aldığı diplomasında, Türkiye'deki adresi "İstanbul, Cumhuriyet Caddesi, Bıyıklıyan Apartmanı, numara 4, Pangaltı" olarak görünmektedir (Diploms für Architekten, 1935).

Oğuz Yenen³ arşivinde yer alan fotoğraflara göre Yenen, lise yıllarında İstanbul Erkek Lisesi'nin⁴ en bilinen öğrenci gruplarından olan Sakarya İzci Oymağı'nda⁵ yer almış ve izcilik de yapmıştır (Şekil 2.1). Yenen, lise çağlarında bu grup sayesinde ilk kez Anadolu'yu görme ve tanıma şansı elde etmiştir. Meslek hayatında görülecek olan Türk şehirlerini ve Anadolu mimarisini araştırma isteğinin başlangıcı, çocukluktan itibaren Anadolu'yu gezme imkânı bulmasıyla ilişkilendirilebilir.

²Nezihe Çakıroğlu, Mithat Yenen'in ablasının torunudur.

³ Mithat Yenen'in en büyük oğlu mimar Kaya Yenen'in oğludur.

⁴ Hüseyin Turgut tarafından hazırlanan karikatür defterinde, 1929-1930 eğitim-öğretim döneminde okulda bulunan hocaların karikatürleri bulunmaktadır. Muhtemelen, Mithat Yenen'in İstanbul Erkek Lisesi'nde eğitim aldığı hocaları, bu defterde karikatür olarak çizilmiş kişilerdir. Yenen'in öğrenciliği sırasında görev yapan müdürler Şemseddin Bey (1923-1924), Yanyalı Lütfü Bey (1924-1925) Hüseyin Besim Bey (1925-1926) ve Celal Ferdi Gökçay (1926-1936)'dır (Url-1). Kitabın iç kapağında "İstanbul Erkek Lisesi Talebe Kooperatifi" ve "Kıymetli hocalarım ve muavinleri beyler" yazısı dikkat çekmektedir. Karikatürlerde herhangi bir isim ya da açıklama bulunmamaktadır. Ancak ilk sayfadaki görselin sağ üst köşesinde "müdür" yazmaktadır. bkz. Hüseyin Turgut, 1929-1930 Karikatür defteri, İstanbul Erkek Lisesi Talebe Kooperatifi, Ülgen arşivi, Salt Araştırma.

⁵ Celal Ferdi Gökçay'ın müdürlük yaptığı dönem (Url-2) bu grubun en dikkat çektiği dönem olarak bilinmektedir. Sakarya İzci Oymağı (Grubu), İstanbul Sultanisi İzçiliği adıyla ilk olarak 15 Şubat 1912'de İstanbul Sultanisi'nde terbiye-i bedeniyye hocalığı yapan Ahmet Robenson tarafından kurulmuştur (Url-3).

Şekil 2.1 : Mithat Yenen (sol başta) ve Sakarya İzci Oymağı'ndan bir grup. Sağ taraftaki yazı: “29/10/1926: Ankara seyahati”. (Oğuz Yenen Arşivi).

Şekil 2.2: Mithat Yenen'in İstanbul Erkek Lisesi'nden aldığı 1 Temmuz 1928 tarihli şehadetnamesi⁶. Oğuz Yenen Arşivi.

⁶ “Türkiye Cumhuriyeti, Maarif Vekaleti, Lise Şehadetnamesi. 1927-1928 ders senesinde İstanbul Erkek Lisesi'nde tahsilini bitiren İzzet Bey oğlu Midhat Efendi'nin talimatname ahkâmına tevfi kanun teşekkül iden imtihan komisyonu huzurunda geçirmiş olduğu mezuniyet imtihanları neticesinde edebiyat şubesi'nden eyi dereceli lise mezunluğuna ve bu payenin kanunen ... idili hak ve salahiyetlere layık olduğu tebeyyün eylediği cihetle bu liyakati tasdik 1928 senesi temmuz ayının birinci günü işbu şehadetname kendisine virilmiştir.” (Transkripsiyonu: Bilge Keçebaş, Burak Keçebaş)

3. EĞİTİM HAYATI: STUTTGART TEKNİK ÜNİVERSİTESİ (1929-1935)

Mine Kazmaoğlu'nun (21.12.2022, kişisel görüşme) belirttiğine göre Mithat Yenen, çocukluğundan itibaren çizmeye, tasarlamaya ve “yapmaya” meraklıdır. Yeteneklerinin farkındadır ve kendisine en uygun meslek de mimarlık olacaktır. Ancak Yenen, 1928 yılında İstanbul Erkek Lisesi'ni bitirmesinin ardından (Şekil 2.2) mimarlık eğitimi almak için Akademi'ye devam etmeyi değil yurtdışına gitmeyi tercih etmiştir⁷. Mithat Yenen'in ağabeyi İsmet Yenen, daha önce Almanya'da Jena'da ticaret mektebinde okumuştur. Bu durumun Yenen'in zihninde “Almanya'da okumak” fikrinin ortaya çıkmasına katkı sağlamış ve Almanya'daki lise eğitimine denk bir diploma almak istemiş olabilir (Funda Soysal, 20.12.2022, yazılı görüşme). Nitekim, 1920'lerin sonuna gelindiğinde Paul Bonatz'ın etkisi altındaki Stuttgart mimarlık okulu, Almanya'daki önde gelen mimarlık okullarından biri olarak anılmaktadır. Bunun başlıca sebebi Theodor Fischer'in XX. yüzyılın başlarında okulun mimarlık eğitimi üzerinde gerçekleştirdiği reformlardır. Daha sonra bu reformlar Paul Bonatz ve Paul Schmitthenner tarafından daha ileri götürülmüş, mimari öğretim pratiğinde uygulanmış ve bir ekol haline gelmiştir (May, 2010). Yenen'in bu okulu tercih etmesindeki sebep ise daha önce orada eğitim almış olan ve okulun ilk Türk mezunlarından olan Sabri Oran'ın etkisi olabilir (Mine Kazmaoğlu, 21.12.2022, kişisel görüşme). Mithat-İsmet Yenen mektuplarında Yenen, Sabri Oran aracılığıyla Ludwig Bauer şirketinde staj yapmaya başladığını yazmaktadır (EK A.1). Dolayısıyla üniversiteye başlamadan önce bir tanışıklıkları olabilir. Bununla birlikte, alacağı eğitime oldukça önem vermektedir ve ağabeyiyle birlikte çalışabilecek kadar donanımlı, yetkin bir mimar olmayı arzu etmektedir⁸.

⁷ Adnan Kazmaoğlu# bunun sebebini “en iyi mimarlık eğitimi almak” olarak açıklamaktadır (Adnan Kazmaoğlu, kişisel görüşme, 21.12.2022). Öyle ki, yurtdışına çıkabilmek için dil öğrenmesi gerektiği ve gideceği liseye dahi bu şekilde karar vermiş olabileceğini belirtmektedir. Bununla birlikte Selanik'te yaşayan ailesinden ayrı vaziyette yatılı bir okulda okuma ihtiyacı olduğu da göz ardı edilmemelidir.

⁸ Yenen, 25.VI. 29 tarihli mektupta:

“Ağustos başında öğrendiğim derslerden sömestr imtihanını yapmak mecburiyetindeyim, başka türlü bir şekle razı olmadılar...” “Herhalde inşallah ileride bir meşhur müteahhit inşaat şirketi mümessili mimar sıfatıyla ağabeyimin sağ kolu olacağımı ümit ediyorum. Buna bütün mevcudiyetimle söz veriyorum.” demektedir (Mithat-İsmet Yenen mektupları. (1929, 25 Haziran). Zuhul Çakıroğlu Arşivi. Transkripsiyon: Funda Soysal).

Pek çok Türk mimarın tedrisatından geçtiği Stuttgart Teknik Üniversitesi'nin işleyişini açıklamadan önce, okulu köklü bir değişikliğe uğratan Theodor Fischer'den ve eğitim reformuna ilişkin fikirlerini bu oluşum içinde geliştirdiği için Deutscher Werkbund'dan bahsetmek yerinde olacaktır.

3.1 Stuttgart Teknik Üniversitesi'nde Mimarlık Eğitimi

Deutscher Werkbund, Hermann Muthesius, Friedrich Naumann ve Karl Schmidt tarafından tasarım ve seri üretime dair yeni fikirleri bir araya getiren bir oluşumdur (Erkol Bingöl, 2019, s.57). Bu üç mimar, 1906 yılında İngiliz Arts&Crafts hareketinden etkilenecek ortaya çıkarılan III. Alman Arts&Crafts sergisinde yer alan ürünlerin muhafazakar yaklaşımına karşı bir duruş sergileyerek 1907 yılında Deutscher Werkbund'u kurmuşlardır. Oluşumun temel hedefi tasarım ve sanayinin ortak çalışarak Alman endüstrisinin kalkınmasına, gelişmesine katkı sağlamak ve Almanya'ya mal edilecek yeni üslubun kalitesini oluşturmaktır (Erkol Bingöl, 2019; Can Bilge, 2017). Oluşumun üyelerinden olan Paul Bonatz ve Bruno Taut (Can Bilge, 2017), daha sonra Türkiye'de de uzun yıllar çalışacak ve Mithat Yenen ile bir araya geleceklerdir.

Deutscher Werkbund sadece tasarım ve endüstriye ilişkin değil Muthesius aracılığıyla dönemin tasarım okullarının müfredatına ilişkin de yeni öneriler getirmektedir. Temel prensiplerinden biri zanaat ve sanatı bir araya getirmektir (Erkol Bingöl, 2019). Theodor Fischer de bu düşünceyi paylaşarak, görev yaptığı Stuttgart Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde, 1902-1908 yılları arasında Almanya'da yerleşmiş olan klasik mimarlık ve tasarım eğitimini kökten değiştirecek eğitim reformunun temellerini atmıştır. Temel prensip teorik eğitim ile pratik üretimin bir araya getirilmesidir (Kayım, 2010). Fischer'in mimarlık pratiğinde aynı zamanda zanaatkarlık, yerel ve doğal malzeme kullanımı, bulunduğu bölgenin şartlarına uygun mimarlık üretmek gibi prensipler yer almaktadır (Joedicke, 1994). Fischer, o zamana kadar mevcut olan “stil” konseptini terk ederek zanaat ve inşaa yöntemlerine odaklanmış ve öğrencilerini mimari çalışmalarının çevreyle nasıl ilişkilendiğini düşünmeye yönlendirmiştir. Fischer'in mimarlık pratiği ve öğretisi ile ilgili temel prensiplerine baktığımızda “tek tipleştirme” fikrine değil “özgün mimarlık” fikrine daha yakın olduğu savunulabilir (May, 2010, s. 69). Sözgelimi, Stuttgart Üniversitesi Mimarlık bölümünün 1901 yılına ait ders programları incelendiğinde, Teknik Mekanik

(*Technische Mechanik*), Bina Statiği (*Statische Berechnung der Hochbaukonstruktion*), Yapısal Mühendislik (*Hochbaukunde*), Antik Yunan ve Roma ve İtalyan Rönesans mimarisi üzerine bir bina teorisi dersi ve bezeme üzerine teorik derslerin olması dikkat çekmektedir (Programm der Königlich Württembergischen Technischen Hochschule in Stuttgart für das Studienjahr 1901-1902). Theodor Fischer'in dönemi ile birlikte bu programdan bazı dersler çıkarılmış ve bazıları da programa dâhil edilmiştir. 1910 yılına ait ders programında, yapı tarihi ve Ortaçağ mimarisi örneklerinin incelendiği dersler (*Übungen zur Baugeschichte*), maket ve şehir planlama dersleri eklenmiştir. Ayrıca çizim derslerinin bezeme ve figür çizimi, teknik çizim, suluboya ve nü çizim olarak çeşitlendirildiği görülmektedir (Programm der Königlich Württembergischen Technischen Hochschule in Stuttgart für das Studienjahr 1910-1911). Yenilenen program, Fischer'in reformuna uygun şekilde, mimari üretimi sanat ve zanaatkarlık ekseninde ilerletmeye çalışan bir programdır.

Fischer 1908 yılında okuldan ayrıldığında yerine atanan Paul Bonatz, 1918'de Paul Schmitthenner ile birlikte Fischer'in temellerini attığı öğretileri uygulamaya koyacak bir dizi tedrisat reformunu hayata geçirmişlerdir (Kayım, 2010). Paul Bonatz, daha önce Fischer'in verdiği tasarım ve şehir planlama derslerine atanmıştır (May, 2010). Fischer'in zamanından beri onunla birlikte olan hocalar arasında başta Paul Schmitthenner olmak üzere ressam Karl Schmoll ve heykeltıraş Ulfert Janssen gibi isimler de bulunmaktadır (Joedicke, 1994).

Fischer ile birlikte başlayan dönemde teorik eğitimin ve pratikte uygulamanın bir arada işlediği bir program kurulmaya çalışılmış; derslerin yanı sıra ofis ve uygulama stajları zorunlu hale getirilmiştir. Burada ilginç olan bir husus, en az altı aylık olması gereken uygulama stajlarının bir kısmının öğrenim öncesinde tamamlanmasının istenmesidir. Buradaki amaç öğrencilerin öğrenimlerine ilk olarak inşa ederek ve tasarlayarak başlamasını sağlamaktır (Joedicke, 1994). Her öğrencinin mezuniyet için toplamda 18 ay staj yapması zorunludur. Altı ayı öğrenim öncesi şantiye deneyimi, 12 ayı ise öğrencilerin ikinci ve üçüncü sınıfta tamamlamaları beklenen ofis stajıdır (Kayım, 2010).

Programdaki diğer büyük değişiklikler ise mevcut müfredatta yapılmıştır. 1918 yılında Bonatz ve Schmitthenner'in Fischer'in öğretilerini uygulamaya geçirmesiyle birlikte eklenen derslerin yanı sıra ders içeriklerinin değiştiği de görülmektedir. Paul Schmitthenner 1918'de Yapı Bilgisi dersinin hocası olmuştur ve öğrencilere inşaat

teknîği, malzeme ve bina bilgisi öğretilmeye başlanmıştır (May, 2010). 1919 yılının ders programında dersin içeriği ile alakalı açıklamalar bulunmaktadır. İlk dönem yapı ticareti bilgisine giriş ve konutla ilgili alıştırma, ikinci dönem bir yapının inşasıyla ilgili her türlü detay ve uygulamaların plan ve kesit çizimi, üçüncü dönem önceki dönemin devamı ve dördüncü dönemde ise inşaat maliyeti hesaplama, şantiye yönetimi, sözleşme hazırlama gibi konular işlenerek dersin pratik kısmında küçük ölçekli yapılar üzerinden öğrencilerden bu bilgilerini uygulamaya dökmeleri beklenmektedir⁹. 1919 yılına ait ders programına bakıldığında ısıtma ve havalandırma, malzeme bilgisi, mimari ve mekansal form üzerine düşünme ve çizim/eskiz derslerinin olması dikkat çekicidir¹⁰. 1927 yılında ise programa doğal ve yapay inşaat malzemelerinin üretim ve uygulama süreçlerini içeren malzeme bilgisi dersi, yapısal mühendislik (*Hochbaukunde*), dekorasyon tasarımı, bina ve arazi politikası, iç mekan tasarımı, boyama teknikleri gibi mimari yapıların teknik teorisini pratikte incelemeye yoğunlaşan dersler eklendiği görülmektedir (Programm der Königlich Württembergischen Technischen Hochschule in Stuttgart für das Studienjahr 1929-1928 (1927)). Artık sadece mimari üretim yöntemlerinde değil mimarinin içerdiği teknik elemanlar ve detaylar da eğitime dahil edilmiştir. Bir yapıya ve inşasına ilişkin her konu müfredatta ele alınmaktadır. Mithat Yenen de 1929 yılında tam da bu hızlı ekleme ve değişimlerin durulduğu ve yeni eğitim sisteminin yerleştiği bir dönemde mimarlık eğitimine başlamıştır.

3.2 Mithat Yenen'in Stuttgart Yılları: (1929-1935)

Mithat Yenen 1928 yılında İstanbul Erkek Lisesi'nden mezun olduktan sonra 1928 Güz dönemini Stuttgart'ta geçirmediği anlaşılmaktadır. Çünkü Stuttgart Üniversitesi

⁹ “1. semester (winter): Ein führung in die Elemente des Bauhandwerks. Der Vortrag ist die unmittelbare Vorbereitung für die Übungen. 2. Semester (Sommer): Der Vortrag ist zum Teil unmittelbare Vorbereitung für die Übungen zum Teil behandelt er die einzelnen Sondergebiet, der Bau konstruktionen. In den Übungen gemeinsames Durchkonstruieren eines Gebäudes in allen Werkplänen und Einzelheiten. 3. Semester (Winter): Desgl. wie im 2. semester. 4. Semester (Sommer): Der Vortrag behandelt Baukostenberechnung, Baubetrieb, Bauvertæge, Bauführung. In den Übungen konstruktives Entwerfen von Gebäuden kleineren Umfangs unter besonderer Berücksichtigung der Einzelheiten in natürlicher Größe” (Programm der Königlich Württembergischen Technischen Hochschule in Stuttgart für das Studienjahr 1919-1920 (1919)).

¹⁰ Raum- und Form Lehre I: Die Architekturglieder nach Material, Form, Anordnung und Ausdruck. Zeichnen von Einzelbeiten und Gebäudeteilen nach neuen und alten Beispielen. Raum- und Form Lehre II: Die räumliche Gestaltung: Raum- und Formprobleme; berlick über die Vorbedingungen des Entwerfens. Skizzieren von Raumbildern nach alten und neuen Beispielen. (Programm der Königlich Württembergischen Technischen Hochschule in Stuttgart für das Studienjahr 1919-1920 (1919)).

öğrenci kayıtlarında ismine rastladığımız en erken dönem 1929/1930 kış dönemidir¹¹. Ancak *Belegbuch*¹² evrakında yer alan bilgiye göre 1929 Yaz döneminde okula kaydolmuştur (Belegbuch des Studierenden Mithat Jzzet, Technische Hochschule Stuttgart, Oğuz Yenen Arşivi). Bu dönem, okulun mimarlık eğitimi bakımından Almanya'nın öncü okullarından biri olmasının yanı sıra yükselişe geçen Nazi partisinin de etkisini gördüğümüz bir geçiş dönemine tekabül etmesi açısından kritik yıllardır.

Nezihe Çakıroğlu arşivinde yer alan İsmet-Mithat Yenen mektuplarında, Yenen'in öncelikle dil öğrenmek için Ekim 1928'de Berlin'e gittiği ve Mart 1929'da Stuttgart okuluna başlamayı planladığı anlaşılmaktadır (EK A.3). Lise mezuniyetiyle birlikte Abitur¹³ sınavına da girmiş ve okulun kabul edeceği bir not almıştır. Ancak okulun, “dersleri takip edebilir seviyede” Almanca öğrenilmesini istediğini belirtmektedir (EK A.2).

Mithat Yenen'in şehir planlama ve mimarlık anlayışının şekillenmesinde de Stuttgart okulunun ve hocalarının büyük bir etkisi olmuş olmalıdır. Bu nedenle burada aldığı derslerden ve kimlerden aldığından bahsetmek yerinde olacaktır. Mithat Yenen, Stuttgart Üniversitesi'nde Paul Bonatz, Heinz Wetzel, Paul Schmitthenner gibi isimlerin öğrencisi olmuştur. Aynı okuldan mezun Kemali Söylemezoğlu'nun belirttiğine göre, şehircilik alanında Prof. Heinz Wetzel'in “üstün başarı gösteren” bir öğrencisiyken, yapı alanında da Prof. Paul Schmitthenner'in “en iyi öğrencilerindendir” (Söylemezoğlu, 1995, s.108). Okulun arşivinde yer alan 1930-1931 dönemine ait ders planlarını incelendiğinde ise Yenen'in Bonatz'dan tasarım, Schmitthenner'den bina inşaat teorisi ve yapı maliyeti hesabı, Wetzel'den ise şehircilik alanlarında ders aldığı anlaşılmaktadır (Stundenplan der Technischen Schule Stuttgart, 1930/31). Yenen, okulda aldığı eğitim ile ilgili olarak resme ve mimarinin temsiline önem verildiğini belirtmektedir (EK A.3). Mithat Yenen'in iyi derece serbest el çizimi ve sulu boya çalışmaları olduğu bilinmektedir. Aile üyelerini portre olarak resmettiği eskizlerden bunu görmek mümkündür (Şekil 3.1).

¹¹ “Jzzet, Midhat” adıyla kayıtlı olan Yenen'in Almanya'daki kayıtlı adresi bu yıllarda “Ludwigstr. 21” olarak görünmektedir. (Universit t Stuttgart Archive, Technische Hochschule Stuttgart, Personal-Verzeichnis für das Winter-Semester 1929/30, s.66).

¹²  niversite tarafından öğrencilere okula başlarken teslim edilen, öğrencilerin doldurduğu, ders adı ve aldıkları notların kayıtları bulunan defter, bir tür transkript ya da karne.

¹³ Başta Almanya olmak üzere Avrupa  lkelerinde de geçerliliği olan en yüksek seviye lise diploması ve üniversitelere giriş için gerekli olan notu sağlayan sınavdır.

Şekil 3.1 : Mithat Yenen'in resmettiği aile üyeleri, 1942-1950 (üst-soldan sağa) Aliye Yenen, Gönül Öney, Kaya Yenen; (alt-soldan sağa) Sevgi Soysal, İzzet Yenen, Mine Kazmaoğlu (Arredamento, 1995, sayı 7-8).

1930-31 dönemine ait ders programına bakıldığında Schmoll tarafından haftada on iki saat serbest çizim ve suluboya dersi verildiği görülmektedir (Stundenplan der Technischen Schule Stuttgart, 1930/31). Eskiz çizme ve sulu boya kullanma becerisini burada aldığı eğitim ile geliştirdiği düşünülebilir.

Yenen, Bonatz'dan ileri tasarım dersleri almıştır. Bonatz, okul üzerinde 1920'lerin sonuna kadar oldukça etkindir. Şehir planlama kürsüsünü Wetzel'e emanet etmesinin ardından ağırlıklı olarak tasarım dersleri üzerinde durduğu bilinmektedir. Fischer tarafından ateşlenen stil okulundan inşaat tekniği ve tasarım okuluna geçiş fikri, diğer bir deyişle bilginin beceriye dönüştürülmesi ilkesi Bonatz'ın mimari öğretisindeki temel prensip olmuştur (May, 2010). Rolan May'in (2010) belirttiğine göre proje ödevleri tüm sınıfın olduğu toplantılarla değerlendirilir, öğrenciler Bonatz'ın merkezde olduğu bir dairenin etrafında toplanırdı. Bonatz, özellikle mekansal ve hacimsel çizimler ve maketler, cephede gerilme elemanlarının kullanılması, detaylı

planlarla objeye ait teknik fizibilitenin verilmesi hususlarına dikkat ederdi. Bonatz'ın sisteminin en önemli kurallarından biri de farklı çözümlerin bir araya getirilmesiydi. Aynı zamanda öğrenciler kendi projelerini peşin hükümlü davranmadan eleştirmekten sorumluydu (May, 2010). Yenen'in tasarlama ve üretme biçiminin şekillenmesinde bu derslerin etkisi olmuş olmalıdır.

Mithat Yenen'e ait 20 Şubat 1934 ve 30 Mart 1935 tarihli mezuniyete uygun olup olmadığını gösteren dosya ve *Belegbuch* evrakında yer alan bilgiler çalışmaya bu hususta destek olacaktır. 1931'de Bina Bilgisi I dersinin sınavını veren Yenen, dersi Tiedje ve Schmitthenner'den almıştır. Teknik çizim dersini (binaların yapısal parçalarının gösterimi ve perspektif çizim)¹⁴ Burkhardt, Teknik Mekanik, Yapı Malzemeleri ve Bina bilgisi dersini Kreuleber, Sanat tarihi, yapı tarihi ve tasarım görselleştirme dersini (*Bauaufnahmen*) derslerini Fiechter, serbest el çizimi dersini Schmoll ve Eisenwerth'den aldığı görülmektedir. Sayılan dersleri 20 Şubat 1934 tarihli ön incelemeden¹⁵ önce verdiği anlaşılmaktadır. Ön inceleme neticesinde not ortalaması 5,1 olup, “geçer” (*bestanden*) olarak derecelendirilmiştir. Bu tarihten mezuniyetine kadar verdiği dersler ise Bonatz'dan aldığı diploma projesi ve Tasarım dersi, Wetzel'den aldığı Yapı Bilgisi II ve Şehircilik dersi olarak sayılabilir. Bunlara ek olarak Statik ve Betonarme dersleri almıştır. Resmi mezuniyet tarihi ise diplomasında 31 Mart 1935 olarak belirtilmiştir. Ortalaması 5,8 olup, “iyi-geçer” (*gut bestanden*) derecede bitirdiği görülmektedir (Diploms für Architekten, Universität Stuttgart Archive, Technische Hochschule Stuttgart, 31/III/1935; Çizelge 3.1).

Çizelge 3.1: Mithat Yenen'in Stuttgart Teknik Üniversitesi'nde okurken aldığı dersler ve okulun belirlediği not dereceleri (Oğuz Yenen Arşivi; Universität Stuttgart Archive).

Ders adı (Almanca)	Ders adı (Türkçe)	Dönem	Dersi Veren
Baustofflehre	Yapı malzemeleri	1930 yaz	Keuerleber
Technische Mechanik	Teknik mekanik	1930 yaz	Keuerleber
Darstellende Geometrie	Geometrinin temsili (?)	1930 yaz	

¹⁴ “183.Technisches Zeichnen: Geometrische Darstellung von Bauten und baulichen Einzelteilen Schattenkonstruktion”, Programm der Württembergischen Technischen Hochschule Stuttgart für das Studienjahr 1933/34 (1933), s.52.

¹⁵ Ön inceleme, diploma sınavlarından önce hangi derslerin verilmiş olduğunun anlaşılması için yapılmaktadır. Dosyadaki bilgiler verilen dersleri, notlarını, sınav tarihlerini ve kimlerden alındığını içermektedir.

Çizelge 3.1 (devam) : Mithat Yenen'in Stuttgart Teknik Üniversitesi'nde okurken aldığı dersler ve okulun belirlediği not dereceleri (Oğuz Yenen Arşivi; Universität Stuttgart Archive).

Ders adı (Almanca)	Ders adı (Türkçe)	Dönem	Dersi Veren
Technisches Zeichnen	Teknik Çizim	1930 yaz	
Baugeschichte	Mimarlık tarihi	1930/1931 kış	Fiechter
Kunstgeschichte	Sanat tarihi	1930/1931 kış	
Gebäudelehre	Yapı teorisi	1931 yaz	Keuerleber
Gebäudelehre I	Yapı teorisi I	1931 yaz	Keuerleber
Baukonstruktionlehre	Bina inşaatı teorisi	1931 yaz	Schmitthenner
Bauaufnahmen	Tasarım görselleştirme	1931 yaz	Fiechter
Freihandzeichnen und aquarellieren	Serbest çizim ve suluboya	1931 yaz	Schmoll u. Eisenmerth
Baukonstruktionlehre I	Bina inşaatı I	1931/1932 kış	
Statik A	Mukavemet A	1932/33 kış	Mänsch
Gebäudelehre II	Yapı teorisi II	1932/33 kış	Wetzel
Städtebau	Şehircilik	1932/33 kış	Wetzel
Statik A	Mukavemet A	1933 yaz	Mänsch
Statik B	Mukavemet B	1933 yaz	Maier Leibnitz
Grundlegendes Stahlbaues	Çelik Konstrüksiyonun Temeli	1933 yaz	Maier Leibnitz
Baukonstruktionlehre I	Bina inşaatı I	1933 yaz	
Gebäudelehre II	Yapı teorisi II	1933 yaz	Wetzel
Städtebau	Şehircilik	1933 yaz	Wetzel
Bauaufnahmen	Tasarım görselleştirme (?)	1933 yaz	Fiechter
Nationalökonomie I	Ulusal ekonomi	1933 yaz	Lukas
Statik B	Mukavemet B	1933/34 kış	Maier Leibnitz

Çizelge 3.1 (devam) : Mithat Yenen'in Stuttgart Teknik Üniversitesi'nde okurken aldığı dersler ve okulun belirlediği not dereceleri (Oğuz Yenen Arşivi; Universität Stuttgart Archive).

Ders adı (Almanca)	Ders adı (Türkçe)	Dönem	Dersi Veren
Ingenieurhochbau II	İnşaat mühendisliği II	1933/34 kış	Maier Leibnitz
Industriebau	Fabrika inşaatı	1933/34 kış	Maier Leibnitz
Eisenbetonbau	Betonarme yapı	1933/34 kış	Mäensch
Baukonstruktion II	Bina inşaatı II	1933/34 kış	Storz
Entwerfen (für dorgerückte studierende)	Tasarım (ileri düzeyde öğrenciler için)	1933/34 kış	Bonatz
Entwerfen	Tasarım	1933/34 kış	Wetzel
Ingenieurhochbau II	İnşaat mühendisliği II	1934 yaz	Maier Leibnitz
Eisenbetonbau	Betonarme yapı	1934 yaz	Mäensch
Entwerfen	Tasarım	1934 yaz	Wetzel
İlk kısım imtihanlar: inceleme tarihi 20 Şubat 1934; 5.1 / GEÇER			
Statik A	Mukavemet A	8	Maier Leibnitz
Statik B	Mukavemet B	8	Maier Leibnitz
Eisenbetonbau	Betonarme yapı	9	Mäensch
Entwerfen (für dorgerückte studierende)	Tasarım (ileri düzeyde öğrenciler için)	9	Bonatz
Städtebau	Şehircilik	9	Wetzel
Gebäudelehre II	Yapı teorisi II	8	Wetzel
Volkswirtschaftslehre I	İktisat I	8	Lukas?
Ingenieurbau und Industriebau	Yer üstü inşaatı ve fabrika inşaatı	9	Maier Leibnitz
Diplomarbeit	Diploma ödevi	9	Bonatz
Mezuniyet imtihanları: inceleme tarihi 30 Mart 1935; 5.8 / İYİ-GEÇER			
Not dereceleri	Bestanden	Geçer	4,0-5,3
	Gut bestanden	İyi-geçer	5,4-6,0

Çizelge 3.1 (devam) : Mithat Yenen’in Stuttgart Teknik Üniversitesi’nde okurken aldığı dersler ve okulun belirlediği not dereceleri (Oğuz Yenen Arşivi; Universität Stuttgart Archive).

Not dereceleri	Sehr gut bestanden	Çok iyi-geçer	6,1-6,7
	Mit Auszeichnung bestanden	Üstün başarı	6,8 ve fazlası

Yenen’in hocası Paul Bonatz ile dostluğu Paul Bonatz’ın da 1943-1954 arasında Türkiye’ye gelmesiyle birlikte devam etmiştir. Öyle ki Bonatz’ın otobiyografisi *Leben und Bauen*’de Yenen gibi Stuttgart’tan mezun olan Arif Hikmet Holtay, Sabri Oran, Mithat Yenen ve Kemal Söylemezoğlu’dan bahsederken “benim için bu arkadaşlar ülkelerine giden bir köprü oldular” demektedir (Bonatz, 1950, s.193; Şekil 3.3). Bununla birlikte Bonatz, “güvenilirlerin güvenilirli” olarak tanıttığı Yenen’in, ailesini ve çocuklarını da okuyucularına tanıtmaktadır. Mithat Yenen’in eşi Aliye Yenen ile kurduğu dostluktan da bahsetmektedir (Bonatz, 1950; Şekil 3.2). Bonatz’ın Yenen ailesine gönderdiği kartpostalları Oğuz Yenen’in arşivinde bulmak mümkündür.

Şekil 3.2 : Aliye Yenen, “Sevgili Bonatz’ıma Aliye’den, 8 Mayıs, 1945” (Harika-Kemali Söylemezoğlu Arşivi, Salt Arşiv).

Şekil 3.3 : (Soldan sağa) Arif Hikmet Holtay, Paul Bonatz, Mithat Yenen, tarih yok (Oğuz Yenen Arşivi).

3.2.1 Staj dönemi ve Ernst Egli

Mithat Yenen'in sınav ve mezuniyet dosyasına göre okuldaki eğitimine başlamadan önce şart koşulan 5 aylık şantiye stajını Ludwig Bauer şirketinde 4 Aralık 1928-30 Nisan 1929 arasında tamamlamıştır (Şekil 3.4). Mithat-İsmet Yenen mektuplarında, kendisine bu stajı bulmak için Stuttgart Üniversitesi Mimarlık Okulu'nun ilk Türk mezunlarından Sabri Oran'ın yardımcı olduğunu belirtmektedir (EK A.1). Ofis stajını ise Ankara'da Robert Örley-Baurat mimarlık ofisinde (15 Ekim 1931-31 Mayıs 1932 arası) 7 ay 15 gün (Şekil 3.5), Ernst Egli'nin İstanbul'daki ofisinde (15 Haziran 1932-26 Ekim 1932 arası) 4 ay 15 gün olmak üzere toplamda 12 ay olarak tamamlamıştır (Şekil 3.6).

STUTTGART, den

19

Bestätigung.

Jch bestätige Herrn Jzzet M i d h a t, geboren am 20. März 1908 in Konstantinopel, dass er vom 4. Dezember 1928 bis 30. April 1929 bei mir als Praktikant tätig war.

Es war ihm in dieser Zeit Gelegenheit gegeben, sich bei der Ausführung von Grab-, Beton-, Maurer- und Eisenbetonarbeiten an dem Geschäftshausneubau Königstrasse 4 in Stuttgart und an der Erweiterung des Jnselbades in Untertürkheim die für sein Studium als Architekt-Ingenieur notwendigen Erfahrungen zu sammeln

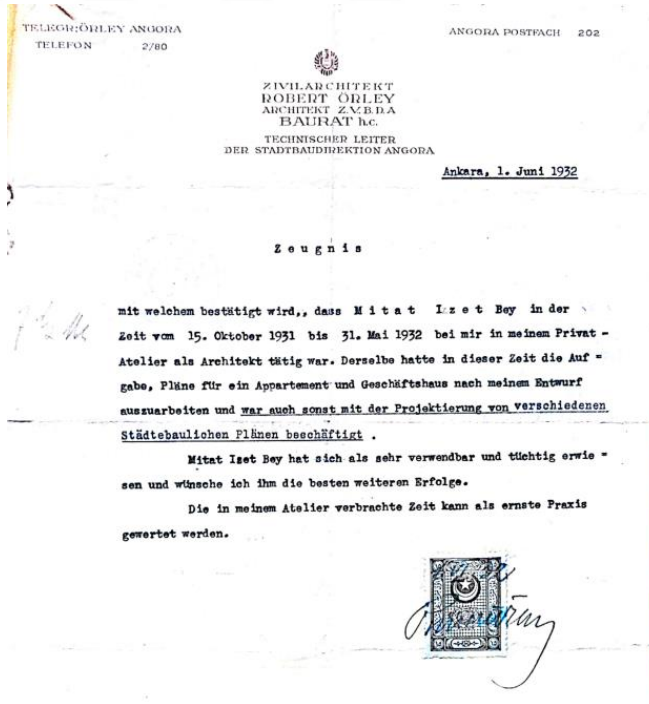
1. Kammerverwalter
2. K. Sam
3. Subat
4. Mant
5. Nisan
say

Stuttgart, den 4. Mai 1929
Gr./B.

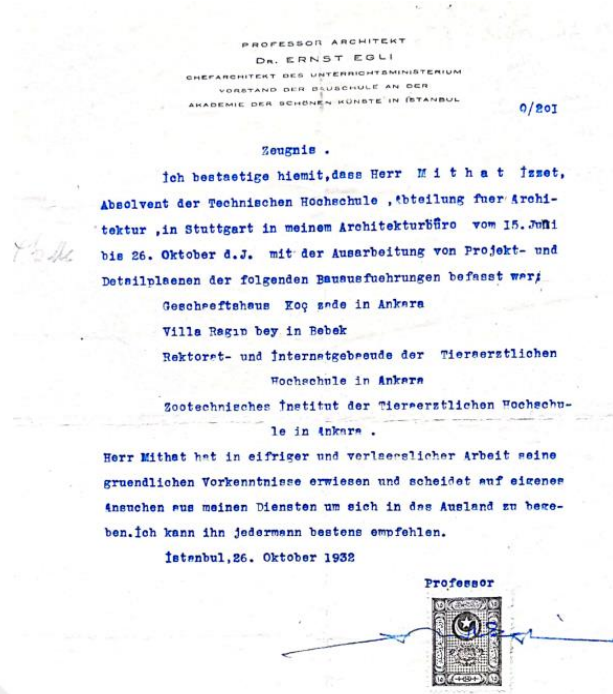
Ludwig Bauer
Eisenbeton-Hoch- u. Tiefbau

H. F. Pauling

Şekil 3.4 : Mithat Yenen'in Ludwig Bauer şirketinde yaptığı staja dair belge (Oğuz Yenen Arşivi).

Şekil 3.5 : Mithat Yenen'in Ankara'da Robert Örley-Baurat şirketinde yaptığı ofis stajına dair belge (Oğuz Yenen Arşivi).

Şekil 3.6 : Mithat Yenlen'in Ernst Egli'nin İstanbul'daki ofisinde yaptığı staja dair belge (Oğuz Yenlen Arşivi).

Egli'nin belirttiğine göre Yenlen, bu stajı İstanbul'daki mimarlık ofisinde yapmıştır (Şekil 3.6). Diğer yandan Kemali Söylemezoğlu ise Mithat Yenlen'in 1932-1933 yıllarında büro stajını yapmak için Milli Eğitim Bakanlığı'nın proje bürosunda çalıştığını belirtmektedir (Söylemezoğlu, 1995). 1927 yılında Maarif Vekaleti inşaat bürosuna baş mimar ve modern okulların inşası için danışman mimar olarak atanan Ernst Egli'nin, 1935 yılında resmi görevinden istifa edinceye kadar burada çalışmıştır¹⁶ (Aslanoğlu, 1984; Url-4; BCA/Kararlar Daire Başkanlığı/17-7-2/01.02.1931; BCA/Kararlar Daire Başkanlığı/41-87-6/10.12.1933). Mithat Yenlen'in staj yaptığı dönemde Egli'nin üzerinde çalıştığı yapılar 1933'te tamamlanan Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi¹⁷, Zooteknik, Anatomi-Patoloji, Şarap, Süt Enstitüleri, Rektörlük binası; 1930-1937 yılları arasında yapılan Ankara Gazi Orman Çiftliği kompleksi ve bira fabrikası olarak sayılabilir (Aslanoğlu, 1984; Url-4). Egli, Yenlen

¹⁶ Devlet arşivlerinde bulunan belgede kurumda Maarif Vekaleti'ndeki görevinin yanı sıra Güzel Sanatlar Akademisi'nde de görev yapan Egli'nin bakanlıktaki 15 Mart 1931'de bitecek olan görev süresinin iki yıl daha uzatılması istenmektedir. 1933 tarihli belgede ise Egli'nin Maarif Vekaleti'ndeki mukavelesinin akdine izin verilmemektedir.

¹⁷1932 tarihli Mithat-İsmet Yenlen mektuplarında Yenlen, Ziraat Fakültesi ile birlikte bir proje daha üzerinde çalıştıklarını belirtmektedir:

“Şimdiye Ankara'da yapılacak Ziraat ve (?) Mekteplerinin inşaatı için lazım olan planlarını hazırlıyoruz, yarından itibaren birkaç gün içinde fazla mesaiye başlayacağız çünkü planları ayın 26'ına kadar yetiştirmek lazım...”

için yazdığı referans mektubunda ise İstanbul'daki kendi mimarlık bürosunda 15 Haziran (1932) - 26 Ekim (1932) arasında Ankara'daki Koç Hanı, Bebek'teki Ragıp Bey Villası, Ankara'daki Veterinerlik Fakültesi'nin Rektörlük Binası ve Zooteknik Enstitüsü'nün projelerinin plan ve detay çizimlerinde görev aldığını belirtmektedir (Şekil 3.6). Dolayısıyla Yenen'in, Egli'nin İstanbul'daki ofisindeyken hem Egli'nin ofis projelerinde hem de Maarif Vekaleti tarafından Egli'den istenen projelerin bazılarında yer aldığı söylenebilir.

3.2.2 İstanbul Şehir Planı Komisyonu (1933)

Mithat Yenen, Egli'nin yanında büro stajını yaptığı dönemde İstanbul'un yeni şehir planı için davet edilen Agache, Lambert ve Elgötz'ün önerdikleri planların sunulduğu komisyonda yer almıştır. Yedi kişilik komisyonda Sabri Oran, Emin Onat, Ziya Koca İnan gibi isimler de bulunmaktadır (Bilsel, 2015; Tekeli, 2011; Suher, 1994). Komisyondaki görevi tam olarak belirlenmemiş olmakla birlikte henüz mezun olmamış bir stajyer iken komisyonda raportör ya da asistan benzeri yardımcı bir pozisyonda bulunmuş olması kuvvetle muhtemeldir.

Bu üç plan önerisi arasından komisyon, daha uygulanabilir bulduğu için Alman şehir plancı Hermann Elgötz'ün planını seçmiştir ancak proje daha sonra uygulamaya konmamıştır (Komisyon azaları, 1935; Bilsel, 2015). Komisyon hazırladığı raporda, önerilerin başlangıç fikirlerine dikkat edilerek bir değerlendirme yaptıklarını, Agache ve Lambert'in şehrin düzenine temel olan düşünceleri özellikle ekonomik bakımdan gerçekçi bulmadıklarını, Elgötz'ün önerisinin ise daha rasyonel olduğunu ifade etmektedir (Komisyon azaları, 1935).

Mithat Yenen, 1933'te Almanya'ya dönerek mezuniyet için gerekli diğer derslerini de vermesinin akabinde 1935'te Stuttgart Üniversitesi'nden mezun olup ailesiyle birlikte Türkiye'ye dönmüştür. Askerlik görevini tamamlamasının ardından 1936'da Dahiliye Vekaleti'ne bağlı Belediyeler İmar Heyeti'nde şehircilik mütehassısı olarak işe başlamıştır. Kariyerinin bundan sonraki kısmı ise Türk şehir planlama tarihi içerisinde şekillenecektir.

4. PLANLAMA ÇALIŞMALARI: ANKARA (1936-1958)

Mithat Yenen'in kariyerinin neredeyse ilk 20 yılı Ankara'da İçişleri Bakanlığı'na bağlı kurumlar ve şehir planlama bürolarında geçmiştir. Bu dönemde kent planlamasının hem teknik hem de bürokratik kısmında aktif olarak rol almıştır. Gündemde olan pek çok projede çalışmış, şehir planlamanın kurumsallaşmasına ve yasal düzenlemelerinin oluşturulup izah edilmesine katkı sağlamıştır. Söz gelimi, Ankara'nın imarında Jansen'in yanında çalışmış, Belediyeler İmar Heyeti'nde şehircilik uzmanı ve fen şefi olarak yer alıp Anadolu kentlerini gezmiş, İller Bankası şehircilik bürosu ve İmar ve İskan Bakanlığı'nın teşkilatlanmasını sağlamış, çeşitli imar yarışmalarında jüri üyeliği yapmış ve Herman Jansen, Martin Wagner, Gustav Oelsner, Paul Bonatz, Ernst Reuter gibi dönemin şehir planlama ile ilgilenen isimleriyle bir arada çalışmıştır. Bu sayede şehir planlamanın pek çok aşaması hakkında deneyim kazanmış ve erken Cumhuriyet yıllarından itibaren şehir planlama tarihinin önemli olaylarının içinde bulunmuştur.

4.1 Jansen ve Ankara'nın İmarı

Savaştan yeni çıkmış genç Cumhuriyet'in kalkınması için başta Ankara olmak üzere Anadolu kentlerinin planlamasının gerekliliği savunulmuştur. Bunun nedeni iktisadi canlılığın karayolları, demiryolları ve limanların bulunduğu duruma bağlı olmasıdır (Atam, 2021). Özellikle başkentim imarına verilen önceliğin sebeplerinden biri de Osmanlı'nın izlerinden bağımsız olan Türkiye Cumhuriyeti'nin başkentini çağdaş bir şehir haline getirme arzusudur. Ankara'nın imarı, diğer kentlerin gelişmesine örnek teşkil edecektir (Geray, 2003). Modern bir toplumun inşası için şehirlerin de modernleşmesi gerekmektedir. Bu nedenle planlama da bu amaç için bir araç haline gelmiştir (Bozdoğan, 2015).

Devlet, bu yıllarda özellikle şehir planlama ile ilgili kurumsal ve merkezi bir yapı oluşturma eğilimindedir. Bunun için, ilkin 1924 yılında kurulan Ankara Şehremaneti ve 417 sayılı yasa ile Ankara belediyesi bir taşra belediyesi olmaktan çıkarılmış, İstanbul Şehremanetiyle aynı görev ve yetkilere sahip olmuştur (Geray, 2003). 1924 yılında kurulan Ankara Şehremaneti, aynı yıl İstanbul İmar Komisyonu üyesi Carl Lörcher'e Eski Şehir ve güneyde Yeni Şehir'in imarı için iki ayrı plan hazırlatmış

ancak planın geniş cadde ve meydanlar içermesi ve mevcut kent dokusuna uygun olmamasından dolayı uygulanamamıştır (Bilsel, 2010). Daha yeterli bir plan hazırlanması için o sıralar Berlin’de olan Prof. Hoffman görüşülmüştür. O da Herman Jansen ve Brix’i tavsiye etmiştir (Tekeli, 2011). 1927 yılında Ankara’nın imarı için düzenlenen yarışmaya davet edilen Jaussely, Brix ve Jansen’in önerileri arasında Jansen’in projesi uygun bulunmuştur¹⁸. Yarışmaya katılan projelerin odak noktaları da farklıdır. Tekeli’nin (2011) belirttiğine göre Jausseley’in planı Fransız ekolünden olup ihtişamlı bir başkent olmaya yöneliktir. Brix’in planında ise sağlıklı bir kent üretme kaygısı ağır basmaktadır. Jansen planı ise özellikle konut sorunu ve işçi konutlarına önem verdiğiinden insan ölçeğinde ve sosyal kaygıları olan bir plandır (Tekeli, 2011).

Ankara’nın seçilen imar planının uygulanması için 1928 yılında belediyeye bağlı olarak çalışan Jansen’in danışmanlığını üstlendiği Ankara İmar Müdürlüğü kurulmuştur. Kurumun görev alanı Ankara şehriyle sınırlıdır (Güler, 1996). Jansen’in planı Temmuz 1932’de Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır (Yavuz, 1981). Yenen özgeçmişinde (EK B.1) belirttiğine göre, Jansen planı’nın uygulama aşamasında 1936-1939 arası Jansen’in yanında çalışmıştır. Jansen’in 1937 yılında yayınlanan ve çevirisi 1936 yılında Mithat Yenen tarafından yapılan¹⁹ “Ankara İmar Planı” adlı yayından hareketle Jansen planının esaslarına ilişkin detaylara ulaşmak mümkündür. Kitap “Yeni şehirciliğin esasları” başlığına sahip Jansen’in ve projenin şehircilik ilkelerini içeren bir bölümle başlamaktadır. Jansen’e göre “Şehirler yaşanan zamanın in’ikaslarıdır”, diğer bir deyişle geçmiş ve geleceğin tezahürlerini bir arada içermektedirler. Manzara, iklim ve tarihi kıymetler yeni şehirciliğin temel alanlarını oluşturmaktadırlar. Jansen, yeni şehirciliğin esaslarını “zamanın arzusu”, milli birlik ve gençlik için çalışmak, yeni tekniğin uygulanması ve mali menfaatlerin gözetilmesi olarak tanımlamaktadır (Jansen, 1937, s.5). Daha sonra Ankara imarının esaslarına değinen Jansen, eski ve yeni şehrin ayrı ayrı planlanması gerektiğini savunmaktadır. Hatta eski şehre hiç dokunulmaması gerektiğini, yeni şehrin imar uygulamaları tamamlandıktan sonra eski şehre bağlanması gerektiğini belirtmektedir (Jansen, 1937). Dikkat çektiği diğer hususlardan biri ise eski şehir tarafında var olan konut yapılarının olduğu gibi bırakılması ve “şehrin tacı” olarak tanımladığı kaledir.

¹⁸ Projeyi seçen yarışma jürisi Ziya Çorum, Şükrü Kaya, Falih Rıfkı Atay, Ruşen Eşref, Celal Esat, Muhittin Üstündağ, Ziya Bey, Cemal German, Fehmi Yavuz’dan oluşmaktadır (Yavuz, 1952).

¹⁹ 1948 yılında Mimarlık dergisinde altı bölüm halinde yayınlanan “Ankara İmar Planı İzah Raporu (Herman Yansen)” başlıklı makalelerde çevirinin 1936 yılında Mithat Yenen tarafından yapıldığı yazmaktadır. Yazının içeriği 1937 yılında basılan kitapla aynıdır.

Jansen'e bu kısım şehre özgün karakterini veren kısımdır (Şekil 4.1). Diğer bir konu ise seyrüsefer ve yeşil alanlardır. Jansen'e göre, büyük şehir çevresindeki köy ve kasabalar yollarla büyük şehre bağlanmalı, göl, orman, tepecik ve bahçeler gibi şehrin doğal varlıklarını şehir dahilinde açacağı "yeşil kuşaklarla" bağlayarak ulaşımını sağlamaktır (Jansen, 1937, s.11). Bununla birlikte bu kısımda, kooperatif evlerinin ve işçi mahallelerinin kurulması ve inşa edilmesi gerektiğine de dikkat çekmektedir. Devlet eliyle yapılacağı için planlı, kooperatif eliyle yapıldığında da iktisadi olarak vatandaşa rahatlık sağlayacağını belirtmektedir (Jansen, 1937). Jansen 1938 yılı sonuna kadar Ankara İmar Müdürlüğü danışmanı olarak kalmıştır (Tekeli, 2011).

Bu noktada Mithat Yenen'in Jansen ve Ankara imarı ile ilişkisini açıklamak yerinde olacaktır. Jansen'in dönemin genç Türk mimarları ile ilgili şikayetleri vardır. Jansen'e göre kısa bir eğitimden sonra bu gençler, kendilerini hem çok iyi mimar, hem de şehirci saymaktadırlar. Bu büyük iddianın dayanağı da Jansen planlarında değişiklik yapmak, seçenek önermekle şehir mimarisi gibi bir alanı kavradıkları yanılgısıdır. Jansen'i asıl kızdıran ise bu genç elemanların amatörce girişimleri nedeniyle kent karakterinin ve imgesel bütünlüğünün bozulma tehlikesidir (Tankut, 1993). Ancak Mithat Yenen, Jansen'in şikayetçi olduğu genç mimar profilinden hem yabancı dil bilmesi hem de almış olduğu eğitimin etkisiyle şehir planlamaya olan bütüncül yaklaşımı nedeniyle ayrılmaktadır. Nitekim Ankara İmar Planı'nın çevirisi 1936 yılında Mithat Yenen tarafından yapılmıştır. Bu tarihte Yenen, 1935'te Stuttgart Mimarlık Okulu'ndan mezun olmuş, ülkeye dönüşünün ardından askerlik görevini tamamlamış ve Dahiliye Vekaleti'ne bağlı Belediyeler İmar Heyeti'nde şehircilik mütehassısı olarak çalışmaktadır. Gönül Tankut'un (1993) belirttiğine göre özellikle planın uygulama dönemi Jansen için zor geçmiştir. Çünkü Ankara İmar Müdürlüğü'nde Almanca ve Türkçe bilen iyi bir teknik danışman alınamamıştır. Mithat Yenen'in bu ihtiyacı karşılayacak bir figür olduğu söylenebilir. Alman ekolüyle yetişen bir mimar olması ve Stuttgart eğitim programının şehir planlamaya vermiş olduğu önem de göz önüne alındığında, Jansen ile iletişim kurması zor olmayacaktır. Bu tarihlerde Yenen, Anadolu'nun imarı için keşif gezileri de yapmıştır²⁰. Hatta 1936-1939 yılları arasında Batı Anadolu, İç Anadolu ve Güneydoğu'da yaptığı gezilerden derlediği fotoğraf koleksiyonlarından hareketle çeşitli süreli yayınlarda Türk şehirlerinin özelliklerini

²⁰ Gönül Öney anılarında babası Mithat Yenen'in İller Bankası'nda çalıştığı yıllarda sıklıkla Anadolu'ya seyahatler yaptığını belirterek bu durumu doğrulamaktadır (Gök, 2018, s. 24).

2015) altı temel ilkesinden olan devletçilik ilkesi, ÷lkeye ait g÷ncel sorunların ç÷z÷m÷ için itici g÷ olmuştur. Devleti ekonomik politikaların da neticesi olarak, 1930’lu yıllarda devletin “yapılı çevrenin üretiminde belirleyici akt÷r” olduğu g÷r÷lmektedir (İmamoglu, 2016, s. 270). Bu nedenle Mithat Yenen’in mezun olup ÷lkeye d÷nmesinin ardından bir kamu mimarı olarak kariyerine başlaması anlaşılabilir bir durumdur.

1930’lardaki şehir planlamaya ilişkin düzenlemelerin ilki 1930 yılına ait Belediyeler Kanunu’dur. Belediyelerin teşkilatlarına ilişkin kurallar getirmesi ve imar ile ilgili görev tanımını genişletmesi açısından önemlidir (Tekeli, 2011; Belediyeler Kanunu, 1930). Diğer kanun ise 1933’te yürürlüğe giren 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu’dur. Bu kanun ile belediyeler, şehirlerin yeni imar planları yapılmadan evvel mevcut durum bildiren halihazır haritaların Dahiliye Vekaleti’nin belirttiği sürede hazırlaması ile görevlendirilmiştir. Buna ek olarak yeni şehir planlarının esasları da bu kanunla belirlenmesi açısından önemlidir (Belediye Yapı ve Yollar Kanunu, 1933). Kanunun yayınlanmasıyla birlikte daha önce yol ve istikamet planı halinde tasarlanan planlar da işlevlerini kaybetmiş ve belediyelere yasanın şartları nedeniyle yeni planlar yaptırması zorunluluğu oluşmuştur (Tekeli, 2011).

Yapı ve Yollar Kanunu’nun belediyeleri yeni şehir planlarını yenilemek zorunda bırakmasıyla birlikte çok sayıda plan yaptırılmaya başlanması, bu çalışmaların belirli bir düzene göre yapılması gereksinimini doğurmuştur. 1936 yılında Bayındırlık Bakanlığı Bayındırlık Meclisi’nin kararıyla şehirlerin halihazır planlarının nasıl yapılacağı ve imar planlarının hangi kurallar çerçevesinde yaptırılacağına ilişkin kararları içeren ve belediyeler için yapılması gerekenleri adım adım açıklayan bir kılavuz görevi gören “Şehir ve kasabaların halihazır haritalarının alınmasına ait şartname ve umumi talimatname²²” yayınlanmıştır (Tekeli, 2011). Talimatnamenin önemli özelliklerinden biri şehir planlarının yarışmaya bağlanmasıdır. Bu yarışmalara girebilmek için “Yüksek Mühendis Mektebi veya Güzel Sanatlar Akademisi mimarlık şubesi mezunu olmak veya bunlara muadil ecnebi yüksek mekteplerden diploma almış ve Türkiye dahilinde çalışmak için Nafia Vekaleti’nce tescil edilmiş bulunmak” şartını koşmaktadır. Ayrıca yarışma neticesinde seçilmiş olan imar planının esasları hakkında bir rapor hazırlanmasını da zorunlu tutmaktadır (Yenen, 1939, s.38). Bu karar, 1940’larda ve 1950’lerde Mithat Yenen’in de jüri üyesi olarak bulunacağı imar

²² Talimatname, daha sonra 1939 yılında Mithat Yenen’in Belediyeler Dergisi’nde yayımlanan “Şehirlerimizin imar planlarının tanzimine doğru” adlı makalesinin devamına eklenmiştir.

yarışmaları dönemini doğuracaktır. Diğer bir ilgi çekici husus ise talimatnamenin imar planlarının göz önünde bulunduracağı hatları da tanımlamış olmasıdır. Madde 12’de şehirlerin topoğrafyası, iklim özellikleri göz önünde bulundurularak ekonomik, estetik olup olmaması ve ulaşım konularında gelişmesi için ihtiyaç duyulan noktaların tespit edilmesini ve planların bunlara yönelik yapılması gerektiğini belirterek müstakbel imar planlarının ana hatlarını belirlemektedir. Bununla birlikte planların bu şekilde hazırlanabilmesi için belediyelerden şehrin iktisadi, içtimai vaziyeti ve nüfus tezayüdü, kanalizasyon ve su tesisatı, hakim rüzgarlar gibi hususlar hakkında detaylı bir rapor da talep etmektedir (Yenen, 1939, s.39). Ancak yeni yapılacak imar planlarının akıbeti, belediyelerin hazırlatacağı halihazır haritaların düzenlenmesine bağlı kalmıştır. Dönemin belediyeleri halihazır harita ve yeni imar planlama esaslarını uygulamaya muktedir değildir. Bu nedenle, şehir planlama uzmanları ve teknik bir kadrodan oluşan sistemli ve merkezi bir kuruma ihtiyaç duyulmuştur. Neticede 1936 yılında 2763 sayılı kanunla Dahiliye Vekaleti’ne bağlı Belediyeler İmar Heyeti kurulmuştur (Tekeli, 2011; Yenen, 1979; Belediyeler İmar Heyeti Fen İşleri teşkilatına ait kanun, 1936). Mithat Yenen de Türkiye’ye dönmesinin ardından burada şehircilik mütehassısı olarak çalışmaya başlamıştır. Heyet, belediyelerin halihazır harita ve imar planı işlerini kontrol eden ve yöneten merkezi bir birim olmuştur (Yanaşık, 2017). Bununla birlikte o dönem Bayındırlık Bakanlığı’na bağlı Şehircilik Fen Heyeti’nde görev alan Orhan Alsaç, Belediyeler İmar Heyeti’nde görevli Mithat Yenen ve Cevat Erbel’in “harita ve plan işlerini teknik bakımdan çağdaş düzeye ulaştırmak” konusunda yardımları olduğunu belirtmektedir (Alsaç, 2003, s. 35).

1939’da 3611 sayılı Nafia Vekaleti Teşkilat ve Vazifelerine Dair Yasa’nın yürürlüğe girmesiyle birlikte imar ve şehir planlama işleri Nafia Vekaleti Yapı ve Fen İşleri Reisliği’ne bağlı Şehircilik Fen Heyeti’ne devredilmiştir (Tekeli, 2011). Bu sayede şehir planlamaya ilişkin iki yapı ortaya çıkmıştır. Nafia Vekaleti’ne bağlı Şehircilik Fen Heyeti ve Dahiliye Vekaleti’ne bağlı Belediyeler İmar Heyeti. Ancak Nafia Vekaleti şehircilikle ilgilenen diğer yan kurumların karşısında sorumlu olduğu daha merkezi bir kurumdur.

Mithat Yenen, aynı yıl Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü Fen Müşavirliği’ne atanmıştır (BCA/ Kararlar Daire Başkanlığı/ 89-106-10/ 04.11.1939; BCA/

Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı/ 134-35-16/ 13.09.1939)²³. 1941 yılında da II. Dünya Savaşı nedeniyle Trakya'ya askerlik için gidecek olan Mithat Yenen'in (Söylemezoğlu, 1995, s.108), gidene kadar Belediyeler İmar Heyeti'nin yanı sıra bu birimde çalışmıştır.

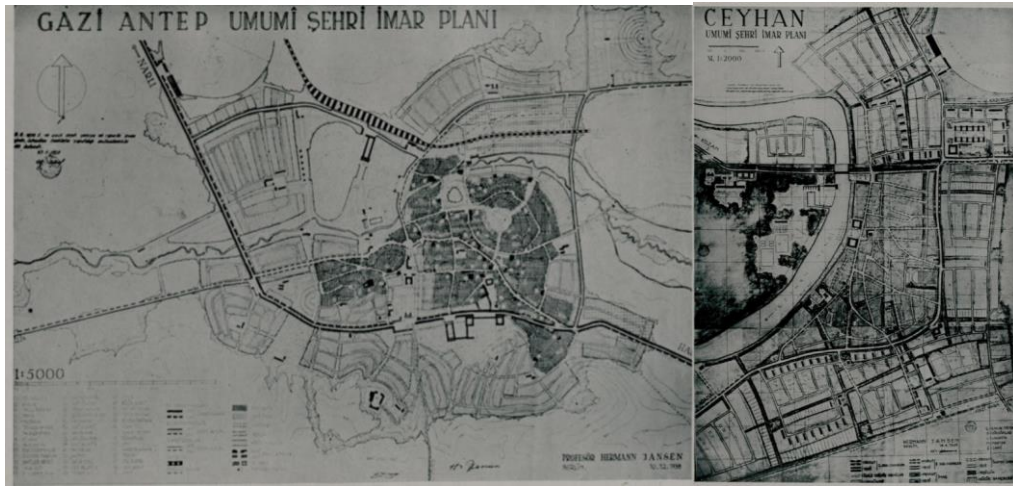
Yeni düzenlemelerin tüm ülkede şehir planlamayı zorunlu kılması, Anadolu şehirlerinde de bir planlama hareketini başlatmıştır. Ankara modeli üzerinden Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki şehir ve kasabalar devlet tarafından modern kent donanımları ile yenilenecektir (İmamoğlu, 2016).

Devletin ekonomik kalkınma ve modernleşme itkisiyle gerçekleştirdiği kent ölçeğindeki planlama çalışmaları dışında, üstlendiği diğer bir görevi ise yapılan işleri, bu işlerin muhatabı olan halka ulaştırmak ve halkı bilgilendirmektir. Bu hususta iki yayından bahsetmek mümkündür: Bayındırlık İşleri Dergisi ve Belediyeler Dergisi. Bu iki dergi sırasıyla Şehircilik Fen Heyeti ve Belediyeler Bankası'nı ve dolaylı yoldan Belediyeler İmar Heyeti'ni temsil etmektedir ve kamuda meydana gelen düzenlemeleri ve süreçleri meslek dünyasına haber vermeleri açısından kurumsallaşmaya katkı sağlamışlardır. Mithat Yenen'in de bir kamu mimarı olarak 1940'lerden 1960'ların ortalarına kadar bu yayınlarda makaleleri yer almıştır. 1934-1947 yılları arasında yayınlanan Bayındırlık İşleri Dergisi tarandığında, devletin dönem içinde her şehir için yaptığı işler ve büyük icraat olarak adlandırdıkları projeler okunabilmektedir. Dergi şoseler, demiryolu, köprüler, su işleri başlıklarına ayrılmaktadır. Buradan hareketle devletin modern kent planlaması için temel kaygılarının Anadolu'nun her noktasına ulaşımı sağlamak ve temiz suya erişim olduğunu savunabiliriz. Devletin yapacağı temel yatırımlar demiryolu ağının geliştirilmesi, Anadolu'daki yerleşimlerin birbiriyle ve Ankara ile bağlanması ve Anadolu kentlerinde özellikle sanayi ve altyapı tesislerinin kurulmasından müteşekkildir (Altaban, 1998). Bayındırlık İşleri Dergisi yapılan çalışmalarla ilgili kamuoyunu bilgilendirmekle birlikte devletin propaganda aracı olarak da kullanılmıştır. Üretilmiş çevrenin sağladığı kamu hizmeti bir övünç vesilesi olarak kamuoyuna açıklanmış, sağlanan kamu hizmetinin ne kadar yaygın ve erişilebilir olduğuna dikkat çekilmiştir (İmamoğlu, 2016). Dergide, her yılın son sayısında geçen bir yıl içinde ne kadar uzunlukta yol, köprü, demiryolu ağı inşa

²³ Belediyeler Dergisi, Nisan 1939, sayı 44'te "Şehirlerimizin imar planlarının tanzimine doğru" adlı yazısı yayınlanan Mithat Yenen, "Belediyeler İmar Heyeti Fen Şefliğinde şehircilik mütehassısı diplomalı yüksek mühendis-mimar" olarak geçmektedir. Buradan Kadastro'da Fen Müşaviri olarak görev yaparken halen Belediyeler İmar Heyeti'nde çalıştığı anlaşılmaktadır.

edildiğine dair, kullanılan malzeme miktarı ve maliyetini de içeren tablolar yayınlanması buna örnek olarak verilebilir. Burada sadece bir propaganda işlevi değil aynı zamanda halkı bilgilendirme ve halka izahat verme durumu olduğu görülmektedir.

Anadolu'nun imarı bir yandan devlet elinden şoseler, köprüler, demiryolları ile şehirlerin ve kasabaların birbirine bağlanması, baraj ve su işleri ile Anadolu şehirlerine su ulaştırılması ile kalkınmayı sağlamak için devam ederken, bazı Anadolu şehirlerinde Nafia Vekaleti eliyle modern kentler kurulabilmesi için yarışmalar düzenlenmiş ya da ülkeye davet edilerek kamunun çeşitli bürolarında görev alan yabancı mimarlara başvurulmuştur. 1935 yılında yayınlanmaya başlayan Belediyeler Dergisi'nin 1939 yılına ait bir sayısında Mithat Yenen, o tarihe kadar imar planı yapılmış, ihale edilmiş yapılmakta ve yapılacak olan şehirlerin bir tablosunu oluşturmuştur. Tabloya göre o yıla kadar yapılmış imar planları arasında Ankara dışında, Adana Gaziantep, Giresun, Mersin ve Tarsus şehirlerinin imar planlarını Jansen; Niğde şehrinin planını Egli, Erzurum şehrinin planını ise Lambert yapmıştır (Yenen, 1939; Şekil 4.2). Bunlara ek olarak, Oelsner, Çorum, Simav ve Dikili'nin planları yapmıştır (Tekeli, 2011).

Şekil 4.2 : Jansen'in Gaziantep ve Ceyhan İmar Planları (Nafia Vekaleti, 1939).

1940'larda Mithat Yenen'in de dahil olacağı milli mimari tartışmalarına gidecek olan süreçteki temel etkenlerden biri yeni mimari oluşturulurken yabancı mimarların danışmanlığına başvurulmasıdır. Bunun sebeplerinden biri, belediyeler ve Nafia Vekaleti'nde görevli mimar, teknik eleman ve şehir planlama uzmanı yetersizliğidir. Bu nedenle devlet, bir yandan mühendis ve mimar yetiştiren okullardaki eğitimde

reforma hazırlanırken bir yandan da yurt dışından davet edilen yabancı uzmanları yeni kurulmakta olan şehir planlama ile alakalı teşkilatlarda istihdam etmiştir (İmamoğlu, 2016). Dönemin Arkitekt dergisinde yabancı mimarların Türk mimarların iş almasına engel olduğuna dair tartışmalar devam ederken, teknik eleman yetersizliğine dair yazılara rastlamak da mümkündür. Abidin Mortaş'ın 1933 yılında yayımlanmış yazısı bu tartışmanın erken örneklerinden biridir. "Memlekette Türk mimarının vaziyeti" adlı yazıda Cumhuriyet'in ilanının ardından gerçekleşen "Türk inkılabıyla" mimarlar için geniş bir çalışma sahası açılmış, "derhal halli lazım vazifeler ve ihtiyaçlar karşısında [Türk sanatkarları] aciz kaldı, adım atamadı" denmektedir. Aynı zamanda Mortaş, Türk mimarlarının yabancı mimarlarla aynı şartlarda çalışması gerektiğini ve güven duyulması gerektiğini vurgulamaktadır (Mortaş, 1933, s. 129). Zeki Sayar'ın 1938 yılında yazdığı yazısında ise yabancı mimarların devletin teknik bürolarını ve serbest piyasayı domine etme halini eleştirmekte ve bu durumun Türk mimarların deneyim kazanmasının önüne geçtiğini vurgulamaktadır (Sayar, 1938). Buna karşın Burhan Arif (1931), mevcut sorunun sebebinin Türk mimarların yetersizliğine değil, ekonomik nedenlerden dolayı malzeme ve teknik bakımdan lokal düzeyde kalınmasına bağlamaktadır.

Yabancı mimarların uzmanlığına başvurulması dışında belediyeler ve bakanlıktaki mevcut teknik elemanların yetersizliği ile ilgili tartışmalar sonraki yıllarda da yer bulmuştur. 1945 yılında kurulan ve kurucuları arasında Mithat Yenen'in de bulunduğu Türk Belediyecilik Derneği'nin beşinci kongresinde, Mithat Yenen'in konuşmasının başlığı "Belediyelerimizin teknik eleman ihtiyacı"dır. Kongrenin 1954 yılında düzenlendiği düşünüldüğünde 30'lardan beri süregelen sorunun hala tam olarak çözülemediği ve tartışıldığı görülmektedir. Bu sorunu çözmeye yönelik bir girişim olarak 1944 yılında İçişleri Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın kararlarıyla Yapı Enstitülerinden mezun olanların belediyede bir yıl süreyle "kalfa tahsili" yaparak belediyelerdeki teknik eleman ihtiyacına cevap verilebileceği düşünülmüştür. Ancak sadece yapı işlerinde değil her alanda tekniker ihtiyacı bulunduğundan daha sonra Sanat Enstitüsü ve Yapı Enstitüsü mezunlarının ikişer yıl eğitimlerine devam etmesiyle teknik eleman açığının kapatılacağı öngörülmüştür (Yenen, 1954a, s.140). Yenen'in ise konu ile ilgili farklı bir önerisi mevcuttur. Usta ile mimar ve mühendis arasında köprü vazifesi görebilecek olan teknikerlerin, İçişleri Bakanlığı'nın teşvikiyle tekniker okullarında belediye bursuyla okutulmaları halinde mezun olduktan sonra "ait

oldukları belediyelerde tatminkâr birer ücret alarak” çalışabileceklerdir (Yenen, 1954a, s. 140). Bu fikir uygulanamasa da Yenen’in 1960’lı yıllarda İmar ve İskan Bakanlığı müsteşarı olduğu dönemde mimar ve şehir planlamacıların yetişmesi için burs bulunmasına aracı olduğu görülecektir (Aru, 1995).

1940’lı yıllarda mimar ve teknik elemanların yeterliliğinin nasıl sağlanacağına yönelik tartışmalar sürerken, mevcut sorunların çözümü için şehir planlama ve yapı işlerindeki kurumsallaşma da artarak devam etmektedir. Dahiliye Vekaleti’ne bağlı Belediyeler İmar Heyeti ve Belediyeler Bankası 1945 yılında işlevlerini birleştirerek İller Bankası’na dönüşecektir (Güler, 1997). Böylelikle 1945 yılından itibaren şehircilik işleri Nafia Vekaleti’ne bağlı Şehircilik Fen Heyeti ve Dahiliye Vekaleti’ne bağlı İller Bankası aracılığıyla gerçekleştirilecektir.

4.2.1 Simav Kasabası imar planı (1944)

Yukarıda anlatılan dönemde Mithat Yenen’in Belediyeler İmar Heyeti’nde görevli iken üstlendiği imar projelerinden sadece Simav Kasabası imar planına ulaşılabilmiştir. Mithat Yenen’in şehirciliğe dair görüşlerini pratikte nasıl uyguladığına bakmak adına yol gösterici olabilir. Yenen özgeçmişinde belirttiğine göre, (Oğuz Yenen Arşivi) İller Bankası’nda çalıştığı yıllarda “500 kadar şehir ve kasabanın imar ve uygulama planlarını yarışma, ihale yoluyla veya banka teşkilatının kendisi tarafından hazırlanmasında” görev almıştır. İller Bankası Arşivi’nde ise Mithat Yenen’in şehir plancısı sıfatıyla görev aldığı tek bir proje bulunmuştur²⁴: Simav Kasabası (Şekil 4.3) imar planı.

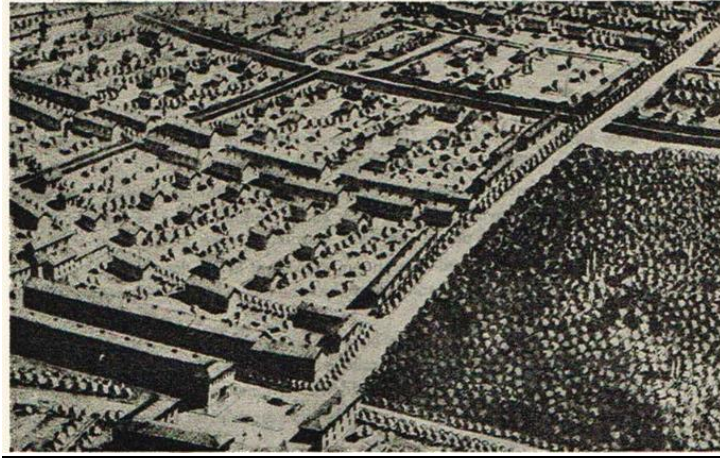
Planın genel düzeninde kasabanın kuruluş özelliklerine uygun ve fazla istimlaklardan kaçınılarak eski kısma fazlaca dokunulmamış, sadece itfaiyenin geçebilmesi için tek bir müsait genişlikte yol geçirilmiştir. Ana prensip, ana yolların tali yollar tarafından sık sık kesilmemesidir (Şekil 4.6). İmar planındaki 14,5 metre genişliğindeki Kütahya, Bursa ve Balıkesir yolları ise kasabanın iskeletini oluşturmaktadır. Kütahya yolu, kasabanın merkez şehre bağlanmasını; Bursa yolu, Simav’ın meyve ve sebze merkezi

²⁴Yüksek ihtimalle 1936-1939 arasında şehircilik mütehassısı olarak çalıştığı yıllarda üzerinde çalıştığı başka projeler de vardır. Ancak İller Bankası Arşivi birkaç kere taşınmış ve birkaç kere de arşiv katını su basmıştır. Bu sebeplerden dolayı var olan pek çok belge dijital kayda geçirilmeden kaybolmuştur. O yüzden söz konusu yıllarda bu projeden başka tekil olarak planlayıcısı olduğu bir projeye rastlanmamıştır. Simav imar planının ise sadece ismi bulunmuş, projenin kendisinin arşivde bulunmadığı belirtilmiştir. Ek olarak, Orhan Alsaç anılarında şehirlerin halihazır haritalarının zorunlu tutulduğu dönemde Mithat Yenen’in Tokat imar planını hazırladığını belirtmektedir (Alsaç, 2003, s. 34). Ancak adı geçen arşivlerde böyle bir plana ulaşılamamıştır.

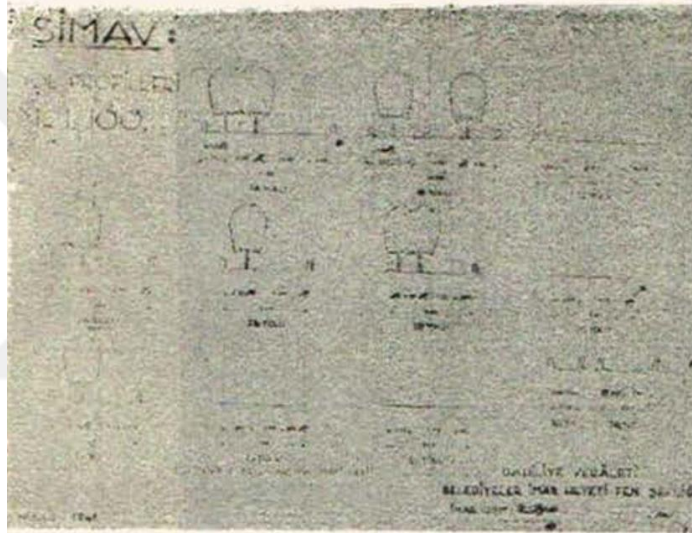
olarak gelişeceği göz önüne alınarak Bursa ile bağlantısının sağlanmasını; Balıkesir yolu ise İzmir’de bulunacak olan limanla bağlantının kurulmasını sağlayacaktır. İkincil ve üçüncül yol profilleri ise 1/100 ölçekte çalışılmıştır (Şekil 4.5). Profillerde dikkat çeken bir nokta farklı şekillerde ağaçlandırma çalışmaları yapılması ve farklı genişlikte yollar denenmesidir. Yolların kenarına yerleştirilen bina kütleleri de maket üzerinde etüt edilmiştir (Yenen, 1944d). Kütleler farklı büyüklüklerde önerilerek çeşitlilik oluşturulması ve monotonluğun kırılması amaçlanmıştır. Yeni kasaba kısmında yer alan bu bina kütlelerinden oluşan mahalle parçaları yeşil şeritlerle birbirlerinden ayrılmışlardır. Bununla birlikte çocuk bahçesi, belediye bahçesi, hükümet ve halkevi bahçeleri ile merkezi yeşil alanlar oluşturularak rekreasyon imkanları yaratılmıştır (Yenen, 1944d; Şekil 4.4). Kütahya yolu girişinde otogar ve kamu yapıları konumlandırılarak Belediye ve Hükümet meydanları oluşturulmuştur. Ağa Cami’nin bulunduğu kısım ise kasabanın hareket merkezi olan çarşı meydanını oluşturmaktadır (Yenen, 1944d).

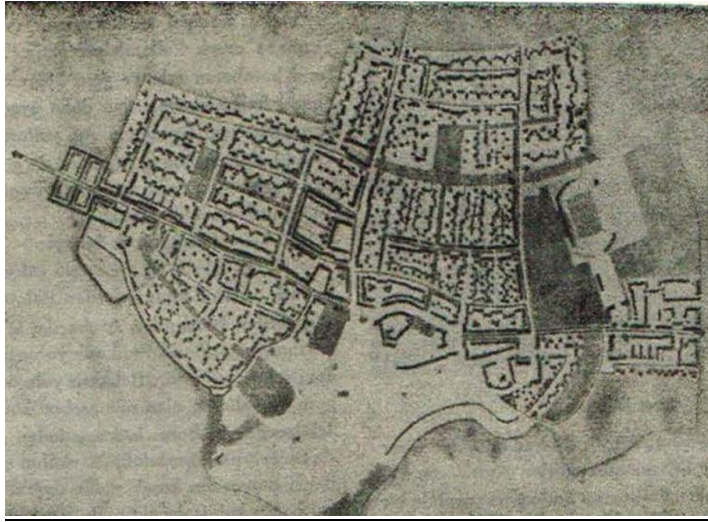
Şekil 4.3 : Simav kasabasının genel görünüşü. Fotoğraf: Mithat Yenen (Yenen, 1944d, s. 23).

Şekil 4.4 : Simav Kasabası Müstakbel Umumi Görünüş (Yenen, 1944d, s. 20).

Şekil 4.5 : Simav Kasabası Müstakbel İmar Planı, Yol Profilleri 1/100 (Yenen, 1944d, s. 22).

Şekil 4.6 : Simav Kasabası Müstakbel İmar Planı (Yenen, 1944d, s. 21).

Yenen'in yazılarında değindiği yeni şehircilik prensiplerini Simav kasabesindeki imar planında uyguladığını görmek mümkündür. Ancak müstakbel umumi görünüş çiziminde müstakbel imar planından farklı olarak kasaba dokusuna çok daha müdahale edildiği görülmektedir (Şekil 4.4). Yerleşim ve yeşil alanlar keskin bir biçimde ayrılmış, kasaba içerisinde gridal arterler tasarlanmıştır. Sanılmaktadır ki müstakbel imar planı bu görünüş çiziminden sonra yeniden düzenlenerek oluşturulmuştur. Çünkü görülmektedir ki Yenen, planda kasabanın dokusuna fazlaca müdahale etmeden, ana ulaşım hattını kurup yeni bir inkişaf sahası belirleyerek ve planlı yeşil alan miktarını artırarak kasabayı daha planlı bir vaziyete getirmeye çalışmıştır. Yenen'in kurgusu ile günümüz Simav haritası karşılaştırıldığında (Şekil 4.7) yıllar sonra tamamlanan Balıkesir, Bursa ve Kütahya yollarının ilk önerilerinin 1944'te Mithat Yenen tarafından ortaya konduğu görülmektedir. Ancak Yenen'in öngördüğü kasaba meydanları, kasabanın yıllar içinde her yönde hızla gelişmesiyle bulundukları yakın çevreye değer katmakla birlikte meydan olma anlamını yitirmiştir. Müstakbel imar planında yeşil alan olarak işaretlediği alanların ise günümüzde de bu amaçla kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Ağa Cami ve çevresindeki eski kasabanın dokusu hala bozulmamıştır. Bu anlamda Yenen'in önerisinin kısmen uygulandığı söylenebilir.

Şekil 4.7 : Simav, Kütahya-günümüz (Google Earth).

4.3 1945 İtibariyle Değişen Şehir Planlama Teşkilatı ve Tartışmalar

1945 itibariyle hem mevcut planlama kurumlarının merkezileştirilmeye çalışılması hem de yasal düzenlemelerin değişiminin talep edilmesiyle yeni bir dönem başlayacaktır. Bu değişim ve dönüşümün içinde Mithat Yenen de özellikle İller Bankası'nın kuruluşundan itibaren içinde bulunduğu işlerde yavaş yavaş şehircilik uzmanı ve “teknik adam” olmaktan; organize eden, yöneten bir figüre dönüşecektir. Bu dönemin Yenen'in en üretken dönemi olduğu söylenebilir. Şehir planlamada yeni düzenlemelerin ve oluşumların getirilmesine katkı sağlayacağı gibi 1950'lerde sayıları artan yapı kooperatifi projelerinin yerleşim planlarında da yer alacaktır. Buna ek olarak, Türk Yüksek Mimarlar Birliği ve Türk Belediyecilik Derneği gibi dönemin mesleki oluşumlarının yönetim kurullarında, imar yarışmalarının düzenleyicileri arasında yer alacak ve yeni nesil şehir planlamacıların ve mimarların yetişmesine katkı sağlayacaktır.

1945 itibariyle şehircilik ve yapı işleriyle ilgili genel durumda İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri sadece savaşa katılan ülkelerde değil Türkiye'de de görülmüştür. Diğer ülkelerde savaşın etkisiyle tahrip olan kentler ciddi bir konut ihtiyacı doğurmakla birlikte inşaat sektörünün sanayileşmesine neden olmuş ve yok olan ya da zarar görmüş kentleri yenileme fikri egemen hale gelmiştir. Bununla birlikte ülkede artarak devam eden bir konut ve özellikle büyük şehirlerin çevresinde kontrolsüzce büyüyen bir gecekondulaşma sorunu mevcuttur (Tekeli, 2011). Bu sebeple kanunlar üzerinden şehir planlama ve yapı işlerinin düzenlenmesi mevcut sorunların çözümü için yetersiz görünerek daha teşkilatlı ve merkezi kurumlar oluşturularak kurumsallaşmayı sistemli hale getirmenin yolları aranmıştır.

4.3.1 İller Bankası (1945-1957)

1945 öncesinde devletin şehir planlama teşkilatında bulunan kurumlar Nafia Vekaleti'ne bağlı Şehircilik Fen Heyeti ve İçişleri Bakanlığı'na bağlı Belediyeler İmar Heyeti ve Belediyeler Bankası'dır. Bunlar haricinde mevcut şehir planlama sorunlarının çözümüne daha merkezi bir birimin cevap verebilmesi için Belediyeler Bankası ve Belediyeler İmar Heyeti'nin işlevleri birleştirilerek İller Bankası'na dönüştürülmüştür (Tekeli, 2011; Tahan & Uluçay & Yoğurtçuoğlu, 1993).

1933 yılında kurulan Belediyeler Bankası, belediyelere kentsel altyapı ve imar çalışmaları için gerekli olan yatırımları finanse eden bir kurumdur. 1936 yılında

Belediyelerin harita, imar planı ve içmesuyu işlerini yürütmekle görevli Belediyeler İmar Heyeti ise, belediyelere finansmanı sağlanan bu işlerin yapılmasında teknik desteği sağlamaktadır. (Güler, 1997; Tahan & Uluçay & Yoğurtçuoğlu, 1993). İller Bankası'nın kurulmasıyla bu iki işlev İçişleri Bakanlığı'na bağlı tek bir kurumda bir araya getirilmiştir.

23 Haziran 1945 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 4759 sayılı kanunla İller Bankası resmen kurulmuştur. Kurumun görevleri, yerel yönetim birimlerinin kamu hizmetleriyle ilgili üstlendiği işleri kolaylaştırmak, şehir, kasaba ve köylerin imar işlerini teknik olarak desteklemek ve kredi sağlamak, bu işler üzerinde teknik kontrol ve denetimi sağlamak ve yerel yönetim birimleri için gerekli olan her türlü araç ve hizmeti temin etmek olarak sıralanmaktadır. Bankanın yönetim birimi Genel Kurul, Denetçiler Yönetim Kurulu, Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcıları'ndan oluşmaktadır. 1949 yılında bankanın teknik işlere bakan kısmı çeşitli birimlere ayrılmıştır. Bu birimler, İkraz ve Bankacılık, Harita, İmar Planlama, İçmesuyu, Kanalizasyon, Yapı İşleri, Makine ve Sondaj, Etüd Planlama ve Yol Başkanlıklarından oluşmaktadır (Tahan & Uluçay & Yoğurtçuoğlu, 1993). Buradan hareketle, bankanın kuruluşunun ardından şehir planlamayla ilgilenen büronun tekil olarak yeterli olmadığı ve daha organize edilmiş bir teşkilat şemasına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

1941 yılında ikinci askerlik görevini Trakya'da yapan Mithat Yenen (Söylemezoğlu, 1995), döndükten sonra 1945 yılına kadar Belediyeler İmar Heyeti'nde İmar Şefi olarak çalışmaya devam etmiştir. İller Bankası'nın kuruluşunun ardından buradaki şehircilik bürosunda Teknik İşler Müdürü olarak Recai Akçay, Ahmet Menderes gibi isimlerle çalışmıştır (Tekeli, 2011). Yenen, 1949 yılına gelindiğinde İller Bankası'na genel müdür muavini olarak atanmıştır (BCA/Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı/208 - 30 - 3/04.10.1949). Aynı yıl İller Bankası'nın teknik işlerle ilgilenen bölümünün teşkilatlandırılması Yenen'in bu hususta katkılarının olabileceğini ortaya koymaktadır. Sözgelimi, Kemal Ahmet Aru'nun²⁵ belirttiğine göre, İller Bankası'na bağlı teknik işlere bakan Şehircilik Bürosu'nu o kurmuştur (Aru, 1995).

²⁵ Kemal Ahmet Aru, akademik hayatından önce şehir planlama alanında çalışmış, 1940'larda Şehircilik Fen Heyeti'nin danışmanı olan Prof. Oelsner'in asistanlığını yapmıştır. Yenen ile aynı alanda çalıştıklarından belirli dönemlerde karşılaşmış ve bir arada bulunmuşlardır. İlk olarak İller Bankası'nda karşılaşan iki isim, sonraları 1945-1955 arasında Aru'nun çeşitli imar planı yarışmalarına katılması ve çeşitli şehirlerin planlamasını üstlenmesi nedeniyle sıklıkla görüşmüşlerdir. Sonraki yıllarda ikisi de 1951'de İstanbul Planı Revizyon Komisyonu, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu,

Devlet arşivlerinde rastlanan bir belgeye göre 1952 yılında bu mevkiye Fazıl İlgen Tayin edildiği görülmektedir (BCA/30-11-1-0/231 - 15 - 13). Ancak sonraki yıllarda Mithat Yenen'in kurumla ilişkisi kesilmemiştir. Sözgelimi, 1951 yılında kurulan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nda İller Bankası'nı temsilen üye olarak bulunmaktadır. Ayrıca, dönemin süreli yayınlarında yer alan, 1954 yılında açılan Ankara İmar Planı yarışmasının duyuru metninde Mithat Yenen, İller Bankası Genel Müdür Muavini sıfatıyla jüri üyelerinden biri olarak duyurulmaktadır (İller ve Belediyeler Dergisi, 104, s. 614). Dolayısıyla 1950'lerin ortalarına değin kuruma bağlı olarak çalıştığı söylenebilir.

İller Bankası'nda çalıştığı süre boyunca Mithat Yenen, şehir planlama ve imar işlerinin süreçlerinin nasıl yönetileceği ve yürütüleceğine ilişkin çalışmalarda bulunmuştur. Dönemin süreli yayınlarında konuyla ilgili çeşitli yazıları yayınlanmıştır. Sözgelimi, 1933 yılındaki Yapı ve Yollar Kanunu'nun uygulanmasında hala sorunlar yaşanmakta, 1945 yılına gelindiğinde Mithat Yenen'in yerel yönetimlere halihazır haritaların elde edilmesi ve yeni imar planlarının üretilmesi işleriyle alakalı rehber niteliğindeki yazıları dikkat çekmektedir (Yenen, 1945a). Diğer bir örnekte ise 1945 yılında Türk İdare Dergisinde yayınlanan iki yazısında harita işleri ve içme suyu işlerine ilişkin detaylı bilgiler verdiği görülmektedir (Yenen, 1945b; Yenen, 1945c). Öyle ki, harita işlerine ilişkin yazısında hangi tip kağıt, kalem ve metot kullanılması gerektiğine dair bilgiler mevcuttur. Bu yazılarda şehir planlama için benimsenmesi gereken esaslar açıklanırken şematik biçimlerin uygulanmayıp, “toprağa uygun”, şehrin eski kısımlarına saygı gösteren, yol genişliklerini kent dokusuna zarar vermeyecek biçimde konumlandıran, bir şehircilik tanımlanmaktadır. (Yenen, 1945d, s.96). Mithat Yenen, İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir şehir planlama kurumunun yetkilisi olarak bunları yazmaktadır. Dolayısıyla yazılanlar esasen devletin planlama için benimsediği esaslardır. Nitekim, Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı Şehircilik Fen Heyeti'nde görevli olan Orhan Alsaç'ın da aynı dergide bu minvalde yazılarına rastlamak mümkündür. Buradan anlaşıldığı kadarıyla, idarenin aldığı ve yürürlüğe koyduğu kararlar ile uygulaması gereken belediyeler arasında bir kopukluk mevcuttur. Bu nedenle Mithat Yenen, Orhan Alsaç, Talat Özişik²⁶ gibi idare ve uygulayıcı arasında bir “köprü”

İstanbul Teknik Üniversitesi Şehircilik Enstitüsü gibi kurumlarda da karşılaşmışlardır. Bu nedenle kendisinin Yenen ile ilgili ifadeleri çalışma için başvuru olan önemli kaynaklardan biri olmuştur.

²⁶ Kendisinin de Mimarlık dergisinde şehir planlamanın işleyişine ilişkin yazıları mevcuttur. Bkz. Özişik, T. (1946). Şehir ve kasabalarımızın imar planları. *Mimarlık*. 36, ss. 9,42.

görevi gören ve bürokrasiye hakim isimlerin, şehir planlama ve uygulama esaslarını açıklayıcı yazılarını, dönemin teknik insanlarının takip ettiği süreli yayınlarda görmek mümkün hale gelmektedir.

İmar ve şehir planlamanın finanse edilmesi ve belediyelere teknik anlamda destek olması için kurulan İller Bankası'nın kuruluşunun altında yatan sebeplerden biri de iki ayrı kurum halinde yürütülen finansman sağlama ve teknik işlerin “merkezileştirilmeye” çalışılmasıdır. İller Bankası oluşumu, daha organize ve merkezi olmasına karşın imar süreçleriyle ilgili sorunların devam ettiği görülmektedir. Örneğin, 1947 yılında İller ve Belediyeler Dergisi'nde yer alan “Belediyelerimizin imar merkezi nasıl olmalıdır?” isimli bir ankete dönemin Bitlis Belediye Başkanı, belediyelerin imar işlerinde “formalitelerden kurtulmak” gerektiğini savunmaktadır. Bununla birlikte, İller Bankası'nın imar ile ilgili işleri normalden daha fazla ücret talep ederek yaptığını belirtmektedir. Bununla birlikte, Mithat Yenen'in aynı yıl gerçekleşen Birinci Türk Belediyecilik Kongresi'nde Türk şehirleri ile ilgili yaptığı sunuma atıfta bulunarak “bu şehirlerin mimari karakterini ve eserlerini birlikler, ofisler yapmış değildir” demektedir (Menteş, 1947). Derginin bir sonraki sayısında Yenen, İller Bankası adına bu yazıya kısa ve açıklayıcı bir yanıt vermektedir. Yanıtında, İller Bankası'nın gerekli malzeme maliyeti ve personel ücreti ne ise ona göre fiyat belirlediğini, daha ucuza yapılan harita işlerinin mevcut durumda kullanılamaz olduğunu ifade etmiştir (Yenen, 1947). Nitekim Yenen'in belirttiği “kullanılamaz haritalar”, imar işlerinin planlandığı gibi yürümesini sekteye uğratmaktadır. 1933 yılından beri belediyelere yüklenen yeni imar planları yaptırma sorumluluğuna karşın hala imar ve şehir planlama işleri düzenli bir hale getirilememiştir. Konuyla ilgili 1949 yılında İller ve Belediyeler Dergisi'nde yayınlanan “Şehir ve Kasabalarımızın İmar Bakımından Kalkınmaları” isimli yazısında Yenen, mevcut şehirleri durumlarına göre kendi mahalli anlayışlarına göre gelişen, müdahale edilmemiş olanlar ve teknik elemanlar tarafından yapılanlar olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Kendi yerel karakteriyle büyümeye devam eden şehirlerin bakımsız olmasına rağmen “yurdu daha iyi tanıtaçağını” ve Türk şehrinin karakteristiklerine uygun olduğunu belirtmektedir. Teknik müdahale gören şehir ve kasabaların ise imar hareketleri açısından kusurlu bulunmaktadır. Yenen'e göre bunun en önemli sebeplerinden biri belediyelerde imar işleriyle uğraşan teknik elemanların bilgi yetersizliği ve uygulamaya ilişkin tecrübeye sahip olmamalarıdır (Yenen, 1949, s. 12). Öyle ki, büyük şehirler için düzenlenmiş

imar planları nitelikli olsa dahi uygulama konusundaki tecrübesizlikler istenen neticelerin alınamamasına neden olmaktadır. Yenen'in imar bakımından kalkınmanın gerçekleşmemesine sunduğu diğer sebep ise ekonomik yetersizliktir. Hem belediyelerin bu işleri yapabilecek düzeyde bir geliri yoktur hem de İller Bankası'nın tüm belediyelere fon sağlayacak kadar kaynağı mevcut değildir. Ayrıca imar işlerine tahsis edilen para da yetersizdir. Yenen'in önerisine göre bu durumun çözümü, belediyelere tahsis edilecek yeni vergiler yürürlüğe koymak ve amme tesisleri meydana getirmektir. İller Bankası'nın ise doğruca kendi bütçesinden ve belediyeler yardım fonundan sağlayacağı para ile mevcut etüt, proje, harita ve imar işlerini bir programa bağlayarak yürütmesi gerekmektedir (Yenen, 1949). Ancak Yenen'in özellikle belediye gelirleri konusunda tespit ettiği sorunlar 60'larda da görülecek ve bu durum Tekeli'nin (2013) belirttiğine göre 1984 yılından itibaren o yılki yerel yönetim seçimlerini kazanan Ana Vatan Partisi'nin, yerel yönetimlerin finansal imkanlarını ve yetkilerini artırmasına kadar devam edecektir.

1945 itibariyle şehirlerin planlaması ve yapı işlerinin düzenlenmesi konusundaki çözüm arayışları sadece Yenen gibi bürokrasiyle ilişkilenen mimarlar tarafından değil diğer mimarlar ve teknik elemanlar tarafından oluşturulan çeşitli topluluklar eliyle de devam etmiştir. Bu kurumlar pek çok kamu mimarını barındırmış ve faaliyetleriyle şehir planlamanın kurumsal hale gelmesine katkı sağlamışlardır. Bunlardan biri kurucuları arasında Mithat Yenen'in de bulunduğu Türk Belediyecilik Derneği'dir (Şekil 4.8). 17 Temmuz 1945 tarihinde kurulan dernek (Türk Belediyecilik Derneği. 1945), kuruluşundan bu yana yukarıda da bahsi geçen "İller ve Belediyeler" isimli bir dergi çıkarmaktadır. Dergi, derneğin yayın organı olarak alınan kararları ve dönemin belediyecilik, şehir planlama, yapı işleri ile ilgili güncel yazıları içermektedir. Dergi, ilk sayısında başlıca amaçlarını, "bugün dünyada bir ilim olduğu kabul edilen (mahalli idare) faaliyetlerinin prensip ve metotları yaymak, bu suretle Türk vatanında yaşadığımız asra layık bir medeniyet hayatı kurulmasına elinden gelen yardımı yapabilmek" olarak sıralamaktadır (Topçubaşı, 1945, s. 1).

Şekil 4.8 : Birinci Türk Belediyecilik Kongresi’nde yeniden seçilen eski yönetim kurulu üyeleri (İller ve Belediyeler, sayı 15-16, s.714).

Diğer bir topluluk ise Türk Yüksek Mimarlar Birliği’dir. Aslen 1927 yılında Türk Mimarlar Cemiyeti adıyla kurulan topluluk 1939 yılında Türk Yüksek Mimarlar Birliği adını almıştır (Ünalın, 2002). Birliğin “Mimarlık” adıyla 1941-1953 yılları arasında çıkmış bir yayını da bulunmaktadır. Derginin sorumlu müdürleri Nizamettin Doğu (1941-1945), Orhan Alsaç (1946- 1947), Talat Özışık (1948-1953)’ tür (Ünalın, 2002). O dönem Zeki Sayar’ın yürütücülüğündeki “Arkitekt” ile birlikte gündemdeki konular ve tartışmaların takip edilebileceği önemli bir yayındır. Dergide dönemin imar yarışmaları, abideler ve tarihi kültür kıymetleri ile alakalı yazılar ve gündemde olan konularla ilgili tartışmalar ve yanıtlar görmek mümkündür. Bununla birlikte, dergiyi ilginç kılan özelliklerden bir tanesi ilk sayıdan itibaren her sayıda yer alan “Milli Mimari Anketine Cevap” köşesidir. Nizamettin Doğu, Mithat Yenen’in derginin çıkarılmasında emeği geçenlerden biri olduğunu belirtmektedir (Doğu, 1967; Ünalın, 2002). Yenen, daha sonra 1949-1952, 1960-1962, 1963-1967 yılları arasında Türk Yüksek Mimarlar Birliği’nin başkanlığını da üstlenmiştir (Mimarlar Derneği 1927 Arşivi).

Bahsi geçen iki dernek de dönem dönem kongreler düzenlemişlerdir. Bu kongreler süreli yayınlar haricinde dönemin güncel sorunlarının tartışıldığı diğer bir mecradır. Türk Belediyecilik Derneği ve Türk Yüksek Mimarlar Birliği belirli aralıklarla düzenlediği kongrelerin kararlarını, zabıtlarını ve tebliğlerini dergilerinde yayınlamıştır. Dernek benzeri bir topluluğun haricinde başka meslek insanlarına da açık olan ve daha kapsamlı bir tartışma ortamı sunan Türk Yapı Kongreleri ve İskân ve Şehircilik Haftası Kongreleri de bu dönem içinde dikkat çekmektedir. Mithat Yenen’in her iki kongreye de katkıları bulunmuştur. İller ve Belediyeler Dergisi’nde yer alan habere göre Birinci Türk Yapı Kongresi için kararlaştırılan ilk tarih 15 Nisan

1946'dır (İller ve Belediyeler, sayı 3, s.96). Yapı Kongresi toplanması fikri ilk olarak Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin çıkardığı Mimarlık dergisinin 1945 yılının ilk sayısında "Bir yapı kongresi toplanmalıdır" başlıklı başyazı ile ortaya çıkmıştır (Mimarlık, 1945, sayı 1, s.1). Henüz tespit edilememiş bir nedenden dolayı kongre ancak 03-07 Mayıs 1948 tarihinde gerçekleştirilebilmiştir (İller ve Belediyeler, sayı 30, s.968). İmar ve yapı işlerine dair durumların ve sorunların Bayındırlık Bakanlığı şehircilik uzmanları, mimarları ve mühendisleri tarafından görüşülmesi için toplanan ilk kongre olması açısından önemlidir. 1945 yılından itibaren yapılması planlanan kongrenin gayesi Mithat Yenen tarafından harita ve imar planlarının hazırlanma şekillerinde anlaşmaya varılması için şehircilik uzmanları, tecrübeleri yüksek mimar ve mühendislerin fikirlerinin toplu olarak bir araya getirilmesi olarak açıklanmaktadır (Yenen, 1945d). Buradan anlaşıldığı kadarıyla Yenen, kongrenin toplanmasına ve düzenlenmesine önayak olan isimlerden biridir.

Yapı kongresinde görüşülmek üzere sunulan raporlar 1946'da yayınlanmıştır. Zemin, yer sarsıntısı, proje tatbikatı, mimari esaslar, harita, imar planları ve tanzimi, imarla ilgili mevzuat, mesken, ücret tarifeleri serbest çalışma ve işveren konuları olarak sıralanabilir. Kongrede şehir planlamanın kurumsallaşması adına atılan önemli adımlardan biri ilgili kurumların merkezileştirilerek daha düzenli ve sistemli çalışabilmeleri için öne sürülen tartışmalardır. Bu hususta kongre raporlarında, Dahiliye ve Nafia Bakanlıklarında ayrı ayrı bürolar ve fen heyetlerinin imar, planlama ve yapı işleriyle uğraşmasının yapılan işlerde teknik elemanları ve imkanları böleceğinden işleri zorlaştırması eleştirilmektedir. Bu nedenle hem Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı Şehircilik Fen Heyeti hem de İçişleri Bakanlığı'na bağlı İller Bankası olmak üzere "iki başlı" bir imar teşkilatlanması yerine, tek bir makam/otoritenin daha faydalı olup olmayacağı tartışılmıştır (Ünalın, 2002, s.136). Daha evvel bahsi geçen "teknik eleman yetersizliğine" bir de varolan kurumsal sistemin yeniden düzenlenmesine ilişkin tartışmalar eklenmiştir. Bu tartışma, sonraları kuruluş kanununda ve teşkilatlanmasında Mithat Yenen'in de yer aldığı 1958 yılında kurulan İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulmasıyla neticelenecektir.

Kongrede tartışılan diğer bir önemli konu ise şehir planlamaya ilişkin yeni yasa düzenlemelerine ihtiyaç duyulmasıdır. Mithat Yenen imar planı tanzim işleri ve imar mevzuatı konularındaki raporların hazırlanmasında rol almıştır. Çalışmayı yapan grup Mithat Yenen haricinde Arif Hikmet Holtay, Asım Kömürcüoğlu, Celal Esat Arseven,

Kemal Ahmet Aru, Gustav Oelsner, Orhan Alsaç, Henry Prost, Sedat Hakkı Eldem ve Seyfi Arkan'dan oluşmaktadır (Bayındırlık Bakanlığı, 1946). Kongre raporlarının yer aldığı kitapta ise imar planlarının tanzimi ve tatbiki ile alakalı Oelsner'in rapor ve tekliflerine de yer verilmesinden hareketle grubun Oelsner danışmanlığında çalışmayı yürüttüğü anlaşılmaktadır. İmar işlerinde, şehrin inkişaf sahasının formülle hesaplanarak değil yerel şartlar göz önüne alınarak belirlenmesi ve aynı zamanda sonraki 15 yıl göz önüne alınarak hesaplanması, eski şehirlerin ıslah edilebilmesi için önce yol tatbikatının sağlanması, eski şehirlerdeki çekirdek ve çarşı kısımlarının ıslahını dönem dönem sürdürülmesi, yeni imar planlarında yeni şekle uygun mülk sınırlarını vakit kaybetmeden belirlenmesi ve genel imar planları ile birlikte uygulama yapılacak alanların 1/1000 ölçekte detay planlarının çizilmesi üzerinde durulmuştur (Bayındırlık Bakanlığı, 1946). İmar mevzuatı çalışmasında Mithat Yenen ve Cevat Erbel'in verdiği yanıtta dikkat çeken husus ise kongre çalışması olarak tamamlanan yeni Yapı ve Yollar Kanunu tasarısında şehircilikle ilişkilenen bazı "kolların" mevcut 2290 Belediye Yapı Yollar Kanunu'na bağlı kaldıkları belirtilerek, mevcut kanunun dönemin ihtiyaçlarını ve eksikliklerini karşılayamamasından dolayı bu kolların yeniden incelenerek düzenlenmesi gerektiğine değinilmesidir (Bayındırlık Bakanlığı, 1946). İki kısımda da sunulan kararlar ve görüşler, 1956'da yürürlüğe girecek İmar Kanunu'nun temelini oluşturacaktır. İlginçtir ki, kanunun ilk yürürlüğe konduğu yıllarda Jansen de düzenlemede mevcut olan sorunlara ilişkin bir rapor hazırlamıştır. Oğuz Yenen Arşivi'nde rastlanan belgede Ankara İmar Müdürlüğü'nde danışman olan Jansen tarafından yazılmış "10 Şubat 1936 tarihli rapora ek olarak, 17.6.1933 tarihli kanun ve yeni şehir planlama kanununa dair tasarım ve uygulama için düşünceler ve öneriler" diye not düşülen bir rapor metni bulunmaktadır (Jansen, 1936). Bahsi geçen kanun Belediyeler Yapı ve Yollar Kanunu'dur. 27 Mart 1936 tarihli raporda, Belediyeler Yapı ve Yollar Kanunu pek çok açıdan eleştirilmektedir. Raporun ilk kısmında benimsenmesi gereken şehir planlama esaslarından bahseden Jansen, şehir planlarının ülkelerin kalkınma planlarından ayrılamayacağını, seyrüsefer, demiryolları, köprüler, havaalanı bağlantıları, sanayi ve tarım alanlarının tasarlanması gibi konuların bir arada düşünülmesi gerektiğini belirtmektedir (Jansen, 1936). Bununla birlikte, trafik ağı ve açık sahalarla birlikte sanayi bölgeleri ve mahalle yerleşimlerin belirlenmesi de şehir planlama için önemlidir (Jansen, 1936). Jansen'in kanunda eleştirdiği hususlardan biri yol genişlikleri ve çıkmaz sokaklara ilişkin kararlardır. Kanunda belirtilen en az yol genişliği 9.5 m'dir. Bu genişliğe yaya

kaldırımı dahildir. Belediye Yapı ve Yollar Kanunu'nun 4. maddesinin D fıkrası ile çıkmaz sokaklar da yasaklanmıştır (Yavuz, 1952). Jansen'e göre çok fazla sayıda ve genişlikte caddelerin olması çok fazla alan işgaliyetiyle birlikte maliyetlidir (Jansen, 1936). Çıkmaz sokaklar ise "daimi suretle huzurlu(?) konutlar amaçlandığında ve araziler en ucuz şekilde bayındır kılınmak istendiğinde" iyi seçeneklerdir. Ayrıca müstakil evler için bahçeye ek olan serbest alanlar sağlayacaklardır (Jansen, 1936, s.5). Sonuç olarak Jansen, kanunu şehir planlama uygulamaları için önermemektedir (Jansen, 1936). Jansen, temelde kanunu şehirciliği ilgilendiren konular olan trafik, açık alanlar, sanayi bölgeleri ve mahalli yerleşimleri bir arada düşünerek tasarlanmamış olması nedeniyle eleştirirken, Yenen ve Erbel'in raporu daha çok kanunda imar planlarının tatbiki ve sürecin hızlandırılabilmesi için yapılması gerekenlere yöneliktir. Sözgelimi, Yenen ve Erbel'in raporunda da (Jansen gibi) yol genişliklerine ilişkin maddenin yeni kanun tasarısında korunmasına itiraz edilmekte, kanunda asgari olarak belirtilen 9,5 metre olan ölçünün Türk şehirleri için fazla olup, 6 metreye indirilmesi önerilmektedir. (Bayındırlık Bakanlığı, 1946). 1940'ların sonlarında henüz Jansen'in çok daha önce işaret ettiği gibi bütüncül bir şehircilik anlayışının kanunlara tatbik edildiğini söylemek güçtür. Bu tür bir yaklaşım 1950'li yılların sonuna doğru, planlama dönemine yakın bir zamanda şehir planlama anlayışına yerleşmeye başlayacaktır.

4.3.2 İmar yarışmaları

Dönemin şehircilik anlayışının en iyi okunabildiği mecra imar yarışmalarıdır. İller Bankası 1950'li ve 1960'lı yıllarda ulusal ve uluslararası çapta imar yarışmaları düzenlemiştir. 1933 yılında yürürlüğe giren kanun ile imar planlarının yaptırılması için yarışma yoluna gidilmesine karar verilmiştir. Bu yarışmalar 50'li yıllarda özellikle büyük şehirlerde artan kentleşme ve bu kentlerin planlanması ile ilgili sorunlarına önerilen çözümlerin tartışılması için ortam oluşturması açısından oldukça verimli olmuştur (Bilsel, 2015).

50'lerdeki şehir planlama yarışmaları Türkiye'de daha önce örnekleri görülmüş olsa dahi jüri üyesi olan mimarlar için de yeni bir pratiktir. Özellikle Almanya ve Fransa'da daha eski örnekleri görülebilen bu pratik Mithat Yenen gibi eğitimini yurt dışında tamamlamış olan mimarlar için daha tanıdıktır. Nitekim, 1938-41 yılları arasında TBMM binasının yapımında Holtzmeister'in asistanı olarak çalışmış olan (Meclisin mimarı öldü, 2003) dönemin yüksek mimarlarından Muhittin Güreli (1995),

Türkiye'nin yarışmalar konusunda tecrübeli olmadığını ve jüri olabilecek mimar ve teknik insan sayısının az olduğunu belirtmektedir²⁷.

Bu yıllarda Anadolu'daki diğer şehirler için ulusal; Ankara, İzmir ve İstanbul için ise uluslararası yarışmalar düzenlenmiştir (Tahan & Uluçay & Yoğurtçuoğlu, 1993). Mithat Yenen ise İller Bankası Genel Müdür Yardımcısı olarak bu yarışmaların çoğunda jüri üyeliği yapmıştır. Kentsel ölçekte planlama yarışmalarının erken örneklerinden olan, Belediyeler İmar Heyeti tarafından düzenlenen 1942 Samsun planı yarışması ve 1944 Ödemiş planı yarışmalarında Mithat Yenen de jüri üyesi olarak bulunmuştur²⁸. Her iki yarışma da Türk mimarların şehir planlama alanında kendilerini göstermeleri için birer mecra oluşturmuştur (Birsal, 2010a). 1944 yılından sonra İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle yarışmalara yedi yıl ara verilmiştir. Bu ara, yürürlükte olan Belediye Yapı ve Yollar Kanunu'nun aksayan taraflarının irdelenmesine ve yeni çözüm yolları önerilmesine fırsat vermiştir (Kıral, 2010).

Şehir planlama projelerinin üretimi konusunda 1950'li yıllarda ivme kazanan İller Bankası, 1951-1957 arası düzenlediği imar yarışmaları arasında 1951 yılında İzmir ve 1955 yılında Ankara için açılanlar uluslararası nitelikte olması açısından önemlidir ve UIA²⁹ yarışma usullerine göre hazırlanmıştır. (Kıral, 2010). Mithat Yenen her iki yarışmada da jüri üyesi olarak yer almıştır. Aynı zamanda o dönemde İller Bankası Genel Müdür Yardımcısı olduğu için yarışmaların organizasyonunda da etkin rol oynamıştır.

İzmir için düzenlenen yarışmada³⁰ kanunun belirttiği üzere, yarışmacılara verilmek üzere şehir hakkındaki analitik etütün hazırlanması için İller Bankası Genel Müdür

²⁷ “Adana imar planı üzerinde çalıştığım zamanlarda, Paul Bonatz’la Mithat Yenen’i Adana’ya davet etmiştim. Adana Belediye Binası projesinin elde edilmesi için yarışma düzenlemiştim ve jüride de onlara yer verilmiştir. 4-5 gün orada kaldılar. Özellikle işaret etmek istiyorum, ben jüri üyeliği nasıl yapılır, bunu Bonatz’la Yenen’den öğrendim. Benim görüşüme göre yarışmalarda sonuca nasıl gidilir hala bilinmiyor. Seçme işi kolay değil. Hele eskiden hiç bilmiyorduk. Türkiye bu konuda tecrübeli değildi. (...) Bundan sonra da yarışmalara girerken jüri kompozisyonuna bakmaya başladım ve pek de yarışmaya girmedim. Çünkü bu anlamda jüri azdı” (Gürel, 1995, s.107).

²⁸ 1942 yılındaki yarışmada jüri birincilik ödülü vermemiş; Semih Rüstem Temel ikincilik, Asım Kömürcüoğlu ise üçüncülük ödülünü almıştır. 1944 yılındaki Ödemiş İmar Planı yarışmasında da birincilik ödülü verilmemiş, ikincilik ödülü iki ayrı projeye verilmiştir. (Birsal, 2010a).

²⁹ 1931 yılında RIA-Reunion Internationale des Architects adıyla kurulan topluluk 1948’de UIA’ya dönüşmüştür. Topluluğun, 1935 yılında Prag’ta düzenlenen topluluğun üçüncü kongresinin hazırlık aşamasında Türk mimarlar ile temasa geçti dönemin Arkitekt dergisinde yer alan haberdan anlaşılmaktadır (Ünalın, 2002).

³⁰ İzmir şehrinin planlama serüveni bu tarihten daha önce başlamıştır. İzmir Belediyesi 1938 yılında Le Corbusier ile şehrin yeni imar planını yapması için sözleşme imzalamıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı’nın başlaması Corbusier’nin Türkiye’ye gelişini engellemiştir. Savaşın ardından 1948’de tekrar

Yardımcısı ve o dönemde Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin de başkanı olan Mithat Yenen ve İller Bankası Şehircilik Şefi Talat Özişik İzmir'e gitmişlerdir (Şekil 4.9). İmar sınırlarını tespit için yapılan genel şehir gezisiyle birlikte Selçuk, Efes Bergama, Sard, Çeşme, Milet gibi arkeolojik ve turistik değeri olan yerlere de gidilmiştir (Mimarlık Dergisi, 1950, 5-6, s.29). Bu geziden anlaşılmaktadır ki şehir planlamada o yere özgü bir planlama anlayışı savunulmakta ve doğru veriye ulaşmaya önem verilmektedir.

İZMİR GEZİSİ

Kotrada
Sahil gezisi

Şekil 4.9 : Mithat Yenen (üstte, soldan üçüncü), Talat Özişik ve İzmirli mimarlar İzmir kotrada sahil gezisinde (Mimarlık Dergisi, 1950, 5-6, s.29).

Yarışmada katılımcılardan Alsancak'ta bir liman düzenlemesi, limanın sanayi bölgesi ve demiryolu ile bağlantılarını kurulması, işçi ve fakir halkın barındığı mahallelerin düzenlenmesi, Konak Meydanı'nda bulunan Sarıkışla'nın yıkılarak buraya kamusal bir düzenleme önerilmesi beklenmektedir (Bilsel, 2010; Arkitekt, 1952, s.249-250-251-252, s.146). Yarışmayı Kemal Ahmet Aru ve ekibi kazanmıştır ve imar planı 1953'te yürürlüğe girmiştir (Bilsel, 2010). Yarışma raporuna göre bu plan, şehrin ihtiyaçlarına cevap veren ve uygulanma kabiliyeti olan ve belediyeye imar planlaması

temasa geçilen Corbusier'in önerdiği plan, CIAM Şehircilik Çerçevesi'ne (Grille d'Urbanisme) göre bir sistem yaklaşımıyla hazırlanmış ve uygulanamaz bulunarak rafa kaldırılmıştır (Bilsel, 2010). Bunun üzerine 1 Mayıs - 1 Aralık 1951 tarihleri arasında İzmir Şehri İmar Plânı Milletlerarası Proje Müsabakası düzenlenmiştir. Yarışma jürisi Uluslararası Mimarlar Birliği (UIA) başkanı Sir Patrick Abercrombie, Cevat Erbel, Paul Bonatz, Rauf Onursal, Kemal Arboğa, Mithat Yenen, Orhan Alsaç, Muammer Tansu ve Necmettin Emre'den oluşmaktadır (Mimarlık Dergisi, 1952, 1-2, s.9).

için bir fikir verecek olan proje seçilmiştir³¹ (Mimarlık Dergisi, 1952, 1-2, s. 2). Diğer uluslararası yarışma örneği ise 1954 yılında Ankara Belediyesi İmar Müdürlüğü'nün düzenlediği Ankara Şehri İmar Planı Müsabakası'dır³². Jansen planında öngörülen nüfus ve imar sınırları aşılmış olduğu için yeni bir imar planına ve kent düzenlemesine ihtiyaç duyulmuştur (Altaban, 1998; Geray, 2003). 1952 yılına gelindiğinde Ankara Belediyesi hala şehre ait halihazır haritanın düzenlenememiş olmasından endişe duymaktadır. Bu nedenle 1952 yılı içinde bu haritanın bitirilip Ankara'nın gelecekteki gelişimi de göz önünde bulundurularak yeni bir nazım planının tanzim edilebilmesi için yarışma düzenleneceği açıklanmıştır (Anonim, 1952). Yarışma duyurusunda yine Ankara'nın gelecekteki gelişimine katkı sağlayıp, ihtiyaçlarına cevap verecek ve ulaşım bakımından etüt edilecek bir imar planı talebi vardır (İller ve Belediyeler, 1954, 107, s.614). Yarışmayı Nihat Yücel-Raşit Uybadın ekibi kazanmış, hazırladıkları imar planı 1957 yılında yürürlüğe konmuştur (Altaban, 1998; Geray, 2003). Her iki yarışma için de jüri tarafından şehrin ihtiyaçlarına yanıt verdiği ve uygulanabilir olduğu düşünülen planların tercih edildiği söylenebilir.

Mithat Yenen'in jüri üyeliğini yaptığı diğer yarışmalardan (Çizelge 4.1) bahsedilmesi de dönemin yarışmalarının yarattığı ortamı ve imar planlama ile alakalı beklentinin içeriğini anlamak açısından yerinde olacaktır. Sözgelimi, 1952 yılında düzenlenen Eskişehir İmar Planı Müsabakası'nda yayınlanan jüri raporuna göre, şehri tetkik eden jürinin gördüğü en büyük problem “kara ve demiryollarının şehir yol şebekesiyle olan bağlantısı” ve hızla gelişmekte olan sanayi bölgesidir. Bu nedenle en önemli değerlendirme kriterinin demiryolları, etrafını çevreleyen karayolları ve diğer ulaşım hatlarının birbirleriyle olan ilişkisini kurmak ve sanayi bölgesiyle birlikte hızla nüfusu artan şehrin iskân sahalarının düzenlenmesi olduğu belirtilmektedir. Bu talepler neticesinde Melahat Topaloğlu, M. Ali Topaloğlu ve Bülent Berksan'ın projeleri birinci ve ikinci seçilmiştir. Projede demiryolunun karayollarıyla birleşme biçiminin,

³¹ Uluslararası bir yarışmayı Türk mimarların kazanmış olması da dikkat çekmiş ve çalışmada daha önce bahsettiğimiz “Türk mimarların yetersiz bilgi birikime sahip olması nedeniyle yabancı mimarlara başvurulması” söylemi bu yolla çürütülmüştür. Öyle ki, Paul Bonatz yarışma hakkında “Şuna inanmalısınız ki, mimarlarınızla Avrupa mimarları arasında hiçbir fark yoktur” demektedir (Mimarlık Dergisi, 1952, 1-2, s.10). Yarışma sonunda alınan bir diğer karar da imar planının uygulanmasında dereceye giren diğer 7 projeden de istifade edileceğinin ifade ediliyor olmasıdır (Mimarlık Dergisi, 1952, 1-2, s.12).

³² 1954 yılında düzenlenen müsabakanın jürisi Kemal Aygün, Sir Patrick Abercrombie, Talat Özışık, Mukbil Gökdoğan, Mehmet Ali Handan, Ali Talip Güran, Orhan Alsaç, Mithat Yenen, Cevat Erbel, Cemil Topçubaşı, Refet Artuner, Şeref Kamil Mengü, Hilmi Gürayman, Nazım Kurşunlu'dan müteşekkildir.

sanayi bölgesinin gelecekteki durumuna ilişkin planlamanın ve iskân bölgelerinde yeşil sahaların ve kamusal tesislerin planlanması olumlu bulunmuştur (Eskişehir İmar Planı Müsabakası Jüri Raporu, 1952, ss. 16-17). İlginçtir ki 1953 yılında düzenlenen Malatya İmar Planı Müsabakası'nın da kazananları da Eskişehir müsabakasındaki ile aynıdır. Ek olarak, birinci olma sebepleri de yayınlanan raporda çok benzer şekilde açıklanmıştır (Malatya İmar Planı Müsabakası, 1953, s.11).

Çizelge 4.1 : Mithat Yenen'in jüri üyeliği yaptığı şehir planlama ve mimari proje yarışmaları.

Yarışma adı	Yıl	Jüri	Kazanan proje	Kaynak
Samsun Şehri İmar Planı	1942	Rüstem Mesut, Hayri Sayman, Mithat Yenen, Sinan Mimaroglu, Burhan Ongun, Şekip Akalın ve Rüştü Özdil	Birincilik ödülü verilmemiş; Semih Rüstem Temel ikincilik, Asım Kömürcüoğlu ise üçüncülük ödülünü almıştır	Bilsel, 2010, s. 39.
Adana Şehir Otel	1944	Paul Bonatz, Arif Hikmet Holtay, Mithat Yenen	Jüri raporunda seçilen projenin sahiplerinin ismi yer almamaktadır	Mimarlık Dergisi, 1944, 4
Adana Belediye Sarayı	1944	Paul Bonatz, Arif Hikmet Holtay, Mithat Yenen	Kemali Söylemezoğlu, Ratip Erhan, Orhan Tolon	Mimarlık Dergisi, 1944, 4
Adana Numune Evleri Projesi	1944	Paul Bonatz, Arif Hikmet Holtay, Mithat Yenen	Birincilik ve ikincilik ödülüne layık proje bulunamamıştır	Mimarlık Dergisi, 1944, 4
Ödemiş İmar Planı	1945	Şefik Refik Soyer, Henry Prost, Recai Akçay, Muammer Çavuşoğlu, Dr. Niyazi Erzin, Şekip Akalın, Mithat Yenen, Mutahhar Başoğlu, Paul Bonatz, Ernst Reuter, Gustav Oelsner	Birincilik ödülü verilmemiş; Selman Yönder, İzzet Aydınoğlu ve Celile Berk, Kemal Ahmet Aru, Orhan Sefa ikincilik; Necmi Ateş, Feyyaz Tüzüner ve Asım Kömürcüoğlu ise üçüncülük ödülünü almıştır	Mimarlık Dergisi, 1945, 1
İzmit Belediye ve Otel Binası Proje Yarışması	1948	Gustav Oelsner, Mithat Yenen, Recai Akçay, Kemal Öz, Abidin Mortaş, Orhan Alsaç	Kemali Söylemezoğlu, Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş	İller ve Belediyeler, 1948, 38-39
İzmir (Uluslararası) İmar Planı	1951	Sir Patrick Aberorombie, Paul Bonatz, Rauf Onursal, Mithat Yenen, Cevat Erbel, Orhan Alsaç, Kemal Ardova, Necmettin Emre, Muammer Tansu	Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş, Emin Canbolat	Mimarlık Dergisi, 1951, 5-6
Eskişehir (Uluslararası) İmar Planı	1952	Zahit Mutlusoy, Hicri Sezen, Mithat Yenen, Cevat Erbel, Celal Uzer, İlhan Ersoy	Melahat Topaloğlu, Mehmet Ali Topaloğlu, Bülent Berksan	Mimarlık Dergisi, 1952, 1-2
Malatya İmar Planı	1953	Sabahattin Krüklü, Orhan Alsaç, Mithat Yenen, Zahit Mutlusoy, Recai Akçay, Halit Femir, Celal Uslan, Talat Özışık	Melahat Topaloğlu, Mehmet Ali Topaloğlu, Bülent Berksan	Mimarlık Dergisi, 1953, 1-6

Çizelge 4.1 (devam) : Mithat Yenen’in jüri üyeliği yaptığı şehir planlama ve mimari proje yarışmaları.

Yarışma adı	Yıl	Jüri	Kazanan proje	Kaynak
Ankara (Uluslararası) İmar Planı	1954	Sir Patrick Abercrombie, Kemal Aygün, Gustav Gelfmer, Luigi Piccinato, Talat Özişik, Mukbil Gökdoğan, Mehmet Ali Handan, Ali Talib Güran, Orhan Alsaç, Mithat Yenen, Cevat Erbel, Cemil Topçubaşı, Refet Artuner, Şeref Kamil Mengü, Hilmi Gürayman, Nazım Kurşunlu	Nihat Yücel, Rüştü Uybadın	İller ve Belediyeler, 1954, 107
Antalya İmar Planı	1955	Paul Bonatz, Mithat Yenen, Recai Akçay, Burhanettin Onan, Ahmet Tekuş, Atilla Konuk, Luigi Piccinato, Zahit Mutlusoy, Talat Özişik, Celal Uzer, Fethi Tulgar	Rauf Beyru, Turgut Tuncay, İlhan Altuner	Yarışmalar dizini, 2010, s. 154.
Adapazarı İmar Planı	1957	Orhan Alsaç, Cevat Erbel, Mithat Yenen, Zahir Mulusoy, Recai Akçay, Ferzan Baydar, Necdet Güven	Melahat Topaloğlu, Mehmet Ali Topaloğlu, Bülent Berksan	Yarışmalar dizini, 2010, s. 153.
Mersin İmar Planı	1964	Mithat Yenen, Recai Akçay, Bülent Berksan, Doğan Tekeli, Behruz Çinici	Mehmet Doruk Pamir, Kemal Güngör Aran	Mimarlık, 1965, 18-23
Konya İmar Planı	1965	Mithat Yenen, Recai Akçay, Yılmaz Gürer, Tuğrul Akçura, Ahmet Menderes, Zahit Mutlusoy, Turgut Tuncay, Tarık Carım, Maruf Önal	Yavuz Taşçı, Haluk Berksan	Mimarlık, 1965, 13-22
Adana İmar Planı	1966	Danışman Jüri Üyesi: Aydın Germen, Vedat Önsal, Ali Sepici, Mithat Yenen)	Melahat Topaloğlu, Mehmet Ali Topaloğlu, Bülent Berksan	Mimarlık, 1967, 14
Sivas İmar Planı	1967	Bülent Berksan, Recai Akçay, Ergun Ersöz, Yılmaz Gürer, Maruf Önal, Melahat Topaloğlu, Mithat Yenen	Behçet Baykut, Fahri Yetman	Mimarlık, 1967, 2

Jüri raporlarından hareketle, imar yarışmalarında kazanan projelerin başta uygulanabilirlik, kent dokusuyla uyumlanma, ulaşım imkanlarının düşünülmesi olmak üzere bütüncül bir yol ağı oluşturulması ve kentin karakteristik özelliklerine uygun olarak işlevlendirilmesi gibi benzer hususlara çözüm önerileri sunduğu görülmektedir. Mithat Yenen’in şehir planlama anlayışı da bu hususlara dikkat eden ve şehrin sistemli olarak büyümesini öngören bir bakıştır. Bu bakış açısı 1960’lardaki bölge planlama döneminde de bölge ölçeğinde devam edecektir.

4.3.3 İmar ve İskân Bakanlığı'nın kuruluşu (1958)

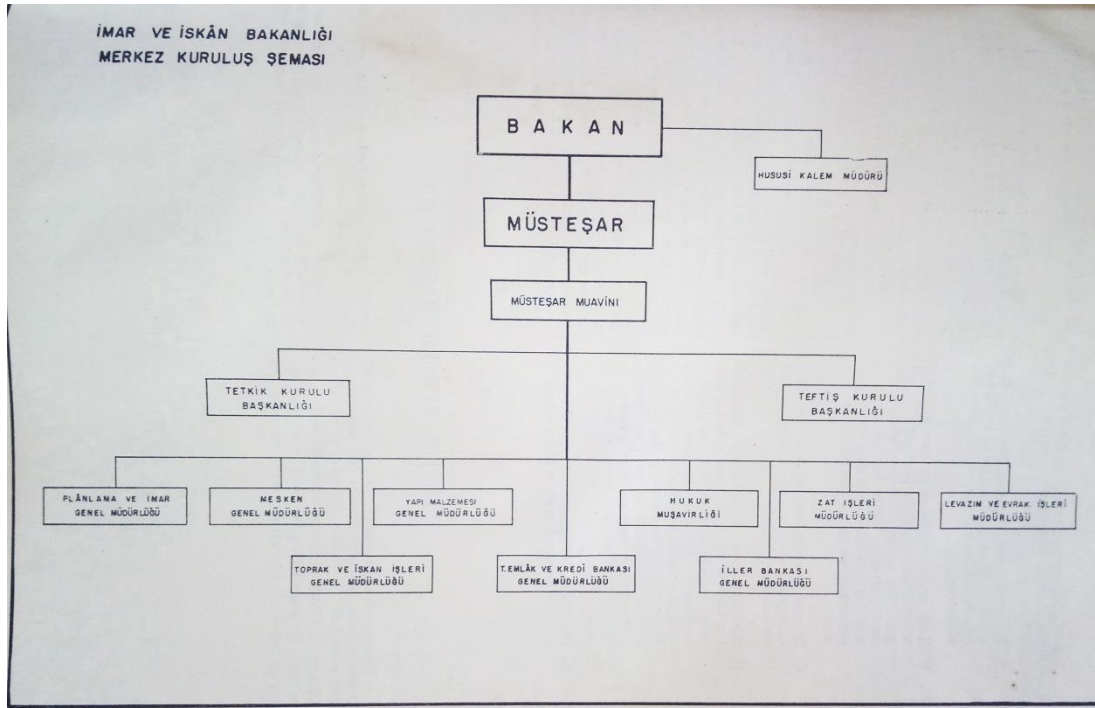
1948 yılında gerçekleştirilen Birinci Türk Yapı Kongresi'nden itibaren, mevcut durumda yürürlükte olan Belediye Yapı ve Yollar Kanunu'nun yetersizliğine ilişkin tartışmalar başlamış ve değişen şartlara göre yeni bir imar yasasının hazırlanması gerektiği gündeme gelmiştir. Kanunun, özellikle 1950'li yıllarda hız kazanan yapı ve imar faaliyetlerinin teknik ve uygulama bazındaki ihtiyaçlarını karşılayamadığı görülmektedir. Geray'ın (1956) belirttiğine göre mevcut kanun, içerik bakımından daha çok bir nizamname özelliği taşımaktadır. Konunun, 1951'deki IV. Türk Belediyecilik Kongresi ve 1955'teki I. İmar Kongresinde de gündeme getirilmesinin ardından hazırlanmasında Mithat Yenen'in de görev aldığı 6785 sayılı İmar Yasası 09 Temmuz 1956'da kabul edilmiştir (Kıral, 2010). Necdet Vidinlioğlu, Arredamento dergisindeki yazısında Yenen'in İmar Kanunu'nun ve İmar ve İskân Bakanlığı'nın kuruluş kanununun oluşturulmasına katkı sağladığını belirtmektedir. Ancak Oğuz Yenen arşivinde yer alan, Yenen'in kendi el yazısıyla yazılmış özgeçmişinde, sadece “1957 yılında kurulmasına karar verilen İmar ve İskân Bakanlığı'nın teşkilat kanununu kurgulayan komisyonda çalıştığı” bilgisine yer verilmektedir. Buradan hareketle İmar Kanunu'nu hazırlayan komisyonda resmi olarak bulunmasa dahi hazırlık sürecinde katkılarının bulunmuş olabileceği söylenebilir.

Geray'a (1956) göre, yeni kanun bir öncekine göre daha gerçekçidir. Örneğin, 1933 yılında kabul edilen kanun, tüm belediyelere beldenin müstakbel imar planını 5 yıl içinde düzenlemek sorumluluğunu yüklemesine rağmen verilen süre içerisinde alınan bu kararın uygulanamadığı görülmektedir. Ancak yeni kanunun 26. maddesinde, belediyelerin mevcut durumlarına göre hazırlanması mecburi tutulan planlar da farklılık göstermektedir³³. Bu sayede, küçük nüfuslu belediyelerin daha verimli çalışabilmeleri için alan sağlanmıştır. Kanunda önemli sayılabilecek diğer bir madde ise 47. maddedir. Bu maddeye göre belediyeler sadece sınırları içerisinde kalan alanları değil mücavir sahaların imarını da vilayet idare heyeti ve Nafia Vekaleti'nin izniyle gerçekleştirebilmektedir. Tekeli'nin (2011, s. 161) yorumuna göre bu durum “kent üstü ölçeğe yani bölgesel planlamaya geçişin habercisidir”. Ancak kanunda, bir öncekinde mevcut olduğu gibi imar planlarının yapılmasında uyulması gereken esaslar

³³ “Tasdikli halihazır haritası bulunmayan belediyeler, halihazır haritalarını; nüfusu 5000'den yukarı belediyeler, imar ve kanalizasyon planlarını; nüfusu 5000'den aşağı olan belediyeler belediye meclislerince tespit edilecek belirli yolların istikamet planlarını yaptırmaları mecburidir” (6785 İmar Kanunu, (1956, 16 Temmuz), Resmi Gazete, s.15111).

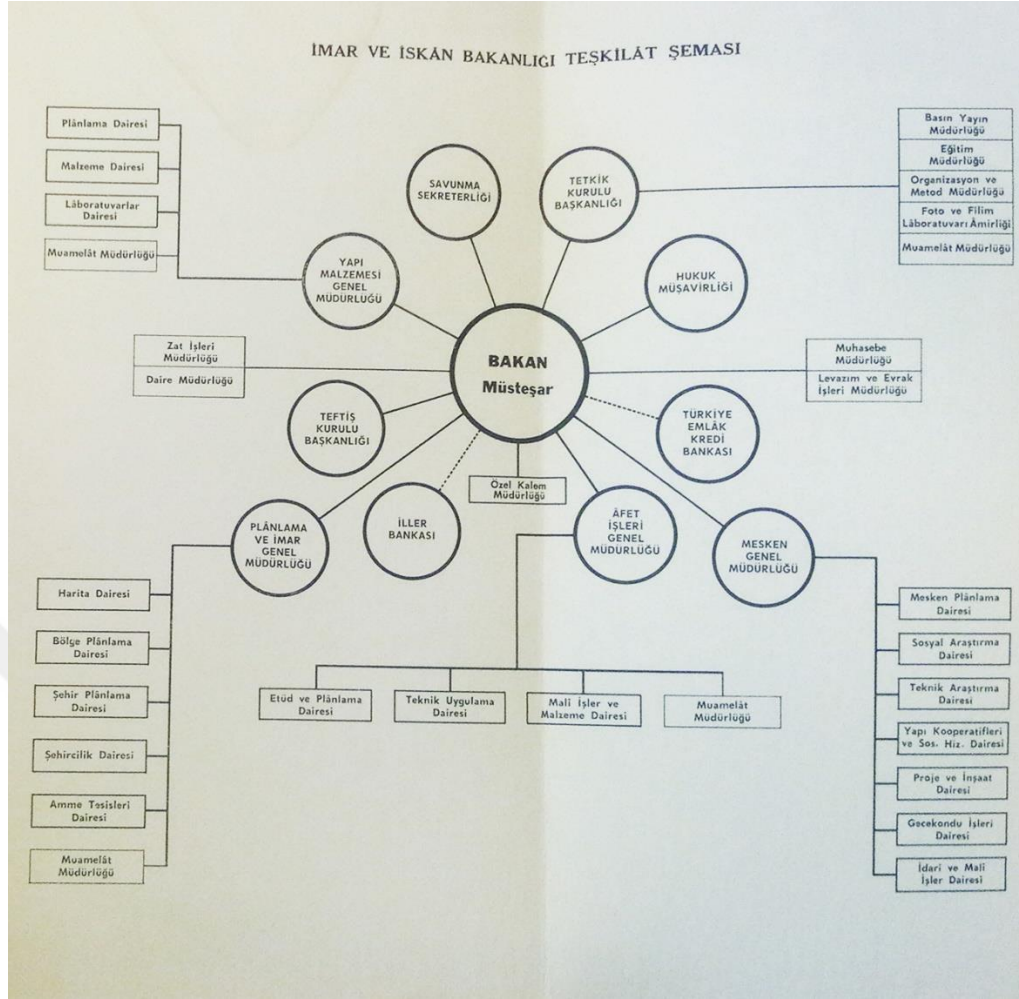
belirtilmemiştir (Geray, 1956). Bunun yerine 57. madde ile kanunun uygulama şeklini gösteren nizamnameyi düzenlemek için Nafia Vekaleti görevlendirilmiştir. Her belediye ise beldenin inkişafını, mahalli hususiyetlerini, belediyenin ekonomik imkanları ve teknik eleman durumu ve Nafia Vekaleti'nin hazırlayacağı nizamnameyi göz önünde bulundurarak kendi talimatnamelerini hazırlamak durumundadır (İmar Kanunu, 1956).

Yeni imar kanununu takiben 9 Mayıs 1958 tarihinde kabul edilen 7116 sayılı kanunla İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuştur (Kıral, 2010). 1933'ten itibaren şehir planlamanın kurumsallaşma sürecine bakıldığında, adım adım merkezileşme eğilimi olduğu görülmektedir. 1956 yılında Menderes imarının başlamasıyla da imar ve planlamanın “iktidarın temel siyasal faaliyeti olarak görülmesi” süreci hızlandırmıştır (Tekeli, 2013, s. 98). Sonunda 1958 yılında İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulmasıyla şehir planlama işleri Bayındırlık Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı'na bağlı birkaç birim tek bir kurum altında toplanarak örgütsel bir yapı kurulması sağlanmıştır. Buna rağmen, bakanlığın kuruluşundan itibaren teşkilatlandırılması zaman almıştır (Kıral, 2010). Bakanlığın kuruluş kanununda ve teşkilatlandırılmasında Mithat Yenen'in aktif olarak görev aldığı bilinmektedir (Aru, 1995; Vidinlioğlu, 1995). Kanuna göre bakanlık, “yurdun bölge, şehir, kasaba ve köylerinin harita ve imar planlarını hazırlamak/hazırlatmak”, “mesken politikası esaslarını tespit etmek ve uygulamak”, yapı malzemesinin temin ve tedarikini sağlayacak hazırlıkları yapmak, bölge planları için ilgili birimlerle çalışmalar yapmak ve bu çalışmalara göre gereken kanuni ve idari tedbirleri almak ile görevlendirilmiştir. Bunlara ek olarak nüfus artış hızını takip etmek, şehirlerde nüfusun artışını kaldıracak toprak miktarını takip etmek, göçmen ve mültecilerin iskanını sağlamak ve afetlerden önce ve sonra gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür (İmar ve İskan Vekaleti kuruluş ve vazifeleri hakkında kanun, 1958 s.19305). Daha önce İçişleri Bakanlığı'na bağlı olan İller Bankası da İmar ve İskan Bakanlığı ile ilişkilendirilmiştir (Kıral, 2010). Bu sayede yeni kurulan bakanlık şehirleşme ve imar planlama konularında özelleşecek ve planlama, afet, nüfus artışı gibi konularda araştırma yapan kurum haline gelecektir (Tekeli, 2011).

Şekil 4.10 : İmar ve İskân Bakanlığı Merkez Kuruluş Şeması (İmar ve İskan Bakanlığı Aylık Bülteni, 15 Mayıs 1961, 1, s. 5).

Bakanlık; Müsteşarlık, Hususi Kalem, Tetkik Heyeti, Teftiş Heyeti, Hukuk Müşavirliği gibi bürokratik bölümlerin yanı sıra Planlama ve İmar Umum Müdürlüğü, Mesken Umum Müdürlüğü ve Yapı Malzemesi Umum Müdürlüğü'nden oluşan birimlerle vazifelerini gerçekleştirmek üzere kurulmuştur (Şekil 4.10). 1966 yılına gelindiğindeyse bu teşkilat şeması çok daha karmaşık hale gelmiştir. Ana birimlere Savunma ve Afet müdürlüklerinin, İller Bankası'na ek olarak Emlak Kredi Bankası'nın eklendiği görülmektedir. Netice olarak bakanlığın kuruluşundaki birimler yeterli olmamış, işler bir teşkilata sahip olması yıllar almıştır (Şekil 4.11).

Şekil 4.11 : 1966 yılına ait İmar ve İskan Bakanlığı Teşkilat Şeması (İmar ve İskan Bakanlığı, 1966, s.3).

Kuruluşunda, dönemin İmar ve İskan Bakanı Medeni Berk'tir. Aru'nun (1995) belirttiğine göre kendisi Mithat Yenen'in yaptığı işleri takdir eden bir insandır. Mithat Yenen bu kurumda, 1958-1960 yılları arasında Planlama ve İmar Genel Müdürü (İller ve Belediyeler Dergisi, n.168, s. 412; Tekeli, 2013) olarak yer almış ve yeni imar kanunun uygulanabilmesinde görevli ekibin başında bulunmuştur³⁴ (Yeni İmar Talimatnamesi tatbiki konuyor, 1959).

Mithat Yenen'in bir süre yönettiği Planlama ve İmar Birimi, imar ve bölge planlarını yapmak, bu planların yapılabilmesi için gerekli araştırmayı yapmak ve harita işlerini hazırlamak, planların uygulanmasını sağlamak, imarla ilgili diğer bakanlık ve

³⁴ “Yeni İmar Talimatnamesini tetkike vazifeli İmar Bakanlığı Planlama Genel Müdürü Mithat Yenen, Proje Bürosu ve Fen Heyeti Müdürü Celalettin Uzer, Yüksek Mühendis Sevinç Kaynak ve Sabih Urken'den müteşekkil heyet, dün de çalışmalarına devam etmişlerdir. Çalışmalara Belediye İmar Müdür vekili Sadık Sever de iştirak etmektedir. Vatandaş lehine hazırlanan ve yeni esasları ihtiva eden imar talimatnamesi yakında tatbiki konacaktır” (Yeni İmar Talimatnamesi tatbiki konuyor, 1959, s.412).

kurumlarla koordinasyonu sağlamak, içme suyu, kanalizasyon, yol, elektrik gibi altyapı hizmetlerinin yapılmasında gerekli yardımlarda bulunmak ile görevlendirilmiştir. Aynı zamanda genel müdürlük bu işlerin yapılabilmesi için şu birimlere ayrılmıştır; Harita Dairesi Başkanlığı, Şehircilik Dairesi Başkanlığı, Amme Tesisleri Dairesi Başkanlığı ve Bölge Planlama Dairesi Başkanlığı. Bunlara ek olarak İller Bankası ile de koordineli çalışmaktadır (İmar ve İskan Bakanlığı Aylık Bülteni, 15 Mayıs 1961, 1, s.6). 1966 yılına gelindiğinde bu birime, Bölge Planlama, Şehir Planlama, Şehircilik gibi bölümler de eklenmiştir (Şekil 4.11).

Kurumda yükselen Yenen, 1960-1966 yılları arasında ise müsteşar olarak görev almıştır (Gürel, 1995). İmar Kanunu'na göre müsteşar, bakanın yardımcısı olup, mevcut işlerin mevzuat dahilinde düzenlenmesi, yürütülmesi için “vekil adına gerekli emirleri” vermektedir (İmar ve İskan Vekaleti kuruluş ve vazifeleri hakkında kanun, 1958, s.19306). Diğer bir deyişle Yenen, bu tarihten itibaren Türkiye'deki şehir planlama ve imar işlerine dair yürütücü ve karar verici bir figür haline gelmiştir.

4.3.4 Şehir planlama eğitimi ve teknik eleman yetiştirmek

Bu dönem içinde öne çıkan diğer bir husus ise teknik eleman yetersizliğine dikkat çekilmesi ve şehir planlamada çalışacak olan elemanların eğitime ilişkin yapılan düzenlemelerdir. Türkiye'de imar düzenlemelerine ilişkin yaşanan tartışmalar ve gelişmeler şehir planlamanın da uzmanlaşma gerektiren bir dal olduğunun anlaşılmasını sağlamıştır. Öyle ki, dönem içinde yer alan tartışmalarda imar kanunlarının; nüfus artışı sonucu oluşan konut ihtiyacı, gelişmiş kentlerin çeperindeki gecekondulaşma sorunu gibi geçmişten beri süregelen koşullar karşısındaki yetersizliği ve ilgili kurumların merkezileşme ihtiyacıyla birlikte, mimarlık ve mühendislikten ayrı olarak şehir planlama konusunda da uzmanlaşmış elemanlara ihtiyaç duyulması da yer almaktadır. 1930'lerde Türk mimarların “yetersizliğinden” kaynaklı olarak yabancı mimarlara başvurulması ile başlayan bu tartışmalar, 1940'ların sonuna gelindiğinde belediyelerde teknik elemanların tecrübesizliğinden ve bilgisizliğinden kaynaklı sorunlara evrilmiştir. Çünkü hala imar planlamanın düzenli bir şekilde yürütülmesi ve uygulanması hususunda sorunlar yaşanmaktadır. Bu durum da ilgili kurumlarda şehir planlama uzmanlarına ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. 1950'li yıllara gelindiğinde bu ihtiyacı karşılamak için başvuru yolları mimarlık bölümleri içerisinde şehircilik dersleri ve seminerleri verilmesi, üniversitelerde şehircilik kürsülerinin kurulması ve daha sonraki dönemde şehir ve bölge planlama

bölümlerinin açılmasıdır. Bu sayede sürdürülebilir bir şekilde, akademik bilgi seviyesi yüksek teknik elemanlar yetiştirilmesi mümkün hale gelecektir.

Bu amaç doğrultusunda ortaya çıkan ilk kurumlardan biri 1939'da Ernst Reuter öncülüğünde kurulan Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesindeki şehircilik enstitüsüdür ve kurum, 1953 yılında İskan ve Şehircilik Enstitüsü adını almıştır. Kurum, “Ankara’da iskan ve şehircilik mevzuunda ilmi çalışmalarda bulunması” amacıyla kurulmuştur (Selen, 1953, s. 23). Enstitü, 1954-1981 yılları arasında toplam on iki adet İskan ve Şehircilik Konferansı düzenleyerek dönemin tartışmalarının ve sorunlarının gündeme getirilmesini, yapılan araştırmalar sonucu mevcut tespitlerin aktarılmasını sağlayacak istikrarlı bir mecra sunmuştur. Mithat Yenen de bu konferansların bazılarına konuşmacı olarak katılarak kurumu desteklemiştir. İlk İskan ve Şehircilik Haftası Konferansı 7-12 Haziran 1954’te düzenlenmiş olup konuşmacılar arasında dönemin enstitü müdürü Prof. Hamit Sadi Selen, Prof. Ernst Egli, Prof. Fehmi Yavuz, İller Bankası Umum Müdür Muavini Mithat Yenen gibi isimler yer almaktadır. Konferansta tartışılan temel konular iskan sorunu, mesken ihtiyacı, toprak ve su gibi doğal kaynakların yönetimi ve imar işleri olmuştur. Mithat Yenen ise “Türk Şehirleri ve Türkiye’de Şehircilik” isimli konuşmasıyla konferansa katılmış, konuşmada Türk şehirlerinin temel özelliklerinden kısaca bahsederek harita ve imar işlerinin Türkiye’deki kısa tarihini açıklamış ve sonunda da planlamada gözetilen prensipleri belirterek İller Bankası’nın yaptırdığı imar planlarından örnekler göstermiştir (Ankara Üniversitesi, 1955). 5-7 Haziran 1957’de gerçekleşen ikinci konferansta ise Prof. Dr. Fikret Arık, Doç. Dr. Erol Tümertekin, Aydın Murat Germen, Ruşen Keleş gibi isimlerin yanısıra yine Prof. Dr. Sadi Selen, Prof. Fehmi Yavuz ve Mithat Yenen’in konuşmaları yer almaktadır. Konferansın bu seferki odağı bölge planlamadır. Mithat Yenen ise bu konferansa, 1937-1940 arasında tamamladığı ilk bölge planlama projelerinden olan “Zonguldak Kömür Havzası Bölge Planı” projesinin detaylarını aktardığı konuşmasıyla katılmıştır (Ankara Üniversitesi, 1958). 1950’lerin sonuna gelindiğinde şehir planlama tartışmalarının bir kent üstü ölçeğe, diğer bir deyişle bölge planlamaya kaymış olması bundan sonraki süreçte ve 1960’lı yıllarda Türkiye’deki planlama gündeminin bu yönde değiştiğinin sinyalini vermektedir.

Akademik bilgi seviyesi yüksek teknik elemanlar yetiştirilmesi amacı doğrultusunda ortaya çıkan diğer bir kurum ise 15 Kasım 1956 tarihinde mimari ve şehircilik

fakülteleriyle kurulan Orta Doğu Teknoloji Enstitüsü, Birleşmiş Milletler tarafından görevlendirilen 2 profesör ve 4 Türk öğretim görevlisinden oluşan bir kadro ile öğretime başlamıştır. 23 Ocak 1957 tarih ve 6887 sayılı kanunla da üniversite kurumu haline getirilmiştir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi adını ise 1959 yılında yürürlüğe giren kanun layihası ile almıştır (Orta Doğu Teknik Üniversitesi kuruluş kanun layihası, 1959). Kurumun Birleşmiş Milletler ile ilgisi ise şu ifadelerle açıklanmaktadır:

“Müessese ile Birleşmiş milletlerin alakalanışı, müessese gayelerinin bizzat bu teşekkülün gayeleri mutabakatından ileri gelmektedir. Bu alakanın zamanla büsbütün artacağı muhakkaktır. Birleşmiş Milletlerin hür insanlar arasında temin etmek istediği şey insanların birbirini anlamalarıdır. Bu hedef bir fikir olmakla kalmayıp memleketimizde kurduğumuz Orta Doğu Teknik Üniversitesi gibi müesseselerle gerçekleştirilebilir. Terbiye unsurunun bu bakımdan birinci amil olması tabiidir. Çünkü: Ancak, okullardan ve bir terbiye vahdetinden gelerek birbirlerini anlayan ve birbirlerini seven muhtalif milletlere mensup insanları birbirine yaklaştırmak mümkündür” (Orta Doğu Teknik Üniversitesi kuruluş kanun layihası, 1959).

Layihanın üniversitenin gayesini içeren 2. maddesi incelendiğinde ilmi, teknik ve mesleki bilgilerin İngiliz dilinde ileri bir öğretimini sağlamak ilk sırada yer almaktadır. Buradan hareketle kurumun sadece ülke içinde değil ülke sınırları dışında da yetkin elemanlar yetiştirme amacı olduğu çıkarılabilir. C bendinde yer alan ifadelerde ise Türkiye ve Ortadoğu kaynakları ve ekonomik sorunların çözülmesi öncelikli olmak üzere Türk Milletine ve diğer milletlere fayda sağlayacak bireyler yetiştirilmesi hususuna bir vurgu yapılmaktadır. Bu madde ile üniversitenin kuruluşunun Birleşmiş Milletler üyesi olan ülkelerle ortak paydada buluşmaya ve ortak hedeflere ulaşmaya katkı sağlayacağı ifade edilmeye çalışılmış, neredeyse ortak bir yatırım aracı olduğu belirtilmiştir.

Mithat Yenen, 1954-1959 yılları arasında ODTÜ'nün kurucu mütevelli heyetinde yer almıştır (Yüksek Mimar Dipl.-ing Mithat Yenen'in özgeçmişi, Oğuz Yenen Arşivi). O dönem İmar ve İskan Bakanlığı'nda müsteşar yardımcılığı görevinde bulunan Melih Doğan'ın (1995, s. 110) ifade ettiğine göre Yenen, müsteşarlık yaptığı dönemde de “Birleşmiş Milletler teşkilatından eğitim bursları ve devletler arası ikili ilişkiler

çerçevesinde kısa ve uzun vadeli eğitim bursları ve OECD³⁵ Teşkilatı'ndan sağlanan eğitim bursları" gibi bursları alınmasını sağlayarak yurtdışında eğitim almış elemanlar yetiştirilmesine de katkı sağlamıştır. Yenen'in teknik eleman yetiştirmek konusundaki çabaları bununla da sınırlı değildir. Aru'nun (1995) belirttiğine göre 1945 yılında İller Bankası kurulduğunda açılan Şehircilik Bürosu Mithat Yenen'in eseridir ve bu birim burada çalışan teknik elemanlar için bir okul mahiyeti taşımıştır. Daha sonraki yıllarda da İller Bankası'ndan pek çok elemanın yurt dışında lisansüstü düzeyde şehircilik eğitimi alması konusunda destek olmuştur. Hatta Yenen, 1962 yılında İmar ve İskan Bakanlığı'nda bölge planlamaya ilişkin verdiği konferanslardan birinde bu konunun önemine dikkat çekmektedir³⁶. Güreli (1995, s. 107) ise Yenen'in, İller Bankası'nda³⁷ "ilk Türk şehirci zümresinin yetişmesine imkan verdiğini" ifade etmektedir. Nitekim, Bununla birlikte Ankara'daki üniversitelerde misafir hocalık da yapmıştır (Aru, 1995).

³⁵ OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), 14 Aralık 1960 Paris Sözleşmesi'ne dayanarak 1961 yılında kurulmuştur. 1948'de kurulan OEEC'nin devamı sayılabilecek bir kurumdur. 1961'de Marshall Planı'na dayanarak yeniden yapılandırılmıştır. Kurucu üyeleri arasında Türkiye de bulunmaktadır.

(Url-5: https://www.mfa.gov.tr/iktisadi-isbirligi_ve-gelisme-teskilati-_oecd_.tr.mfa)

³⁶ "Kıymetli arkadaşlarım, başta da arz etmiş olduğum gibi biz, ilerde karşımıza çıkacak olan muazzam davalara eğilebilmemizin yetişecek olan genç elemanlarımızın bu bölge planlama problemini iyice anlamış cimalarıyla ve bu davanın inceliklerine nüfuz etmeleriyle mümkün olacağına inanıyoruz. Bu bakımdan burslardan haddi azamde faydalanmak kararındayız. Bu bursları temin için elimizden geleni yapmaktayız. Halen iki elemanımız, dış memleketlerde ihtisaslarına yeni ihtisaslar ilave etmek suretiyle ileride bizlere faydalı olmak için çalışmaktadırlar. Yakında memleketimize avdet edeceklerdir. Ayrıca 6 elemanımız da bugünlerde yine dış memleketlere ihtisas yapmak üzere gideceklerdir" (Zonguldak Bölge Planı ikinci safha çalışmaları takdiminde Müsteşar Mithat Yenen'in "İmar ve İskan Bakanlığında bölge planlama çalışmaları" ile ilgili konuşması, 1962a, s.15).

³⁷ İller Bankası'nın 1973 yılına ait yayını incelendiğinde 1960'lardan itibaren yurtdışı seminer, konferans ve dil kurslarına gönderilen personellerin isimleri belirtilmeden mesleklerine göre listelendiği görülmektedir (İller Bankası, 1973).

5. PLANLAMA ÇALIŞMALARI: İSTANBUL (1951,1957-1974)

Yenen'in şehir planlamaya ilişkin çalışmaları bürokrasinin merkezi Ankara ile sınırlı kalmamıştır. Yenen, İstanbul'da daha önce 1932 yılında Egli'nin mimarlık ofisinde stajyer olarak çalışmış, aynı yıl İstanbul'a kent planlaması için davet edilen Agache, Elgötz ve Lambert'in planlarını değerlendiren komisyonda yer almıştır. 1950'li yılların sonundan itibaren gündemi meşgul eden ve bir türlü çözilemeyen İstanbul'un imarı ve planlanmasında da görev almıştır. Kariyerinin son 20 yılında odak noktasının daha çok bölge planları ve İstanbul olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte bu dönemde İmar ve İskan Bakanlığı'na bağlı Planlama ve İmar bürosu, İstanbul'daki çeşitli bölge planı ve nazım plan bürolarının başında olması ve nihayetinde İmar ve İskan Bakanlığı müsteşarlığıyla gibi yüksek seviyedeki mevkileri nedeniyle bir kamu mimarı olarak ismi pek görünürde olmasa da ülkedeki kent planlama çalışmalarında söz sahibi olan bir figür haline gelmiştir.

1950'lere geçişte II. Dünya Savaşı'nın da etkisiyle dış politika, ekonomik kalkınma ve siyaset üzerinde çeşitli kırılmalar yaşanmıştır. Bu kırılmalar doğal olarak şehir planlama düzeninin de zaman içinde değişimini gerektirmiştir. Savaşın ardından Avrupa ülkelerinin siyasi ve ekonomik olarak kalkınması ve yapılandırılması adına Amerika Birleşik Devletleri tarafından hazırlanan yardım programı olan Marshall Planı'na Türkiye 1948'de, Ekonomik İş birliği Anlaşması ile dahil olmuştur. Marshall Fonu'ndan yararlanan Türkiye, özellikle tarım üretimi ve askeri konularda Amerika Birleşik Devletleri'nden teknik ve maddi destek almıştır (Gül, 2015). Tarlada traktör kullanılmaya başlanmış, tarlada insan gücüne ihtiyaç azalmış ve kırsal alanlarda işsizlik artmıştır. Bu durum da İstanbul gibi diğer bir ucuz iş kolu olan sanayinin işlediği bölgelere bir göç hareketi başlatmıştır. İstanbul'daki hızlı nüfus artışı halihazırda var olan planlama sorunlarının yanı sıra acil konut ihtiyacı doğurmuştur. Devlet sahipliğindeki kamu arazileri gecekondu bölgeleri haline gelmiş ve bu durum kentin, sınırları dışına doğru kontrolsüz şekilde büyümesine sebep olmuştur (Suher, 1994).

Türkiye'nin bu yıllarda yaşadığı en büyük kırılmalardan biri de iktidar değişikliğidir. 1946 seçimlerinde kazanamasa da önemli bir başarı elde eden Demokrat Parti, 1950 yılındaki seçimlerde iktidara gelmiştir. Bu durum dünyada olduğu gibi Türkiye'de de mevcut düzenin devam edemeyeceği ve pek çok alanda büyük değişimler yaşanacağını ortaya koymaktadır (Gül, 2015). Bu değişimlerden en çok etkilenen alanlardan biri, siyaset ve ekonominin doğrudan bir parçası olan şehir planlamadır.

5.1 Prost Planı ve Revizyon Komisyonu (1951)

Yukarıda bahsi geçen değişimler meydana gelirken İstanbul için yürürlükte olan imar planı, 1936 yılında planlama çalışmalarını yürütmek için şehre davet edilen Prof. Henri Prost'un planıdır. 1939 yılında yürürlüğe giren planın, 1951'e kadar üzerinde çalışılmış, bir kısmı gerçekleştirilmiş olsa da tamamıyla uygulanamamıştır (Duranay & Gürsel & Ural, 1972). Şehrin imar sorunlarının mevcut iktidar döneminde bir türlü çözülememiş olması seçimler öncesi DP'nin en çok öne sürdüğü argümanlardan biridir. Nitekim, seçimlerin ardından 1950'de iktidara gelen DP'nin ilk icraatlarından biri yürürlükte olan Prost planını sorgulamak olacaktır (Gül, 2015). Bu sebeple İstanbul Belediye Genel Meclisin 15 Mart 1951 tarihli ve 951/203 sayılı kararı ile Prost tarafından hazırlanmış olan nazım planların ve detay çalışmalarının şehrin bünyesi, ekonomisi ve tarihi durumu ile uygunluğunu ve bunlardan hangilerinin uygulanacağını tespit etmek üzere bir Revizyon Komisyonu kurulmuştur. 1936 yılından beri sürdürdüğü İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü'nde Şehircilik Mühendisi olarak görevinde bulunan Prost ise, 26 Aralık 1950' de görevinden ayrılmıştır (Revizyon Komisyonu, 1954). 1951 yılında oluşturulan komisyonda Kemal Ahmet Aru (İTÜ adına), Cevat Erbel ve Mithat Yenen (İller Bankası adına), Mukbil Gökdoğan (Türk Yüksek Mühendisler Birliği adına), Muhittin Güven (Türk Yüksek Mimarlar Birliği adına), Behçet Ünsal (Teknik Okul adına), Mehmet Ali Handan (Güzel Sanatlar Akademisi) yer almaktadır (Duranay & Gürsel & Ural, 1972). Bayındırlık Bakanlığı adına ise kimse gönderilmemiştir. Komisyonda adı yazılmamış olsa da toplantılara iştirak eden ve alınan kararlarda payı olan diğer isimler ise İmar Müdürlüğü'nden Ertuğrul Menteşe, Faruk Akçer ve Nail Yandaç, Seyfi Arkan, Sedat Hakkı Eldem'dir (Revizyon Komisyonu, 1954). Bu komisyon, Prost planının değerlendirilmesi için geçici bir komisyon olarak kurulmuştur (Gül, 2013). İncelenen planlar İstanbul, Beyoğlu, Kadıköy-Üsküdar bölgeleri, Boğaziçi sahilleri, Rumeli ve Anadolu taraflarındaki sahil bölgeleri ve Adalar'a ait nazım planlardır. Komisyon, 143 planı

inceleyerek hazırladığı raporda, Prost planını demografik istatistikler, topografik özellikler, varolan konut yapılarının durumu, iktisadi ve ticari durum, sanayi tesislerinin yerleri şehrin genel sağlık ve eğitim durumu gibi analiz çalışmaları bakımından eksik bulmaktadır. Planı, mesken, sirkülasyon ve sosyal problemler gibi kentin ana sorunlarını göz ardı ederek şehrin bazı bölümlerinde süslemeler yaparak çok daha yanal işler üzerinde durması hususunda eleştirmektedir. 1951 yılında tamamlanan Revizyon Komisyonu raporunda Prost'un planı, kent topoğrafyasını dikkate almayan yol ve meydan çalışmaları, yol ve yapıların birbirleriyle ilişki kuramaması gibi durumları eleştirmektedir. Bunun temel sebebi, ise kentin ulaşım, ekonomi, barınma, nüfus ve tarihi yapısına dair yeterli araştırma yapılmamasıdır. Bununla birlikte plan, dağınık bir haldedir, bir düzene sahip değildir ve doğru ekipmanlar ve malzemeler kullanılarak çizilmemiştir. Bu durum da planın okunmasını ve takip edilmesini zorlaştırmaktadır. Raporda İstanbul'un tarihi dokusuna ilişkin etütlerin yeterli seviyede olmadığı da belirtilmiştir (Revizyon Komisyonu, 1954).

Komisyonun raporunda Mithat Yenen'in Bayındırlık Bakanlığı ile de temas ederek İstanbul Limanı'nın mevcut durumu, gelecekteki haline ve yapılacak faaliyetlere ilişkin hazırladığı rapora da yer verilmiştir. Bu raporun içeriği 1951'de İller ve Belediyeler dergisinde de yayınlanmıştır (Yenen, 1951). Yenen raporda, İstanbul'daki mevcut limanın "anormal derecede vazifeli olması" ve antrepo yapıları gibi liman teşkilatının ilerleyen dönemlerde yeterli olmayacağını vurgulamaktadır. Bu nedenle liman karakteri bir an önce değiştirilmelidir (Revizyon Komisyonu, 1954, ss. 25-26). Yenen, İstanbul Limanı üzerindeki yükü alabilmek için güneyde İzmir, Mersin ve İskenderun limanlarının geliştirilmesi gerektiğini işaret etmektedir. Anadolu ve Batı-Güney bölgesi bağlantısını İzmir, Anadolu ile Akdeniz'in bağlantısını Mersin ve İskenderun limanı sağlayacaktır. Bununla birlikte, İskenderun limanı Erzuruma kadar kara bağlantısına sahip olduğundan önemlidir ve teçhizatının geliştirilmesi gerekmektedir. Kuzeyde ise Ereğli ve Zonguldak küçük liman, Samsun ve Trabzon ise büyük liman ihtiyacını karşılayabilecektir. Özellikle Samsun'daki liman İstanbul'a gelmekte olan yük gemilerine bir alternatif oluşturabilecektir. Trabzon ise doğu bölgesinin ihtiyacını gidermek ve buradan gelen pek çok hammaddeyi denize ulaştırmak için kestirme bir yol olacaktır. Anadolu'daki bu limanlar inşa edilene kadar İstanbul limanının vazifesi ise ithal mallar için geçici olarak depolama ve yükleme alanı olacaktır. Bunun için Yenikapı, Haydarpaşa ve Galata rıhtımı-Salıpazarı boyunca

konumlanacak üç birincil liman önermektedir. Kabataş ve Sirkeci'deki rıhtımın ise elverişli vaziyete getirilerek ikincil liman haline getirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bununla birlikte mevcut karayollarının ve demiryollarının da yapılacak limanların ulaşımına göre düzenlenmesi gerektiğini ifade etmektedir (Revizyon Komisyonu, 1954). Görüldüğü üzere, Yenen'in İstanbul limanının kapasitesi ve yoğunluğuna ilişkin yaklaşımı limanın yükünü azaltmak ve desantralize etmek üzerinedir. Desantralizasyon eğilimi ve İstanbul üzerindeki yoğunluğu azaltmaya yönelik olan yaklaşım planlama döneminde hem bölge planlarında hem de İstanbul planlamasında görülecektir.

Komisyon raporunun teklif ve tavsiyeler kısmında İstanbul imar planlarının hazırlanması, revizyonu, organizasyonu ve ana hatların kararlarını almak üzere İstanbul Şehri İmar Planı Daimi Komisyonu isimli bir heyetin kurulması da önerilmektedir (Revizyon Komisyonu, 1954). Buna benzer bir öneri yine 1951'de konut sorununun çözümüne ilişkin adımlar atan Bayındırlık Bakanlığı'nın Skidmore, Owings & Merrill³⁸ isimli mimarlık şirketinin mütehassıslarına hazırlattığı Türkiye'de Yapı, İmar ve Mesken konulu raporda da yer almaktadır. Raporda, Başbakanlığa bağlı bir Milli Plan Kurulu; bu kuruma bağlı olmak üzere Bölge Planlama Büroları ve Milli Mesken Ofisi kurulması tavsiye edilmiştir³⁹ (Duranay & Gürsel & Ural, 1972). Revizyon Komisyonu tarafından yöneltlen eleştiriler üzerine Prost planını revize etmek için bir heyet oluşturulmuştur. Bu heyet, 1952-1956 yılları arasında çalışmış olan ve Kemal Ahmet Aru, Cevat Erbel, Mukbil Gökdoğan ve Emin Onat'tan oluşan Müşavirler Heyeti'dir. Emin Onat haricindeki isimler Revizyon Komisyonu'nda da yer almışlardır. Heyet, çalışmalarının sonunda Beyoğlu ve sanayi bölgesi planlarıyla birlikte Boğaz Köyleri planını elde etmiştir. Gül'ün belirttiğine göre bu planlar Prost planına yöneltlen eleştiriler neticesinde ortaya çıkmış olsa da Prost'un önerileriyle benzerlikler içermektedir (Gül, 2015). Hazırlanan planlardan Beyoğlu Nazım Planı 1954 yılında onaylanmıştır ancak uygulanması sırasında ana plan büyük ölçüde değişmiştir (Duranay & Gürsel & Ural, 1972). Sanayi Bölgeleri Planı ise 1955 yılında onaylanmıştır (Bilsel, 2015). Bu dönemde yaşanan önemli gelişmelerden biri de 1954 yılında Müşavirler Heyeti'nin, Sir Patrick Abercrombie'yi yürütmekte oldukları

³⁸ Skidmore, Owings & Merrill (SOM Architects), 1936 yılında Louis Skidmore and Nathaniel Owings. Partner John Merrill tarafından Chicago'da kurulmuş bir mimarlık ofisidir. Hızla büyüyen ve farklı şehirlerde de ofisler açan şirket, 50'lerde binin üzerinde çalışanı istihdam etmekteydi (Url-6).

³⁹ Bu öneri dikkate alınmış olacak ki 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş, sonraki yıllarda kurulan bölge planlama büroları da bu kurumla birlikte hareket etmiştir.

alışmalar zerine görüşlerini almak üzere İstanbul'a davet etmesidir (Duranay & Grsel & Ural, 1972). Bu isim daha önce 1952 İzmir ve 1955 Ankara imar planı yarışmalarında jüri yesi olarak bulunmuştur. Abercrombie'nin, hazırladığı raporda genel olarak başvuru olan yöntemler ve süreç ile tamamıyla mutabık olduğu görülmektedir (Duranay & Grsel & Ural, 1972). Heyet, tarihi yarımada'yı ele alan İstanbul Ciheti Nazım Plan çalışmalarına da başlamış ancak çalışmalar, yeterli teknik kadro bulunmaması nedeniyle tamamlanamamıştır. Tüm bu uğraşlar istenen neticeyi verememiş, üstüne üstlük hızla büyüyen kentle alakalı gündelik sorunların çözümü için nazım plandan daha fazla mesai ayırmaya başlayan heyet, müşavirlerden bazılarının ayrılmasının ardından 1956 yılında dağılmıştır (Tekeli, 2013; Bilsel, 2015). Bundan sonraki yıllarda dönemin Başbakanı Adnan Menderes İstanbul'daki imar faaliyetlerine bizzat müdahale edecektir.

Müşavirler Heyeti Dönemi'nin ardından, 1956-1960 yılları arasını kapsayan ve İstanbul'un kent dokusunda büyük değişikliklere yol açan "Menderes imarı" dnemi⁴⁰, Başbakan Adnan Menderes'in 23 Eylül 1956'da yaptığı basın toplantısı ile resmen başlamıştır (Gl, 2015). Basın toplantısında⁴¹, İstanbul'un ihtiyaçlarına cevap verecek yatırımlarla şehre yeni eserler kazandırma vurgusu dikkat çekmektedir (Sayın Başvekil basına geniş izahat verdi ve İstanbul'un imar ve kalkınma prensiplerini izah etti, 1956). Bununla birlikte, mevcut hükümetin "Türkiye'ye bir Türkiye daha ilave edilmiştir" denilerek ülkenin gücünü artırdığı belirtilmekte, imkanların artışıyla birlikte İstanbul'un imarına ilişkin sorunların eskisinden daha hızlı şekilde çözüme kavuşacağına dair teminat verilmektedir (Sayın Başvekil basına geniş izahat verdi ve İstanbul'un imar ve kalkınma prensiplerini izah etti, 1956, s. 638). Ayrıca, geniş caddeler açılarak trafik sorununun çözüleceği, meydanlar açılacağı, "semtlerin tanınamayacak kadar değişeceği" belirtilmektedir (Sayın Başvekil basına geniş izahat verdi ve İstanbul'un imar ve kalkınma prensiplerini izah etti, 1956, s. 645). Buradan da anlaşılabileceği üzere, İstanbul'un imarı aynı zamanda hükümetin propaganda aracıdır ve

⁴⁰ 1956'da Menderes'in Eylül ayındaki basın toplantısından önce Alman Profesör Hans Hgg, İstanbul Belediyesi tarafından şehircilik çalışmalarını yürütmek üzere davet edilmiş ve daha sonra belediyeye danışman olarak atanmıştır. Kendisine Müşavirler Heyeti'nin hazırlamış olduğu planları uygulama görevi verilmiştir. Duranay, Grsel ve Ural (1972), Hgg'n çalışmalarının imar faaliyetlerini aydınlatan detaylar içerdiğini belirtmektedir. Ancak yüksek maliyet gerektirdiğinden uygulamaya alınamamıştır (Suher, 1994).

⁴¹ "Toplantı içeriğine dair bkz. Sayın Başvekil basına geniş izahat verdi ve İstanbul'un imar ve kalkınma prensiplerini izah etti." (1956, Ekim). İller ve Belediyeler Dergisi. 132, ss. 635-646.

bu propagandayı trafik sorununu çözmek ya da istimlaklar sırasında mülk sahiplerinin haklarını korumak gibi halkın taleplerine doğrudan yanıt vererek yapmaktadır (Gül, 2015).

Şehirlerin imarının propaganda aracı olarak kullanılması aslında yeni bir durum değildir. Erken Cumhuriyet yıllarında da kent imarı için yapılanlar da çalışmanın önceki bölümlerinde izah edildiği gibi çeşitli mecralarla ilan edilmiştir. Bu duruma verilebilecek örneklerden biri Mithat Yenen'in 1940 yılında Aydın Halkevi'nde yaptığı konuşma sayılabilir. Konuşma içeriği, yeni şehirciliğin esasları ve devletin şehir planlamayı nasıl ele alacağına ilişkin bir açıklama olarak özetlenebilir. Mithat Yenen, bu konuşmayı Belediyeler İmar Heyeti'nde çalışan bir şehircilik uzmanı sıfatıyla, diğer bir deyişle bir devlet görevlisi sıfatıyla yapmıştır. Menderes'in izahatından farklı olarak Mithat Yenen'in konuşmasında halkın taleplerini gerçekleştirme kaygısı yoktur. Devlet, yeni şehircilik sanatının gereklerini yerine getirmektedir. Yine de iki hükümet yönetiminin de şehirlerin imarını propaganda aracı olarak kullanmaları ve halka izahat verme kaygıları yahut ihtiyaçları ortak sayılabilir.

5.2 İller Bankası İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğü ve Geçit Devri Nazım Planı (1958-1961)

1956 itibariyle yeni İmar Kanunu da yürürlüğe girmiş ve şehir planlamanın kurumsallaşması ile ilgili değişimler, yeni oluşumlar başlamıştır. Bunların en mühimi şüphesiz ki 1958 yılında kuruluşunda ve teşkilatlanmasında Mithat Yenen'in büyük katkılarının olduğu İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulmasıdır. Kurum, imar ve planlamaya ilişkin sorunların Bayındırlık Bakanlığı birimlerinin yetmeyeceği ölçüde büyümüş olduğunun da bir ispatıdır. Aynı zamanda halihazırda Bayındırlık Bakanlığı'na karşı sorumlu olan ancak teşkilat olarak birbirinden kopuk olan birimleri tek çatı altında toplamış, merkezileşmeye katkı sağlamıştır. Menderes imarının başlangıcının ardından İstanbul imarına ilişkin yaşanan ikinci önemli gelişme ise 1958 yılında İller Bankası bünyesinde kurulan İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğü'dür. Bilsel'in (2015) belirttiğine göre büro, Menderes dönemi imar çalışmaları yolların kent topoğrafyasına uygun yapılmaması, imar faaliyetlerinin kent dokusunu tahrip etmesi ve yapılan istimlaklerin kuralsızlığı gibi eleştiriler nedeniyle Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuştur (Bilsel, 2015). Ancak 1970 yılında İstanbul'un imar planıyla ilgili süreci aktaran ve Mimarlık dergisinde yayınlanan yazıda belirtildiğine göre, 1956-1960 aralığı Belediye İmar ve Fen İşleri Müdürlükleri, Karayolları Bölge

Müdürlüğü, Limanlar İnşaat Bölge Müdürlükleri ve (İmar ve İskan Bakanlığı'na bağlı) İmar ve Planlama Müdürlüğü gibi kurumların İstanbul'un imarı hakkında karar verdiği ve uygulamaya geçtiği bir dönem olmuştur. Bu nedenle bu faaliyetleri yönlendirmek amacıyla Belediye Meclisi'nin İller Bankası'na yetki vermesiyle 1 Nisan 1958 tarihinde çalışmaya başlayan İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğü kurulmuştur (İstanbul Metropolitan Alan Planlama Çalışmaları, 1970). K Han'da kurulan büronun müşaviri, ilk olarak 1957 yılında İstanbul' davet edilmiş ve başbakana kentin imarı hakkında genel bir rapor ileten İtalyan şehir plancı Prof. Luigi Piccinato olmuştur. Büronun kurucusu Mithat Yenen, genel müdürü ise Cevat Erbel'dir (Taneri, 1995; Tekeli, 2013; Gül, 2015).

Bu dönemde her ne kadar planlama işleri bakanlığın da kurulmasıyla merkezileştirilmeye çalışılsa da İstanbul planlaması için çoklu bir karar ve onay mekanizması oluşmuştur. Bu nedenle İmar ve İskan Bakanlığı'na bağlı olan Piccinato'nun yönetimindeki büronun çalışmalarının hızlı bir şekilde denetlenmesi ve tasdik edilmesi ile görevli olan, o sıralar İmar ve İskan Bakanlığı'na bağlı İmar ve Planlama Genel Müdürü olan Mithat Yenen başkanlığında bir İdare Heyeti kurulmuştur. Heyette, Belediye İmar Müdürü F. Akçer, Karayolları 1. Bölge Müdürü F. Ataç, büro müdürü Cevat Erbel ve büro müşaviri Prof. Piccinato bulunmaktadır (İstanbul Metropolitan Alan Planlama Çalışmaları, 1970). Görüldüğü üzere heyette, İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğü'ndekilerle ortak isimler bulunmaktadır. Sadece, o dönem aynı konu üzerinde çalışan diğer kurumların, yapılan çalışmalar ile ilgili tasdiki alınmaya çalışılmıştır.

Halihazır haritaların durumu ve Müşavirler Heyeti tarafından hazırlanan tasdikli nazım planların yetersizliği nedeniyle, İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğü bürosunun bu planları yeniden ele alması ve araştırma yapması gerekmiştir. Piccinato yönetimindeki büro, ilk olarak 1/5000 ölçekli nazım plan esaslarını İstanbul, Beyoğlu, Üsküdar, Kadıköy, Boğaz, Adalar bölgeleri üzerine geliştirmiş, sonra İller Bankası'ndan temin edilen 1/10 000 ölçekli haritalarla Belediye sınırları dışındaki mucavir sahaları da içine alacak şekilde Büyükçekmece'den Sapanca'ya kadar bütün bölge taranmış ve etüt etmiştir. Yapılan etüde dayanarak belirtilen bölgedeki yapı nitelikleri ve aile büyüklüklerinin tespiti yapılmış; eğitim, konut vb. yapıların envanterleri çıkarılmıştır (Duranay & Gürsel & Ural, 1972). Planın önemli özelliklerinden biri de daha önceki planlama çalışmalarında görülen, bir merkez ele alarak şehri bu merkez etrafında halka

halka büyüten planlama modeli yerine desantralize edilmiş, açık ve lineer bir sistem önermesi ve şehir değil bölge ölçeğinde etütler içermesidir (Tekeli, 2013). Bu sistem daha sonra 1966 yılından itibaren faaliyete geçen Mithat Yenen'in başkanlığını yaptığı Büyük İstanbul Nazım Plan bürosunun da bu prensibi takip ettiği görülmektedir. Yaklaşık iki yıl süren bu çalışma Geçit Devri Nazım Planı⁴² adıyla 1960 yılı sonunda İmar ve İskan Bakanlığı'na sunulmuştur. Ancak o sıralar çalışmalarına başlamış olan yine bakanlığın Bölge Planlama Müdürlüğüne bağlı olarak kurulan Marmara Bölge Planlama Teşkilatının elde ettiği verilere göre nazım planının revize edilmesi gerektiği öne sürülerek, plan onaylanmamıştır (Bilsel, 2015). 1960 sonundaki hükümet değişikliği nedeniyle İller Bankası himayesindeki büro İstanbul Belediyesi'ne devredilmiştir (İstanbul Metropolitan Alan Planlama Çalışmaları, 1970). Burada yapılan çalışmaların, aynı teşkilat adı altında sürdürülemezse dahi bundan sonraki süreç için iyi bir başlangıç ve yol gösterici olduğu söylenebilir. 1960'tan itibaren planlama dönemi başlayacaktır.

5.3 İmar ve İskan Bakanlığı Müsteşarlığı (1960-1966) ve Dönem Tartışmaları

27 Mayıs 1960 ihtilaliyle birlikte hükümet değişmiş, hem siyaset hem de Türkiye şehir planlama tarihi içinde yeni bir dönem başlamıştır. Yeni yönetimin “anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak” yaptığı ihtilal, 9 Temmuz 1961 itibarıyla kabul edilen yeni anayasayı da beraberinde getirmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1961, s. 4641). Anayasanın 41. maddesinde, iktisadi ve kalkınma konularında planlama yapmanın devletin sorumluluğu haline gelmesi aynı yıl Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasını da beraberinde getirmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1961). Bu durum da ülke sorunlarına bilimsel açıdan yaklaşma arayışını ve her konuda planlama ile hareket etme eğilimini artırmıştır (Tekeli, 2013). Bu durumun şehir ve bölge planlama konularına yansımaları ise İmar ve İskan Bakanlığı'na bağlı yeni birimler oluşturularak organizasyon ve teşkilatlanmanın sistemli hale getirilmeye çalışılması ve planlamanın

⁴² Aru (1963), Piccinato'nun bu dönemdeki yaklaşımını pek çok açıdan eleştirmektedir. Piccinato'nun, Geçit Devri Nazım Planı'ndaki raporda bir şehre dışarıdan içeriye, bir başka deyişle bölgeden merkeze doğru bakmanın zorunlu olduğunu savunmasına rağmen bu kabulüyle çelişerek bölgedeki ekonomik, sosyal ve endüstriyel verileri tam olarak tespit etmeden bazı kabullerle ilerleyen yıllara dair nüfus tahminleri yaptığını belirtmektedir. Buradan hareketle de şehrin çevresinde geniş iskan alanları teklif etmiştir. Bununla birlikte kendisini 1956-1960 yılları arasında gerçekleşen hükümet yönetimindeki İstanbul imar faaliyetlerine de seyirci kaldığı için eleştirmektedir (Aru, 1963).

da farklı birimlerin bir araya getirilmesi koordineli olarak sürdürülmesi şeklinde olmuştur.

DPT'nin kuruluşuyla birlikte şehir planlama meselelerinin iktisadi, demografik, stratejik, idari ve sıhhi verilerle birlikte ele alınması gerekliliği, diğer bir deyişle planlamanın Menderes imarı dönemindeki gibi kent ölçeğinde değil bölge ölçeğinde gerçekleşmesi gerektiği fikri desteklenmiştir. Dönem içinde öne çıkan örneği Piccinato'nun Geçit Devri Nazım Planı'nda görülen bu yaklaşım, aslında daha önce Mithat Yenen tarafından 1950 yılında İller ve Belediyeler Dergisi'nde yayınlanan "Memleket Bölge Planları" adlı makalesinde gündeme getirilmiştir. Bu yazıda, kentlerin ekonomik olarak gelişebilmeleri için, hinterlandlarıyla birlikte planlanması gerektiğini ve bu planların esasları hazırlanırken konuyla alakalı farklı disiplinlere ait birimlerin bir arada çalışması gerektiğini belirtmektedir. Ek olarak, bölge planlama işlerini yetkili uzmanlardan oluşan bağımsız bir yüksek kurulun düzenlemesi gerektiğini savunmaktadır⁴³ (Yenen, 1950). Ek olarak Yenen, 1948 yılında gerçekleşen Birinci Türk Yapı Kongresi'nin 1945 yılında yayınlanan hazırlık komisyonu raporlarında görüldüğü üzere "memleket bölge planları hakkında bir rapor" yazmakla görevlendirilmiştir (Birinci Türk Yapı Kongresi Hazırlık Komisyonu karar zaptı, 1945, s.40). Buradan hareketle, Yenen'in planlamayla alakalı o dönem için mevcut olan eksikliklerin farkında olduğu ve bölge planlamayla ilgili en fazla deneyime ve bilgiye sahip olan kişi olduğu söylenebilir. Sonraki on yıl içinde de bölge planlamanın düzenlenebilmesi için gerekli olan teşkilatlanma ve düzenlemeyi sağlayacak yetkiye sahip olacaktır. Kendisinin planlama ile ilgili öngörülü tavrı, 1937-1940 yılları arasında Zonguldak Kömür Havzası Bölge Planı'nı tamamlamış, döneminin ilk bölge planlarından birini hazırlamış olmasıyla ilişkilendirilebilir. Erken Cumhuriyet döneminde bölge planlamaya ilişkin kazandığı bu deneyim, onu döneminin meslektaşlarından ayırmaktadır. Bahsi geçen yazı bölge planlamasının aşamalarına ve elde edilmesi gereken verilere ilişkin izahat içermektedir. Buna benzer bir durum, süreli yayınlarda yayınlanan, belediyelere ve teknik elemanlara hitaben

⁴³ "Şehirlerin planlanmış olması ile muvazi olarak şehir hinterlandının da planlanması ve şehirlerin iktisaden gelişmeleri için hinterlandlarıyla beraber yürümleri lazımdır. ... her memleket bölgesinin de yurt ölçüsünde gelişebilmesi, her işinin bir sıraya konması ve bu işlerin bir plan mucibince yapılabilmesine bağlıdır. Bir memleket bölge planının meydana gelmesi, ... planların esaslarını hazırlamak için birçok dairelerin bu konuda vazife alması lazımdır. ... planların bir araya gelebilmesi için de memleket bölge planlarını düzenleme işini bir bağımsız yüksek kurulun üzerine alması ve yüksek yetkili uzmanlar tarafından düzenlenen planlara hakkıyla riayet edilerek kabul ve teklif edilmiş olan esaslar üzerinde yürünmesi gerekir" (Yenen, 1950, s.9).

yazmış olduğu imar planlamanın aşamalarına ilişkin detaylı bilgiler içeren yazılarında da mevcuttur. Bölge planlama ile ilgili tartışmaların en erken örneklerinden birini Mithat Yenen öne sürmüş olsa da 1950'li yılların sonuna doğru konuyla ilgili tartışmalar mimarlık ve planlama camiasında da yaygınlık göstermiştir. Sözgelimi, 5-7 Haziran 1957 tarihinde gerçekleşen II. İskan ve Şehircilik Haftası Konferans'ında da gündem bölge planlamadır.

Bölge planlamanın öneminin kavranması, İmar ve İskan Bakanlığı'nın kuruluşundan beri var olan birimlerden olan Planlama ve İmar Müdürlüğü'ne bağlı bir Bölge Planlama Dairesi'nin kurulmasını getirmiştir. Bu dönemde dairenin oldukça üretken olduğu söylenebilir. Öyle ki 1960-1966 yılları arasında gerçekleştirilen bölge çalışmalarına ilişkin raporlar yayın haline getirilmiştir. Bunlardan bazıları, Doğu Marmara Bölgesi Ön Planı (1963), Marmara Bölgesinde Şehirsel Yerleşme Yapısı (1965), Zonguldak Bölgesi Ön Planı (1965), Doğu ve Güneydoğu Anadolu Nüfus Çalışmaları, Kastamonu İli İktisadi Yapı Araştırması, Türkiye'de Şehirsel Gelişmeyi Etkileyen Faktörler ve Beklenen Gelişme, Türkiye'de Kırsal Gelişmeyi Etkileyen Faktörler ve Beklenen Gelişme, Nevşehir Turizm Planlaması, Denizli-Pamukkale Turistik Yerleşme Düzeni (1966), Keban Barajı ve Ortaya Çıkardığı Bölge Planlama Sorunları (1966) olarak sayılabilir. Piccinato danışmanlığında 1967 yılında tamamlanan ve yayınlanan Büyük İstanbul Nazım Plan Ana Hatları Raporu'nda belirtildiğine göre bu birimin ortaya çıkardığı çalışmalar, nazım planın ortaya çıkması için oldukça faydalı olmuştur (Piccinato, 1967). Yenen, bir konferans konuşmasında bölge planlama biriminin amacını şehirleşmeyi kontrol edebilmek, sanayileşme sürecinde şehirlerin bu karakteri kazanabilmesini sağlamak, bölge kaynaklarını tespit etmek ve kullanılması için teşvik etmeye yönelik planlama faaliyetleri yürütmek olarak tanımlamaktadır. Dairenin kuruluş amacını, ülke mevcut kalkınma politikasının zirai üretimden sanayi üretimine geçişi sırasında oluşabilecek sorunlar ve kaynakların verimli şekilde kullanılabilmesi için gerekli olan planlamayı desteklemek olarak açıklamaktadır (Yenen, 1962b). Bununla birlikte, konuyla ilgili bir başka konferansında “Bölge planlama, Devlet Planı, şehir planları ve sektör planları arasındaki bölge ölçüsündeki bağlantı olma görevini üzerine almaya çalışmaktadır” demektedir (Yenen, 1964, s. 8). Dolayısıyla dairenin, sadece imar ve kent planlaması değil ekonomik ve idari kalkınmaya katkı sağladığını da belirtmektedir.

Yenen'e göre, ülkedeki doğal kaynaklar ile nüfus artış hızı bir denge içinde gelişmemekte, özellikle köyden kente gerçekleşen yoğun göç ve kırsal ve kent arasındaki zirai ve sanayi üretiminin dengesizliği giderek belirgin hale gelmektedir. Önemli problemlerden biri bu alanda yetişmiş teknik eleman bulunmamasıdır. Diğer bir önemli sorun ise uzun yıllar yalnızca şehir ve kasabaların imarıyla uğraşılıp bölge planlamanın ele alınmamış olması ve yurt dışından bu konuda uzman olan insanların ülkeye gelmemiş olması mevcut problemlerin ciddi boyutlara ulaşmasına neden olmuştur (Zonguldak Bölge Planı ikinci safha çalışmaları takdiminde Müsteşar Mithat Yenen'in "İmar ve İskan Bakanlığında bölge planlama çalışmaları" ile ilgili konuşması, 1962a).

1960 sonbaharında İstanbul'un kent sınırları içinde değil çevresiyle birlikte planlanması gerekliliğinin ortaya çıkmasıyla İmar ve İskan Bakanlığı'nın alt birimi olan İmar ve Planlama Genel Müdürlüğü'ne bağlı bir birim olarak çalışan Bölge Planlama Dairesi altında Marmara Bölge Planlama Teşkilatı kurulmuştur. Proje yürütücülüğünde ise Tuğrul Akçura bulunmaktadır (Tekeli, 2013). İhtilalin ardından 15 Kasım 1960 itibarıyla İmar ve İskan Bakanlığı müsteşarı olan Mithat Yenen (Tayinler, 1961), özgeçmişinde bu dönem ile ilgili olarak "Bölge planlama çalışmalarını organize etti. İstanbul'un Nazım planını dayanağını oluşturacak envanteri hazırlamak üzere İstanbul'da Marmara Bölge Planlama Bürosu'nu kurdu" demektedir (Oğuz Yenen Arşivi; Yaşamı ve çalışmaları, 1995, s.113⁴⁴). Dolayısıyla bu tarihten itibaren, 1966 yılında kurulacak olan Büyük İstanbul Nazım Plan bürosu başkanı olana kadar geçen süreçte kendisi arka planda yürütücü ve organize edici bir figür olarak bulunmaktadır.

5.3.1 Doğu Marmara Bölge Planı (1960-1963)

Mithat Yenen'in oluşturduğu Bölge Planlama Dairesi'ne bağlı bir birim olan Marmara Bölge Planlama Teşkilatı'nın en önemli çalışmalarından biri 1963 yılı ortalarına doğru tamamlanan Doğu Marmara Bölgesi Ön Planı'dır (Tekeli, 2013). Çünkü bu çalışmanın neticesinde İstanbul ve çevresiyle ilgili elde edilen verilerin daha sonra 1966 yılında kurulan Büyük İstanbul Nazım Plan bürosunun (Bilsel, 2015) çalışabilmesi için gerekli olan ön araştırmayı sağlamış ve her iki projede de çalışan teknik uzmanlara da bölge planlama konusunda bir deneyim kazandırmıştır.

⁴⁴ Buradaki yazının içeriği Mithat Yenen'in yazmış olduğu özgeçmiş ile aynıdır.

Bu bölgeye ilişkin planlama çalışmaları halka açık yürütülmüştür. Özellikle 1961-1966 yılları arası bakanlık tarafından yayınlanan İmar ve İskan Bakanlığı Aylık Bülteni'nden projenin safhalarına ilişkin bilgi edinmek mümkündür. Ayrıca, Mithat Yenen de konu ile ilgili farklı kurumlarda verdiği konferanslarda projenin ne aşamada olduğuna ilişkin izahat vermektedir. Bakanlığın bülteninden takip edilebildiği kadarıyla, Doğu Marmara ve Zonguldak bölgeleri planlamasının ön çalışmaları hakkındaki ilk toplantılar 19-20 Mayıs 1961'de İstanbul Belediyesinde ve 26-27 Mayıs 1961'de İmar ve İskan Bakanlığı'nda gerçekleşmiştir. Toplantılara bakanlar, üniversite rektörleri ve ilgili bölümlerin dekanları ve öğretim üyeleri, Devlet Planlama Teşkilatı ve mahalli idarelerden temsilciler katılmıştır (Doğu Marmara ve Zonguldak Bölgesi planlama çalışmaları, 1961). Marmara Bölge Planlama Projesi'nin ikinci safha takdimi ise 1962 yılının ortalarında gerçekleşmiş ve yine aynı bültende yayınlanmıştır (İmar ve İskan Bakanlığı Müsteşarı Mithat Yenen'in "Marmara Bölge Planlama Projesi ikinci safha çalışmaları takdimi"nde açış konuşması, 1962). Buradan anlaşıldığı üzere önceki dönemlerden farklı olarak planlama, her aşamada farklı birim ve kurumların onayı alınarak ilerlemektedir. İmar ve İskan Bakanlığı Bölge Planlama biriminin bu dönemki çalışmaları Doğu Marmara, Zonguldak, Antalya, Çukurova, Güney ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde devam etmektedir. Devam eden çalışmalara Birleşmiş Milletler ve OECD (Avrupa İktisadi İş birliği Teşkilatı) uzmanlarının yardımları da katkı sağlamıştır (Doğu Marmara ve Zonguldak Bölgesi planlama çalışmaları, 1961; Teknik Üniversitede verilen konferans İstanbul şehrinin yeni durumu, 1964).

Doğu Marmara ve Zonguldak projeleri, temelde bölgelerin memleket kalkınmasına katkı sağlayabilecek, planlı sanayileşme ile üretim verimliliğini artıracak bir düzene getirilmesi amacını taşımaktadır. Doğu Marmara bölgesi olarak tanımlanan alan büyük şehir İstanbul, kuvvetle sanayileşen İzmit, Mithat Yenen'in ifadesine göre dönemin "en çok gelişen şehri" Adapazarı ve Bursa'yı içine almaktadır (Teknik Üniversitede verilen konferans İstanbul şehrinin yeni durumu, 1964). Birinci safhada gerçekleştirilen araştırmalar neticesinde İstanbul'un bölgedeki "büyük şehir" olmasına karşın sanayi, taşıma, kültür hizmetleri yönünden bölgedeki etkilerinin yeterli olmadığı belirtilmiştir. Bu nedenle Marmara Bölge Planlamasının başlıca gayelerinden biri bölgede nüfus çekme kuvvetine sahip başka şehirler yaratmak veya İstanbul dışındaki şehirleri bunun için hazırlamak olarak belirlenmiştir. Bu çalışmaları

yürütebilmek için ise özellikle mahalli idarelerle iş birliği içinde hareket edilmesinin altı çizilmiştir (Doğu Marmara ve Zonguldak Bölgesi planlama çalışmaları, 1961). Doğu Marmara projesinin ilk safhasında İstanbul'un mücavir sahalarında tampon iskan sahasının ve bir sanayi barajının tesisinin gerekliliği üzerine bir tahmin yürütülmüş, gerekli araştırmaların yapıp, güncel verilerin elde edilmesinin ardından özellikle İzmit, Gemlik ve Bursa taraflarında yeni bir endüstri yerleşiminin yer alması gerektiği ortaya çıkmıştır (Zonguldak Bölge Planı ikinci safha çalışmaları takdiminde Müsteşar Mithat Yenen'in "İmar ve İskan Bakanlığında bölge planlama çalışmaları" ile ilgili konuşması, 1962a). 1962 yılı ortalarında ikinci safha tamamlandığında Bölge Planlama birimi İstanbul Belediyesi ile iş birliği içine girmiş, belediye bünyesinde yer alan büroda çalışmalar devam etmiştir. Ayrıca belediye, birime araştırmaları için gerekli istatistiki verileri de sağlamıştır. Bu aşamada çalışmalar, Marmara Bölge Planlama projesi 9 ili içine almasına rağmen ekonomik faaliyetlerin hareketliliği nedeniyle ciddi bir yerleşme sorunu bulunan İstanbul- İzmit-Adapazarı şehirlerinde yoğunlaştırmıştır ve bölge bütünü üzerindeki çalışmaların nasıl geliştirileceği üzerine bir plan kurgulanmıştır (Marmara Bölge Planlama Projesi ikinci safha çalışmaları takdimi açış konuşması, 1962). Görüldüğü üzere teşkilat, bölgede mevcut olan yoğun ve düzensiz şehirleşme nedeniyle bu bölgede yeni bir yerleşim düzeni oluşturacak ve ekonomik kalkınmaya katkı sağlayacak bir plan kurgusu oluşturmakta zorlanmış, odak noktasını giderek küçültmek zorunda kalmıştır. Proje ile ilgili yayınlanan raporda bunu açıkça görmek mümkündür.

Doğu Marmara Bölgesi Ön Planı, 1963 yılında tamamlanmış ve hazırlanan rapor İmar ve İskan Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır. Raporda, planlanan değişikliklerin uzun sürede gerçekleşeceği ve ülke ölçüsünde bir oluşum içinde düşünülmesi gerektiği belirtilmiş, planda desentralizasyon ilkesi benimsenerek farklı bölgeler farklı fonksiyonlarla yükümlendirilmiştir⁴⁵. Rapor, geçim kaynakları ve farklı sektörlerin mevcut durumunu da gözler önüne sermekte ve şehirlerin potansiyellerini ortaya

⁴⁵ Marmara Bölge Planlama çalışmalarında yer alan Trakya (Edirne, Tekirdağ, Kırklareli) ve Güneybatı Marmara (Balıkesir, Çanakkale) bölgeleri projede az gelişmiş olarak tanımlanmış ve bu bölgeler için raporda tavsiyeler yapılmadığı belirtilmiştir. Çalışmaların, ülkenin kalan kısımlarına göre "en gelişmiş" olarak belirlenen Doğu Marmara bölgesinde (İstanbul, Kocaeli, Sakarya) odaklandığı ifade edilmiştir (İmar ve İskan Bakanlığı, 1963). Doğu Marmara'da planlanan gelişmenin ise ülke genelinde mezkur fonksiyon bölünmesini "bölgeler arası eşitlik ilkesi ile", diğer bir deyişle kalkınmayı sağlayacak tüm fonksiyonları bu bölgede toplamadan gerçekleştirileceği üzerinde durulmuştur (İmar ve İskan Bakanlığı, 1963, s. 10). Bu nedenle raporda öncelikle bölgenin özellikleri tanımlanmış ve bu özelliklere uygun fonksiyonlar belirlenmiştir (İmar ve İskan Bakanlığı, 1963).

çıkarmaktadır. 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, ülke gelirinin büyük bir kısmı tarımdan elde edildiği için sanayi sektöründe az yatırım yapmayı, mevcut tesislerin tam verimle kullanılmasını öngörmektedir. Bu nedenle plan, ilk beş yıl için bölgede mevcut sanayi tesislerinin tam verimle kullanılmasını, bu sayede kalkınmada diğer bölgelere destek olması amaçlamaktadır⁴⁶ (İmar ve İskan Bakanlığı, 1963). Ancak daha sonraki yıllarda sanayileşmenin kalkınma için bir zorunluluk olduğu neticesine varılarak sanayileşme de DPT'nin kalkınma programına girecektir. Belirlenen fonksiyonlarla birlikte bölgesel ve kentsel yerleşme önerileri de sunulmuştur. Bölgesel yerleşmenin kontrol altına alınabilmesi için fonksiyonel kararlar çerçevesinde yeni merkezlerin yaratılması ve yapılaşmayı teşvik eden ulaşım rotaları yapılması önerilmektedir⁴⁷. Ulaşım konusunda dikkat çeken bir nokta Boğaz Köprüsü, çevre yolu ve güneyden denizaltı tüneli önerilmesidir (İmar ve İskan Bakanlığı, 1963). Bu öneri daha sonra 1966'daki büyük İstanbul Nazım Planı'nda, Prof. Umlauf raporunda da yer alacaktır (İmar ve İskan Bakanlığı, 1963). Ek olarak, raporda alınan kararların uygulanabilmesi için birlikte çalışması gereken kurum ve kuruluşlara yer verilmesi de multidisipliner bir planlama anlayışının benimsenmeye başladığının bir göstergesidir.

5.3.2 Zonguldak Kömür Havzası Bölge Planı (1937-1940) ve Zonguldak Bölgesi Ön Planı (1960-1964)

Bölge planlama çalışmalarında Mithat Yenen'in üzerinde durduğu diğer bir çalışma ise Zonguldak Bölge Planıdır. Mithat Yenen'in Zonguldak üzerindeki ilk çalışması Belediyeler İmar Heyeti'nde şehircilik mütehassısı olarak çalışırken 1937-1940 yılları arasında tamamladığı ve bölge planlarının en erken örneklerinden biri olan Zonguldak Kömür Havzası Bölge Planıdır. Ancak modern anlamda bir bölge planından bahsetmek 1960'larda mümkün olacaktır.

⁴⁶ Sanayi tesislerine ilişkin rapor, imalat sanayinin kuruluş döneminin tamamlandığını işaret etmekte ve diğer illere kıyasla İstanbul ve Kocaeli'nin sanayi çekimi kuvvetli olacaktır. Nitekim, Doğu Marmara'ya yapılacak yatırımlar için de öncelik bu şehirlere verilmektedir (İmar ve İskan Bakanlığı, 1963, ss. 51-52). Ancak Sakarya ve Bursa da farklı türlerde sanayi yerleşimlerine uygundur. Bununla birlikte, desentralizasyon politikası çerçevesinde aynı sanayi kolunun farklı yerlerde defalarca açılmasına engel olunmalıdır (İmar ve İskan Bakanlığı, 1963).

⁴⁷ Fiziki yerleşme teklifleri bu planda İstanbul Metropoliten Alanı, Kocaeli ve Adapazarı için verilmektedir. İstanbul Metropoliten alanı için iskan sahası Edirnekapı, Halkalı ve Ümraniye aksları üzerinden verilmekte, sanayinin de iskan ile aynı aks üzerinde gelişmesi önerilmektedir. Buna ek olarak nazım plan çalışmalarının hızlandırılması ve Haliçte kuzeybatıya doğru yer alacak bir merkeze öncelik verileceği belirtilmektedir. Aynı zamanda Küçükçekmece'de yeni bir liman ve Zeytinburnu'ndaki limanın büyütülmesi de önerilmektedir (İmar ve İskan Bakanlığı, 1963).

Yenen'in (1979) ifade ettiğine göre bölge planlarından ilk olarak faydalanmak isteyen Atatürk olmuştur. Zonguldak Kömür Havzası'nda, onunla aynı nitelikte olan diğer kömür havzalarına nazaran yeterli üretimin olmaması, Celal Bayar hükümetini 8 Kasım 1937 tarihli programında Zonguldak'taki kömür havzasında üretimin artırılmasına yönelik bir karar benimsemeye sevk etmiştir. Bu karar neticesinde Mithat Yenen'in bu planlama ve araştırmayı yapmasına karar verilmiştir. Bunun üzerine Belediyeler İmar Heyeti'nin bağlı olduğu İçişleri Bakanlığı ile Etibank arasında bir anlaşma olmuş ve 1940 yılında rapor tamamlanmıştır. Yenen'in (1979) belirttiğine göre Atatürk'ün ölümünün ardından bölge planına olan ilgi azalmış ve uygulanmamıştır.

Mithat Yenen, proje ile ilgili 5-7 Haziran 1957'de düzenlenen İkinci İskan ve Şehircilik Konferansı'nda bir konferans vermiştir.⁴⁸ Konferansta iktisadi bir kalkınma programının oluşturulabilmesi için bölgenin iyi şekilde tetkik edilmesi gerektiğine dikkat çeken Yenen, Etibank Genel Müdürlüğü'nün Zonguldak iline ait nüfus, arazi, amele iskan, yollar, işletmeler ve üretim tetkikleri; İstatistik Umum Müdürlüğü'nün tabloları, Zonguldak ili kaza kaymakamları ve nahiye müdürlüklerinin ifadeleri; Ziraat müdür ve memurluklarının cetvelleri, Zonguldak Bayındırlık Müdürlüğü'nün araştırmaları ve Ereğli Kömür İşletmeleri'nin kömür üretimine ilişkin hesapları neticesinde elde edilen verilere dayanarak bir bölge planı hazırlamıştır. Yenen, projenin amacını kömür üretiminin belli bir miktarda sabit kalmasından ziyade, kömür havzasının gelişimi ve üretim fazlalığı elde etmek için araziye göre bir nüfus iskanı gerçekleştirmek olarak açıklamaktadır (Yenen, 1958, s.120).

Zonguldak Kömür Havzası Bölge Planı, devletin ekonomik kalkınma ve şehir planlama arasında kurduğu ilişkiyi en belirgin şekilde gördüğümüz projelerden biridir. Raporda, Zonguldak nüfusunun çoğunluğunun rençberlik yaptığına vurgu yapılarak, ocaklardaki işçiliğin esas meslek haline getirilmesi gerektiğine ilişkin bir politika izlenmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır. Kömür havzası civarında belirli mıntıkalar istimlak edilerek ve buralara nüfus iskanı teşvik edilerek çalışan işçi sayısı artırılırsa, kömür üretiminin de artacağı belirtilmektedir (Yenen, 1958). Zonguldak ve çevresiyle alakalı verileri derleyen ve değerlendiren ilk proje olduğu için sonraki

⁴⁸ Projenin aslına Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Mekansal Planlama Daire Başkanlığı, Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü arşivlerinden ulaşılmaya çalışılmış ancak netice alınamamıştır.

yıllarda bu bölgede gerçekleşen bölge planlama ve konut projeleri için de yol gösterici olmuştur.

Yenen, 1960'ların ilk yarısında, bu kez yönetici olarak yeniden bu bölge üzerinde çalışma olanağı bulmuştur. Zonguldak Yenen'e göre, Türkiye'nin önemli sanayi üretimi potansiyeline sahip yerlerinden biridir. Zonguldak'taki temel problemlerden biri şehrin planlanan sanayi merkezi olan Zonguldak Kömür Havzası'na ve nüfusun ikamet ettiği yerler arasındaki ilişkinin kopuk olmasıdır. Bu da iş gücü kaybına neden olmaktadır. Verimli iş gücü için bu alandaki endüstri sahalarında yerleşimin planlanması gerekmektedir. 1940 yılındaki plan da buna ilişkin bir plan önerisidir ancak Yenen'in ifade ettiğine göre o dönem proje ortağı Etibank'ın imkanları ve mevcut mevzuatın yetersizliği nedeniyle uygulamaya konamamıştır. Ancak bundan sonraki süreçte buranın memleket kalkınmasına katkı sağlayacağına ilişkin ümitli konuşmaktadır (Zonguldak Bölge Planı ikinci safha çalışmaları takdiminde Müsteşar Mithat Yenen'in "İmar ve İskan Bakanlığında bölge planlama çalışmaları" ile ilgili konuşması, 1962a). 1960'larda Zonguldak Bölgesi'nde ise yapılan ilk çalışmaların ardından bölgedeki planlamanın amaçlarından biri sanayi ve diğer sektörlerin buraya konumlandırılması ve buna bağlı olarak mesken alanlarının belirlenmesi ve hazırlanması olarak tanımlanmıştır (Doğu Marmara ve Zonguldak Bölgesi planlama çalışmaları, 1961). Yenen'in 1964'te tamamlanan ve yayınlanan Zonguldak Bölgesi Ön Planı raporunun önsözünde belirttiğine göre, planda DPT'nin kuruluşunun ardından kurumla sağlanan iş birliğine ve planın Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ilkelerine uygun olması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda farklı sektörlerden temsilcilerin görüşleri alınmıştır (İmar ve İskan Bakanlığı, 1964). Planın stratejisi⁴⁹ açıklanırken Devlet Planı'na yapılan vurgu dikkat çekicidir. Planda, Devlet Planı'nın inemeyeceği ayrıntılara inmek ve devlet politikası olarak alınan kararların bölgede uygulanmasına

⁴⁹ Zonguldak Bölge Planı 1960-1980 arası bir dönemi kapsamakla birlikte nüfus artış hızı ve kalkınma arasındaki dengeyi sağlamak, bölge altyapısını geliştirmek, gelir farklılığını azaltmak, bu bölgede şehirleşmeyi teşvik etmek gibi amaçlara sahiptir. Tarım, balıkçılık, orman endüstrisi, demir-çelik sanayi ve madencilik başlıca geçim kaynakları olmak üzere; gıda ve konserve sanayi, taş-toprak endüstrisi (pişmiş kilden yapı malzemesi), el sanatları ve turizm bölgeye yüklenen fonksiyonlardır. Bölgede Zonguldak, Bartın, Karabük ve Ereğli olarak dört esas merkez belirlenmiş ve ana ulaşım ağının bu noktalar arasında kurulması önerilmiştir. Bununla birlikte bölgenin İstanbul ve Ankara ile de ulaşımı sağlanmalıdır (İmar ve İskan Bakanlığı, 1964). Yerleşim için ise "rasyonel bir arsa politikasının" izlenerek mücavir sahaların ilgili belediyelerce kendi sınırları içerisine alınarak imar planlarının yeniden düzenlenmesi önerilmektedir (İmar ve İskan Bakanlığı, 1964, s. 155).

yardımcı olmak gibi gayelere sahiptir. Doğu Marmara'ya daha fazla misyon yüklenmesine rağmen raporunda bu iddiada bir ifadeye rastlanmaması ilginçtir.

Zonguldak Bölgesi Ön Planı kitapçığı içerisinde rastlanan bir belgede yurtdışındaki pek çok kurumdan kimselerin plana ilişkin kısa görüşlerine rastlanmıştır. Söz gelimi, Ön Plan'ın kitabının baskı evresinde planın hazırlanmasındaki metodolojinin pek çok kez yerli ve yabancı ilgililere açıklandığı belirtilmektedir. Bunlar arasında Ruhr Kömür Havzası İskan Birliği Başkanı Dr. Ing. J. Umlauf, Prof. Dr. L. Wambsganz ve İsrail için Dünya Musevi Ajansı Arazi İskan Dairesi Başkanı Dr. Raanæn Weitz bulunmaktadır. Raporun baskısı tamamlanmak üzereyken ise İsrail Devlet Planlama Teşkilatı Ekonomik Planlama Dairesi Başkanı Davit Kochav da proje ile ilgili bilgi alan isimlerdendir. Kendilerinden iki gün sonra, 5 Haziran 1964'te Uluslararası Mimarlar Birliği (UIA) üyeleri, bakanlıktaki Bölge Planlama Dairesi'ni ziyaret ederek planın metodolojisi hakkında bilgi almışlar ve izlenimlerini belirtmişlerdir. İzlenimler oldukça olumludur, kullanılan metodoloji iyi bulunmuştur (İmar ve İskan Bakanlığı, 1964). Zonguldak Bölgesi için önerilen bir araştırma ile neden uluslararası ölçekte bu kadar ilgilendildiği ise akla takılan bir sorudur. Bunun sebeplerinden biri ileriye dönük yatırımlar ve anlaşmalar için ön hazırlık mahiyetinde, burada mevcut olan hammadde, kaynaklar ve sanayi potansiyeline ilişkin bilgi almak olabilir. Diğer bir sebep ise dünyada da devam eden bölge planlama hareketinin ve çalışmalarının teferruatlı bir emsalini görme, takip etme ve nasıl yapılacağına, diğer bir deyişle metodolojiye ilişkin bir örnek görme isteği olabilir. Kullanılan metodolojinin omurgası Doğu Marmara Bölge Planı'nda kullanılan ile aynıdır ancak bölgenin daha küçük ve daha az parametre içermesi nedeniyle daha detaylı çalışıldığı görülmektedir. Öncelikle bölge sınırı tanımlanmış daha sonra yıllara göre nüfus hareketleri analiz edilmiş ve bölge sakinlerinin geçim kaynakları araştırılarak bölgedeki iktisadi faaliyetler belirlenmiştir. Daha sonra da bu verilere dayanarak ve yerleşim için merkezler belirlenmiştir. Plan raporunun kalanında ise her faaliyet kendi içerisinde detaylı analizlere tabi tutulmuştur. Bu sayede planlamanın ulaşım ve yerleşim gibi diğer alanlarında da doğru kararlar almak mümkün hale gelmiştir.

5.3.3 Uluslararası bölge planlama organizasyonları

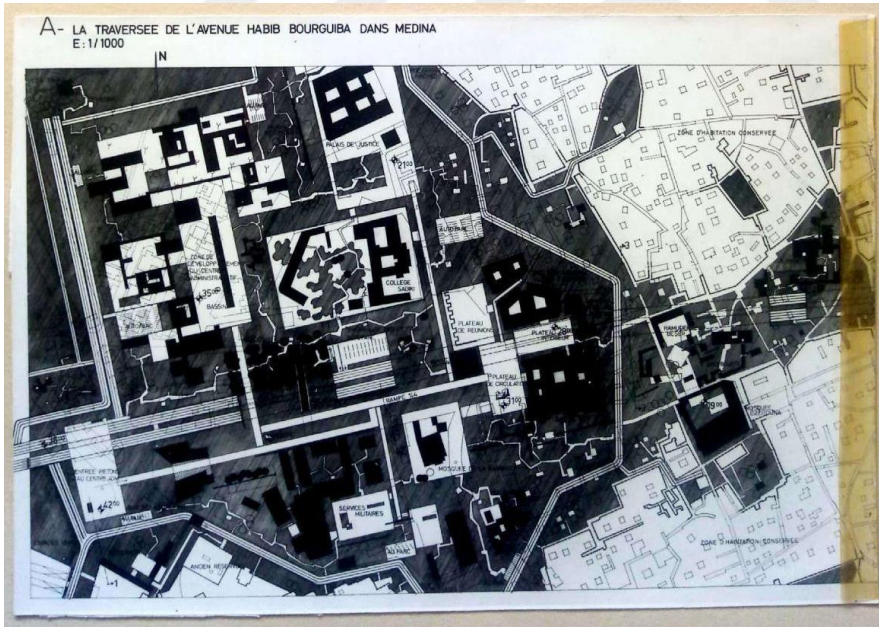
Bölge planlama, sadece Türkiye'de değil dünyada da gündemde olan bir konudur. 1960'lardan itibaren Türkiye de bölge planlama tartışmalarının bir parçası olabilmiştir. 27 Mart 1961 tarihinde Tunus şehrinin planlanması ile ilgili açılmış olan yarışmanın

kazanan Türk mimarları Ergun Arsöz, İlhami Yilmazer ve yardımcıları için düzenlenen merasimde, Türk temsilcilerin bulunduğu bir heyetin katılması istenmiştir. Heyete başkanlık eden Bayındırlık Bakanlığı Müsteşarı Orhan Alsaç ile birlikte İmar ve İskan Bakanlığı Müsteşarı Mithat Yenen, aynı bakanlığın Bölge Planlama Dairesi başkanı Aydın Germen, Fen Heyeti Müdürü Tuğrul Akçura, İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik bölümünden Gündüz Öndeş, İstanbul Belediyesi Plan Etüt Şubesi'nden Turgut Cansever, İmar Müşaviri Faruk Akçer, Emlak Kredi Bankası Baruthane Sitesi Mimari Büro Şefi Ertuğrul Menteşe, Yüksek Mimar Vedat Özsen ve proje mimarı olarak Yüksek Mimar İlhami Yilmazer merasime katılmaları için görevlendirilmişlerdir (BCA/ 30-18-1-2/ 159 - 13 - 12/ 23.03.1961). Bu dönemde Tunus ile ilişkilerde bir hareket olduğu söylenebilir. Devlet arşivlerindeki belgelere göre Basın, Yayın ve Turizm Bakanlığı, 1 Ocak 1961'den itibaren Tunus'ta bir Haberler Bürosu kurulmasını talep etmiştir (BCA/30-18-1-2/ 158 - 35 - 12/31.12.1960). Diğer bir örnekte ise 1962 yılında Tunus ile Türkiye arasında bir vize anlaşması imzalandığı görülmektedir (BCA/30-1-0-0/ 63 - 389 - 23/ 24.07.1962). Tunus şehrinin imarı için düzenlenen uluslararası bir yarışmayı Türk mimarların kazanmasında bu ilişkilerin etkili olup olmadığı da ayrı bir tartışma konusudur.

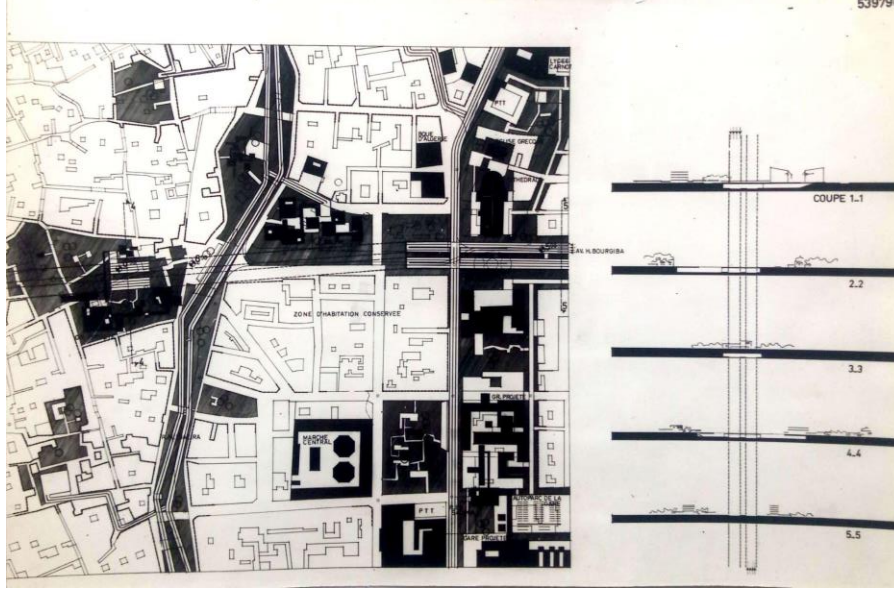
Heyet, Tunus'a yaptıkları gezi ve katıldıkları törene ilişkin günlük bir rapor hazırlamıştır. Raportör Ertuğrul Menteşe'dir. (Alsaç & Menteşe, 1961). Kolokyumda şehir planı müelliflerinin de katılımıyla Tunus'un imarı için yapılabilecekler hakkında münazara yapılması amaçlanmaktadır. Bu nedenle öncesinde şehirde bir gezi düzenlenmiş, bir yandan da istişareler devam etmiştir. Gelen ziyaretçiler arasında UIA teşkilatından başka ülkelerin temsilcileri de bulunmaktadır. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Tunus'la ilişkilerin kurulmasında geç kalındığı notu rapora düşülmüştür (Alsaç & Menteşe, 1961). Bu nedenle yukarıda 1962'den itibaren Tunus ile ilişkilerde var olan gelişmeleri bu ziyarete ve burada kurulan ilişkilere bağlamak mümkündür. Kolokyumda kentin mevcut durumu ve planlama stratejileri etraflıca tartışılmıştır (Şekil 5.2). Kolokyumda kent planlaması için Türk heyeti temsilen konuşan Ergun Ersöz, kendi kendine gelişen Madina şehrinin, bölgesinin bir uzvu olduğunu, bölgesiyle irtibatlarının iyice bilinmesi için bölge ölçeğinde çalışılması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bununla birlikte kültürel bir merkez teşkil eden şehri ıslah etmek için eskimiş kısımları restore ederek modernize etmek ve şehrin karakterini kaybetmemek yoluna gidilmelidir. Tunus şehri “idare ve kültür merkezi”

Şekil 5.3 : “Sebikha Sedjoui” genel imar planı (Alsaç & Menteşe, 1961).

Şekil 5.4 : “Habib Bourguiba” Caddesi’nin konumlanması, Medine, 1/1000 ölçekli (Alsaç & Menteşe, 1961).

Şekil 5.5 : (solda) Plan üzerinde konut ve kamusal alanların gösterimi, (sağda) sokak kesitleri (Alsaç & Menteşe, 1961).

Türkiye’den de temsilcilerin katıldığı diğer bir organizasyon ise 1962 yılında Paris’te düzenlenen Milletlerarası Mesken, Şehircilik ve Planlama Federasyonunun 26. Dünya Kongresi’dir. Federasyon tarafından çift sayılı yıllarda uluslararası ölçekte kongreler, tek sayılı yıllarda ise daha az delegenin katıldığı konsey toplantıları düzenlenmektedir. Hükümet tarafından, kongreye Türkiye’den temsilci olarak Müsteşar Mithat Yenen ve Planlama ve İmar Müdürlüğü Bölge Dairesi Başkanı Enver Ergun’un katılması istenmiştir (BCA/30-18-1-2 / 165 - 35 - 15/06.08.1962). Eylül ayında gerçekleşecek olan kongrede görüşülecek hususların tespit edilmesi için de Mayıs 1962’de Belçika’nın Liege kentine gitmeleri istenmiştir (BCA/30-18-1-2 / 164 - 23 - 3). Kongreye giden heyetin diğer üyeleri ise Federasyon azası Bülent Berksan ve Yılmaz Gürer, İller Bankası Genel Müdür Muavini Recai Akçay, Şehircilik İşleri Müdürü Ahmet Menderes, İTÜ Şehircilik Kürsüsü’nden Kemal Ahmet Aru’dur. Kongre için açılan sergide Türkiye bölümünü düzenlemek üzere ise Emlak ve Kredi Bankası Müşaviri Mithat Erçetin, İstanbul Ataköy Sitesi Proje Bürosu Şefi Ertuğrul Menteşe, Etüt Plan Şefi Nur Sefa Tekyeliban görevlendirilmişlerdir. Toplantıdan önce delegelerin konu üzerine gönderdikleri görüşler raportörler tarafından değerlendirilmektedir (Yenen, 1962c). Yenen’in belirttiğine göre kongrenin o yılki konusu “İnsan muhiti ve medeniyet”tir ve üç konu üzerinde yoğunlaşmıştır: İnsan ve cemiyet görüşüyle gelişme, Şehir hayatının teknik ve ilmi gelişmesi, idari ve ekonomik gelişme. Bölge planlama ile ilgili olarak ise daha önceki toplantılarda her memleketin kendi bünyesinde değişik özellikte olduğu anlaşıldığından, her memleketin sahada

edindiği tecrübelerin diğer ülkelere de duyurulması gerektiği belirtilmiştir. Bu sayede üretilen çözümler ortak bir mecrada paylaşılabilir. Kongredeki farklı grupların yürüttüğü çalışmaların ardından, insan ve çevre ilişkisinin karmaşıklığı ve insani problemlerin öneminin, şehir plancılarının asıl odak noktası olması gerektiği sonucuna varılmıştır. Plancı konut yapılarından “milli plana” kadar her ölçeği düşünmek ve insan ile bu ölçekler arasındaki ahengi bulmak durumundadır (Yenen, 1962c, s. 19). Görüldüğü üzere dünya çapında gerçekleşen kongrenin de odak noktası ekonomik gelişmenin sağlanması ve gelişimin insan ve şehirlerle olan ilişkinin tartışılmasıdır. Bu dönemde Türkiye’nin de bu tartışmaları takip ettiği, hatta bizzat içinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu duruma diğer bir örnek ise Mithat Yenen’in Kemal Ahmet Aru ile birlikte 1963 yılında Berlin Teknik Üniversitesi Şehircilik Enstitüsü tarafından düzenlenen “Türkiye’de Şehircilik” konulu seminer ve sergiye katılmalarıdır (Terzioğlu, 1963). Türkiye’deki bölge planlama çalışmalarının Avrupa’da da takip edilmesi dikkat çekicidir. Yenen, 7 Mayıs 1963 tarihinde Türk şehir ve kasabalarının kuruluşları ve Türk şehirciliğinin geçirdiği safhalar konusunda ve 8 Mayıs 1963 tarihinde Türkiye’de Bölge Planlama Çalışmaları ve Marmara Planlama Bölgesinde İstanbul Şehrinin Yeni Durumu konularında iki konferans vermiştir (Müsteşarımız Mithat Yenen’in Almanya’da verdiği konferanslar, 1963). Aynı yıl yukarıda bahsi geçen ve Türkiye’nin de üyesi bulunduğu Federasyon’un Hamburg’da düzenlediği daimi konsey toplantısına da katılmıştır (İmar ve İskan Bakanlığı Müsteşarı Y.Müh. Mimar Mithat Yenen’in Almanya gezisi, 1963). Yenen’in Berlin’de verdiği iki konferans da dönemin İmar ve İskan Bakanlığı Aylık Bülteni’nde yayınlanmıştır⁵⁰. Konuşmanın büyük bir bölümü, Türk şehir ve kasabalarının umumi karakteri ve Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından bu yana şehir planlamanın geçtiği evrelerin özeti şeklindedir. Şehir planlamaya ilişkin kanuni ve kurumsal değişiklikler ve düzenlemelere de değinilmektedir. Konuşmada, Devlet Planlama Teşkilatı’nın birinci beş yıllık kalkınma planında önerdiği gibi Türkiye ekonomisinin sanayileşmeye yöneldiği ve bu durumun da şehirleşme ile ilgili çözülmesi gereken önemli ve zor problemler doğuracağına işaret etmektedir (Müsteşarımız Mithat Yenen’in Almanya’da verdiği “Türk şehir ve kasabalarının geçirdiği safhalar” konulu konferansı, 1963).

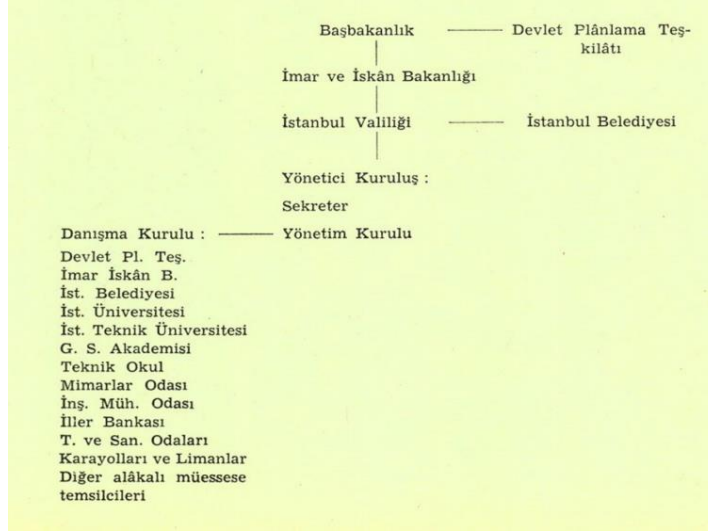
⁵⁰ Konuşma metinlerinin Almanca asılları Oğuz Yenen Arşivi’nde bulunmaktadır.

İmar ve İskan Bakanlığı Aylık Bülteni'ndeki habere göre konferans şehir planlama ve mimarlık dergisi "Bauwelt"de ve "Tagesspiegel" gazetesinde hakkında haberler yer almıştır (Müşteşarımız Mithat Yenen'in Almanya'da verdiği konferanslar, 1963). Tagesspiegel gazetesindeki haberin tercümesi aynı yıl Arkitekt dergisinde de yayınlanmıştır. Bu haber incelendiğinde övgü ve takdirden ziyade Yenen ve Aru'nun konferanslarında değindikleri sorunların bir özetini içerdiği görülmektedir (Terzioğlu, 1963). Yenen'in uluslararası mecralarda görünüşü sadece bu örnekle sınırlı değildir. 1965 yılında "Deutsch Türkische Gesellschaft e.v. Bonn" isimli gazetede kendisiyle ilgili bir makale yayınlanmıştır. Gazete Türk-Alman Dostluk Cemiyeti tarafından çıkarılmaktadır. Yenen ise 1955-1965 yılları arasında Türk-Alman Dostluk Cemiyeti başkanıdır (Yenen, 1979). Dolayısıyla, bölge planlamanın ilerlediği en kritik yıllarda ve Yenen'in müsteşar olduğu dönemde kendisiyle ilgili bir yazının yayınlanmış olması anlaşılabilir bir durumdur. Yazıda Türkiye'de şehir planlamanın mevcut durumu ve Mithat Yenen'in özgeçmişi ile alakalı malumatın ardından son kısımda Türkiye'de şehir planlamanın gelişimi ile ilgili "Avrupa'daki pek çok ülkeyi geçmiş olduğu" ve bu durumun yerleşim politikaları, demografi ve iktisat alanlarında bilgi sahibi ve yetkin bir mimarın eliyle gerçekleştiği belirtilmiştir (Ahrens, 1965, s. 9).

Bölge planlamanın 1957-1966 yılları arasındaki gelişmeler ele alınarak genel bir değerlendirmesi yapılacak olursa; DPT, İstanbul Belediyesi, İmar ve İskan Bakanlığı, üniversiteler ve diğer ilgili kurumlar arasında planlama konusunda ortak bir dil yakalandığı söylenebilir. Amaç ve yöntem benzer şekillerde ifade edilmektedir. Ancak alınan kararların uygulanması konusundaki fikir ayrılıkları bundan sonraki süreci yalnız mesleki çevrenin değil kamuoyunun da gündemini meşgul edecek çok daha tartışmalı bir hale getirecektir.

5.3.4 Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu (1966-1974)

1966 yılı hem İstanbul planlaması hem de Mithat Yenen'in kariyeri için önemli bir yıldır. Bu aralıkta hem planlama döneminin getirdiği politikaların uygulanma evresine girilmiş hem de Mithat Yenen, 1960'tan beri devam ettiği müsteşarlık vazifesinden ayrılarak İmar ve İskan Bakanlığı'nda Tetkik Kurulu Başkanlığı'na getirilmiştir (Tetkik Kurulu başkanlığına Müsteşar Mithat Yenen'in tayini, 1966). Mithat Yenen ile aynı dönemde İller Bankası'nda ve bakanlıkta çalışan mimar Melih Doğan, bu kademedeki bakanlığın yasa, tüzük ve yönetmelik hazırlanması çalışmalarına katkılarını sürdürdürdüğünü ifade etmektedir (Doğan, 1995).

Şekil 5.6 : 1966 itibarıyla planlamaya dair organizasyon şeması (İstanbul Nazım Planı ne oluyor?, 1966, Mimarlık, 36, s.5).

Yenen'in belirttiğine göre bakanlık, 1960'ların ortalarına doğru mevcut kaynakları verimli kullanabilmek için Türkiye'de planlama politikasına ilişkin iki zıt karar arasında kalmıştır: Marmara ve diğer bölgeler arasındaki kalkınma dengesizliğinin önüne geçmek için planlama önceliğini diğer bölgelere vermek ya da ülkenin gelişmesine katkı sağlama potansiyeli en yüksek bölge olan Doğu Marmara Bölgesi üzerine yoğunlaşmak. Verilen karar ise kısa vadede Doğu Marmara üzerine yoğunlaşarak bölgenin imkanlarından olabildiğince fazla faydalanmak, uzun vadede ise diğer bölgelerde de nüfusun kalkınabilmesi için çekim alanları oluşturmak olmuştur (Yenen, 1964). 14 Kasım 1963'te Milli Güvenlik Kurulu toplantısında İstanbul, Ankara ve İzmir metropoliten alanlarının nazım planlarının yapılması için karar alınmış ve 20 Temmuz 1965 de 6/4970 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı yayımlanmıştır. Bu nazım planların hazırlanması işi İmar ve İskan Bakanlığı tarafından organize ve İller Bankası tarafından finanse edilecektir. Bunun üzerine Büyük İstanbul Nazım Plan bürosu 1966 yılında kurulmuş ve başkanlığına bakanlıktaki Tetkik Kurulu Başkanlığından ayrılarak Mithat Yenen atanmıştır (Tekeli, 2013).

Çalışmalar Marmara Bölge Planlama ekibi ve İstanbul Belediyesi'nden teknik elemanlar ile birlikte başlamıştır. Adnan Kazmaoğlu'nun (21.12.2022, kişisel görüşme) belirttiğine göre Mithat Yenen bu büroda daha önceki Marmara Bölge Planlama bürosunda da birlikte çalıştığı çekirdek bir kadroyla çalışmıştır: Ergun Taneri, Rıfkı Arslan, Necdet Vidinlioğlu ve Ömer Uluç. Bu isimlere ek olarak Sevim Aksoy da bu büroda yer almıştır (Taneri, 1995). Çemberlitaş'ta bulunan büronun

danışmanlığında yine Piccinato bulunmaktadır. Nazım planı hazırlık çalışmalarını içeren ve 1967’de tamamlanan Büyük İstanbul Nazım Plan Ana Hatları İzah Raporu, Piccinato’nun İstanbul planlamasıyla ilgili daha önce belirttiği görüşlerini destekler niteliktedir. Bütününde İstanbul’un sadece kent sınırlarıyla değil bulunduğu bölgeyle birlikte ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Bununla birlikte raporda, Marmara bölgesinin tanımlanması için gerekli olan araştırmalardan elde edilen verilerin planlamanın teşkilinde önemli rol oynadığını belirtilmektedir (Piccinato, 2007). Rapor, elde edilen veriler sonucunda şehrin lineer ve açık bir şehircilik sistemine göre ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Ek olarak, bu yaklaşımın uygulamada değişmemesi için yüksek otoritelere de özellikle kontrolsüz verilen imar izinleri konusunda sorumluluk yüklemekte ve nazım planın düzenlenip onaylandığı tarihe kadar üzerinde çalışılan sahanın muhafaza edilmesini talep etmektedir. Ayrıca kente liman, sanayi ve tersane gibi yatırımlar yapılmadan önce büroya danışılması istenmektedir. Diğer bir deyişle, büronun İstanbul Nazım Plan konusunda danışılacak en yetkili merci olması istenmektedir (Piccinato, 2007).

Buna benzer bir talep 1967’de düzenlenen İstanbul Bölge Kalkınma Kongresi’nde de dile getirilmiştir. 10-20 Nisan 1967 tarihleri arasında gerçekleşen kongre, Tekeli’nin (2013) belirttiğine, İstanbul Valiliği öncülüğünde kurulan İstanbul Bölge Kalkınma Derneği tarafından düzenlenmiştir. Derneğin kurucuları arasında Ahmet Hamdi Başar, Kemal Ahmet Aru, Mithat Yenen gibi isimler yer almaktadır. Kongreye İstanbul Belediyesi, çeşitli eğitim kurumları ve meslek odalarından temsilciler de katılmışlardır (Duranay & Gürsel & Ural, 1972). Kongrenin toplanma amacı ise, İstanbul’un planlama sorunlarıyla ilgili farklı faaliyetlere yönelmiş olan çeşitli kurumların bir araya gelerek belirlenen kalkınma planına uygun bir hedef belirleyip bu hedefe uygun ortak bir metot belirlenmesini sağlamaktır (Duranay & Gürsel & Ural, 1972; Suher, 1994). Kongrede tüm illerin belediyelerini aynı statüyle idare eden mevcut prensibin aksine metropol olarak adlandırılan büyük şehirlerin farklı bir idari rejime sahip olması gerektiği ve bunun ilk denemesinin İstanbul’da yapılacağı öne sürülmektedir. Bunun kararı ise idareler, üniversiteler, mesleki oluşumlar ve yetkili kurulların katılacağı bu kongre ile alınacağı öngörülmektedir. Ek olarak, kongreyi düzenleyen kurum da dünya otoritelerinin de yardımlarının da sağlanacağı bir kuruluş haline gelmesi amaçlanmaktadır. İdari rejim için istenen temel değişiklik il özel idaresi ve belediyelerin tabi olacağı merkezi ve ortak bir kurul oluşturulmasıdır. Bu oluşumun

adı Mahalli İdareler Birliği ya da Bölge Danışma Kurulu/Konseyi olabilir. Belediyenin ise İstanbul için ilçelere göre çok sayıda belediyelere ayrılmasının halk idaresi prensibine daha uygun olacağı görüşü benimsenmiştir. Ancak tüm bu belediyeler yine bu kurula tabi olmak durumundadır. Kurul, planlamaya ilişkin fikirlerin araştırılması ve tartışılması ile görevlendirilmektedir. Üniversiteler ve mesleki oluşumların da bu kurulda yetkili temsilcilerinin bulunması gerektiği belirtilmektedir. Bununla birlikte “ülke-bölge-metropol-şehirler” arasında hiyerarşik bir planlama düzeni kurulmasına karar verilmiştir. Bu sayede planlamaya farklı mertebedeki aşamalarda ve aynı anda başlanmış olacaktır (İstanbul Bölge Kalkınma kararları, 1967, s. 7). Bununla birlikte Büyük İstanbul Nazım Planı bürosunun da genişletilmesine ve teşkilata gerekli envanter çalışmalarını ve araştırmaları yapabilecek uzmanların eklenmesine ve teşkilatın şehirde uygulama yapan diğer dairelerle iletişim halinde olmasına karar verilmiştir (İstanbul Bölge Kalkınma kararları, 1967).

Şekil 5.7 : Kongrede kabul edilen planlama düzeni şeması (İstanbul Bölge Kalkınma kararları, Mimarlık, 1967, s.7-8).

Kongrede, planlamaya ilişkin alınan diğer bir önemli karar ise kalkınma ve imarla ilgili nazım fikirlerin araştırılması için ihtiyaç duyulan bilimsel bir kurumun varlığıdır. Bunun için Kemal Ahmet Aru başkanlığında, İstanbul Bölge Planlama Derneği'nin yanı sıra İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nün kurulmasına ve devamlı mesai yapabilecek bir kadro oluşturulmasına karar verilmiştir (İstanbul Bölge Kalkınma kararları, 1967). Kongrenin çıktıları, DPT'nin kuruluşundan bu tarihe kadar geçen sürede planlama için oluşturulmaya çalışılan ortamın özeti niteliğindedir. Kongrede alınan ve yukarıda bahsi geçen kararlardan anlaşıldığı üzere kurumsallaşmanın önemine vurgu yapılmış, kongre neticesinde planlamanın yönetilmesi için iki durumun

sağlanması istenmiştir; hedef birliği ve verimli faaliyet alanı oluşturabilmek için merkezi bir hiyerarşik düzenin sağlanması ve konuyla ilgilenen farklı kurumların iş birliği içerisinde çalışması (Şekil 5.7). Bununla birlikte planlamanın bilimsel verilerden beslenerek devam etmesi gerektiğine vurgu yapılarak bunun için ayrı kurumların oluşturulması ve yetkinin bu kurumlara verilmesi istenmiştir. Bundan sonraki yıllarda İstanbul planlamasına ilişkin projenin geliştirilmesi için hızla çalışmalara başlanmış, bu çalışmalar yeni tartışmaları doğurmuştur.

Kongrede de gündeme gelmiş olan bu tartışmalardan biri, dünyadaki çeşitli otoritelerden alınan ekonomik destektir. Aru'ya göre, İstanbul'un planlanması sadece Türkiye'yi değil dünyayı ilgilendiren bir konudur. Bu nedenle dünya ölçeğinde bir yarışma düzenlenerek kent planlamasının akıbetine karar verilmelidir (Aru, 1963). Bu ölçekte bir yarışma düzenlenmese dahi dünyanın da İstanbul'un planlanması üzerinde söz sahibi olmasını gerektiren durumlar mevcuttur. Sözgelimi, Marmara Bölge Planlama projesinin başlangıcından itibaren çalışmanın önceki bölümlerinde de bahsedildiği gibi Türkiye'nin de üyesi olduğu Birleşmiş Milletler, UIA ve OECD'den maddi destek, teknik eleman yetiştirilmesi için çeşitli burslar ve teknik uzman desteği konusunda yardımlar alınmıştır. Bunlardan biri şehir ve bölge plancısı Prof. Dr. Josef Umlauf'tur. 1950'lerde Almanya Şehir ve Bölge Planlama Akademisi'ne üye olan Umlauf, 1965-1969 yılları arasında da Stuttgart Teknik Üniversitesi'nde şehir ve bölge planlama hocalığı yapmıştır (Url-7). Umlauf'un referans mektubu ile 1965 yılında Mithat Yenen de Almanya Şehir ve Bölge Planlama Akademisi azalığına kabul edilmiştir (Şekil 5.8).

DEUTSCHE AKADEMIE FÜR STÄDTEBAU UND LANDESPLANUNG
DER PRÄSIDENT

4 Düsseldorf, Rathaus
3.8.1965 Pr.T/Mü.

Herrn
Staatssekretär Mithat Y e n e n
İmar Ve İskan Bakanligi Müstesari
Ankara / Türkei

Sehr verehrter Herr Staatssekretär Yenen !

Das Präsidium der Deutschen Akademie für Städtebau und Landesplanung hat beschlossen, in Würdigung Ihrer Verdienste auf dem Gebiet des Städtebaus und der Landesplanung Sie zum Korrespondierenden Mitglied der Akademie zu berufen.

Ich erlaube mir die Anfrage, ob Sie dieser Berufung zustimmen werden.

Die Anregung zu dieser Berufung ging von Herrn Dr. Umlauf aus. Ich selbst habe seinen Vorschlag im Präsidium der Deutschen Akademie sehr gern vorgetragen und habe mich bei dieser Gelegenheit herzlich an die eindrucksvollen Tage erinnert, die ich vor einiger Zeit bei Ihnen in Ankara verbringen durfte.

Mit der Hoffnung, von Ihnen zu hören, bin ich mit aufrichtigen Grüßen

Ihr ergebener

(Professor Tamms)

Şekil 5.8 : Almanya Şehir ve Bölge Planlama Akademisi azalığı kabul ve tebrik mektubu (Oğuz Yenen Arşivi).

Umlauf, Türkiye'deki şehir ve bölge planlama çalışmalarına dair geniş bir rapor hazırlamıştır ve BİNP bürosunu ilgilendiren kısmı Oğuz Yenen Arşivinde bulunmaktadır. Yukarıdaki belgeden hareketle, Yenen'in Umlauf ile tanışıklığının ise Nazım Plan Bürosu için hazırlanan rapordan daha önceye dayanmakta olduğu anlaşılmaktadır. Tam olarak yıl ya da tarih belirtilmeyen dosyanın 1966-1967 yıllarına diğer bir deyişle BİNP bürosunun kurulduğu ve ilk araştırmaların yapıldığı yıllarda yazıldığı zannedilmektedir. Çünkü rapora ek olarak, Almanya'daki Ruhr Kömür Bölgesi'nde çalışılan bölge planlama modeline ilişkin Umlauf'un yazmış olduğu 1966 tarihli bir makale bulunmaktadır. Umlauf, raporda bu makalede yer alan bölge planlama çalışmasına atıfta bulunmaktadır (Umlauf, 1966?). Mevcut raporda Umlauf, ofisi ziyareti sırasında mimar, inşaat mühendisi, iktisatçı, coğrafyacı ve hukukçulardan oluşan bir ekiple karşılaştığını, planlama için gerekli tüm kurumlarla irtibat kurulduğunu ve konsept planların oluşmaya başladığını belirtmektedir (Umlauf,

1966?). Umlauf'a göre planlama olabildiğince desantralize bir şekilde yapılmalı ve bölgesel planlama çalışmaları da diğer şehirler için genişletilmelidir (Umlauf, 1966?). Konsept planın sınırlarının Tekirdağ'ın batısından İzmit'e kadar dayandığını belirten Umlauf, planlama odağının Anadolu Yakası'na kaydığını söylemektedir. Özellikle Üsküdar'dan İzmit'e kadar kıyı şeridinde konumlandırılmış sanayi bölgelerinin ve yine kıyı şeridinde bant sistemi şeklinde planlanan ulaşım ağının, planlama bürosu tarafından çözülmesi istenen temel sorunlardan biri olan Boğaziçi'ndeki trafik sorununu çözeceğini ifade etmektedir (Umlauf, 1966?). Umlauf'a göre İstanbul'un planlanmasında çözülmesi gereken en mühim sorun İstanbul'un iki yakasını bağlayacak bir metronun yapılmasıdır. Çünkü iki yakanın hinterlandları birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Bu durum da iki yakanın birbirinden giderek ayrışmasına ve kopmasına neden olmaktadır. Ama iki yakayı birleştirecek bir metro bağlantısıyla bu sorun giderilebilir. Boğaz'ın üzerinde yer alacak bir köprü de trafik sorununu rahatlatacaktır. Hatta köprü iki yakayı bağlayacak metro ile birlikte inşa edilmelidir. Ancak maddi olarak gerçekleştirmesi zor olabilir demektir (Umlauf, 1966?). Mithat Yenen de Umlauf ile hemfikir olacak ki 1973 yılında verdiği bir demeçte "1990 yılından sonra İstanbul'a ikinci bir köprü ile bir köprü-tünel yaptırılmasının gerekli olacağını" ifade etmiştir. Yenen'in belirttiğine göre, BİNP 1990 yılına göre planlanmaktadır ve bu plana göre belirtilen tarihte kent nüfusu 5.5 milyona ulaşacaktır. O nedenle 1990 yılından sonra ikinci bir nazım plana ihtiyaç duyulacaktır (Boğaz Köprüsü 1990'da yetersiz hale gelecek, 1973). Yenen'in yeni bir nazım plan gerekeceğine dair öngörüsü doğrudur. Öyle ki, 1990 yılına gelindiğinde İstanbul nüfusu büronun tahminin de aşarak 7 milyon 320 bine ulaşmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi (10/12) Numaralı Meclis Araştırma Komisyonu, 1994).

Projenin Mithat Yenen tarafından yürütülen kısmının son safhalarında da olsa, kaynak sağlayan diğer bir kurum ise 1971 yılından itibaren İstanbul Nazım planı için fon sağlayacak olan Dünya Bankası'dır. Cumhuriyet gazetesinde yer alan habere göre Dünya Bankası temsilcileri 1971 yılında Türkiye'ye gelerek dört gün boyunca BİNP bürosu ve çalışmaları hakkında detaylı bilgiler almıştır. Karayolları, Belediye ve İETT Genel Müdürlüğünde de çalışan heyet, en son DPT ile de bir toplantı yapmışlardır (İstanbul Nazım Planı için Dünya Bankası kredi verecek. (1971, 18 Mart) Cumhuriyet, s.5). Dünya Bankası tarafından yapılacak yardım, başta Mimarlar Odası olmak üzere çeşitli çevrelerce eleştiriyile karşılanmıştır. Sözelimi, 1972'de Metin Göktürk'ün

Mimarlık'ta yayınlanan makalesinde, büronun “Dünya Bankası'nın finanse edeceği projeler bulmak konusunda baskı altında” olduğunu belirtmektedir (Göktürk, 1972, s. 20). 1976'da Arkitekt dergisinde yayınlanan bir yazıda, Mimarlar Odası İstanbul Şubesinde yapılan genel kurul toplantısına sunulan raporda “BİNP bürosunun, uluslararası tekelci sermayenin etkisinden kurtarılarak, içinde çalışanların söz sahibi olduğu özerk bir kamu kuruluşu haline getirilmesi” istenmiştir. Çünkü Oda'ya göre, Dünya Bankası etkisi altında olan planlama bürosu halkın çıkarları doğrultusunda planlama yapamayacaktır. Bankanın verdiği kredi şartlarında yatırımların Dünya Bankası'nın onaylayacağı şirketlere yaptırılması istenmektedir. Ayrıca, kamu kuruluşları tarafından yürütülen kent hizmetlerinin şirketlere devredilmesi beklenmektedir. Bu tür bağımlılıklardan dolayı Oda, 1976 yılına gelindiğinde, BİNP bürosunun varlığını anti-demokratik bulmaktadır (İstanbul Nazım Plan Bürosu uluslararası tekelci sermayeden arındırılmalıdır, 1976).

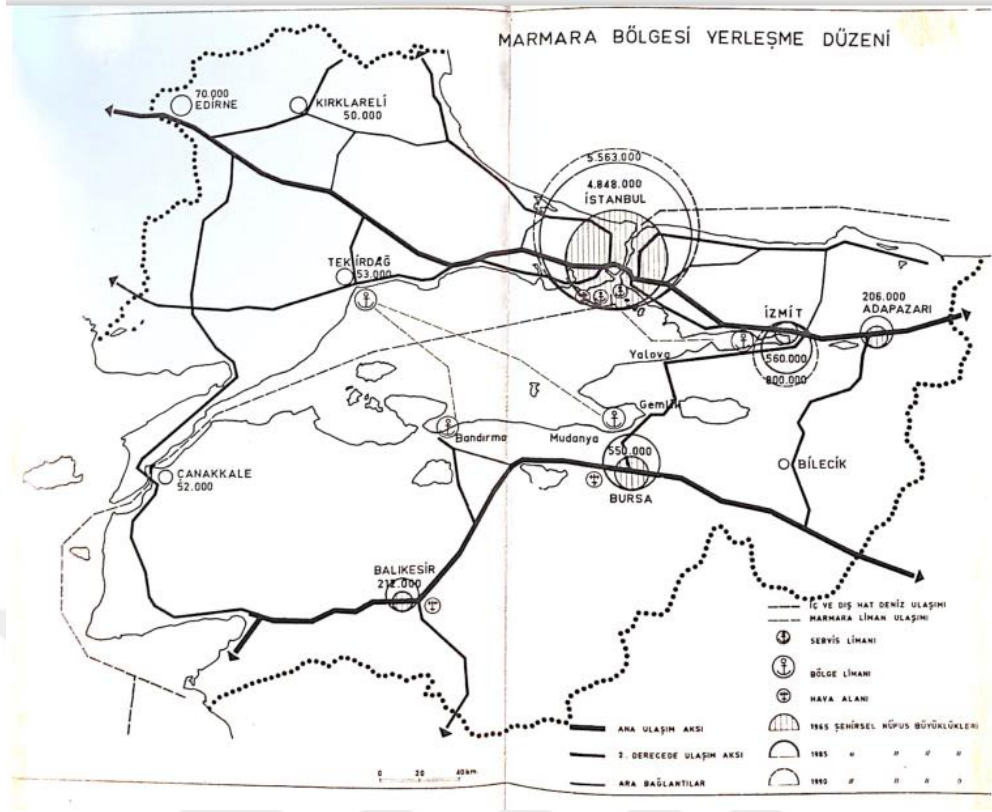
Büro, kurulduğu 1966'dan 1968 Mayıs ayına kadar Doğu Marmara Bölge Planlama ve İstanbul Sanayi Nazım Plan çalışmalarının verilerini ve DPT ile yatırımcı ve kamu kuruluşlarının raporlarını değerlendirmiştir. 1968 sonbaharında ise 1/25000'lik nazım planın ön çizimi tamamlanmış ve İmar ve İskan Bakanlığı tarafından DPT'ye takdim edilip, kabul edilmiştir. 1969'da ise bir şema niteliğinde olan planın test edilmesi ve yeniden düzenlenmesi için bir etüt programı hazırlanmıştır. Bu etüt programı sanayi yerleşimi ve iş gücü, nüfus özellikleri, dağılımı, gelişme ve projeksiyonu, altyapı ve sosyal donatım, ulaşım, turizm ve rekreasyon olarak sıralanmıştır. 1970 yılına gelindiğinde ise tarihi tarihi yarımada ve Boğaziçi'nde 1/5000 ve 1/10000 ölçekli planlara başlanmış ve Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu ve İstanbul Belediyesi ile yapılan çalışmaların ardından planların belirli kısımları onaylanmıştır. Bu çalışmaların 1972 yılı sonunda tamamlanması hedeflenmektedir (Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu Başkanlığı, 1971). BİNP bürosunun planlama ilkelerini İstanbul Belediyesi ve İller Bankası'nın planlama birimlerinin fiziki planlama yönünde oluşturduğu düşünce birikiminden ve diğer planlama örgütleri ve yatırımcı kuruluşların ön plan üzerindeki eleştirilerinden hareketle oluşturmuştur. Buna göre 1950-1960 aralığında İstanbul Metropoliten alanında başlayan büyüme 1960-1970 döneminde de devam etmiş ve gelecekte de bu büyümenin devam edeceği kabul edilmiştir. Bu büyüme Doğu Marmara ve Trakya alt bölgelerini de etkileyecek bir büyümedir. 1990 yılında metropoliten alan için öngörülen nüfus büyüklüğü 5.5 milyon

civarındadır ve gelişme hızı doğu tarafında daha fazla olacaktır. Bu nedenle İzmit, Bursa gibi şehirlerde sanayi-hizmet gelişiminin sanayi kuruluşları ve yeni iç ulaşım aksları ile desteklenmesi önemlidir (Şekil 5.9). Batı yakasında ise nüfusun belirli noktalara yığılmasının önüne geçebilmek için sanayi bölgelerinin geniş bir alanda düzenlenmesi gerekmektedir. Boğaz köprüsü ve çevre yolları yardımıyla şehir planına geleneksel radyo konsantrik bir form yerine açık ve esnek bir lineer yapı kazandırılabilir. Çevre yolları ve Batı-Doğu yönünde ikinci bir aksın oluşturulmasıyla merkez ve sahil üzerindeki yoğunluk azalacak, büyümeyi metropoliten alanın diğer kısımlarına yönlendirerek dengeli bir desentralizasyon gerçekleştirilecektir (Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu Başkanlığı, 1971). BİNP Başkanlığı'nın ifade ettiğine göre İstanbul için oluşturulan sistem, tarihi ve merkezi şehrin üzerinde yoğunlaşan şehrsel fonksiyonları ve ulaşım yoğunluğunu belli ölçüde çözen açık ve esnek bir öneri sunmaktadır. Bunu yaparken de Boğaz Köprüsü ve beraberindeki çevre yollar ve iç akstan faydalanmaktadır. Boğaz ve Güney kıyılarındaki yapı yoğunluğunu dağıtabilmek için de iç aks üzerinde iş ve yerleşme alanları düzenlemektedir (Şekil 5.9). Bununla birlikte ulaşım sistemine bağlı ikincil merkezler oluşturmaktadır. Büyük iş merkezi olan Eminönü-Karaköy kesimi ile birlikte Taksim-Beyoğlu, Kadıköy, Üsküdar, Şişli-Mecidiyeköy, Karaköy-Kabataş kesimleri de bu merkezin uzantılarıdır. Topkapı dışında, Zeytinburnu'nun kuzeyinde olmak üzere, Zeytinburnu limanı ile ilişkilenen faaliyetler için tarihi yarımada buraya nakledilenler için depolama ve metro, karayolu, denizyolu gibi ulaştırma fonksiyonlarının mevcut olduğu bir merkez planlanmıştır. Mecidiyeköy-Zincirlikuyu bölgesinde ise ulaşım biçimlerinin düğüm noktası olacak ve iş fonksiyonunu vurgulayan yönetici bir merkez düşünülmüştür. Kuzeybatı yönünde ise tarihi yarımada üzerinde oluşması muhtemel nüfus patlamasını önlemek için Esenler ve çevresinde bir merkez düşünülmüştür (Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu Başkanlığı, 1971). Raporda, kent içinde yeşil alanlar oluşturulması, mevcut olanların korunması ve özellikle tarihi yarımada üzerindeki eserlerin korunması için tedbirler alınması gerektiği de vurgulanmaktadır. Boğaziçi tarafındaki yerleşimler için ise silüet çalışması ve koruma rejimi getirilmesi önerilmektedir (Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu Başkanlığı, 1971).

Görüldüğü üzere, raporda alınan kararlar İstanbul'un bugünkü durumunu tanımlamaya yakındır, diğer bir deyişle uygulanmıştır. Bununla birlikte, o dönemde raporun uygulama safhasında öngördüğü aksaklıkların sebeplerini ve alınması gereken

tedbirleri sıraladığı da görülmektedir. Bu sıraya göre 6785 sayılı İmar Kanunu ve 775 sayılı Gecekondu Kanunu arasında çelişkiler mevcuttur ve yetkililer mevzuata uygun hareket etmemektedir. Ayrıca planlama ve tatbikat faaliyetleri mevcut şehirleşme hızından daha yavaş gerçekleşmektedir. Bununla birlikte bundan önce hazırlanmış nazım planlar mücavir sahaları kapsamadığından bu alanlar için gerekli olan plan tedbirleri alınmamıştır. Tedbirlerin alınmaması da şehrin kontrolsüz şekilde büyümesine neden olacaktır. Bunun için BİNP Başkanlığı'nın önerisi hazırlık ve ön çalışmaların yapılabilmesi için yeni bir kararname ile büroya geçici bir İmar Konseyi kurma yetkisinin verilmesidir. Böyle bir kamu kuruluşunun varlığı gelişme ekonomik, politik ve sosyal verilere dayanan bir plana dayandırılabilir. Genellenecek olursa, metropoliten alan içinde planlama düzeninin sağlanması için yetki, sorumluluk ve kontrol sistemlerinin geliştirilmesi, ilçe belediyelerinin ve İstanbul Belediyesi'nin idari bir kuruluş altında toplanması önerilmektedir. (Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu Başkanlığı, 1971). Nitekim, son kısmın neticesi olarak yorumlanabilecek 11 Temmuz 1972 tarihli 1605 sayılı kanun yürürlüğe girmiştir. Kanunun 29. maddesiyle birlikte İmar ve İskan Bakanlığı daha büyük bir yetki almıştır. İmar ve yol planları belediye meclisince kabul edildikten sonra İmar ve İskan Bakanlığı'na gönderilmelidir. Eğer bakanlık gerekli görürse bu planlar üzerinde sonradan değişiklik yaparak tasdik etme veya değiştirilmek üzere iade etme yetkisine sahip olacaktır (6785 sayılı İmar Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılması hakkında kanun, 1972; Tekeli, 2013).

BİNP'nin kamuoyunda da en çok tartışılan konularından biri de Boğaz Köprüsü'nün yapılmasıydı. Konu kamuoyunda daha çok BİNP ile gündeme gelmiş olsa da Menderes döneminden beri planlanmaktadır.

Şekil 5.9 : Marmara Bölgesi Yerleşme Düzeni (Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu Başkanlığı, 1971).

Şekil 5.10 : Mithat Yenen BİNP bürosunda (Oğuz Yenen Arşivi, tarih yok).

Tekeli'nin (2013) belirttiğine göre, ilk olarak 1956 yılında De Leuw Cather firması tarafından yapılan Boğaz geçişlerine ilişkin yapılabirlik etüdü⁵¹, daha sonra 1963'te Morrison firması tarafından revizyona tabi tutulmuştur. Karayolları Genel Müdürlüğü'nün de 1958-1961 tarihlerini içeren İstanbul Trafik Etüdü ve İstanbul Çevre Yolu ve Boğaz Köprüsü'nün Ekonomik Etüdü bulunmaktadır. Hatta 1958 yılında Karayolları Genel Müdürlüğü, Amerikalı D.B. Steinmann Müşavir Mühendislik Firması'ndan Boğaz Köprüsü Projesi hazırlamasını istemiş ve avan proje 1960'ta tamamlanmıştır (İstanbul Çevreyolu ve Boğaziçi Köprüsü Projesi'nin tarihçesi ve gelişmesi, 1975). Ancak köprü için kredi faizi, istimlak ve kontrol masrafları, çevre yolu istimlak masrafları ile birlikte toplamda bir milyar liraya yakın bir meblağı ülkeyi büyük bir borcun altına sürükleyeceğinden bu fikir bir süreliğine askıya alınmıştır (İnci, 1960). 1967 yılında ise Boğaz Köprüsü ve çevre yolu projesi İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na dahil edilmiş ve 1960 yılında hazırlanan proje güncelliğini kaybettiği için 1968 yılında İngiliz bir firma olan Freeman Fox and Partners'ten, Boğaz Köprüsü için ikinci bir proje hazırlaması istenmiştir. Bu sırada Karayolları Genel Müdürlüğü yine De Leuw Cather firmasından köprü için bir elverişlilik etüdü hazırlamasını istemiştir ve bu çalışma 1968 yılı sonlarında tamamlanmıştır (İstanbul Çevreyolu ve Boğaziçi Köprüsü Projesi'nin tarihçesi ve gelişmesi, 1975). Boğaz Köprüsü'ne ilişkin 1950'lerden beri süregelen ön çalışmaların ardından 1970 sonunda tamamlanan BİNP raporunda ise Boğaz Köprüsü, çevre yolları⁵² ve kuzey aksı ile metropoliten alanın gelişme yönlerine uygun bağlantılar kurularak eski merkeze erişim ve çevre yolu sayesinde yerleşmelerde dengeli bir fonksiyon dağılımı sağlanacak, bu sayede kent dinamik ve açık bir yapı hale getirecek bir öneri olarak sunulmuştur. Ancak raporda köprüyle ilgili yukarıda bahsedilen Karayolları'nın ön çalışmalarından ve planlamalarından bahsedilmemektedir. (Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu Başkanlığı, 1971).

Sonraki yıllarda çıkan bazı yayınlarda, bu raporda köprü ve çevre yollarına ilişkin verilen kararların hangi kurum adı altında uygulanıp uygulanmadığına ilişkin bir ifade belirsizliği söz konusudur. Sözgelimi, 1975 yılında Arkitekt dergisinde yayınlanan Boğaz Köprüsü ve çevre yolu projesinin tarihçesi ve gelişimine ilişkin bilgi veren

⁵¹ Yapılan etüt 1956 yılında kitap halinde yayınlanmıştır: A Bosphorus Straits Bridge and Connecting Highway system. 1956. De Leuw, Cather Co.

⁵² Yapılacak çevre yolu 5 temel bölümden oluşacaktır: Topkapı-Ayvansaray, Halıcıoğlu- Hürriyet Ebediye, Hürriyet Ebediye-Esentepe, Esentepe-Ortaköy, Beylerbeyi-Ankara asfaltı (Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu Başkanlığı, 1971).

makalede, İstanbul çevre yolu projesi İstanbul-Ankara yolu (Ankara asfaltı) ve İstanbul-Edirne yolunu (Londra asfaltı) birleştiren, Boğaz'ı ise Ortaköy-Beylerbeyi arasında bir asma köprü ile geçen bir yol sistemi olarak tanımlanmaktadır. Makalenin ilerleyen kısımlarında ise “Çevre yolu projesinin Karayolları 17. Bölge Müdürlüğü ile Fransız BCEOM Firmasının ortak çalışmalarının bir ürünü” olduğu ifade edilmektedir (İstanbul Çevreyolu ve Boğaziçi Köprüsü Projesi'nin tarihçesi ve gelişmesi, 1975). Bahsi geçen yol sistemi BİNP'de de bu şekilde önerilmekte ancak, köprü inşa edilene kadar geçen kısımda BİNP'nin adı hiç geçmemektedir. Buna karşın makalenin son bölümünde BİNP bürosu tarafından metropoliten alan içerisindeki plan tekliflerinin ve inşaat faaliyetlerinin durdurulduğu belirtilmektedir. Makalede ifade edildiğine göre, büro bunun sebebini 1974 yılında başlanan ve Dünya Bankası uzmanlarıyla birlikte hazırlanan “şehirselleşme projesi”nin tamamlanamaması olarak açıklamaktadır. Arkitekt dergisi ise büronun çalışmalarının tamamlanamamasının kent gelişimini olumsuz yönde etkilediğini belirtmekte ve “Her idari değişiklikte, İstanbul Nazım planının değişikliğe uğratılması ve konmuş prensiplerin bozulması sıhhatli bir gelişmeye mani olacaktır” diyerek mevcut büro yönetimini eleştirmektedir (İstanbul Çevreyolu ve Boğaziçi Köprüsü Projesi'nin tarihçesi ve gelişmesi, 1975, s. 27). Bahsi geçen idare değişikliği 1972'de Turgut Cansever'in büro başkanı olarak atanması, 1974 yılında Ali Topuz'un İmar ve İskan Bakanı olması ve baş uzman Mithat Yenen'in görevinden ayrılması (Bilsel, 2015) olmalıdır.

Mimarlar Odası'nın köprü konusundaki tavrı ise projenin başından itibaren oldukça nettir. Boğaz Köprüsü gibi hem çok yüksek maliyetlere neden olacak hem de trafik sorununu çözmek yerine daha da artıracak hem de köprünün yapılacağı bölgede kontrolsüz şehirleşmeye engel olunamayacağı düşünülmektedir (Boğaz Köprüsü konusunda Mimarlar Odası'nın basın toplantısı, 1968). Bu nedenle köprü yerine metronun yapılması, ulaşım sorununun çözülmesi için bir gerekliliktir. Oda, esasen ikinci kalkınma planına doğrudan bir köprü hedefi konmasını eleştirmekte, bunun yerine “İstanbul'un iki yakasını birleştirmek” şeklinde bir hedef konması gerektiğini ve plana girilmeden önce bütün yönleri ile konunun araştırılması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca Oda'nın öne sürdüğü ve dergideki yazılarda da ortak olarak rastlanabilecek argümanı, köprü fikrinin nazım plan çalışmaları ve araştırmaları neticesinde değil politik tercihlerle bir propaganda malzemesi olarak ortaya çıkmasıdır (Boğaz Köprüsü konusunda Mimarlar Odası'nın basın toplantısı, 1968, s. 3). Mimarlar

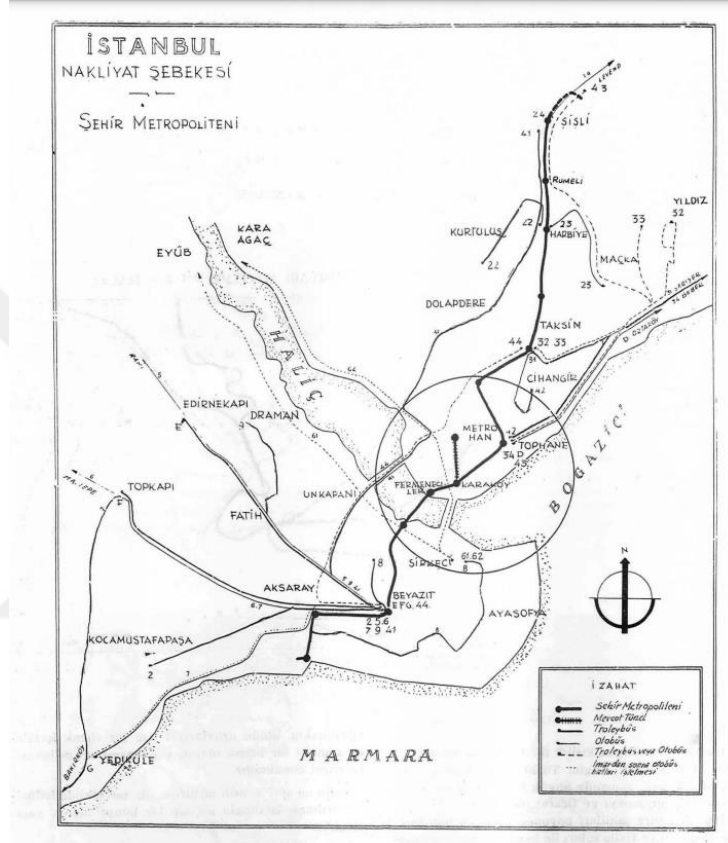
Odası'nın o yıllarda çıkardığı Mimarlık'tan da konuya ilişkin pek çok makaleye yer verilmiştir. Sadece bununla da kalınmamış basındaki farklı kaynaklarda yayınlanan Boğaz Köprüsü'ne ilişkin eleştiri yazılarına da yer verilmiştir (Basından, 1968). Ek olarak, Avrupa'daki metro hatlarına ilişkin yazılara rastlamak da mümkündür. Oda'nın köprü yerine metro yapımını savunduğu düşünülürse bu yayınların, kaynak ve uzman yardımı alınan Avrupa'da ulaşım ağının metrolar üzerinden işlediğine ilişkin olması anlaşılabilir bir durumdur. Mimarlar Odası'nın Boğaz Köprüsü'ne karşı tepkisi 1968 yılında köprü için iptal davası açmaya kadar gidecektir (Mimarlar Odası köprü için iptal davası açıyor, 1968).

Boğaz Köprüsü'ne ilişkin tartışmaların ucu BİNP bürosu başkanı Mithat Yenen'e de dokunacaktır. Daha önce belirtildiği gibi Yenen hem Boğaz Köprüsü'nün hem de iki yakayı birbirine bağlayacak bir köprü tünelin gerekliliğini savunmaktadır. 1968 yılında dikkat çeken gelişmelerden biri, Mithat Yenen'in Mimarlar Odası İstanbul Şubesi tarafından Haysiyet Divanı'na verilmesidir. Oda'nın köprü iptali için dava açması da bu olaydan sonra meydana gelmiştir. Oda'nın belirttiğine göre büro başkanı Mithat Yenen, Nazım Plan bürosunda yapılan bir toplantıda öne sürdüğü fikir ve görüşlerinden dolayı, büronun kuruluşundan beri orada görevli olarak bulunan Niyazi Duranay'ı "görülen lüzum üzerine" İstanbul Belediyesi'ndeki görevine iadesini istemiştir. Niyazi Duranay toplantıda, iki yakanın birbirine bağlantısının şehir hatları vapurları ya da arabalı vapurlarla çözülebileceğini, eğer köprü yapılırsa Boğaz üzerinde büyük bir yerleşmenin doğacağını, Boğaz Köprüsü'ne değil Yenikapı-Mecidiyeköy arası yapılacak metro hattına öncelik tanınması gerektiğini vurgulamıştır. Bununla birlikte, planlamadaki yerleşimler ve sanayi bölgeleri konusunda acele kararlar verildiğini belirterek ekonomik kalkınma planları oluşturulurken plan bürosuna danışılmamasını da tenkit etmiştir. Bunun üzerine Mithat Yenen toplantıda, mevcut halde iki kıta arasında bir bağlantı bulunmadığını, nüfus yoğunluğunun dengelenebilmesi için nüfusun Anadolu yakasına kaydırılması gerektiğinden dolayı bu bağlantının bir şekilde sağlanmasının zaruri olduğunu belirtmiştir. Bunu sağlayacak olan köprü projesinin de mevcut hükümetin umumi kararı mahiyetinde olduğu için büronun çalışmalarının ve önerilerinin de bunu sağlamaya yönelik olması gerektiğini ifade etmiştir (Mithat Yenen Haysiyet Divanı'na verildi, 1968, s.3). Nitekim Mithat Yenen, Boğaz Köprüsü'nün mevcudiyetinden ziyade köprünün şehir bağlantılarından memnun değildir (Adnan Kazmaoğlu, kişisel

görüşme, 21.12.2022). Toplantının ardından Niyazi Duranay, Yenen tarafından İstanbul Belediyesi'ndeki görevine iade edilmiştir (Mithat Yenen Haysiyet Divanı'na verildi, 1968). Bunun üzerine Oda, Yenen'i Haysiyet Divanı'na vermiştir. Yaşanan gelişmeler üzerine Yenen, 1968'de gerçekleşen Mimarlar Odası İstanbul Şubesi 13. Dönem Kongresi'nde okunmak üzere bir açıklama kaleme almıştır. Bu açıklamada Yenen, Duranay'ın eski görevine iadesinin sebebinin kendisinin bir süredir “İstanbul Nazım Planı ana kararlarını hiçe sayarak son derece aykırı fikirlerle büronun çalışma düzenini sarsıcı bir durum takınması sonucu bu iş birliğine devam edilemeyeceğine kanaat getirmiş olmak” olarak açıklamaktadır. (Yenen, 1968). Haysiyet Divanı'nın neticesinde ise Mithat Yenen'in “mevzuatın kendisine tanıdığı idari yetkiyi kullanmış bulunmasından dolayı” herhangi bir ceza verilmemesine karar verilmiştir (Mimarlar Odası Haysiyet Divanı'nın kararları 1968, s. 2). Bu olayın Mimarlar Odası'nın bundan sonraki yıllarda ve projenin diğer safhalarında Mithat Yenen'e karşı takındığı tavra büyük bir etkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Her ne kadar Yenen, büro başkanı olsa da İstanbul'un planlamasına ilişkin alınan kararlarda hükümet politikası, dış yatırımcılar, Karayolları ve Belediye gibi pek çok etken olması çoklu bir karar mekanizması ortaya çıkarmaktadır. Bu durum da alınan kararları ve kararların uygulanışını etkilemektedir. Güreli'nin belirttiğine göre Yenen'in hem köprü bağlantıları hem de arazi istimlakleri konusunda itirazları olmuştur. Her iki durum için de uygun kararların alınıp uygulanamaması Boğaz Köprüsü çevresinde arazi spekülasyonlarına, kontrolsüz yapılaşmaya ve çevre yolların şehir içi yollara dönüşmesine sebep olmuştur⁵³. Yenen yine de köprüye Oda kadar soğuk bakmamaktadır. Çünkü büronun açıldığı zamanlardaki Prof. Umlauf'un planlamaya ilişkin raporunda da köprü ve köprü-tünel hatlarına işaret edilmektedir. Daha önce belirtildiği üzere Yenen de Umlauf ile hemfikir olacak ki Cumhuriyet gazetesine verdiği demeçte de 1990 yılından sonra İstanbul'un ikinci bir köprü ve köprü tünele ihtiyacı olacağını belirtmiştir. Tüm bu tartışmaların ardından Boğaziçi Köprüsü 1973 yılında halkın kullanımına açılmıştır.

⁵³ Mimar Muhittin Güreli'nin konuyla ilgili 1995 yılında verdiği demeci: “Köprüler mevzuunda örneğin, Teknik Üniversite'den bir Amerikalı mütehassıs vardı, köprünün kapasitesi konusundaki hesapları da sonradan fos çıktı. Çevreyolu geliyor, köprüyle karşı karşıya geçiyor. Büyük hatalar yapıldı orada Yenen çok karşı çıktı. Arazi istimlakini devletin yapması lazımdı ki spekülasyon olmasın, hepsi oldu. Çevre yolu şehir içi yola dönüştü. Köprü yollarının çevresiyle birlikte Boğaz da yapılaştı” (Güreli, 1995, s.108).

BİNP'deki bir diğer tartışma konusu ise metronun yapılmasıdır. Metro yapımına ilişkin ilk tartışmaların mimarlar arasında 1950'lerde başlamış olduğu görülmektedir. 1954'te Arkitekt dergisinde Ertuğrul Menteş'in "İstanbul'un seyrüseferi ve metronun faydaları" isimli makalesine rastlamak mümkündür (Menteşe, 1954). Oldukça detaylı bir etüt içeren bu makalede Yenikapı ve Şişli arasında bir trolleybüs hattı da önermektedir (Şekil 5.11). Bu açıdan bu konudaki ilk çalışma örneği sayılabilir.

Şekil 5.11 : İstanbul Nakliyat Şebekesi ve Yenikapı-Şişli arasında önerilen trolleybüs hattının gösterimi (Menteşe, 1954, s. 84).

Metro gerekliliği konusu İstanbul Bölge Kalkınma Kongresi'nde de gündeme gelmiştir. Metro ve benzeri imar operasyonları devlet için yatırım aracı olduğundan bu operasyonlar için gerekli olan kaynağı da devletin sağlaması beklenmektedir. Piccinato'nun 1967'de yayınlanan BİNP Ana Hatları İzah Raporu'nda da artan kent nüfusunun ulaşımını kolaylaştıracak olan metronun, kent dokusunda büyük değişiklikler yaratacağı, bu nedenle metro güzergahının vakit kaybetmeden düşünülmesi ve planlanması gerektiği belirtilmektedir (Piccinato, 1967). Metro inşasının şehir ulaşımı için kaçınılmaz hale geldiği kongrede de ifade edilmesinin ardından kabul edilmiş bir gerçek olmuştur (bkz. Pendik Tersanesi ve Sirkeci Garı

konusunda basın toplantısı ve rapor, 1967). Ancak 1969 yılında İstanbul radyosunda yer alan bir açık oturum programında dönemin İstanbul Belediye Başkanı Fahri Atabey, hükümetin halihazırda 1 milyar lira köprü, 1 milyar lira kentin su projesi için sarf ettiğini ve metro için yardım yapamayacağını belirtmiştir. Buna karşın daha sonra İTÜ televizyonunda demeç veren başkan, metronun yapılacağını belirtmiştir. Basında yer alan bir habere göre ise İstanbul Metrosu, Levent-Topkapı arasında inşa edilecek ve 1 milyar liraya mal olacaktır (İstanbul'a metro yapılacak mı?, 1969, s.2). Boğaz Köprüsü'nün de metronun da maliyetlerinin yüksek olması ve finansman yetersizliği tartışmayı ikisinden birini seçmek üzere iki uç noktaya götürmüştür. Mimarlar Odası'nın genel kurullarında ve dönem içinde yayınlanan dergilerinde sıklıkla yer verdiği bu soruya yanıtı metrodur. Oda'ya göre Boğaz Köprüsü yüksek maliyetli olmakla kalmayacak, trafik sorununu daha da içinden çıkılmaz bir hale getirecektir. Bununla birlikte köprünün yerleşeceği bölgede arazi spekülasyonlarının ve kontrolsüz yerleşmenin olması da kaçınılmaz olacaktır (Boğaz Köprüsü konusunda araştırma yapılmalıdır, 1971). 1970 yılında Milliyet gazetesinde çıkan ve Mimarlık dergisinin aktardığı bir habere göre, dönemin İETT Genel Müdürü Saffet Görtav dört kişilik Rus bir teknisyen grubun İstanbul'a gelerek metroyla ilgili fizibilite raporu hazırlamaya başlayacaklarını belirtmiştir. İki ay içinde hazırlanacak raporla teknisyenler, metronun nereden ve ne kadar derinlikten geçeceğini belirleyeceklerdir⁵⁴(İstanbul metrosu 20 klm. olacak, 1970). Yapılan bu açıklamaya rağmen konuyla ilgili yapılan çalışmaların mimarlık camiasını tatmin etmediği ortadadır. Yine Mimarlık dergisinde 1972'de yayınlanan makalede Rus teknisyenlere ödenen ücretin ve kendileriyle paylaşılan veri miktarının bu işin iyi bir şekilde yapılması için yeterli olmayacağı belirtilmektedir. Bununla birlikte nasıl bir çalışma yaptıklarına ya da ne sonuca vardıklarına ilişkin hazırlanan rapor da kamuoyuyla paylaşılmamıştır (Alpöge, 1972). Aynı yıl metro yapımının maliyetini karşılama konusu İstanbul Belediye Meclisinde de gündeme gelmiştir. Metronun yapımı için sorumlu tutulan İstanbul Belediyesi Meclisi ve İETT İşletmeleri Genel Müdürü'nün meclise konu hakkında verilecek izahati belirlemek için gerçekleştirdikleri 26 Ekim 1972 tarihli toplantıda konuyla ilgili bazı kararlar alınmıştır. İstanbul'daki hızlı nüfus artışının tetiklediği ulaşım sorununun çözülebilmesi için Boğaz Köprüsü ve çevre yolları yeterli olmayacaktır. Bu nedenle

⁵⁴ Bortav, dört yıl içinde 20 kilometre uzunluğunda bir metro hattının tamamlanabileceğini ifade etmiştir. Metro maliyetinin üçte birinin dış kredi ile temin edildiğini geri kalan kısmının ise elektriğe yapılacak zam ile temin edileceğini belirtmektedir (İstanbul metrosu 20 klm. olacak, 1970).

en kısa sürede metronun inşa edilmesi elzemdir. Nitekim, BİNP çalışmaları arasında 1990 yılı için önerilen metro güzergahı teklifi mevcuttur (Şekil 5.12). Ancak böyle bir proje için sadece Belediye ve İETT'nin gücü yeterli değildir. Bu konu hükümetçe ele alınmalıdır. Metronun yapımı için gerekli finansman hükümet kontrolünde uluslararası örgütlerden ve yabancı bankalardan alınan kredi ile sağlanabilir. İç finansman için ise “özel kaynaklar”ın temini için halk vergilendirilebilir. Ancak tüm yük halkın sırtına yüklenmemeli hükümet özel bir kanunla iç finansman temin etmelidir (İstanbul Belediye Meclisi, 1972). Görüldüğü üzere 1972 yılına gelindiğinde metro yapımının gerekliliğine ilgili kurumlar ikna olmuş ancak böylesine maliyetli bir yatırımın kim tarafından hangi kaynak ile yapılacağı soruları metro hattının nereye ve nasıl yapılması gerektiğinden daha önemli bir sorun haline gelmiştir. İstanbul metrosu tartışmaları uzun süre gündemde kalsa da netice alınması uzun sürmüştür. İstanbul'daki ilk metro hattı 1989 yılında Aksaray-Kartalpepe-Kocatepe istasyonları arasında hizmete açılmıştır (Url-8).

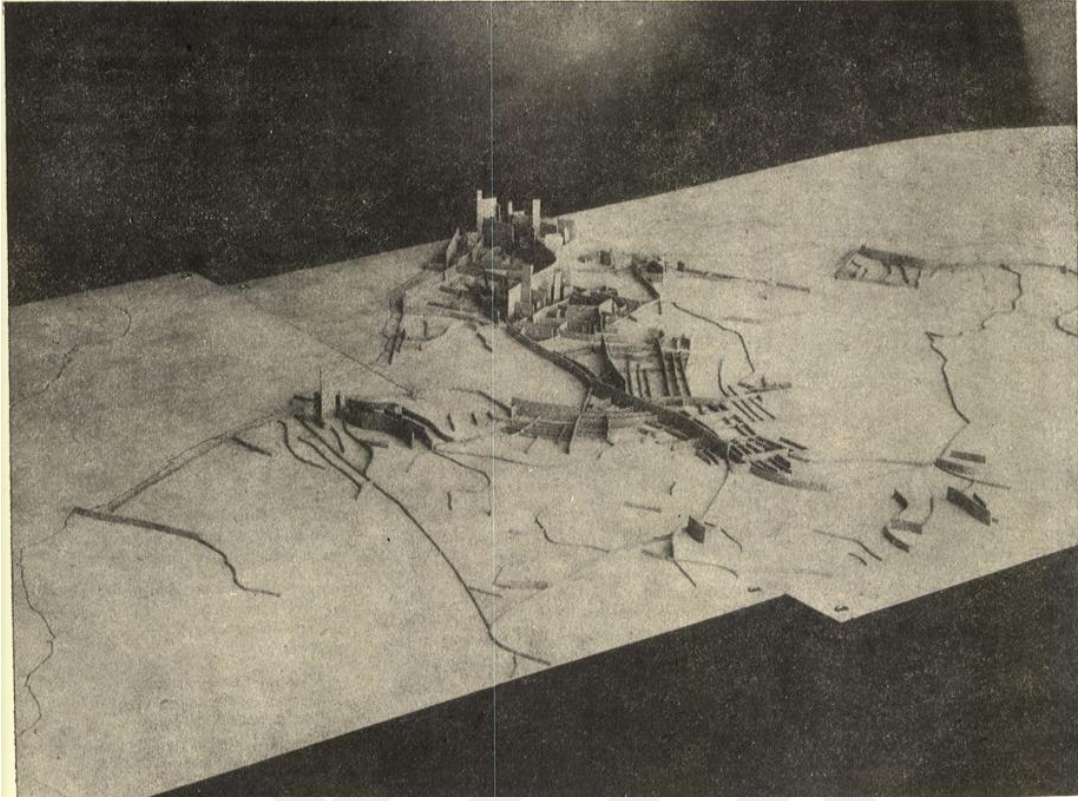

Şekil 5.12 : Metro Teklif Güzergahı ve Tesir Sahaları 1990 (Oğuz Yenen Arşivi, tarih yok).

Boğaz Köprüsü, çevre yolları ve metro inşası tartışmaları üzerine tartışmalar sürerken BİNP'nin ilk taslak raporu Aralık 1970'te yayınlanıp, 24 Mart 1971'de “plan kurulunun” incelemesine sunulmuştur. 1971 askeri müdahalesinden sonraki

değerlendirme ise 20-24 Ağustos 1971 tarihleri arasında toplanan “danışma kurulunda” gerçekleştirilmiştir. Kemal Ahmet Aru, Mübeccel Kıray, Ruşen Keleş, Turgut Cansever, Tuğrul Akçura, Aydın Germen ve İlhan Tekeli’nin oluşturduğu kurul planlama yaklaşımını yetersiz bulmuş, uzun süre geçmiş olmasına rağmen temel araştırmaların henüz yapılmamış olduğunu belirtmiştir (Tekeli, 2013). Bunun üzerine 1971-1972 aralığında ana şema mahiyetindeki 1/25000 ölçekli metropoliten alanda plan ilkelerine uygun olarak programlama ve araştırma çalışmaları tamamlanmıştır. Bu çalışmaların danışma kurulunun eleştirileri neticesinde araştırma fazını detaylandırmak amacıyla başladığı barizdir. Araştırma çalışmaları merkezi iş alanları, kırsal alan planlaması, turizm ve rekreasyon, ulaşım, arazi mülkiyeti ve arazi kıymetleri başlıklarıyla gerçekleştirilmiştir. Turizm etütü, Marmara ve Karadeniz sahillerindeki iç ve dış turizm imkanlarının değerlendirilmesinin yanı sıra Tarihi Suriçi İstanbul Yarımadasının da korunma tedbirlerinin alınması ve turizm açısından değerlendirilmesini içermektedir. Ulaşım etütünde ise büro çalışmalarına Karayolları’ndan bir ekibin katılımıyla çalışmalara devam edilmiştir. Diğer başlıklardaki araştırmalarda da ilgili bakanlık ve kurumlarla irtibata geçilmiş ve birlikte çalışılmaya başlanmıştır (Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu 1971-72 çalışmaları, 1972). Büro, bölge planlama zamanlarındaki multidisipliner bakış açısına ve çalışma prensibine dönmüştür. Planlama aşamasında ise altı temel bölge belirlenmiştir: Tarihi Suriçi bölgesi, Surdışı bölge⁵⁵, Beyoğlu (Şekil 5.13), Boğaziçi, Kadıköy-Moda-Üsküdar ve Küçükyaşı-Gebze. 1971 yılında yayınlanan BİNP raporunda belirlenen, birincil ve ikincil merkezlerden müteşekkil bir sınıflandırma olduğu söylenebilir.

⁵⁵ Sur tecrit sahasından sonra Zeytinburnu, Bakırköy, Yeşilköy, Şenlik, Florya ve sahil şeritinde batıya doğru devam edip İstanbul Belediyesi sınırları içinde kalan bölgedir (Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu 1971-72 çalışmaları, 1972).

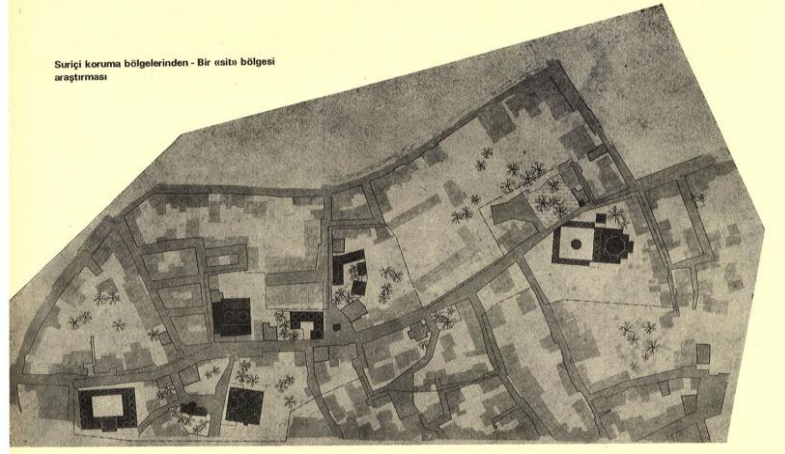

Şekil 5.13 : Beyoğlu bölgesi işyeri yoğunluğu maketi (Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu 1971-72 çalışmaları, 1972, s.114).

Bu aşamada, Tarihi Suriçi İstanbul Yarmadası üzerinde daha fazla durulmuştur. Çünkü bu alan sadece tarihi kent dokusuna ve pek çok sanat eserine ev sahipliği yapması ile birlikte, Eminönü, Karaköy ve Haliç sahilini de içine alarak planda belirtilen birincil merkezi oluşturmaktadır. Bu durum, bölgedeki koruyucu planlama çalışmaları için bir çelişki oluşturmaktadır. Bunun için nazım plan ilkelerine uygun bir geçit dönemi koruyucu planı hazırlanması gerekmiştir ve bu görev İTÜ'den Prof. Doğan Kuban'a verilmiştir. Kuban'ın (1995) belirttiğine göre ilgili rapor 1968-69 yıllarında hazırlanmıştır. O sıralar Venedik Kartası ve daha önce çıkarılan Malraux Yasası⁵⁶ gibi gelişmelerden etkilenecek kentsel sit alanlarının korunması düşüncesini planlamaya entegre etmeye çalışmışlardır. Daha sonra Kuban, Yenen tarafından Çemberlitaş'taki büroya davet edilmiştir. Çok daha geniş kapsamlı bir rapor hazırlanması ve bu rapora göre koruma alanlarını çalışacak bir ekibin büroya eklenmesi görüşülmüştür. GEEAYK üyeleriyle birlikte Mithat Yenen'in de önemli katkıları olmuştur. Suriçi, Galata, Haliç, Boğaziçi, Üsküdar, Haydarpaşa ve Kadıköy'ü kapsayan raporda

⁵⁶ 1962 yılında Fransa'da kabul edilen Malraux Yasası, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra artan konut ihtiyacı nedeniyle kent dokularının tahrip edilmesine neden olduğundan koruma konusunda sistematik bir ilke belirleyici olması için yürürlüğe konmuştur (Songülen, 2009).

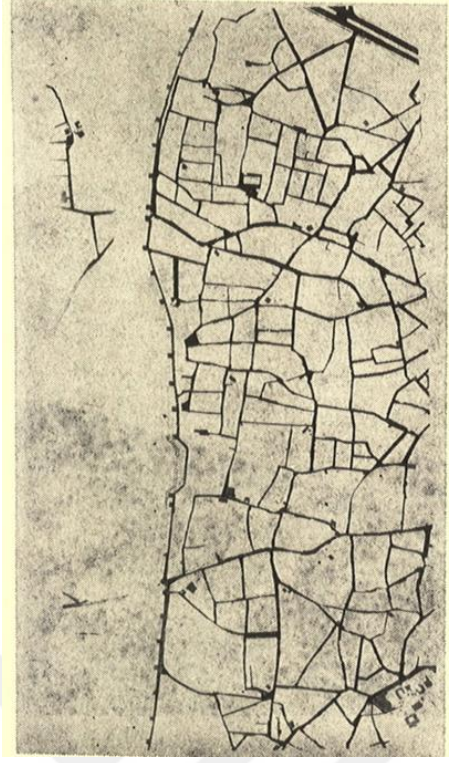
müdahale edilebilecek alanlar, müdahale koşulları, sit alanları belirlenmiş, silüet çalışmaları yapılmıştır (Şekil 5.14; Şekil 5.15; Şekil 5.16). Buna ek olarak 1/5000 ölçekli koruma alanlarını gösteren planlar da hazırlanmıştır (Kuban, 1995). Çalışma GEEAYK genel kuruluna sunulurak kabul edilmiştir. Ancak İstanbul Belediyesi tarafından tasdik işlemi tamamlanmamıştır (Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu 1971-72 çalışmaları, 1972; Tekeli, 2013).

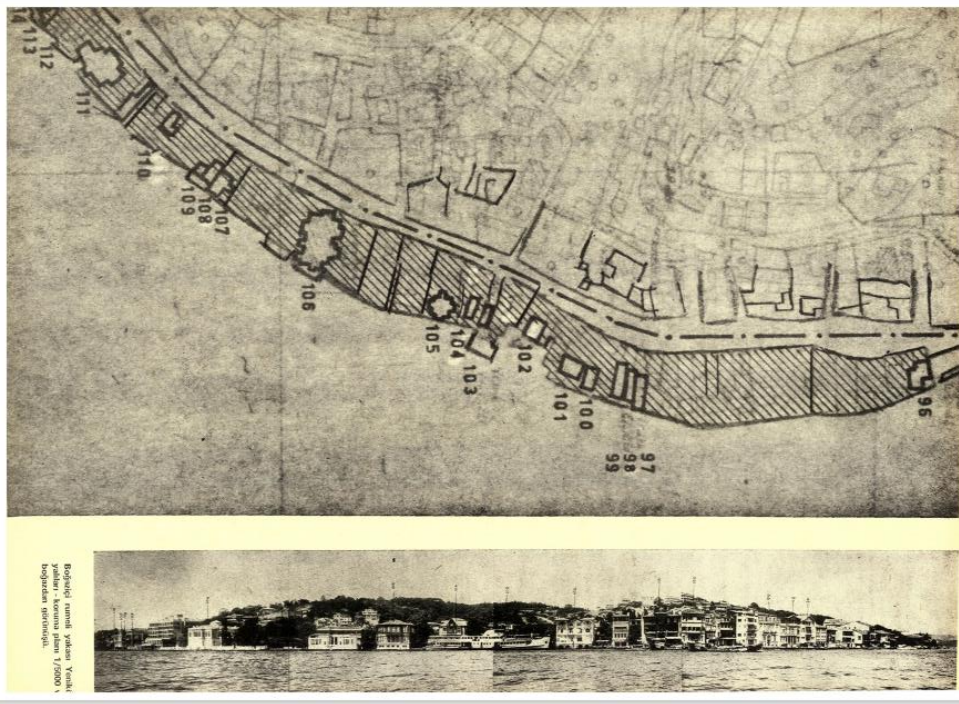
Şekil 5.14 : Suriçi koruma bölgelerinden bir sit alanı araştırması (Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu 1971-72 çalışmaları, 1972, s.112).

Şekil 5.15 : Suriçi ve Eyüp Koruma Bölgeleme Planı 1/10 000 (Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu 1971-72 çalışmaları, 1972, s.111).

Şekil 5.16 : Koruma bölgeleri planı araştırmalarından Topkapı surları civarında karakteristik yol dokusu (Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu 1971-72 çalışmaları, 1972, s.113).

Şekil 5.17 : Boğaziçi Rumeli Yakası Yenikapı yalıları- 1/5000 koruma planı ve silüet çalışması (Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu 1971-72 çalışmaları, 1972, s.116).

1972 yılından 1974'te Yenen'in bürodan ayrılmasına kadar olan süreçte, bürodaki bazı dinamiklerin değiştiği görülmektedir. Mithat Yenen 15 Kasım 1972'de İmar ve İskan Bakanlığı Müşavirliğine atanmıştır (Kararnameler, 1972). Dönemin İmar ve İskan Bakanı Turgut Toker'dir. Güreli'nin belirttiğine göre Yenen'in emekliliği gelmiş olmasına rağmen görevinin bu statüde uzatılması sağlanmıştır. Bu sırada 30 Haziran 1972'de Türk Hükümeti ile Dünya Bankası arasında imzalanan anlaşmayla İstanbul Şehirselsel Gelişme Projesi başlatılmış ve Dünya Bankası bu proje için kredi sağlamıştır. Bunun üzerine danışma kurulunca incelenen Nazım Plan önerisi ve 1/25 000 ölçekli arazi kullanım kararları revize edilerek 1973 yılında İmar ve İskan Bakanlığı'nın onayına sunulmuştur. Görüleceği üzere büroda nazım planın fiziki yerel plan kararlarını oluştururken yabancı uzmanlar da içeren kadronun bir kısmı İstanbul Şehirselsel Gelişme Projesi üzerinde çalışmaya başlamıştır (Güzelsu, 1985). Anlaşıldığı üzere Mithat Yenen ilk grupta yer almaktadır. Bir buçuk yıl kadar bu pozisyonda büroda çalıştıktan sonra 1973'teki genel seçimlerin ardından mevcut iktidar değişmiş ve 1974 yılında Ali Topuz İmar ve İskan Bakanı olmuştur. Aynı yıl, Yenen'in bürodaki müşavirlik ve başuzmanlık görevine de son verilmiştir. BİNP bürosu başkanlığını ise Turgut Cansever üstlenmiştir (Güreli, 1995). 1971 yılında tamamlanan ve 1990 projeksiyonunu içeren nazım plan önerisi ve planlama çalışmaları revize edilerek 1975 yılında bir ara rapor hazırlanmıştır. Akışa bakıldığında 1972'den itibaren BİNP bürosunun odağının dağıldığını ve plan üzerinde çok fazla kurum ve kişinin söz sahibi olduğunu söylemek mümkündür⁵⁷. Adnan Kazmaoğlu'nun (21.12.2022, kişisel görüşme) belirttiğine göre 1974'te Mithat Yenen'in ayrılmasının ardından "çekirdek kadro" olarak tanımlandığı Ergun Taneri⁵⁸, Rıfkı Arslan, Necdet Vidinlioğlu da bürodan ayrılarak Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaya başlamışlardır. Büro ise Turgut Cansever'den sonra Hande Suher'in yönetimine girmiştir. 1984 yılında ise büronun faaliyetine son verilmiştir (Tekeli, 2013).

⁵⁷ Yenen'in ayrılışının ardından Muhittin Güreli'nin aktardığına göre o dönemde planlama hususunda spekülasyonlar yapıldığına dair söylentilerin artması üzerine 1975'te dönemin İmar ve İskan Bakanı Nurettin Ok, konunun araştırılması için bir ekip görevlendirmiştir ve o dönem bakanlıkta Teftiş Kurulu Başkanı olan Güreli de bu ekiptedir. Önce Ankara'da bakanlıkta sonra da nazım planı üstlenmiş durumda bulunan İstanbul İmar Müdürlüğü'nde tahkikat yapan ekip hazırladıkları raporda 12 kişinin mahkemeye sevkini talep etmiştir. Ancak o sırada 50. yıl Affı çıkmış ve bu kişiler hakkında herhangi bir işlem yapılmamıştır (Güreli, 1995, s.108).

⁵⁸ Ergun Taneri, daha sonra Doğu Marmara Bölge Planı ve BİNP'deki çalışmalardan ve araştırmalardan derlediklerini kitap haline getirmiştir, bkz. Taneri, E. (1977). Bölge Planlama. İstanbul: İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Yayınları.

Bu dönemde BİNP'ye dair iki farklı görüş tespit edilmiştir. Planlama bürosuna ilişkin Hande Suher, İlhan Tekeli gibi dönemin genç isimlerinin yazıları (Suher, 1994; Tekeli, 1970) ile dönemin Mimarlar Odası dergisinde konuyla alakalı yayınlanan makaleler⁵⁹, planlama bürosunun halihazırda yeterli araştırma ve tetkikler yapılmadan büyük bütçeli işlere kalkıştığını belirtmektedir⁶⁰. Adnan Kazmaoğlu, Muhittin Güreli, Ergun Taneri, Necdet Vidinlioğlu, Rıfkı Arslan, Melih Doğan, Doğan Kuban ve Kemal Ahmet Aru gibi Yenen ile yanyana çalışmış isimler ise bürodaki çalışmaların hassasiyetine ve titizliğine dikkat çekmektedir (Adnan Kazmaoğlu, kişisel görüşme, 21.12.2022; Aru, 1995; Güreli, 1995; Taneri, 1995; Vidinlioğlu, 1995; Arslan, 1995; Doğan, 1995; Kuban, 1995). Ancak 1973 yılında iktidarın değişmesi ve Yenen'in görevden ayrılışı büronun çalışmalarını sekteye uğratmış ve alınan kararların uygulanmaması sebep olmuştur. Buna karşın diğer taraftaki görüş ise zaten büroda alınan kararların doğru olmayışdır. Nazım plan bürosunun yıllar içinde işlevini kaybetmiştir çünkü Mithat Yenen zamanında da sonrasında da doğru kararlar alınmamıştır (Tekeli, 2013).

Sonuç olarak, büronun son dönemdeki çalışmalarını büyük ölçüde şekillendiren devlet kurumları ve yurt dışından kaynak sağlayan kurumlar olmuştur. Büronun aldığı kararlar, hükümetin planlamaya ilişkin aldığı kararlardan bağımsız değildir. Sürecin başından itibaren özellikle DPT ile birlikte hareket edilmiştir Ek olarak, gerekli olan finansmanın da bir kısmı hükümet tarafından sağlanmaktadır. Bununla birlikte yurtdışında başka kurumlar (OECD, Dünya Bankası, danışmanlık ofisleri vb.) da gerekli olan finansmanın büyük bir kısmını sağladıkları için proje üzerinde söz sahibidirler. Çünkü ülkenin o sırada projeyi uygulayabilecek bir kaynağı yoktur. Bu durum çoklu bir karar mekanizması oluşturmuştur. Mimarlar Odası tarafından bu durum sıklıkla eleştirilmiş, büronun bu oluşumlardan bağımsız şekilde karar alması gerektiği üzerinde durulmuştur. Öyle ki eleştiriler artık sadece yönetici ve bürokratik kesime değil projenin yönetiminde bulunan mimarlara çevrilmiştir. Mithat Yenen ise büro başkanı ve bir kamu mimarı olarak birden fazla mekânın söz sahibi olduğu

⁵⁹ Sayar, Z. (1965). Meslek politikası: Mimarlar Odası'nın 1965 çalışma programından notlar. *Arkitekt.* 318, 3-4.; Sayar, Z. (1963). Hasta Bir Teşkilat İstanbul İmar Müdürlüğü. *Arkitekt.* 312, 99-100.

⁶⁰ Pendik Tersanesi ve Sirkeci Garı konusunda basın toplantısı ve rapor. (1967). *Mimarlık.* 47, s. 2-4. Mimarlar Odası köprü için iptal davası açıyor. (1968) *Mimarlık.* 60, s. 2. İstanbul Nazım Plan Bürosu uluslararası tekelci sermayeden arındırılmalıdır. (1976). *Arkitekt.* 361, s.44. Boğaz Köprüsü konusunda Mimarlar Odası'nın basın toplantısı. (1968). *Mimarlık.* 53, s.3.

projede, projenin başında belirlenen planlama prensipleri ve yönetim arasında konumlanmak durumunda kalmıştır.

5.4 GEEAYK'daki Çalışmalar (1951-1982)

Mithat Yenen, şehir planlamanın bürokrasisi ve yasal düzenlemeleriyle birlikte planlamanın parçası sayılabilecek kurumlarda da görev almıştır. Bunlardan biri, imar planlamada kullanılacak sahaların uygunluğunun denetlenmesi ve tarihi eserlerin korunması amacıyla kurulmuş olan GEEAYK'dır. Yenen, 1951-1978⁶¹ yılları arasında kurulun üyesidir (Durukan, 2004).

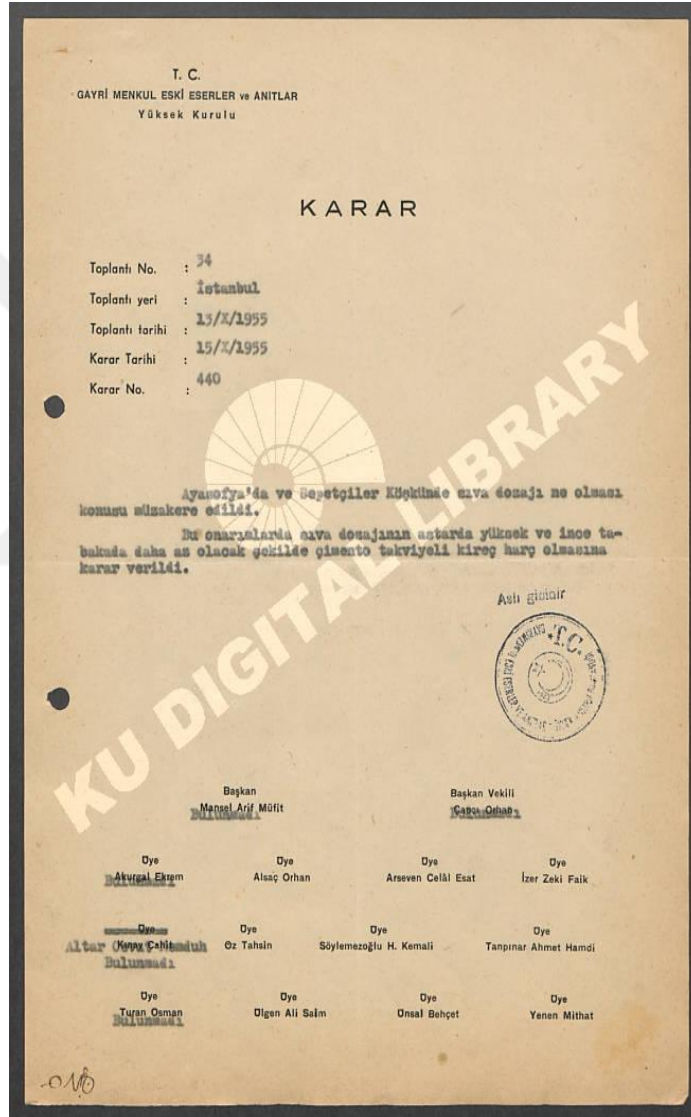

Şekil 5.18 : GEEAYK tarafından İstanbul'da gerçekleştirilen bir toplantı, 1977 (Oğuz Yenen Arşivi).

Esasen kurumun işlevi, geç Osmanlı Dönemi'nden itibaren asar-ı atikayı korumaya yönelik vakıflar, nizamnameler, daha sonra ise Halil Edhem Bey'in öncülüğünde kurulan İstanbul Asar-ı Atika Encümen'-i Daimisi gibi kurumlara dayanmaktadır (Durukan, 2004). 1951 yılında Prost planını gözden geçirmek ve değerlendirmek üzere toplanan Revizyon Komisyonu'nun raporunda, mevcut planın İstanbul'un kent

⁶¹ Yenen, özgeçmişinde 1978'de kurula fahri üye olarak atandığını ve sonrasında şeref üyesi olarak devam ettiğini belirtmektedir (Oğuz Yenen Arşivi).

dokusuna uygun olmadığı belirtilmektedir. Bunun üzerine yeni yapılacak imar planlarının kent dokusunu ve tarihi eserleri tahrip edip etmeyeceğini kontrol edecek olan, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kurulmuştur (Gül, 2015). Kurul üyeleri arasında ise Mithat Yenen, Orhan Alsaç, Tahsin Öz, Kemali Söylemezoğlu, Celal Esat Arseven, Ali Saim Ülgen, Behçet Ünsal gibi dönemin restorasyon ve koruma işleriyle ilgilenen isimler bulunmaktadır (Şekil 5.18; Şekil 5.19).

Şekil 5.19 : Ayasofya ve Sepetçiler Köşkü’ne dair onarımlara ilişkin karar, 1955 (VEKAM Arşivi).

İkinci Dünya Savaşı ile dünyada da zarar gören kent dokularının ve kültürel varlıkların korunması ve onarılması konuları gündemdedir. Türkiye’de ise Cumhuriyet’in ilanından 1950’li yıllara kadar “taşınmaz kültür varlıklarının korunması” Asar-ı Atika

Nizamnamesi ve 1933 Belediyeler Yapı Yollar Kanunu'nun içerikleriyle korunmaktadır. Ancak her iki yasal düzenleme de kültür varlıklarını çevreleri ile ilişkili olarak ele almamakta, tekil olarak onarılması ve korunması hususunda düzenlemeler getirmektedir. GEEAYK 1951 yılında kurulduğunda da bu düzenlemeleri esas almaktaydı. 1956 yılında çıkarılan İmar Kanunu'nda da eski eserlerin korunmasına ilişkin bir düzenleme getirilmemiştir, sadece yeni yapılacak yapıların bu eserlere olan uzaklıklarına ilişkin birtakım kurallar belirlendiği görülmektedir (Durukan, 2004; Şekil 5.20). GEEAYK ise tarihi yapıları tespit etme, onarma, koruma ve restorasyon işlerini organize etmekle görevlendirilerek konu ile ilgili mevcut boşluğu doldurmaya çalışmıştır. Aynı zamanda planlama ve korumayla ilgili kurumlardan birer temsilci barındırması, restorasyon alanında uzmanlaşan mimarları barındırması ve bağımsız olarak çalışması nedeniyle önceki kurum ve düzenlemelerden ayrılmaktadır (Alsaç, 2003). Diğer bir önemli özelliği ise, koruma ve onarmayı tekil yapılar ve anıtlar özelinden “tarihi çevreyi koruma” amacına doğru evirmiştir (Durukan, 2003). Bu nedenle dolaylı yoldan da olsa kent planlamasına ilişkin alınan kararları etkilemiştir. Tekeli'ye (2013) göre bu kuruma ihtiyaç duyulmasındaki diğer bir sebep, 1950'lerde büyük kentlere göçün artmasıyla ortaya çıkan konut sorunu neticesinde meydana gelen arsa değerlerindeki artıştır. Bu artış, arsa sahibi olmaya çalışan orta sınıfın denetimsiz şekilde arazi parsellemesine neden olmuştur. Bu durum ise kentlerdeki eski eserlerin tahribini hızlandırmıştır. Kuruluş kanununa göre kurul, yurt içinde korunması gereken mimari ve tarihi anıtların bakım, koruma, onarım, restorasyon işlerine ilişkin esasları ve uygulanmasını takip edecektir. Beşinci madde ile hükümete bağlı birimler kendilerini ilgilendiren meselelerde bu kurulun kararlarına uymak zorunda bırakılmışlardır (Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu teşkiline ve vazifelerine dair Kanun, 1951). Bu demektir ki bu kurulun onayı olmadan bir arazi ya da bölge imara açılmayacaktır. Adnan Kazmaoğlu'nun (21.12.2022, kişisel görüşme) belirttiğine göre, o dönemde özellikle bu konu ile ilgili GEEAYK oldukça söz sahibidir ve planlamanın önemli bir parçasıdır.

6. MİMARİ PROJELERİ VE PLANLAMA UYGULAMALARI

Mithat Yenen'in bir mimar olarak kariyeri boyunca uygulamadan ziyade organize eden, yöneten bürokratik sürecin içinde yer aldığı görülmektedir. Buna karşın, kariyerinin ilk yıllarında şehircilik uzmanı iken Anadolu'daki kentlerin imar planlarında görev aldığı da bilinmektedir. Bununla birlikte 1950'lerde şehir planlamanın dolaylı yoldan bir parçası olan yapı kooperatifi yerleşimlerinin vaziyet planlarını çizmiştir. Bununla birlikte tasarımını ve uygulamasını üstlendiği bir apartman projesi de mevcuttur. Buradan hareketle, kendisinin sadece şehir planlamayla ilgili değil dönemin gündemde olan diğer konularıyla ilgili de üretimde bulunduğu söylenebilir. Bu üretimler incelendiğinde ise mimari ve planlama ile ilgili savunduğu ilkeleri tasarımlarına ve uygulamalarına aktardığı görülmektedir.

6.1 Kavaklıdere'de Bir Apartman (1948)

Tasarımı ve uygulaması Yenen'e ait bilinen tek apartman projesi ve dönemin konut tasarımının nasıl olması gerektiğine ilişkin getirdiği öneri mahiyetindeki "Kavaklıdere'de bir apartman"dır. Kendisinin Ankara Gölbaşı'ndaki Haftasonu evi hariç bilinen tek konut yapısı, 1948'de Kavaklıdere, Atatürk Bulvarı üzerinde inşa edilmiş, adı ve spesifik konumu tam olarak tespit edilememiş, sadece Mimarlık Dergisi'nin bir sayısında aynı adla yer verilmiştir. Yapı ile ilgili bilgiye rastlanan tek kaynak Mimarlık Dergisi'dir⁶² (Kavaklıdere'de bir apartman, 1949).

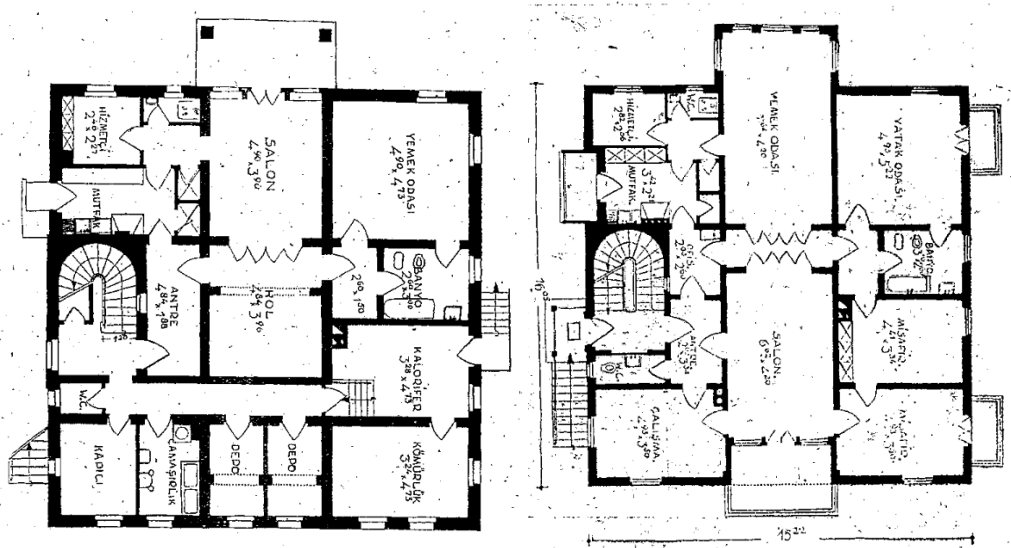
Yapı bodrum, zemin ve birinci kattan oluşmakta ve her kat 260 metrekarelik bir alanı kaplamaktadır. Katlarda toplam yedişer oda bulunmaktadır (Kavaklıdere'de bir apartman, 1949). Dolayısıyla her katta bir ailenin yaşayabileceği bir plan kurgusu olduğu söylenebilir. Yapının planı Türk evlerinde sıklıkla görülen orta sofalı plan tipiyle çözülmüştür. Yükseltilmiş giriş saçakla örtülmüştür ve eve girildiğinde sol tarafta sirkülasyon merdiveni yer almaktadır. Salon kısmına geçmeden geleni karşılayan antre bir ara mekan oluşturmaktadır. Ortak kullanılan yemek odası, salon

⁶² Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar ve Planlama Müdürlüğü, (aynı belediye) Harita Şube Müdürlüğü, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı İmar Planlama Müdürlüğü, Kadastro Genel Müdürlüğü arşivlerinde yapının bulunduğu parsel numarası, apartmanın adı ya da numarası bilinmediğinden, yapıya ilişkin bir bilgi bulunamamıştır.

ve hol mekanları evin orta kısmında bulundurulmuş ve evin diğer tüm odalarından bu mekana giriş sağlanmıştır. Yatak odası ve banyo gibi evin mahrem bölümleri ise arka cepheye konumlandırılmıştır. Çamaşırılık, kömürlük, kalorifer dairesi gibi servis mekanları rahat kullanılabilmesi için neredeyse yatak odalarıyla denk boyutta tutulmuştur. Salon, yatak odaları ve mutfaklarda balkonlar bulunmaktadır. Bu balkonlar özellikle ortak alanlarda oda genişliğinde tutularak dış mekan ile kademeli bir ilişki kurmaktadır. Aynı zamanda salondaki balkonlar, yalın ve sade bir biçime sahip olan cepheyi şekillendiren ana eleman halindedir (Şekil 6.1; Şekil 6.2).

Şekil 6.1 : Kavaklıdere'deki apartmanın giriş bölümü (Kavaklıdere'de bir apartman, 1949).

Şekil 6.2 : Mithat Yenen'in mimarı olduğu Kavaklıdere'deki apartmanın bodrum kat ve zemin kat planları (Kavaklıdere'de bir apartman, 1949).

Kavaklıdere'deki apartman, Yenen'in konut mimarisi konusundaki prensiplerini yansıtmaktadır. Yenen'in Türk şehirlerini izah ederken sıklıkla ifade ettiği topoğrafya ile uyumlu olma ve Türk evinin tekil vaziyetteki parçalarını bağlamından kopararak birebir taklit etmeden, onu bir bütün olarak anlama prensipleri de yapıda gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Esasen, 1940'lardan beri süregelen "Milli Mimari nasıl oluşur?" tartışmaları ve "Türk evi" araştırmalarında ortaya çıkan neticelerden etkilenilmiş olacak ki bu dönemdeki konut mimarisinde saçaklı girişler, süslemesiz ve sade cepheler, yığma taş bodrum katlar, planda orta sofalı tipin kullanılması, salon ya da ortak yaşam alanının evin diğer odalarından hol ya da Türk evlerindeki gibi "hayat" benzeri ara mekanlarla ayrılması gibi özelliklere sıklıkla rastlanmaktadır (Uysal, 2013).

6.2 Modern Dönemde Ucuz Konut Uygulamaları: Yapı Kooperatifleri

1929 Dünya Ekonomik buhranı ve sonrasında İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı ekonomik ve fiziki tahribat nedeniyle tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de halkın ucuz konut sahibi olabilmesi için bir mesken politikası belirlenmesi kent planlamasıyla birlikte gündemde olan bir konudur. Öyle ki Türkiye'de uygulanmış ilk yapı kooperatifi projesi olan 1934 yılında ortaya çıkan Bahçelievler Yapı Kooperatifi projesi, Jansen planının bir parçasıdır (Jansen, 1937). Yenen'in ifade ettiği gibi "ılımlı bir Camillo Sitteci" olan Jansen'in kooperatif projesi de bahçeli konut anlayışıyla planlanmıştır (Tekeli, 2011, s. 76). Cumhuriyet'in devletçilik politikasının beslediği kooperatifçilik fikri 1940'larda farklı bir çıkış noktasından beslenecek ancak büyümeye ve tartışılmaya devam edecektir. Ekonomik buhrandan beri süregelen ucuz konut ihtiyacının 1940'larda savaştan etkilenen ekonomi den dolayı artarak devam etmesi ve 1946 yılından itibaren gündeme gelen liberal ekonomi fikrinin uygulanabilmesi için kooperatifler gibi özel teşebbüslere ihtiyaç duyulmasıdır. Seçimlerin ardından 14 Ağustos 1946 hükümet programı içerisindeki ekonomik faaliyetlerin politikasını açıklayan Recep Peker "hususî teşebbüs ve sermayeden faydalanmak ve devlet ile hususî sermaye arasında iş birliği sağlamak" ifadelerini kullanmıştır (TBMM Tutanağı, 1946; Doğusan Alexander, 2013, s. 28). Nitekim bundan sonraki süreçte de birer özel teşebbüs örneği sayılabilecek yapı kooperatiflerinin de devletle iş birliği yaparak ekonomiye katıldığı görülmektedir.

1940’larda yapı kooperatiflerinin oluşması sadece hükümetin değil mimarların da gündemindedir. 1944 yılında Arkitekt dergisinde yayınlanan Abidin Mortaş’ın makalesinde ev inşasını idame ettirmekle vazifeli Sümerbank ya da Etibank gibi kurumların yanı sıra “şahsi teşebbüsle en iktisadi şekilde ev yapmak imkanları”nın araştırılması gerektiği belirtilmektedir (Mortaş, 1944, s. 90). Çünkü tek başına bir ev inşası toplu halde yapılmasından daha pahalıya mal olmaktadır. Yapı kooperatifleri de ev yaptırmaya istekli kimselerin bir araya gelmeleri ve az para ile ev yaptırabilmeleri amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu sayede evler toptan arsa ve malzeme fiyatına olacak, standart tipler halinde fabrikalarda hazırlanacak kısımlar ve işçilik de ucuza mal olacaktır. Ancak tüm bu konularda doğru kararı vermek ve seçim yapmak görevi nihayetinde bir idare heyetine verilmek ile gerçekleştirilebilir. Makalenin devamında yapı kooperatifi kurmanın ve inşa masraflarının detaylarına yer veren Mortaş, özel teşebbüsle böyle bir oluşum ve projenin güçlüğüne dikkat çekmektedir. Bu nedenle devletin belirli kurum ve kuruluşlarla yapı kooperatiflerine yol göstermesi, kolaylık sağlaması gerektiğini belirtmektedir (Mortaş, 1944). Görüldüğü üzere, yapı kooperatiflerinin devlet tarafından desteklenmesi ve projelerin merkezi bir heyet tarafından denetlemeye tabi tutulması gerektiği savunulmaktadır. Konu, çok geçmeden mimarların bir araya geldiği kongre mecralarına da taşınacaktır.

Yapı kooperatifleri hususu, raporları 1945 yılında yayınlanan Birinci Türk Yapı Kongresi’nin de tartışma konularından biridir. Yapı kooperatifleri başlığı kongrenin hazırlık komisyonu zaptında “şehircilik” başlığı altında yer alırken kongre raporlarında “mesken işleri” adı altında yer almaktadır. Diğer bir deyişle konu, önceleri bir şehir planlama meselesi olarak düşünülmüştür. Jansen planı’nın parçası olan Bahçelievler Yapı Kooperatifi (1934), Paul Bonatz’ın Saraçoğlu Mahallesi (1946) ve Kemal Ahmet Aru’nun Levend Mahallesi (1950) düşünüldüğünde aslında başından sonuna kadar toplu konut inşa etme fikrinin farklı patikalardan da olsa şehir planlamayla paralel şekilde yürüdüğü görülmektedir. Yapı Kongresi’nde de bu durum, “Yapı kooperatifleri şehir ve kasabalarımızın imarı konusunda memleket hesabına en verimli yoldur” denilerek benzer şekilde tariflenmiştir (Bayındırlık Bakanlığı, 1946, s. 298). Kooperatiflerin gerekliliği konusunda herkes hemfikir iken cevap aranan en önemli sorulardan biri finansmanın nasıl sağlanacağıdır. Kongrede bunun için çözüm önerisi olarak devlet, banka ve sigorta şirketlerinin yardımları önerilmektedir (Bayındırlık Bakanlığı, 1946). Kooperatif kurulması ve bina yapımı için gerekli olan

meblağın sadece kooperatif üyeleri tarafından karşılanamaması üzerine 1948 yılında 28 Haziran 1948 gün 5228 sayıyla Bina Yapımını Teşvik Kanunu adı altında kabul edilmiştir. Esasen bu kanunun ilk adımları Birinci Türk Yapı Kongresi'ne hazırlık sırasında atılmıştır. Hazırlık Komisyonu karar zaptında “yapı kooperatiflerinin teşvik ve himaye edilmesine ilişkin kanun ve nizamnameler hazırlanması” başlığı yer almaktadır (Birinci Türk Yapı Kongresi Hazırlık Komisyonu Karar Zaptı, 1945, s. 39). Nitekim 1947 yılında kanun hazırlığına başlanıp, (İnşaatı teşvik edecek ve kat mülkiyetini de göze alacak bir kanun hazırlanıyor, 1947) 1948'de de yürürlüğe girmiştir. Kanunla, yeni binaların ucuz maliyetle üretilebilmesi için düzenlemeler yapılması, inşaatlara yatırılacak sermayeyi ve inşaat için gerekli olan arsayı bulabilmek için kolaylaştırılması amaçlanmıştır (Bina Yapımını Teşvik Kanunu, 1948; Doğusan Alexander, 2013). Bununla birlikte arsa satın alanların bir yıl içinde imar planlarına uygun olmak kaydıyla inşaatı başlayıp iki yıl içinde de bitirmesi şartı koşulmuştur. Emlak Kredi Bankası'ndan borç alma ve bankaya borç ödemenin kolaylaştırılması içinde düzenlemeler yapılmıştır (Bina Yapımını Teşvik Kanunu, 1948). Yapılan kanuni düzenleme kooperatiflerin sayısını artırmış, 1950 yılında mevcut yapı kooperatifi sayısı 140'ı bulmuştur (Akın, 1965). Ancak mevcut mesken sorununun sadece inşa edilen konut sayısını artırarak çözülemeyeceği aşikardır. Her ne kadar yapı kooperatiflerinin çıkış noktası inşaatı ucuza mal ederek dar gelirli aileler için ev sahibi olma imkanlarını artırmak olsa da günün sonunda bu kooperatiflerin üst-orta ve üst gelir grubunda olan insanlara ev sahibi olma imkanı yarattığı söylenebilir (Cengizkan, 2002).

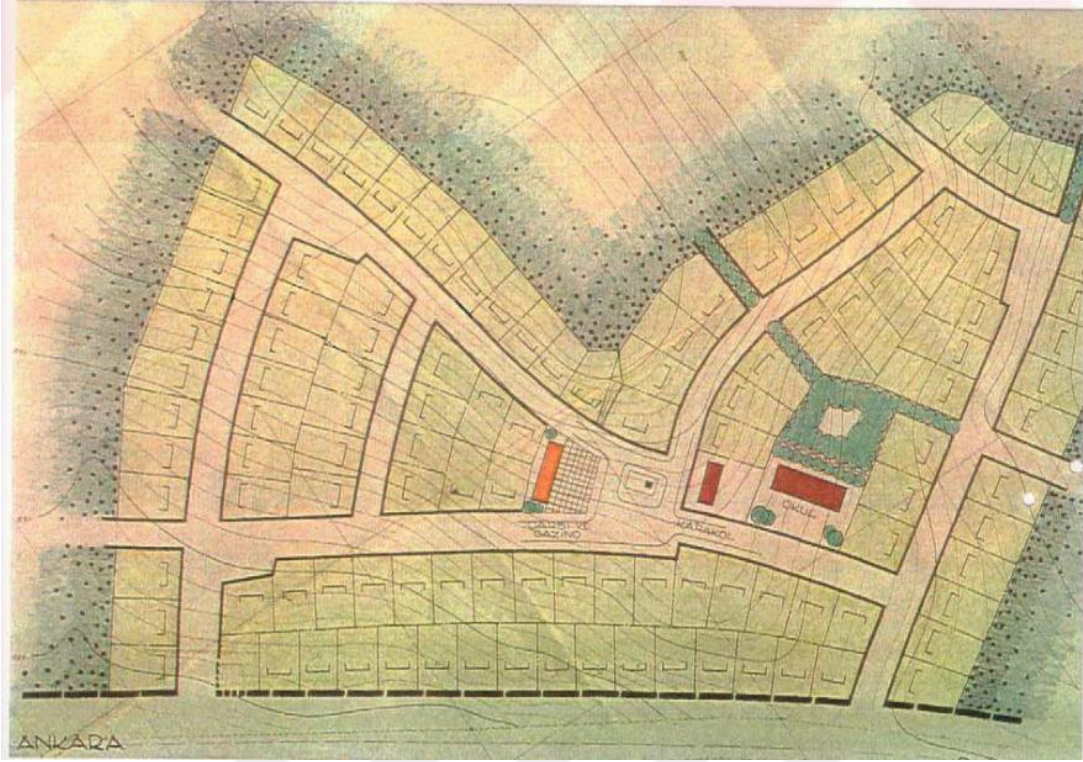
Bu dönemde Mithat Yenen'in de yapı kooperatiflerine ilişkin yazılarına rastlamak mümkündür. 1944 yılında Mimarlık dergisinin Milli Mimari Anketi'ne verdiği yanıtta milli bir mimariden söz edebilmek için kent ölçeğinden ev içindeki mobilya ölçeğine her detayın düşünülmüş olduğu bir planlama yapılması gerektiğini savunmaktadır. Bunu gerçekleştirebilmenin araçlarından biri de yapı kooperatifleri kurulması ve yapılacak evlerin daha önce Türk evi özellikleri tespit edilerek mimarlar tarafından kooperatif yapılarına uygulanmasıdır⁶³ (Yenen, 1944b).

⁶³ Memleketin muhtelif şehirlerinde yapı kooperatifleri tesis ederek bu kooperatiflerin halka en müsait ve iktisadi bir şekilde tahsis edilebilmesinin temini ve bu gibi evlerin iç tertip şekli ve mobilyası hazır olarak teslim edilebilmesini temin etmek ve bu sayede, yani kudretli mimarlar tarafından hazırlanmış Türk evleriyle halkın yaşayış seviye ve kültürünü yükseltmek (...) (Yenen, 1944b, s. 3).

Yenen, aslında bu söylemiyle “kendiliğinden oluşumlara” karşı çıkmaktadır. Eğer milli bir mimari oluşturulmak isteniyorsa bu kontrollü bir şekilde yapılmalıdır. 1946 yılında açıklanan hükümet programı ve 1950’lerde Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle kuvvetlenen liberal ekonomi anlayışına ters düştüğü söylenebilir. Çünkü liberal ekonominin temelinde devletçi politikanın gerektirdiği merkezi kontrolden ziyade özel teşebbüslere imkan sağlanması yatmaktadır. 1944 yılında halen süregelen devletçi politikanın atmosferi ve Yenen’in içinde yetişmiş olduğu erken Cumhuriyet dönemi bürokrasisi göz önüne alındığında bu söylemi anlaşılabilir. 1950’lere gelindiğinde ise Mithat Yenen de yapı kooperatifi yerleşimleri projelerine dahil olan bir isim olacaktır.

6.2.1 Ankara Baraj Evleri Yapı Kooperatifi (1951-1957)

1951-1957 yılları arasında Mithat Yenen de bir kooperatif kurmuş, birkaç kooperatif projesinin ise mahalle planlamasını üstlenmiştir. Üzerinde çalıştığı bilinen ilk kooperatif projesi Baraj Evleri Yapı Kooperatifi projesidir. Yenen, Aydınlikevler’de yer alan projenin yerleşim ve uygulama planını üstlenmiştir. Aynı zamanda kooperatifin Baraj Evleri Kooperatifinin de kurucusudur ve kooperatifin 123 üyesi bulunmaktadır (Cengizkan, 2000). Cengizkan’ın belirttiğine göre (2002) projede belirlenmiş bir konut tipi bulunmamaktadır ve arsa kooperatifi olarak kaldığı için de inşa edilmemiştir. Ancak 1956 yılında İmar İdare Heyeti’ne ait bir kararda belgede belirtilen parsellerde ikiz binalar yapılması planlandığı ifade edilmektedir (İmar İdare Heyeti, 1956). Ancak bu yapıların çizimlerine ilişkin bir herhangi bir belgeye rastlanmamıştır. Yine de başta bu şekilde düşünülmüş olması olasıdır. Çünkü Jansen’in Ankara imar planının da bir parçası olan ikiz ve bahçeli evler, bilhassa Jansen planı döneminde kamuoyuna benimsetilmeye çalışılan konut tiplerinden biridir (Tankut, 1993; Cengizkan, 2002). Proje, Yenen’in mahalle planını üstlendiği Kavacık Ucuz Subay Evleri Kooperatifi projesiyle de sınır komşusudur. 1/1000 ölçekli mevcut vaziyet planında da parselasyon düzenlemesi, yeşil alan, yürüyüş yolları ve kamusal yapıların gösterildiği görülmektedir (Şekil 6.4). Bahsi geçen kamusal yapılar okul ve karakoldur. Planda, çocuk bahçesi, bir park ve konut parsellerini ve yeşil alanları birbirine bağlayan yürüyüş yolları yer almaktadır (Şekil 6.3).

Şekil 6.4 : Baraj Evleri Eskiz Planı, Mithat Yenen (Cengizkan, 2000, s. 150).

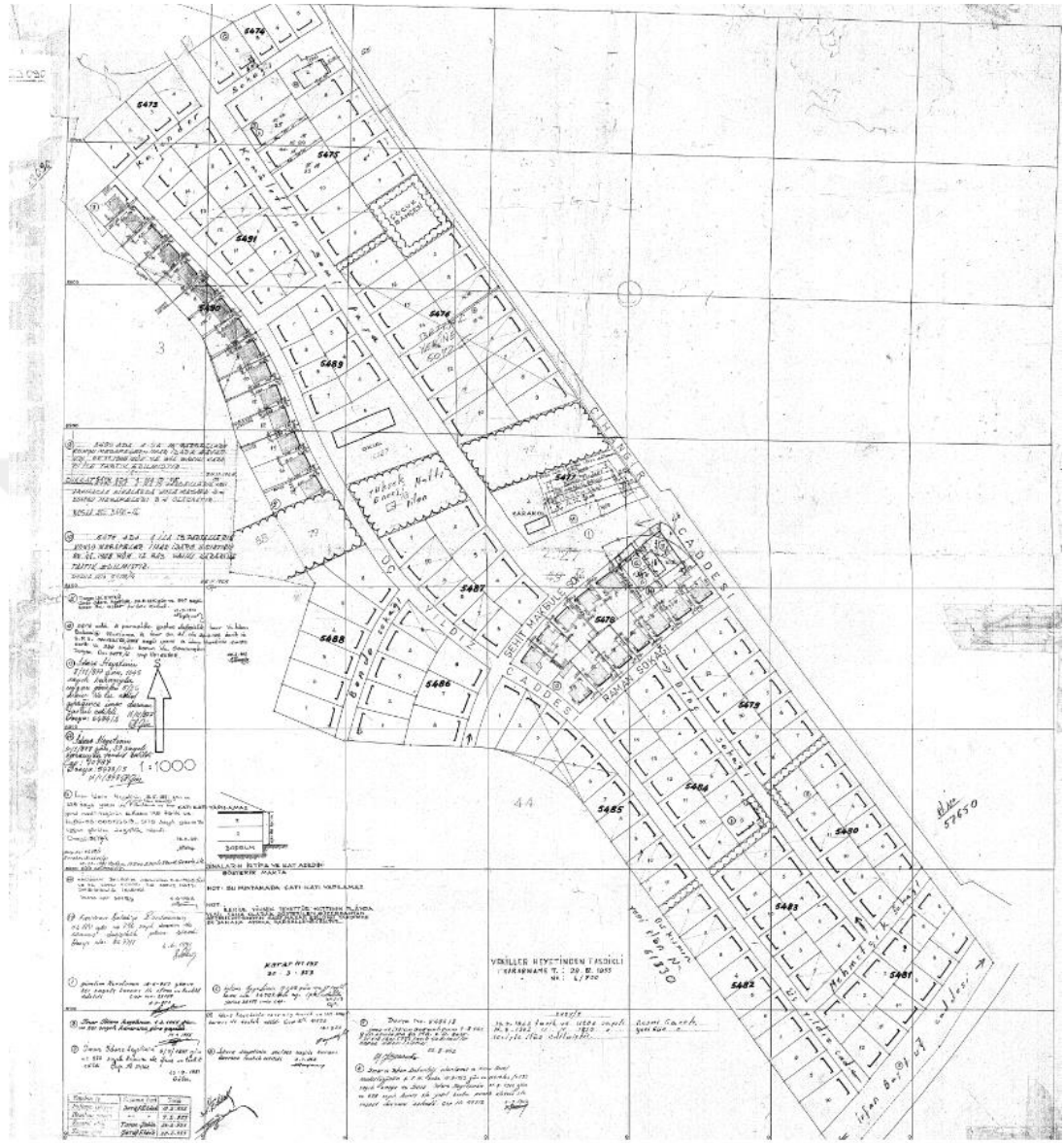
6.2.2 Kavacık Ucuz Subayevleri (1952-1958)

Şekil 6.5 : Kavacık Ucuz Subay Evleri (Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Yapı Envanteri, Envanter no: SMB025, VEKAM Arşivi, Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyon).

Kooperatif Bakanlar Kurulu'nun 21 Haziran 1950 tarihli kararı ile kurulmuştur (Uysal, 2013). Cengizkan'ın (2002) belirttiğine göre, projenin bağlı olduğu kooperatifin tam adı Mahdut Mesuliyetli Ucuz Subay Evleri Yapı Kooperatifidir. Ancak 29 Ağustos 1950 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan kooperatif sözleşmesinde Ankara Ucuz

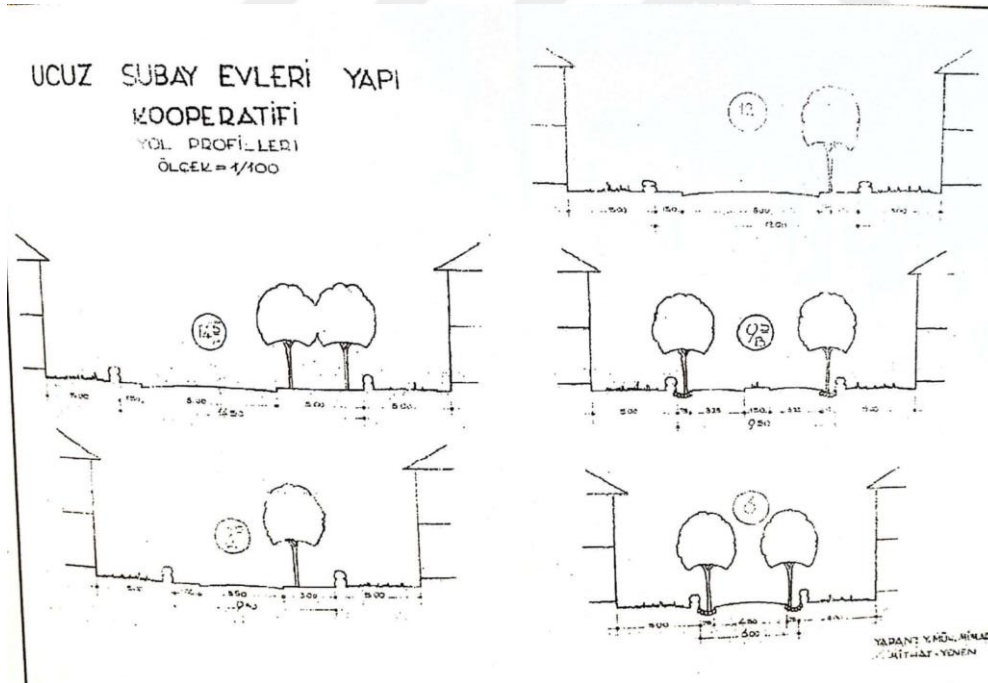
Subay Evleri Kooperatifi olarak geçmektedir (Ankara Ucuz Subay Evleri Kooperatifi Anasözleşmesi, 1950).

Şekil 6.6 : Kavacık Ucuz Subayevleri Parselasyon ve İnşaat Tarzı Planı, 1953
(Ankara Büyükşehir Belediyesi Harita Şube Müdürlüğü Arşivi, Plan no: 57650).

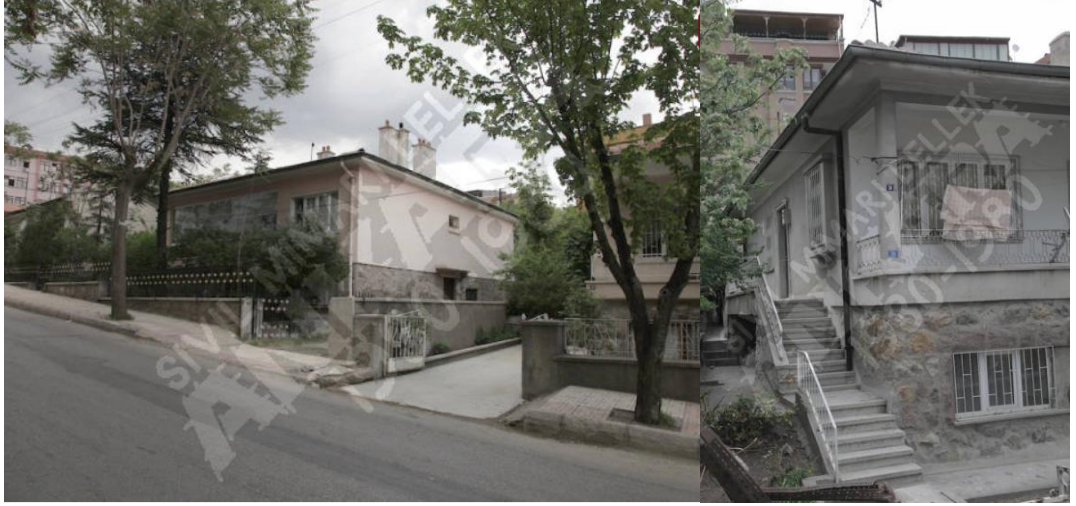
Proje, önceleri bağ evlerinin bulunduğu bir bölge olan Keçiören'in kuzeyinde, Mal Dağı'nın üzerindeki Subayevleri Mahallesi'nde ve Esenboğa Havalimanı'na giden yolun kenarında konumlanmıştır. Bu alan, 1957 yılında Ankara İmar Planı yarışmasını kazanan Yücel-Uybadın Planı'nda yerleşime açılmıştır. Yenen'in üzerinde çalıştığı mahalle planında proje kuzeydoğu-güneybatı aksına yerleşmektedir ve oldukça dik bir topoğrafyaya sahiptir (Cengizkan, 2002). Vaziyet planında da görüldüğü üzere plan, Üç Yıldız Caddesi, Kemalettin Sami Paşa Caddesi ve Cihangir Caddesi olmak üzere 3

ana yol aksı üzerine kurulmuştur. Bununla birlikte, lineer bir yerleşime sahip planın ortasında kalan “yüksek gerilim hattı” nedeniyle 40 metre eninde, bölünmüş bir yeşil alan mevcuttur. Bu yeşil alanın çevresinde de okul, karakol, çarşı ve kulüp olmak üzere kamu yapıları konumlandırılmıştır. Ek olarak, bazı parseller arasında ağaçlandırılmış yürüyüş yolları bulunmaktadır (Şekil 6.6; Cengizkan, 2002). Projenin dik bir topoğrafyaya yerleşimi nedeniyle yol kotları ve yapıların giriş seviyelerini düzenlemek konusunda sorunlar ortaya çıkmıştır. Cengizkan’ın (2000) aktardığı 24 Ocak 1955 tarihli yazışmalara göre İmar Müdürlüğü’nün tasdik ettiği plana göre inşaatla başlanmasının ardından mahallenin yolları henüz yapılmadan bina inşaatlarına başlandığı için binaların kotları topografik zemine göre alınmıştır. Bu nedenle yol inşaatının yapılmasının ardından binaların bir kısmının girişi yüksek kotta kalmış ve bu yapılara merdiven vb. tadilat yapılması gerekmiştir (Şekil 6.5). Daha sonra bu tadilatın planları onaya gönderilmiştir. Planda belirlenen yolları inşa edebilmek için Mithat Yenen tarafından kesitte ve 1/100 ölçeğinde 5 ayrı yol profili çalışması yapılmıştır (Cengizkan, 2002; Şekil 6.7)).

Şekil 6.7 : Ucu Subay Evleri Yapı Kooperatifi Yol Profilleri 1/100, Yapan: Y. Müh. Mimar Mithat Yenen⁶⁴ (Aktaran: Cengizkan, 2002, s. 164).

⁶⁴ Görselde sol üstte yer alan 14,5 metre genişliğindeki yol profili için; 1,5 metre genişliğinde kaldırım, 8 metre genişliğinde araç yolu, iki ağaçlı ve 5 metre genişliğinde yaya yolu. Görselde sol altta yer alan (9,5A) 9,5 metre genişliğindeki birinci yol profili; 1 metrelik kaldırım, 5,5 metrelik araç yolu, 3 metrelik tek ağaçlı yaya yolu. Görselde sağ üstte yer alan 12 metre genişliğindeki yol profili için; 1,5 metrelik

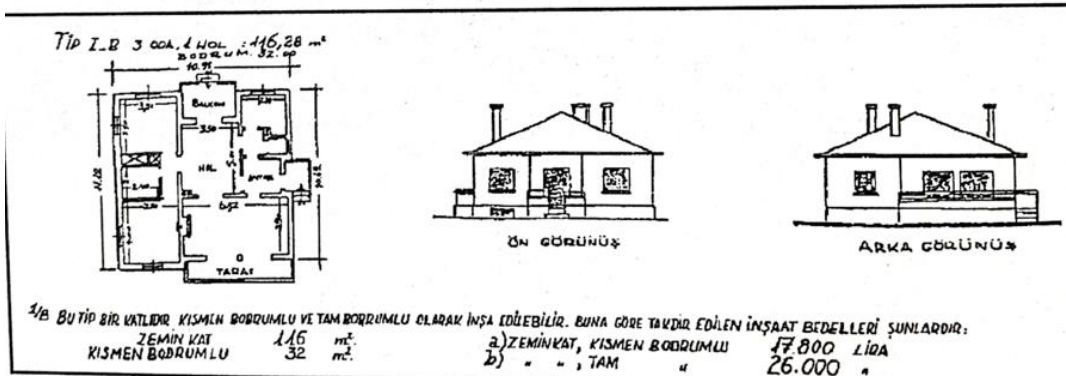
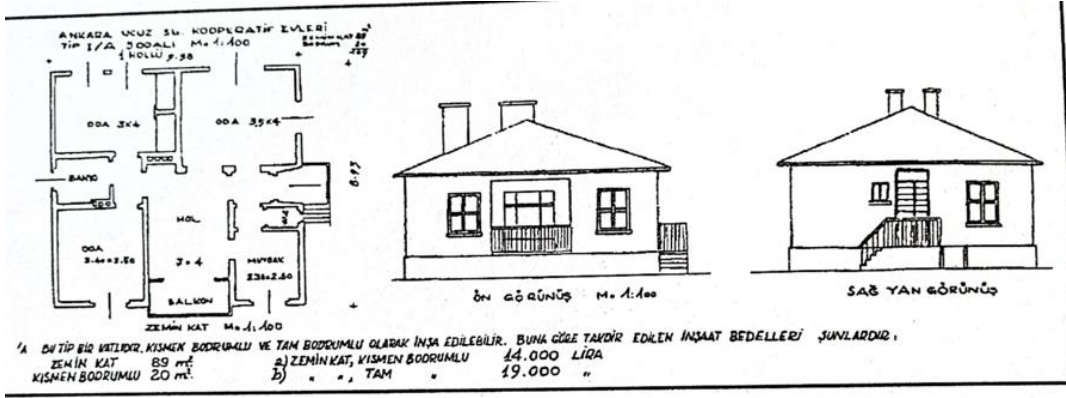

Şekil 6.8 : İki yapı arasındaki gözle görülebilen kot farkı (solda), yol kotunun üzerinde kaldığı için merdiven eklenen bir giriş (sağda), Kavacak Ucuz Subay Evleri (Sivil Mimari Bellek Ankara 1930-1980 Yapı Envanteri, Envanter no: SMB025, VEKAM Arşivi, Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyon).

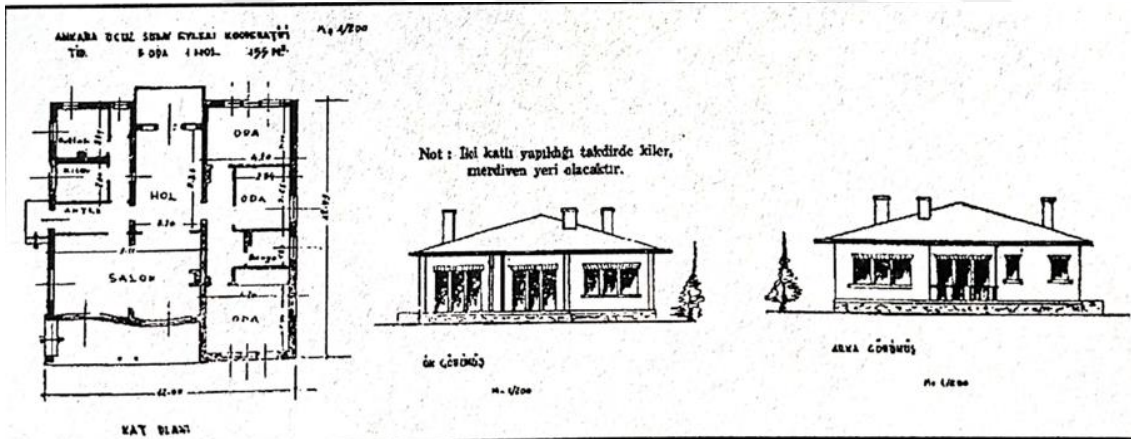
Projede Baraj Evleri örneğinde de görüldüğü gibi çoğunlukla bahçeli ve ikiz evler bulunmaktadır (Şekil 6.8). Bununla birlikte proje, “kısıtlı inşaat malzemesi ile ucuz, yerli ve yabancı malzemeye dayanan evler” düşüncesinin bir ürünüdür (Cengizkan, 2002, s. 160). Projenin plan tipleri ve yapı tasarımları Y. Müh. Mimar Ali Mukadder Çizer’e aittir⁶⁵. Yapının cephesi ilk bakışta Yenen’in Kavaklıdere’deki apartman projesini hatırlatmaktadır. Bunun sebebi saçaklı ve zemin kottan yüksekte giriş, pencere boyutlarının cepheyle oranı olabilir. Bununla birlikte plan tipleri de karniyarık tipi çağrıştıran ince-uzun ya da L-biçimli olarak çözülmüştür. Balkonlar da bu projenin önemli birer parçasıdır çünkü ortak yaşam alanı olan odalar caddeye bakacak şekilde konumlandırılmış ve cadde ile bu alanların ara kesitine de balkonlar yerleştirilmiştir. Ucuz Subay Evleri projesi inşaatı 1958’de tamamlanmıştır (Cengizkan, 2002; Şekil 6.9; Şekil 6.10).

kaldırım, 8 metrelik araç yolu ve 2,5 metrelik tek ağaçlı yaya yolu. Sağ ortada yer alan (9,5B) 9,5 metre genişliğindeki ikinci yol profili; 5 metrelik tek ağaçlı kaldırım, ortasında 1,5 metrelik refüj, 0,75 metrelik tek ağaçlı yaya yolu ve iki adet 3,25 metrelik araç yolu. Sağ altta yer alan 6 metre genişliğindeki yol profili; 0,75 metrelik iki adet ağaçlı kaldırım ve ortasından yer alan 4,5 metrelik yol (Cengizkan, 2002s).

⁶⁵ Ali Mukadder Çizer hakkında bkz. Dayıoğlu, O. (2021). Modern ve Ulusal Bir Kimliğin Peşinde: Ali Mukadder Çizer. Mimarlık. 418, s.61-66.

Şekil 6.9 : Plan Tip I/A ve I/B plan ve ön-arka görünüş çizimleri (Aktaran: Cengizkan, 2002, s. 164).

Şekil 6.10 : Plan Tip III plan ve ön-arka görünüş çizimleri. 3 Oda, 1 Hol, 155 m²
“Not: İki katlı yapıldığı takdirde kiler merdiven yeri olacaktır” (Aktaran: Cengizkan, 2002, s. 167).

Cengizkan'ın (2002) belirttiğine göre proje, tek-iki katlı yapısı ve yalın formuyla Keçiören'deki bağ evi kültürüne atıfta bulunurken, plan üzerinde temel prensiplere bağlı kalarak yaptığı küçük değişikliklerle çeşitlilik oluşturmaktadır. Yapı tasarımı doğrudan Mithat Yenen'e ait olmasa da fikir ölçeğinde payı olduğunu söylemek mümkündür. Mithat Yenen'in Mukadder Çizer ile ilk ortak mimari projesi olması açısından da önemlidir.

6.2.3 Ankara Türk Eti Yapı Kooperatifi - Ankara Evleri (1953)

Proje Mithat Yenen ve Mukadder Çizer'in birlikte çalıştığı ikinci projedir. Orkun Dayıoğlu'nun Doğan Tuna ile yaptığı kişisel görüşmeden aktardığına göre Mukadder Çizer Stuttgart Üniversitesi'nde eğitim almıştır (Dayıoğlu, 2021). Bu sebeple aynı dönemde okumamış olsalar dahi Yenen ile Çizer arasındaki bu ortak noktanın iş ilişkilerini de kuvvetlendirdiği söylenebilir. Diğer bir ortak noktaları ise Çizer'in de 1950'li yıllarda imar planlamada görev almış olmasıdır. Bu projeler İzmir, Kınık İmar Planı ve Sinop, Gerze İmar Planı'dır (Dayıoğlu, 2021). Bu dönemde imar planlarının tanziminden sorumlu İller Bankası'nda genel müdür muavini olarak çalışan Yenen ile muhakkak karşılaşmış olmalıdırlar.

Şekil 6.11 : Ankara Türk Evi Kooperatifi 1/1000 Mahallerlerin Umumi Parselasyon Planı, 1953, Yapan: Mithat Yenen (Çizer & Yenen, 1953, s. 2).

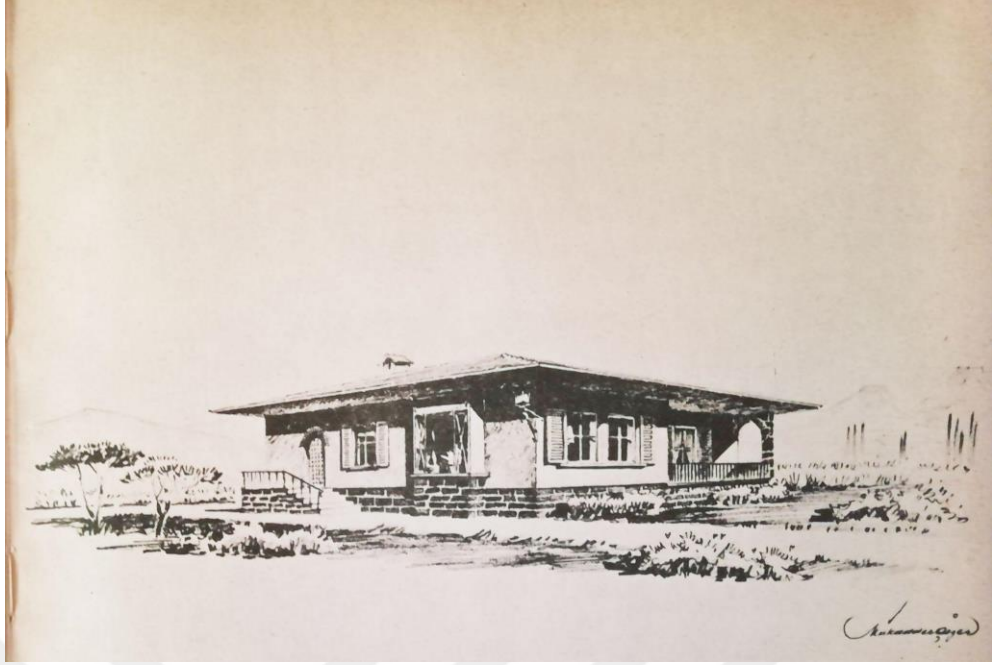
Projeye ilişkin çizimler, “Ankara Türk Eti Yapı Kooperatifi, Ankara Evleri 1953” isimli kitapçıkta yayınlanmıştır⁶⁶. Kitapta yer alan parselasyon planına göre proje (Şekil 6.11), Atatürk Orman Çiftliği yol ve Harbiye Kanalı arasında, kuzeydoğu-güneybatı aksına konumlandırılmış, bir önceki örnekte olduğu gibi 300-500 metrekare parseller ve ikiz-tek evlerden müteşekkildir. Kot farkı yok denecek kadar azdır, neredeyse düz bir alana yapılmıştır. Planda yeşil alanlardan ziyade ağaçlandırılmış yürüyüş yolları bulunmaktadır. Projede (Çizer & Yenen, 1953) merkezi bir rekreasyon alanı bulunmadığından olacak ki konut yapıları arasında mesafe bırakılmış ve bahçe kısımları geniş tutulmuştur. Bununla birlikte planda, kamusal yapı olduğu tahmin edilen, isimlendirilmemiş yapılar mevcuttur (Şekil 6.12).

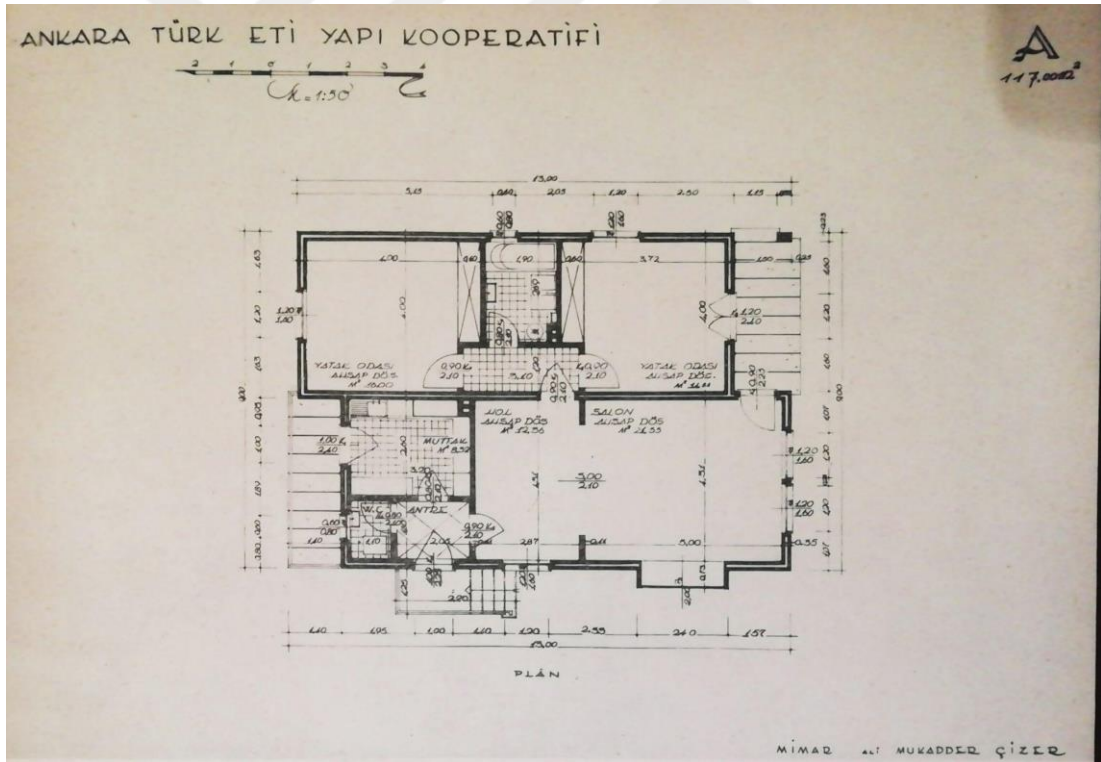
Şekil 6.12 : Ankara Evleri Tiplerden Bir Mahalle, Çizen: Mukadder Çizer (Çizer & Yenen, 1953).

Konut tasarımlarına bakıldığında, A, B ve C olmak üzere 3 ana tip çalışılmıştır. Daha sonra bu tipler ikiz ve iki katlı yapılara göre düzenlenerek farklılaşmaya gidilmiştir. A tipinde özellikle cephe çözümlerinin Subay Evleri projesine olan benzerlikleri dikkat çekmektedir. Yığma taş bodrum katı, süslemesiz cephe duvarı, pencere tipi ve oranları, cephede yerleşimleri, girişin yükseltilmiş ve saçakla örtülmüş olması, veranda kısımlarının oda genişliğinde tutulması gibi özelliklerin ortak olduğu görülebilir (Şekil 6.13, Şekil 6.15, Şekil 6.16). Aynı tipin planlarında ise Kavaklıdere’deki apartmanda belirlenen bazı prensiplerin ortak olduğu görülmektedir. Söz gelimi, diğer odaların neredeyse iki katı alana sahip, ortak yaşam alanı olan salon, salona açılan antre, arka cepheye konumlandırılmış yatak odaları bunlara örnek olarak verilebilir (Şekil 6.14).

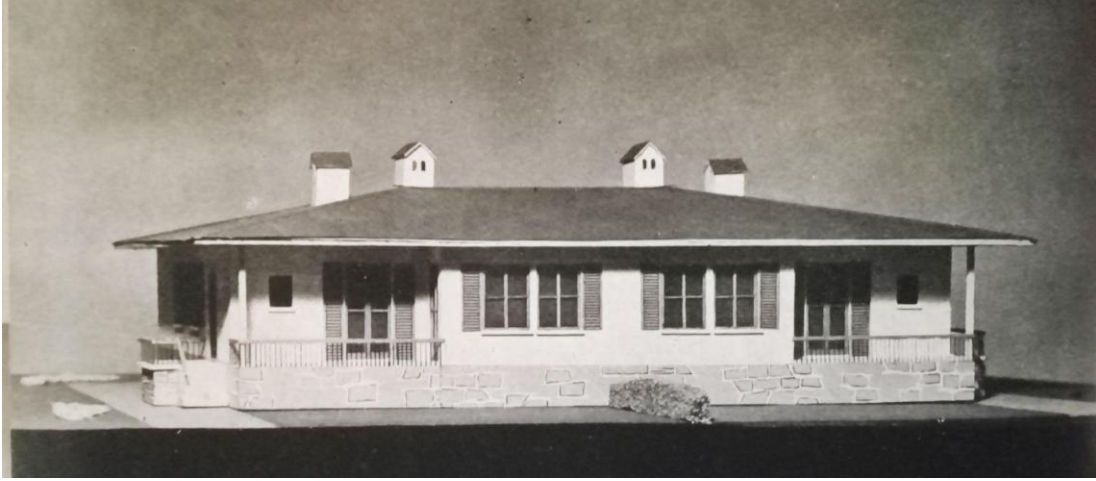
⁶⁶ Kitaba ulaşmam için yardımcı olan Orkun Dayıoğlu’na teşekkür ederim.

Şekil 6.13 : Ankara Evleri, A Tipi, Caddeden Görünüş. Çizen: Mukadder Çizer (Çizer & Yenen, 1953).

Şekil 6.14 : Ankara Evleri, A Tipi Planı Çizen: Mukadder Çizer (Çizer & Yenen, 1953).

Şekil 6.15 : Ankara Evleri, İkiz-A Tipi, Maket (Çizer & Yenen, 1953).

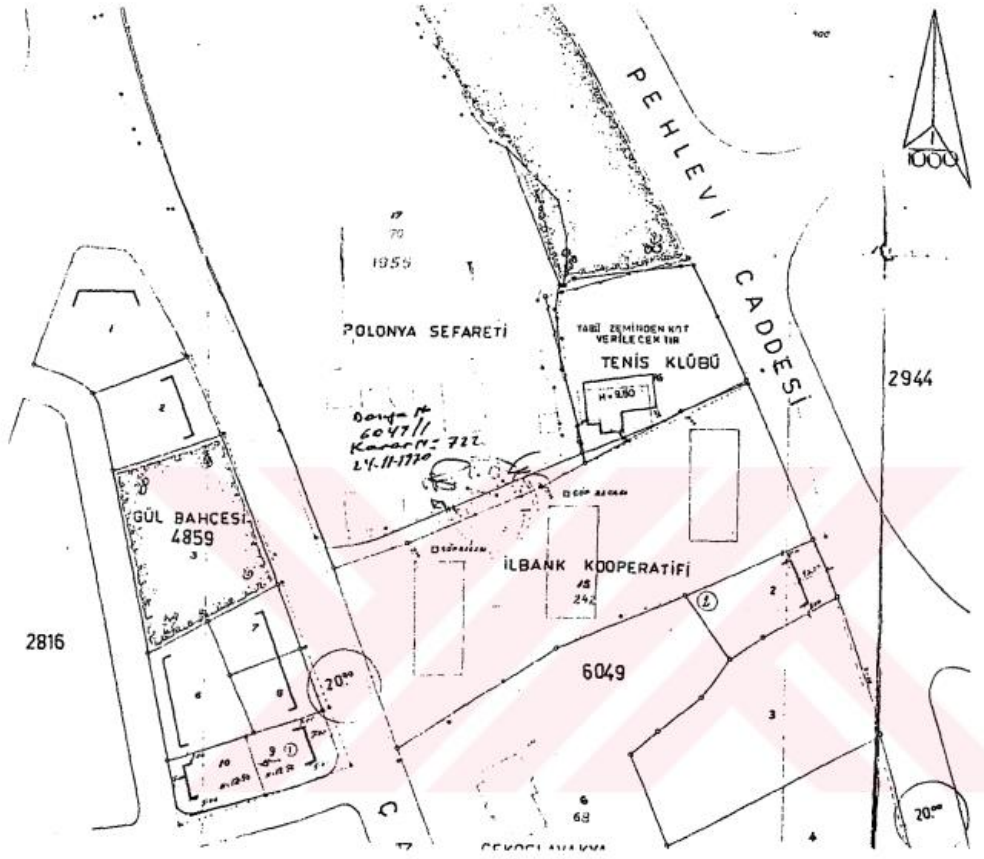
Şekil 6.16 : Ankara Evleri, 2A Tipi, Maket (Çizer & Yenen, 1953).

6.2.4 İlbank Blokları (1954-1965)

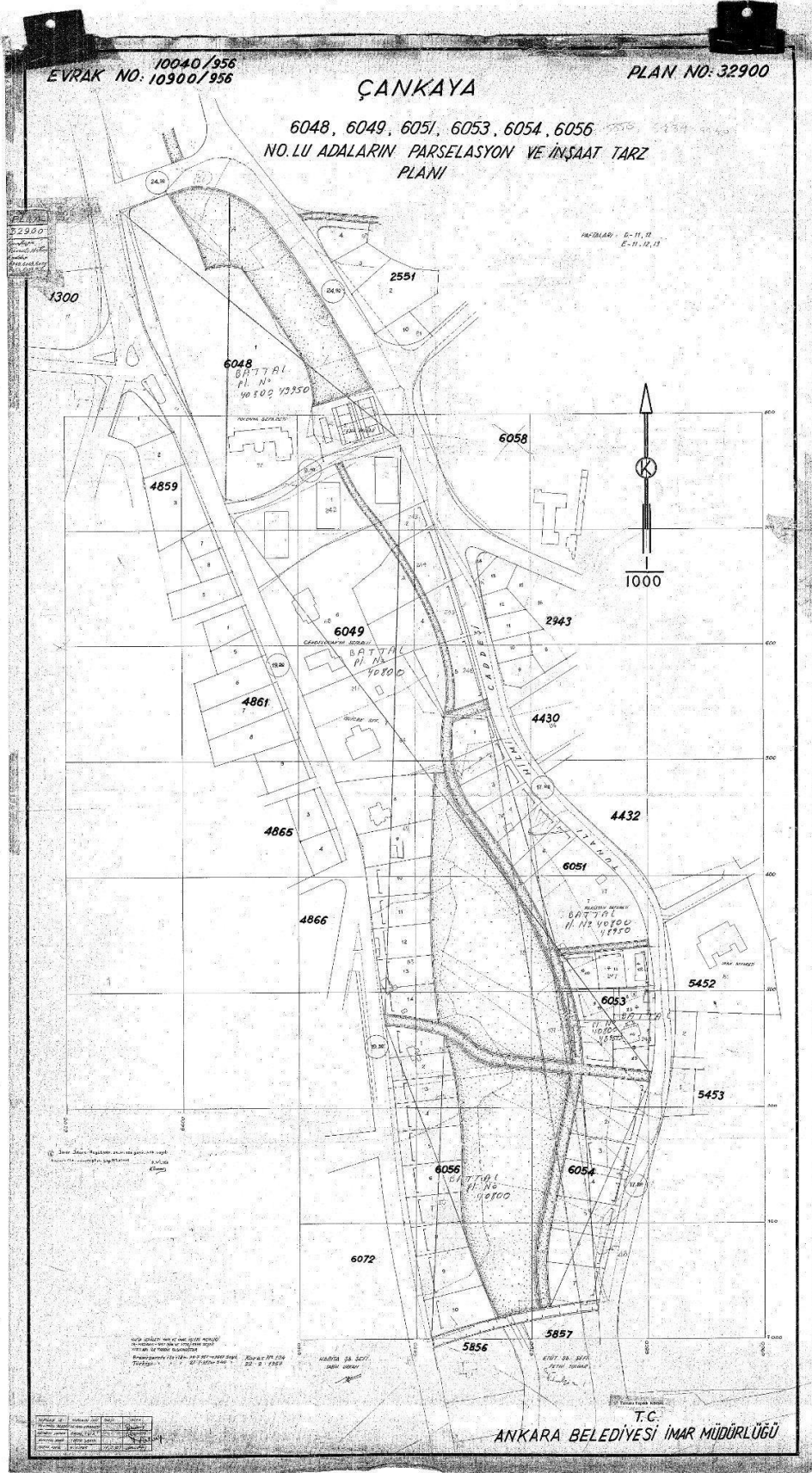
Mahdut Mesuliyetli İlbank Yapı Kooperatifi'ne bağlı, Çankaya Caddesi ile Tunalı Hilmi Caddesi arasında konumlanan proje, Cengizkan'ın (2000) belirttiğine göre 1954 yılında başlamıştır. İnşaatına ise 1959'da başlanıp 1965'te bitirilmiştir (İmar İdare Heyeti. 1957). Vaziyet planı Mithat Yenen'e projedeki 3 bloğun plan ve uygulama çizimleri ise Fatih Uran'a aittir (Cengizkan, 2000).

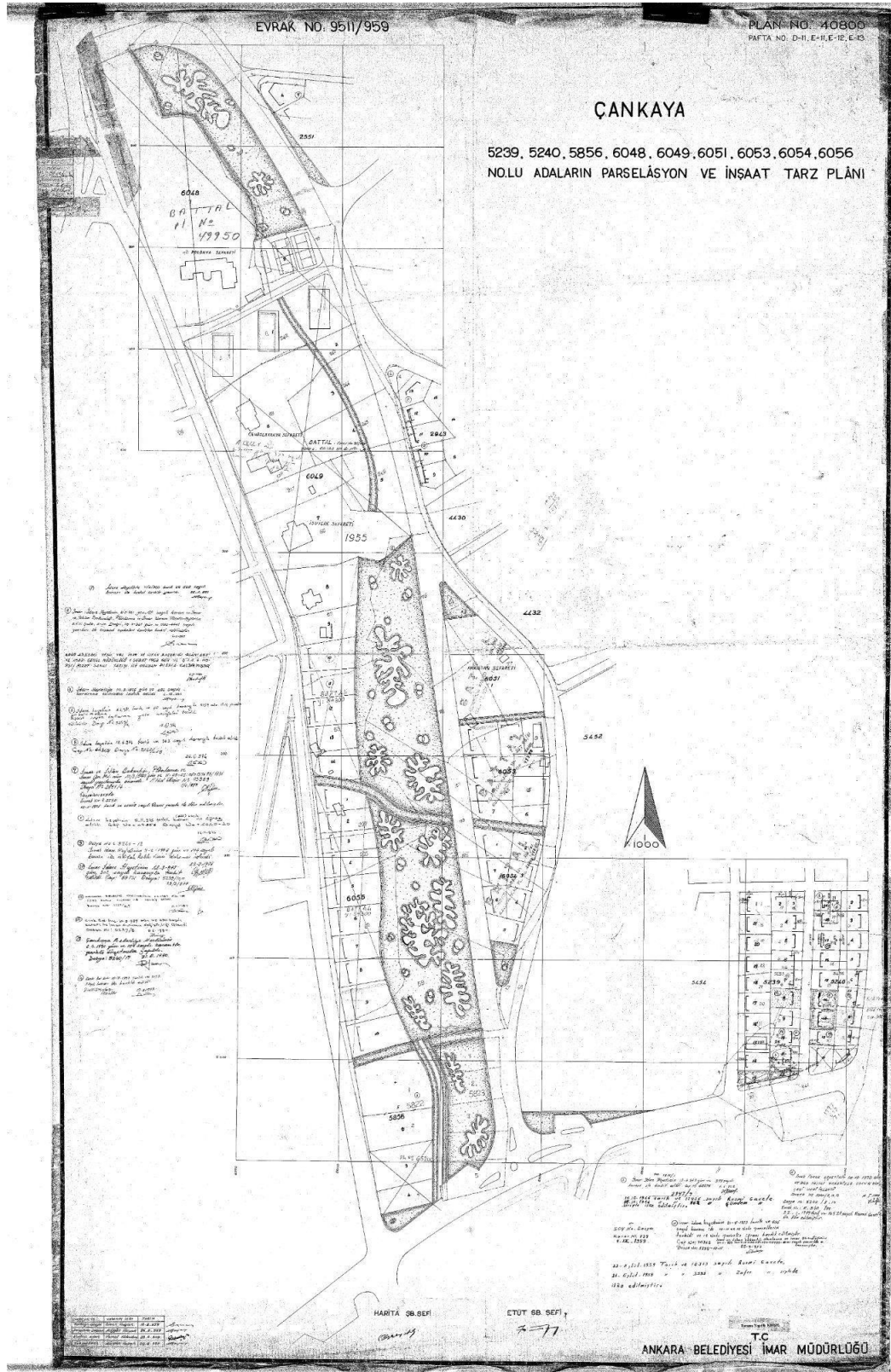
Vaziyet planında A, B, C olarak isimlendirilen 3 blok bulunmaktadır (Şekil 6.17). Kooepratîf, 1955 itibarıyla 200'ü aşkın üyesi için bu blokların planlarını tamamlamıştır. Planlarda, "her dairenin güneş ve manzaradan faydalanması ve inşaat maliyet ve bakımının ucuz olması" göz önünde bulundurulduğu belirtilmektedir (Cengizkan, 2000 s. 192).

1955'te Ankara Nazım Plan yarışmasının neticesinde kazanan Yücel/Uybadın planına göre kentte yapılması planlanan değişikliklerin Çankaya'da bulunan İlbank arazisini de etkilediği görülmektedir. Bunun üzerine kooperatif, İmar Müdürlüğü'ne projenin yenilenmesi talebinde bulunmuştur. Arazi genişlediği için yapılacak bloklarında büyümesi gerektiğini, Atatürk Bulvarı ve Tunalı Hilmi Caddesi'nin, ek olarak yeni plana göre inşa edilecek diğer caddeler de göz önüne alındığında arazinin değerinin artacağı ve yapılacak yeni blokların yarışma yoluna başvurulacağı belirtilmiştir. Ancak yeni önerilen bloklar İmar Müdürlüğü tarafından bina yüksekliğinin uygun bulunmaması sebebiyle kabul edilmemiştir. Bunun üzerine kooperatif hem İmar Müdürlüğü'ne hem de belediyeye konuyla ilgili itirazlarda bulunmuştur (Cengizkan, 2000; Şekil 6.18). Belediyenin, blok yüksekliklerinin Çankaya Köşkü'nün manzarasını engelleyeceğine ilişkin itirazı sonucunda kooperatif arazi eğimi nedeniyle böyle bir durumun bulunmayacağını ispatlaması için 1956'da Y. Müh. ve Yüksek Mimar Emin Onat tarafından hazırlanmış raporu İmar Müdürlüğü'ne iletmıştır. Bunun üzerine müdürlük projedeki saha kullanımının inşaat sahasından büyük olduğunu tespit edip, yeni projenin bir an evvel yapılmasını talep etmiştir. Kooperatif inşaatı 1959 yılında başlayabilecektir (Cengizkan, 2000; Şekil 6.19). Ancak 1960'ta İmar Müdürlüğü, Fen İşleri Müdürlüğü'nün itirazı üzerine C bloğunun şehircilik bakımından mahsur yaratacağı ve o bölge için planlanan yeşil alan ve parkın yapımına engel olacağını belirterek yeniden düzenleme istemiştir. Cengizkan tarafından "planlamacı" olarak tanımlanan ve Mithat Yenen'den bahsettiği tahmin edilen yetkili, bloğun yapımında bir mahzur olmadığına dair bir yanıt vermiştir. Daha sonra 1962'de kooperatif "imar planında olmamasına rağmen tenis kortu önünden geçecek bir yol olduğunu ve blokların yanlış oturtulması nedeniyle açılacak yeni yola yaklaşmış olduklarını" belirterek buradaki yolun kaldırılmasını talep etmiş ancak bu talep reddedilmiştir (Cengizkan, 2000, s. 197). 1963'te Polonya Sefareti ile kooperatifin anlaşması sonucunda arazi sınırlarında bir düzenlemeye gidilmiştir ancak temeli atılmış olan C bloğun yarattığı sorun bu şekilde de çözülememiştir. Uzun süren davanın sonunda 1967'de bu bloktaki zemin kat satılarak ve katın mevcut fonksiyonu değiştirilerek proje kabul edilmiştir (Cengizkan, 2000).

Şekil 6.17 : Plan no: 49950 (Aktaran: Cengizkan, 2000, s.196).

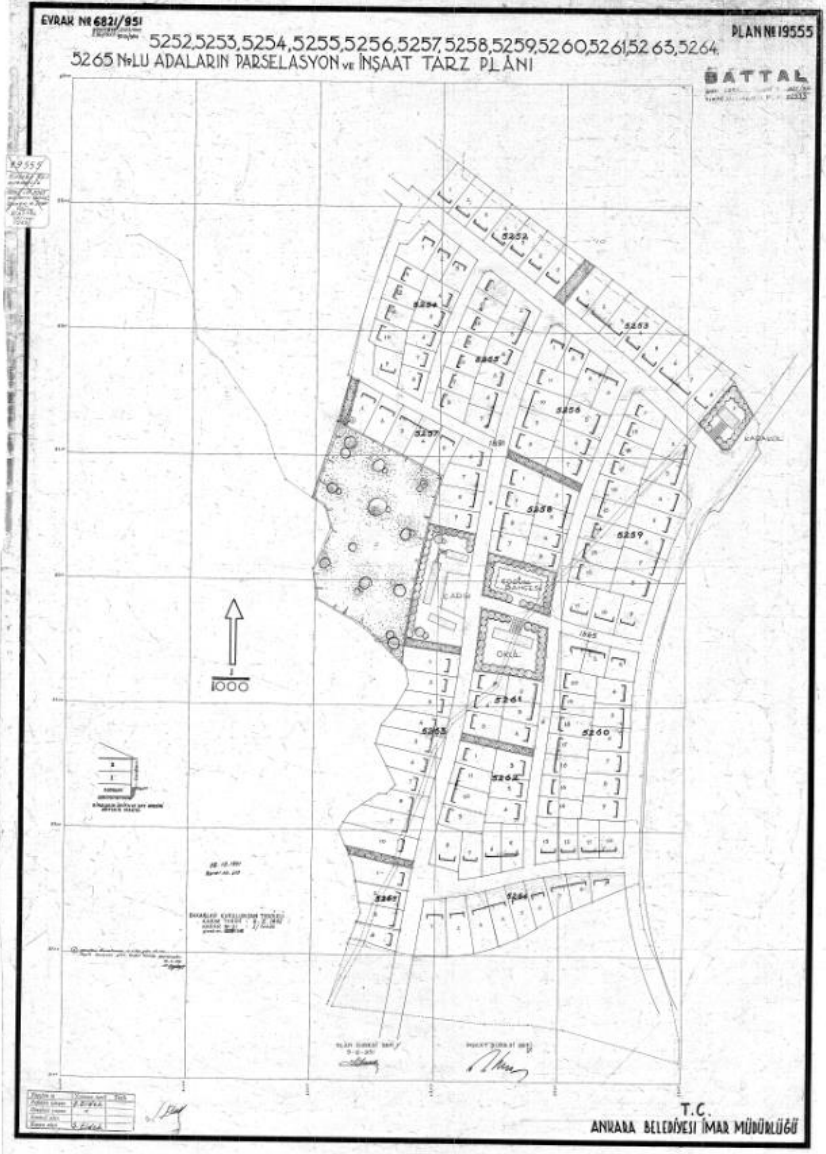

Şekil 6.19 : İlbank Blokları, Çankaya Parselasyon Planı, 1959 (Ankara Büyükşehir Belediyesi Harita Şube Müdürlüğü Arşivi, Plan no: 40800).

6.2.5 Kalaba Mebusevleri (1951)

Kalaba Mebusevleri, 70 milletvekilinin bir araya gelerek kurdukları Kalaba Yapı Kooperatifi'nin, Keçiören'de bulunan 150 evlik bir arazi üzerine inşa edilen projesidir (70 milletvekili bir yapı kooperatifi kurdular, 1951; Şekil 6.21). Projenin konsept mahalle planı (Şekil 6.20) Mithat Yenen'e, uygulama planının 1952-1956 arasında olan kısmı Haldun Gülerman'a 1956-1957 arasında olan kısmı ise Safiyeddin Bıg'a aittir.

Vaziyet planında Yenen'in önceki çalışmalarına benzer şekilde çarşı, karakol, oyun alanı ve okuldan oluşan kamusal alan ve yapılarla birlikte ana akslar arasında geçişte kullanılan yollar ağaçlandırılarak yürüyüş yolu haline getirilmiştir. Karakol dışındaki diğer kamusal mekanlar bir araya getirilerek merkezde olacak şekilde konumlandırılmıştır. Baraj Evleri Kooperatif projesi ile eş zamanlı olarak çalışmış olacak ki Cengizkan'ın aktardığı fikir eskizi ile aşağıda görülen vaziyet planı oldukça benzerdir. Projenin uygulamasının başlamasının ardından, 1955 yılında 88 adet parsel İlbank Yapı Kooperatifi tarafından satın alındığı için ikiz inşaata izin verecek şekilde yeniden parselasyon planı düzenlenmiştir (Cengizkan, 2000).

Şekil 6.20 : Kalaba Kooperatifi Parselasyon ve İnşaat Tarzı Planı, 1951 (Ankara Büyükşehir Belediyesi Harita Şube Müdürlüğü Arşivi, Plan no: 19555).

(Kazmaoğlu)'dir (EK C; Şekil 6.22). Yenen, 1932-1933 aralığında İstanbul'dadır. Gönül Öney'in anılarında belirttiğine göre tamamen Türkiye'ye yerleşene kadar ve sonrasında da Türkiye-Almanya arası gidip gelmeler devam etmiştir. Yenen'in mezun olup, askerlik görevini tamamlamasının ardından, 1936'da Ankara Sümerbank Sokaktaki ilk evlerine taşınmışlardır. Birkaç yıl sonra taşındıkları ikinci evleri ise Selanik Caddesi üzerinde iki katlı bir villadır. Bilindiği kadarıyla Yenen, emekliliğine kadar bu evde ikamet etmiştir (Gök, 2018; Şekil 6.23).

Şekil 6.22 : Milano Katedrali ve Yenen Ailesi. (soldan sağa) Sevgi Soysal, Kaya Yenen, Gönül Öney, Duygu Aykal, Mine Kazmaoğlu, Aliye Yenen, İzzet Yenen, Mithat Yenen (Oğuz Yenen Arşivi).

Çankaya'daki bu evlerinin yanı sıra, çizim paftaları 1953'e tarihlenen, Öney'in ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla Yenen'in İmar ve İskan Bakanlığı'nı kurduğu dönemlerden itibaren ailenin hafta sonlarını geçirdiği Gölbaşı'ndaki haftasonu evi bulunmaktadır. Oğuz Yenen'in (2 Aralık 2022, kişisel görüşme) belirttiğine göre evin mimarı Mithat Yenen'dir ve her detayıyla ilgilenmiştir. 1974'te emekli olup BİNP'den ayrılmasından sonra Yenen, bu evi satışa çıkararak İstanbul Göztepe'de bir eve yerleşmiştir (Oğuz Yenen, 2 Aralık 2022, kişisel görüşme; Mine Kazmaoğlu, 21.12.2022, kişisel görüşme). Yenen, rahatsızlığı nedeniyle 1980'li yılların ortalarında

eşi ile birlikte Ankara'ya geri dönmüştür. Yenen, 14 Ağustos 1987 tarihinde ise Ankara Numune Hastanesinde vefat etmiştir (Şehircilik uzmanı Yenen öldü, 1987).

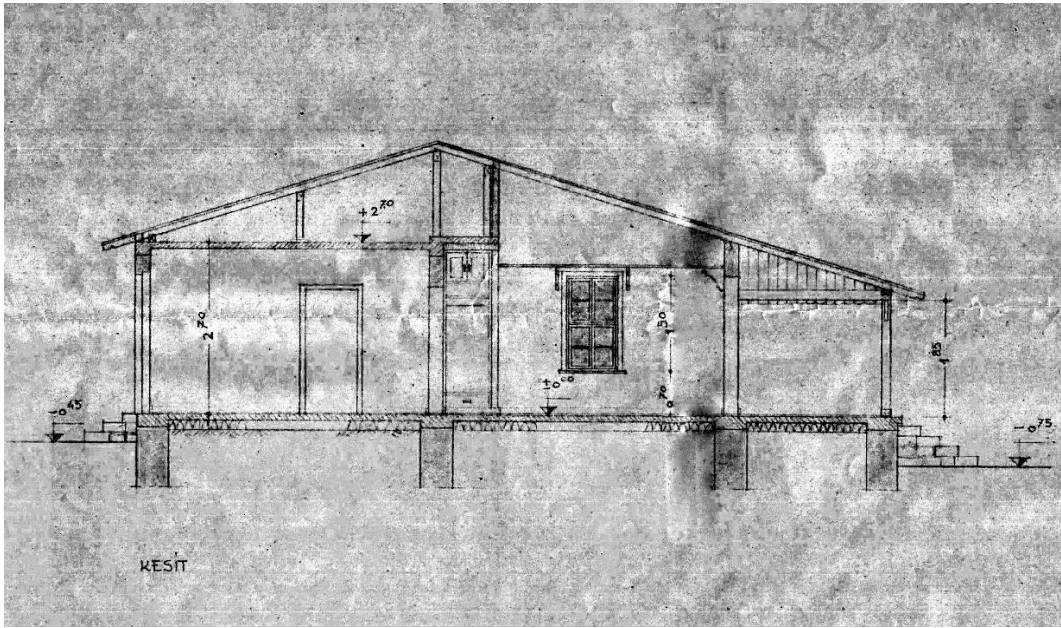

Şekil 6.23 : Ankara Gölbaşı'ndaki haftasonu evinde ailenin bir kısmı bir arada: (solda, arkadan öne) Doğan Öney, Gönül Öney, Aylin Öney Tan, Aliye Yenen, (kucakta) Emre Aykal, (önde ayakta) Kerem Aykal, (sağda, önden arkaya) Sevgi Soysal, (kucakta) Funda Soysal, Mithat Yenen, Duygu Aykal, Mümtaz Soysal (Aktaran: Gök, 2018, s. 51).

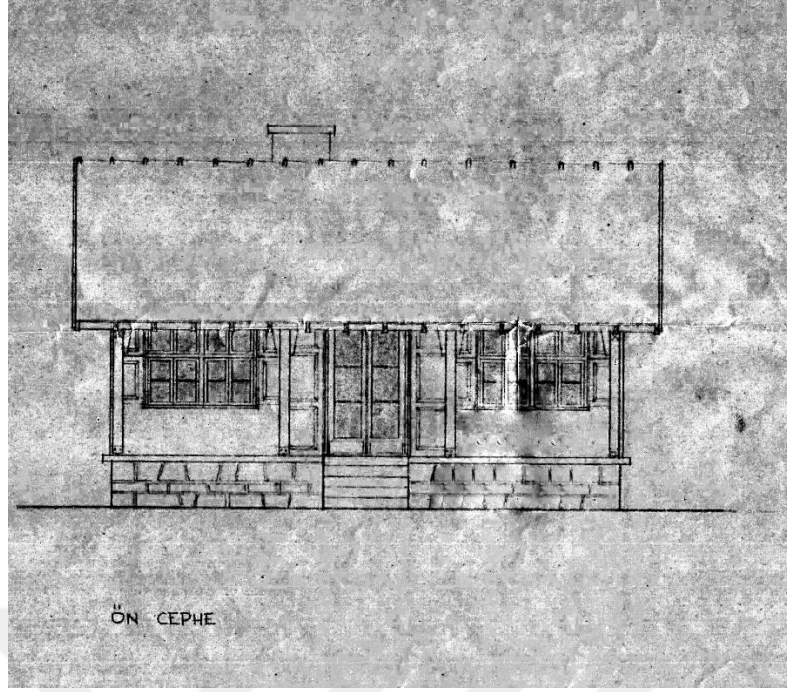
Gölbaşı Hafta Sonu Evi'nin projesine ilişkin ulaşılabilen tek kaynak Oğuz Yenen Arşivi'nden edinilen çizimlerdir. Bu çizimlerde evin planları mevcut olmayıp bir adet kesit, 2 adet görünüş ve kapı/pencere doğrama çizimleri bulunmaktadır (Şekil 6.25, Şekil 6.26, Şekil 6.27, Şekil 6.28, Şekil 6.29). Evin plan düzeni hakkında bilgi sahibi olunamadığından yorum yapmak mümkün değildir ancak cephe düzeni ve kesitlerden hareketle Kavaklıdere'deki apartman projesindekiyle benzer sadelikte ve yalınlıkta bir yapı olduğu söylenebilir. Pencere ve kapı tipleri bu projedeki ile neredeyse aynıdır. Yığma taş bodrum ve yükseltilmiş giriş de yine bu proje ile ortak olan diğer bir noktadır. Evin girişi ve ön cephesi veranda vasıtasıyla geriye çekilmiş, bahçe ile iç mekan arasında bir ara mekan oluşturulmuştur (Şekil 6.25). Tek katlı olan evin diğer odalarındaki pencereler büyük tutulmuş, odaların günışığı ve temiz hava alması sağlanmıştır. Bu sayede apartman projesinde olduğu gibi her odada balkon bulunmasına lüzum kalmamıştır. Veranda korkulukları da 1950'li yılların Ankara'sında görülebilecek ince, tek parça, kıvrımlı profillerle sade bir şekilde çözülmüştür (Şekil 6.24, Şekil 6.29).

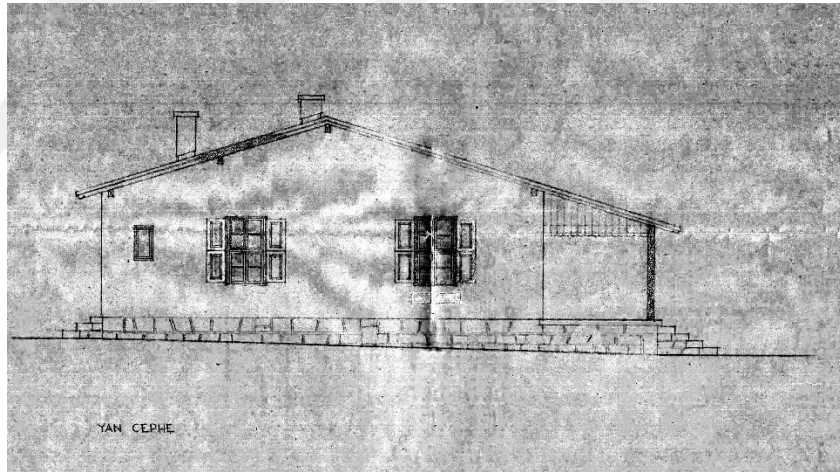
Şekil 6.24 : Gönül Öney, Gölbaşındaki haftasonu evinin terasında (Aktaran: Gök, 2018, s. 75).

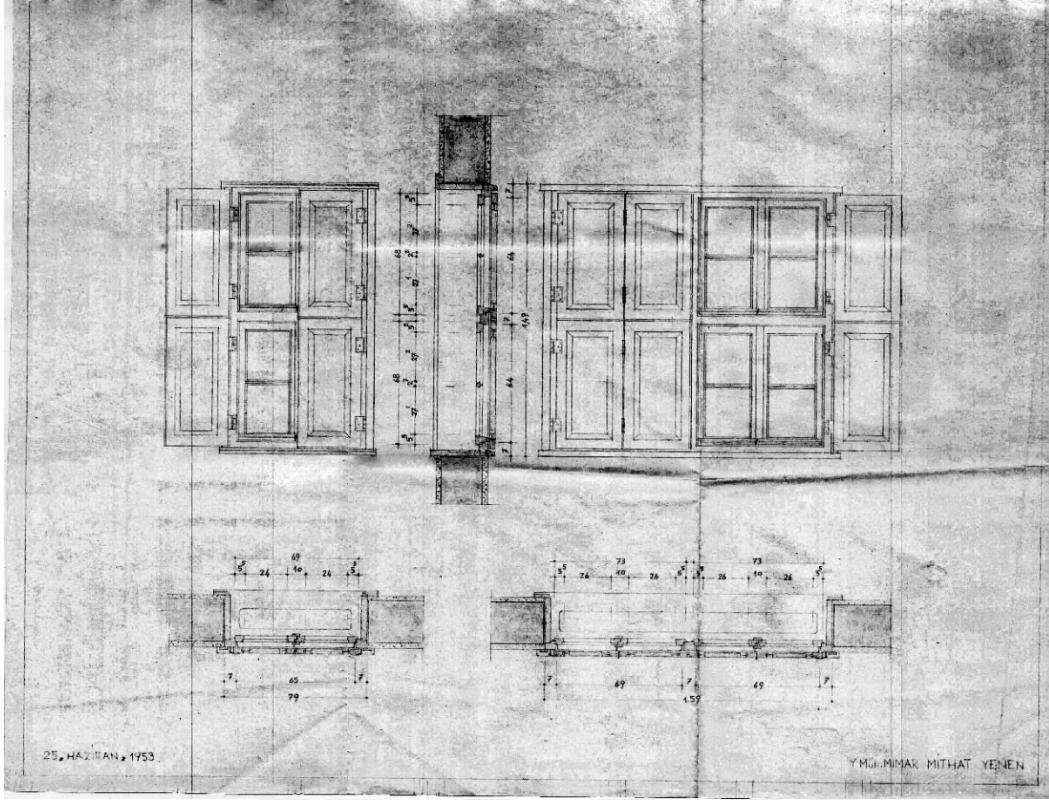
Şekil 6.25 : Gölbaşı Haftasonu Evi, Kesit, 1953, Çizen: Y. Müh. Mimar Mithat Yenen (Oğuz Yenen Arşivi).

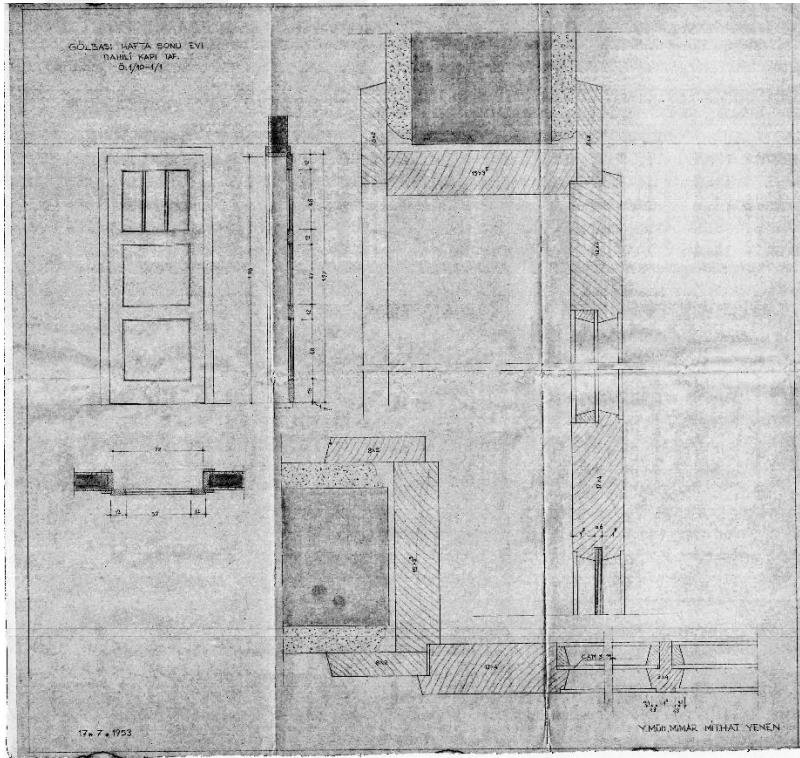
Şekil 6.26 : Gölbaşı Haftasonu Evi, Ön Cephe, 1953, Çizen: Y. Müh. Mimar Mithat Yenen (Oğuz Yenen Arşivi).

Şekil 6.27 : Gölbaşı Haftasonu Evi, Yan Cephe, 1953, Çizen: Y. Müh. Mimar Mithat Yenen (Oğuz Yenen Arşivi).

Şekil 6.28 : Gölbaşı Haftasonu Evi Doğrama Tafsilatı, Ölçü: 1/1, 25 Haziran 1953, Çizen: Y. Müh. Mimar Mithat Yenen (Oğuz Yenen Arşivi).

Şekil 6.29 : Gölbaşı Evi Dahili Kapı Tafsilatı, Ölçü: 1/10 - 1/1, 17 Temmuz 1953, Çizen: Y. Müh. Mimar Mithat Yenen (Oğuz Yenen Arşivi).

7. TÜRK ŞEHİRLERİNE DAİR ARAŞTIRMALARI VE ŞEHİRCİLİK ANLAYIŞI

Mithat Yenen, kariyerinin ilk yıllarından itibaren şehir planlama birimlerinde görev almış, Türk şehirleri ve genç Cumhuriyet'in şehir planlama stratejilerinin nasıl olması gerektiğine dair çalışmalarda bulunmuştur. Anadolu'yu gezmiş, Türk şehirlerinin özelliklerine dair çıkarımlarda bulunmuştur. Bu çıkarımlarla birlikte, şehir planlamanın teknik ve bürokratik işlerinin bizzat içinde yer alması, şehir planlamanın nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğine ilişkin prensiplerinin oluşmasını sağlamıştır. Mithat Yenen'in çeşitli yazınları incelendiğinde çalıştığı kurumların planlama üzerine yaptıklarına ilişkin rapor mahiyetindeki içeriklerin yanı sıra kendi şehir planlama anlayışına ilişkin izlere rastlamak mümkündür. Bu yazı ve konuşma içeriklerinin bir kısmında Türk şehirlerine ilişkin gözlemleri yer alırken bir kısmında da şehirciliğin nasıl olması gerektiğine dair prensipler bulunmaktadır.

7.1 Milli Mimari ve Türk Şehirlerinin Hususiyetleri

Pek çok mimar, 1940'larda gündemde olan milli bir mimarinin nasıl oluşturulabileceği üzerine tartışmıştır. Mithat Yenen de kendi dönemindeki isimlerden Celal Esad Arseven, Burhan Arif ve Sedad Hakkı Eldem gibi kariyerinin erken yıllarından itibaren Türk evi ve Türk şehirleri üzerine düşünen ve fikir üreten bir mimardır. Öyle ki Kemal Ahmet Aru, Yenen'in Türk kentleri, kent dokuları ve Türk evlerinin araştırılıp tespit edilmesi konularında öncülerden olduğunu belirtmektedir. Hatta bütüncül olarak Türk evlerini ve kent dokularını bir arada inceleyen ilk ismin Mithat Yenen olduğunu ifade etmektedir (Aru, 1995).

Kronolojik olarak bakıldığında erken Cumhuriyet Dönemi'nde, diğer bir deyişle "modern" olanın elde edilmeye çalışıldığı dönemde odak, Avrupa'daki modern mimarinin üslup ve akımları üzerindedir ve Türk mimarlığında bu tür yapıların nasıl yapılabileceği tartışılmaktadır (Bozdoğan, 2015). Bu durum, ilerleyen yıllarda II. Dünya Savaşı'nın getirdiği yükselen milliyetçilik politikalarıyla Avrupa'da da milli bir mimari oluşturma çabasının Türkiye'deki tezahürünü kolaylaştırmıştır. Ekonomik

olarak uluslararası ve modern bir mimari üretmenin zorluğu, mimarları yerel imkanları araştırmaya ve kullanmaya itmiştir (Tekeli, 2011).

Milli mimarinin nasıl oluşturulacağına ilişkin döneme doğru giden süreçte Egli'nin etkisi göz ardı edilmemelidir. Ernst Egli'nin Güzel Sanatlar Akademisi'nde 1930'ların başlarında kurduğu şehircilik enstitüsü ve Milli Mimari seminerleri Türk evi ve Türk şehirleri üzerinde araştırılması ve düşünülmesinin önünü açmıştır. Türkiye'ye ilk geldiği yıllarda kendisinden modern kamu yapıları tasarlaması beklenmektedir. Egli ise bunun için öncelikle Türkiye'deki mimari dokuyu anlayabilmek gerektiğini düşünerek Anadolu'yu gezmiştir (Egli, 2013). Çünkü Egli'nin mimari anlayışında “evrensel ilkelerin yerel koşulların etkisi ve yorumu altında kalması” benimsediği temel ilkelerden biridir (Franck Atalay, 2015, s. 42). Bu sayede Anadolu'daki kent ve konut dokusunu keşfedebilmiş ve bu bilginin Türk mimarlarının da sahip olması gereken bir bilgi olduğunu savunmuştur. Bu nedenle Milli Mimari seminerleri, kendisinin 1930'ların başlarında GSA'da gerçekleştirdiği eğitim reformunun bir parçası olmuştur. Celal Esad Arseven'in 1928'de basılan Türk Sanatı ve Sedat Hakkı Eldem'in 1950'lerin ortalarına kadar devam eden Türk evine ilişkin analitik çalışmaları bu reformun milli mimari tartışmalarına değer katan uzantılarıdır. 1930'ların sonuna gelindiğinde dönemin yayınlarında “Türk evi” ve “Türk şehri” ifadelerinin kullanılmaya başlandığı görülmektedir⁶⁷. 1940'larda mimarlar arasında devam eden bu tartışmaya bakıldığında herkesin, Türk evi ve şehirlerinin karakteristik özelliklerinin mevcudiyetini ve korunması gerektiği gerçeğini kabul ettiği görülmektedir⁶⁸. Öyle ki, 1944 yılından itibaren yayın hayatına başlayan, Mithat Yenen'in de birkaç dönem başkanlığını yaptığı Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin hazırladığı Mimarlık Dergisi'nde “Milli mimari anketi” adı altında bir bölüm açıldığı ve her sayıda birçok mimarın bu köşe altında konuyla ilgili görüşlerini bildirdiği

⁶⁷ Konuyla ilgili araştırma yapan isimlerden biri de Albert Gabriel'dir. 1938'de Arkitekt dergisinde yayınlanan “Türk evi” başlıklı yazısı buna bir örnektir. Yazıda Doğu illerinde evlerde kullanılan malzeme, motif ve yapı tekniklerinden bahseden Gabriel, yazının sonuna doğru İstanbul evleri ve Boğaziçi'ndeki yalıları da tartışmaya açmıştır. Modern mimariyi elde etmek için evleri tektipleştirmemek ve Türk mimarisinin karakteri bozulmamış örneklerinin korunması gerektiğini belirtmiştir (Gabriel, 1938, s. 154).

⁶⁸ Türk mimarisinin kendine has özellikleri bulunduğunu ve Türkiye'deki yapı işlerinde “hariçten tarzı mimari ithal etmek” zorunda olunmadığını ifade eden bir isim ise Sedat Hakkı Eldem'dir. Eldem'e göre milli bir tarzın oluşması sahip olunan topraklar üzerinde bir benlik oluşturulması için elzemdir ve Türk şehirleri karakteristikleri kaybetmektedir. Bunun için yerli mimari tazının tespit edilmesi, karakteristiklerini koruyan Türk evlerinin etüt edilmesi gereklidir ve bu yapılırken yapı ideali fikri, malzeme ve iklim göz önünde bulundurulmalıdır (Eldem, 1940, s. 69-71). Bunların yapılabilmesi için öncelikle devletin müdahalesiyle bu konuyla ilgilenecek bir etüt bürosu kurulmalı, bu sırada da Türk mimarların ve yapı ustalarının yetiştirilmesi için düzenlemeler yapılmalıdır (Eldem, 1940, s. 73).

görülmektedir. Dergi, konuyla alakalı farklı mimarların sahip olduğu görüşleri duyurabilmesi için bir mecra oluşturmuştur ve her sayıda bunları takip edebilmek mümkündür. Mithat Yenen de bu ankete yanıt veren mimarlardan biridir. Yenen ankete verdiği yanıtta, ülkedeki yapıların milli bir mimari oluşturmadığını belirterek başlamaktadır. İklim şartlarına uygun, yerel malzeme ve teknik kullanılması, ev planlarının yaşayış biçimine göre şekillendirilmesi evin mevcut kent dokusuna uygun ölçekte yapılması, geçmişte kullanılmış mimari motiflere bağlı kalınmadan, onları kopyalamadan “milli bir muvaffakiyet”e ulaşmak mümkündür. Yenen çağdaşlarından farklı olarak binayı yapacak olan ustanın Türk olması üzerinde durmamaktadır. Ancak Türk mimarların bu yapıların ve şehirlerin hususiyetleri üzerine eğitilmeleri ve yetiştirilmeleri gerektiğini düşünmektedir (Yenen, 1944b, s. 2). Bununla birlikte hem karakteristik özellik gösteren mevcut yapı ve şehirlerin etüt edilmesi hem de yapılanları kontrol etmek, değerlendirmek ve gerektiğinde ikaz etmek için daimi bir mimari heyet olması gerektiği konusunda Eldem ile aynı fikirdedir (Yenen, 1944b).

Mithat Yenen, Türk şehirleri üzerinde ilk olarak 1939’da yayınlanan Belediyeler Dergisi’ndeki yazısında (Yenen, 1939), ikinci olarak da 26 Şubat 1940 yılında Aydın Halkevi’nde yaptığı bir konuşmada durmuştur (Yenen, 1940). Bu dönemde Kadastro Umum Müdürlüğü’nde Fen Müşaviri olarak çalışan Yenen, konuşmasında belirttiği üzere Aydın şehrinin imar planları ile ilgili esasları tespit etmek üzere görevlendirilmiştir. Konuşmasının amacı ise şehrin mevcut durumuyla ilgili tespitlerini ve tetkiklerini halkla paylaşmaktır (Yenen, 1940). Cumhuriyet’in ilanından sonra halka karşı sorumlu olan devlet, halkı icraatları ile ilgili bilgilendirmekle yükümlüdür. Aynı zamanda yeni rejimin faaliyetlerini halka duyurmak bir propaganda aracıdır. Bu nedenle Mithat Yenen’in Aydın Halkevi’nde yaptığı konuşma devletin takındığı tavrın bir örneği sayılabilir⁶⁹.

Yenen, konuşmasının devamında son senelerdeki duruma bakıldığında, şehirlerin iktisadi bir kalkınmanın başlamış olduğu, tarımsal üretimin arttığını, ulaşım, sanat, turizm, mahalli servet gibi konularda gelişme gösterdiğini işaret etmektedir. Bu gelişmeler neticesinde refah seviyesinde de bir miktar artış olduğunu; bu durumun nüfus artışı, inşaat faaliyetlerinin artması, kamusal yapılara ihtiyacın çoğalması, yeni

⁶⁹ “Bugün huzurunuzda şehircilik fen ve sanatına dair uzun uzadıya izahlarda ve malumat furuşluklarda bulunacak değilim. Fakat hemen hemen her düşünen, gören ve bilmek isteyen vatandaşı, çözülmeye çalışılan bu düğümü bertaraf edebilmek için takibe mecbur olduğumuz prensibin umumi mahiyeti hakkında tenvir etmek, en önde gelen ve ilk gözeteceğimiz bir vazifedir” (Yenen, 1940, s.4).

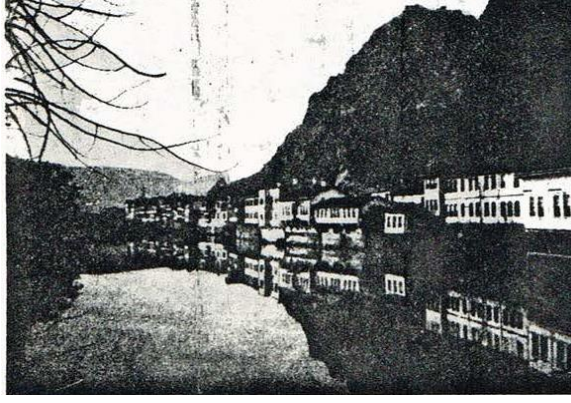
tesis ve kurumların meydana gelmesi gibi kalkınma hareketlerini de yavaş yavaş harekete geçirdiğini vurgulamaktadır. Daha sonra ise şehirlerin doğru şekilde imarı için bütün yerleşimlere ait halihazır haritaların elde edilmesi gerektiğini belirterek yeni şehirciliğin nasıl olması gerektiğine ilişkin fikirlerini sunmaktadır (Yenen, 1940). Esasen konuşmasının bundan sonraki kısmında aktardığı “Türk Şehirlerinin Hususiyetleri”, daha sonraki yıllarda yaptığı konuşmalar ve yazdığı yazılarda, üzerine çeşitli şehirlerde edindiği gözlemlerden oluşan yeni veriler eklenerek aynen aktarılacaktır.

1936 yılından itibaren İçişleri Bakanlığı Bünyesindeki Belediyeler İmar Heyeti’nde şehircilik uzmanı ve Fen Şefi olarak bulunan Mithat Yenen, buradaki görevi sırasında Anadolu’daki pek çok şehri gidip görme fırsatı bulmuştur. Bu şehirlerin bazılarını fotoğraflamış ve eskiz çalışmaları yapmıştır. Bu sayede elinde Türk şehirlerini detaylı şekilde analiz edebilmesini sağlayacak bir arşiv oluşmuştur (Şekil 7.1, Şekil 7.2, Şekil 7.3, Şekil 7.4). Bu arşivi çeşitli konferanslarda ve çeşitli yerlerdeki konuşmalarında sıklıkla kullanmıştır. Yenen’in çektiği ve dönemin Mimarlık Dergisi’nde⁷⁰ yayınlanmış olan fotoğraflardan hareketle, bulunduğu şehirlerden bazıları Birecik, Amasya, Bursa, Çorum, Urfa, Kayseri, İskilip, Siverek, İzmir, Bolu, Maraş, Manisa, Kastamonu, Adana, Konya olarak sayılabilir.

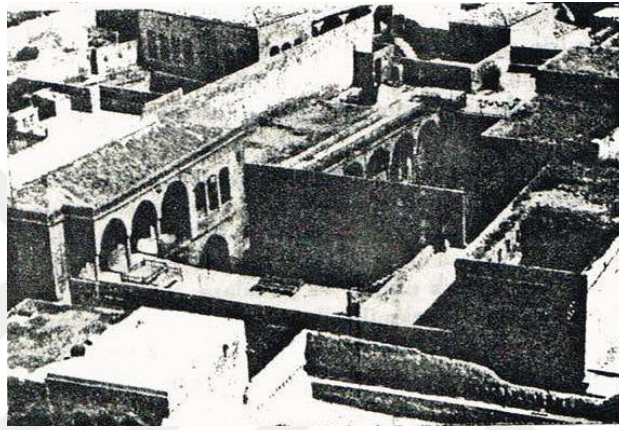

Şekil 7.1 : Birecik’in Mithat Yenen tarafından çekilmiş ve “Birecik’ten bir görünüş. Tamamen mahalli mimari bariz bir şekilde görünmektedir” başlığıyla yayınlanmış bir fotoğrafı (Yenen, 1944c, s. 26).

⁷⁰ Türk Yüksek Mimarlar Birliği tarafından 1944-1953 arasında çıkarılan yayındır.

Şekil 7.2 : Mithat Yenen tarafından çekilmiş ve “Amasya’dan güzel bir görünüş” başlığıyla yayınlanmış bir fotoğraf (Yenen, 1944c, s. 25).

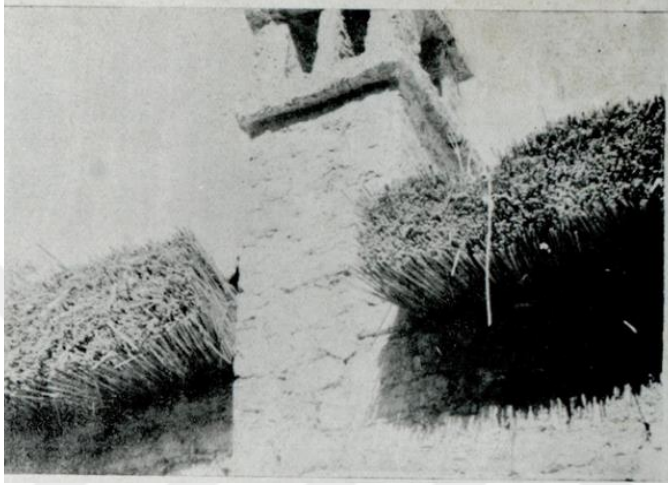
Şekil 7.3 : Mithat Yenen tarafından çekilmiş ve “Urfa’da iklim şartlarına uymuş bir mahalle” başlığıyla yayınlanmış bir fotoğraf (Yenen, 1944c, s. 25).

Şekil 7.4 : “Bergama’da yolu iyi bir şekilde nihayetlendiren güzel bir Türk evi”
Fotoğraf: Mithat Yenen (Yenen, 1944a, s. 11).

Mithat Yenen’e göre yeni şehirciliğin vücut bulabilmesi için öncelikle şehirlerimizin kuruluş esasları ve yerel özellikleri iyice incelenmeli ve anlaşılmalıdır (Yenen, 1939). Bu nedenle Yenen, şehirleri incelerken, şehrin kuruluş esasları, yapıların birbiri ile olan ilişkileri, yapılar arası hiyerarşinin nasıl kurulduğu, meydanların nasıl oluştuğu,

yol ve güzergahların nasıl şekil aldığı (Şekil 7.12, Şekil 7.13, Şekil 7.15) ve nihayetlendiği, yapılarda hangi yerel malzeme ve inşa tekniklerinin kullanıldığı (Şekil 7.5, Şekil 7.6, Şekil 7.7) gibi konuların üzerine eğilmiştir. Bu doğrultuda detaylı ve hatta noktasal tespitler yapmış ve bunları belgelemiştir. Yenen, şehirlerin birçoğunun bulundukları coğrafyaya göre bir yapılaşma hususiyetine ve yerel inşaat karakterine sahip olduklarını belirtmektedir. Böyle bir karakterin oluşabilmesini ise asırlardır aynı inşaat malzemeleri ve tekniklerinin kullanılmasına bağlamaktadır. (Yenen, 1940).

Şekil 7.5 : Mithat Yenen'in Belediyeler Dergisi'ndeki bir yazısından, Karadeniz Ereğlisinde bir ev. "Tabii malzemenin yerinde istimalinden güzel bir misal: Yerli taş duvar, saz dam ve temiz badana" (Yenen, 1939, s.25).

Şekil 7.6 : Ermenak'ta bir ev. "Tabii malzemedan yapılmış fakat kültür kıymeti olan bir ev" (Yenen, 1939, s.28).

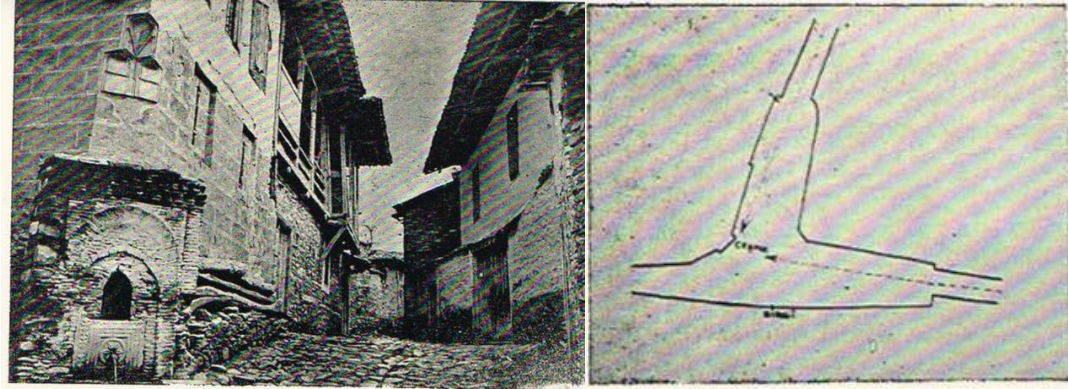
Şekil 7.7 : Mithat Yenen tarafından çekilmiş ve “Zeytinlik’te en basit malzemedен yapılmış bir ev” başlığıyla yayınlanmış bir fotoğraf (Yenen, 1944a, s. 11).

Yenen’e göre Türk şehirlerinin karakterinin oluşmasını sağlayan diğer bir özellik ise yapılar arasında hiyerarşik bir düzen bulunması ve bunun uzun yıllar boyunca bozulmamasıdır. Konut yapıları; cami, medrese, resmi binalar gibi kamusal yapılara rakip olmayacak ölçekte inşa edilmektedir. Bu sebeple bu şehirler ilk anda kurlsız ve düzensiz bir şekilde yayılmış gibi görünseler de yerleşim biçimlerinde bir anlam ve sebep olduğunu, kuruluş dönemlerindeki şartları ifade eden bir ruh taşımaktadırlar (Yenen, 1940; Yenen, 1939; Şekil 7.8).

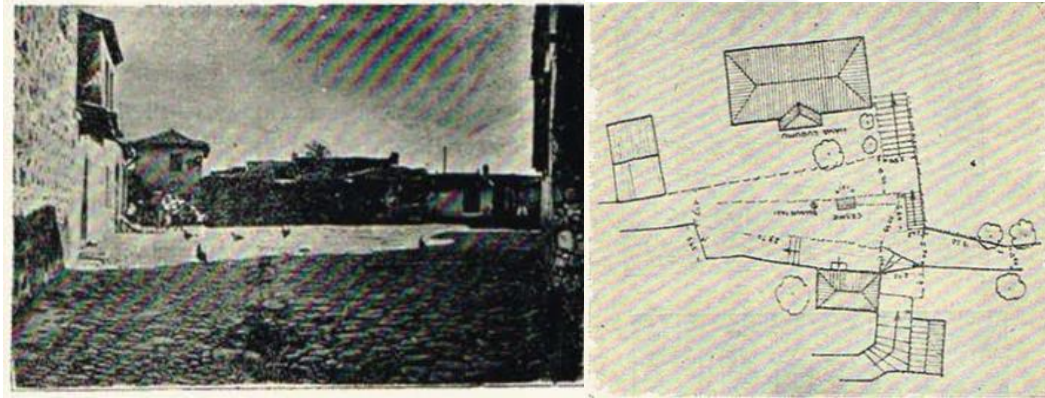

Şekil 7.8 : (solda) Bursa’daki Şehadet Cami ve (sağda) Kayseri Kalesi ve Hunat Hatun Cami’in kubbe ve minare boyutlarının kent dokusuyla uyumu (Yenen, 1939, s.27, s. 32)

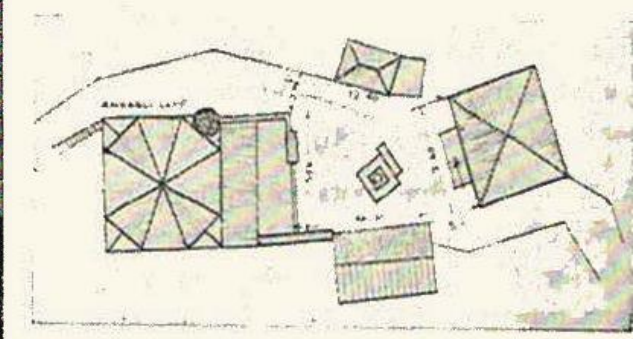
Yenen'in kasabalardaki meydanlar üzerine çizdiği eskizler ve çektiği fotoğraflar dikkat çekicidir. Özellikle Bergama'da bulunan farklı kasabalarda çeşme, cami, kuyu gibi yapıların ve meydana varan farklı rotaların tanımladığı meydancıklar üzerinde durmaktadır ((Şekil 7.9, Şekil 7.10, Şekil 7.11). Yapıların bu meydan çevresindeki konumlanışlarını plan üzerinde çalışmakta ve Türk şehirlerinde bu şekilde oluşan meydanların oldukça karakteristik olduğuna vurgu yapmaktadır (Yenen, 1944a).

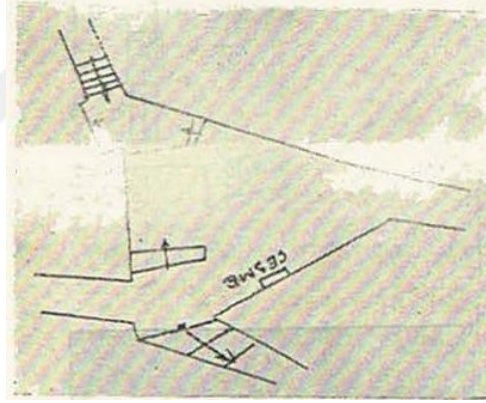
Şekil 7.9 : Mithat Yenen'in fotoğrafladığı ve çizdiği Bergama'da üç yolun birleştiği noktada bulunan çeşmenin oluşturduğu meydancık (Yenen, 1944a, s.13).

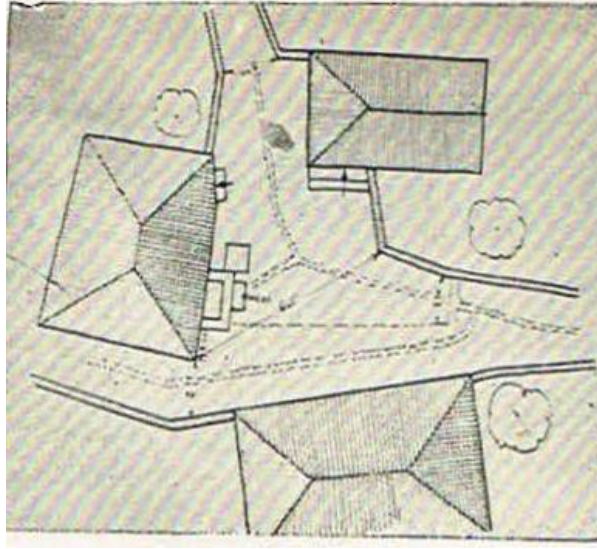
Şekil 7.10 : Mithat Yenen'in fotoğrafladığı ve çizdiği Bergama'da bir kuyu meydanı ve yan yolların meydana ulaşması. (Yenen, 1944a, s.14-15).

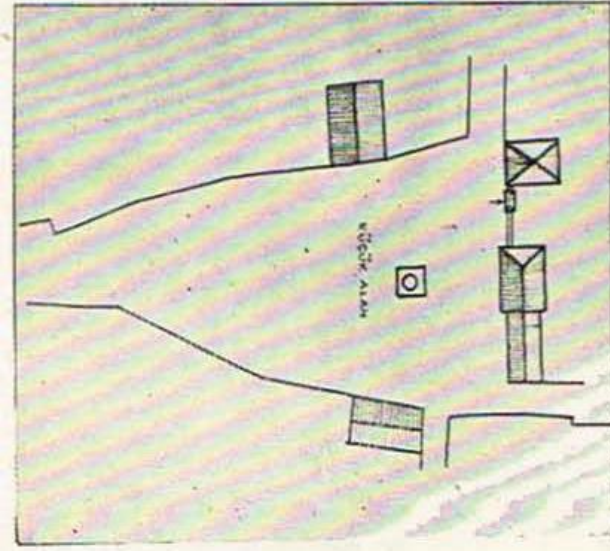
Şekil 7.11 : Bergama’da bir cami ve kuyu meydancığı. “Kuyu kenarlarının meydan kenarlarına muvazi olmaması takdire şayandır” (Yenen, 1944a, s. 10).

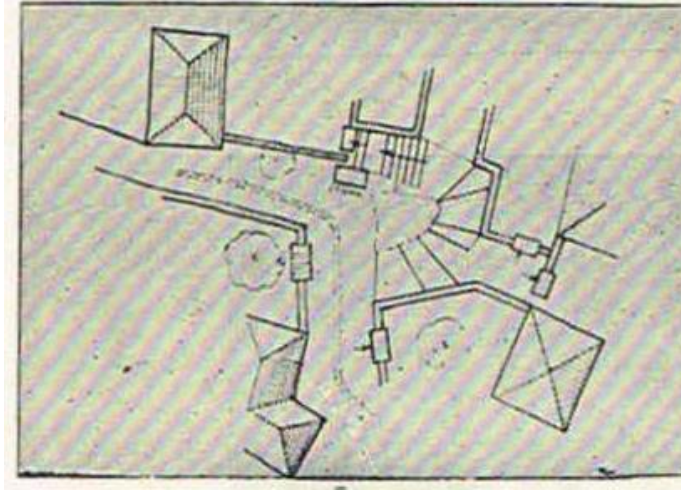
Şekil 7.12 : Yenen’in Manisa’da tespit ettiği bir meydan. “Meyilli bir sırt üzerinde dört yolun üç kenarının bir meydancık teşkili ve çeşme vaziyeti” (Yenen, 1944a, s. 15).

Şekil 7.13 : Bergama’da topografik eğrilere uygun olan bir yolun genişleyerek bir meydancık oluşturması, çeşme, evlerin cephe yönelimleri ve bahçe duvarlarının bu meydancığı tanımlamaları ve uyumlanmaları. (Yenen, 1944a, s. 16).

Şekil 7.14 : Bergama’da bir su kuyusu ve 3 ayrı yönden gelen yolun birleşiminin oluşturduğu meydan. (Yenen, 1944a, s. 16).

Şekil 7.15 : “Bergama: Fazla meyilli sırtlara yükselen yolların çeşme meydancığı halinde genişlediğı ve bir sıklet merkezi ve bir mafsal noktası teşkil edişinin güzel bir numunesi” (Yenen, 1944a, s. 16).

Tespitlerinden hareketle Yenen, Türk şehirlerinin ortak özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

“a) Mahalli ve basit malzeme ile meydana gelmiş olmaları; b) Civarlarına nazaran kati bir hususiyet taşıyan hakim ve uygun yerlere kurulmuş olmaları; c) Topografik dayanak noktalarının kasaba kuruluşunda bilhassa belirtilmeye çalışılması; d) Civarın kaldırabileceğı ölçüden uzaklaşılması [şehrin kontrolsüz şekilde büyümemesi]; d) Kasabanın giriş ve merkeze yanaşan kısımlarını şematik olamayan ve ilham verici ve sanatkarane bir şekilde tertiplenmiş olması” (Yenen, 1954b, s. 72).

Şehir planlama prensiplerini ve yeni şehirciliğın nasıl olması gerektiğini açıklarken de sıraladığı bu özellikleri korumaya çalıştığı görülmektedir.

7.2 Yeni Şehircilik Nasıl Olmalı?

Yenen’e göre planlamada bir karakter oluşturabilmek için şehir ve kasabaların varoluş prensiplerini iyi anlamak gerekmektedir. Yenen, şehirlerin hususiyetlerini tespit etmenin formülünü ise şehrin sahip olduğu iklim özellikleri, güneş tesirleri ve arazi hususiyetlerinin dikkate alınması; ekonomik, ulaşım ve ticari ilişkilerin göz önünde bulundurulması; bölgede mevcut konut mimarisinin çözümlenmesi ve hem bu mimari dokuya uygun hem de yerel malzemeye üretim yapılması; ağaçlandırma ve peyzaj çalışmalarına özen gösterilmesi; yerel ihtiyaçlar ve halkın geçim kaynaklarının tespiti; nüfus artışının şehrin coğrafi ve topografik durumuna göre incelenmesi; şehrin tarihi

eserlerin tespit edilip, hakkında geniş bir bilgi edinilmesi olarak sıralamaktadır (Yenen, 1939). “Şehircilik sanatı”nın prensiplerini oluşturan bu hususlara dikkat edildiği takdirde şehirlerde yerel bir doku karakterinin ortaya çıkacağını belirtmektedir. Her şehir ve kasaba için bahsi geçen özellikler farklı olacağından, özellikle Türk şehirlerinin tanzimi için belirli şemalar ya da geometrik kuralları kullanmak söz konusu bile değildir. Bu tür planlamalar monotonluk yaratarak yerleşik halkın ruhunun “çok mühim olan sevgi ve heyecan hislerinden mahrum kalmasına” neden olacaktır (Yenen, 1940, s. 5-6; Yenen, 1944a, s. 9).

Yenen, bir karaktere sahip kasabalarda planlamanın üç şekilde yönlendirilebileceğini savunmaktadır: istisnalarla kaçınarak şehrin eski kısımlarına dokunmadan yeni bir inkişaf sahası tayin edilerek yapılması, seyrek yerleşimlerin olduğu yerlerde bu yapıların korunarak bu sahanın yeniden planlanması ya da kasabanın bulunduğu saha yerleşim için çok mahzurlu ise nüfus miktarı ve özelliğine uygun bir başka sahada planlamanın yapılması. Bu sayede Türk kasabaları ilerleyen dönemlerde de karakterini kaybetmeyecek ancak gelişmeye devam edecektir (Yenen, 1944a). Yeni yapılacak binalarda da yerel malzeme kullanımı ve bu binaların tasarımında bölgenin iklim özelliklerinin göz önünde bulundurulması önemlidir. Yeni binalar eskisinin birebir kopyası olmamalı ancak “bizi ifade etmeli ve hakiki malımız” olmalıdır (Yenen, 1940, s. 9).

Yenen, yeniden planlanacak yerlerde yeni inşa edilecek binaların mevcut dokuya uygun olması gerektiğini belirtmektedir. Bunu yapabilecek kabiliyette teknik elemanlar yetiştirmek ise zaruridir. Hem mevcut dokuyu oluşturan yapıların tespiti için hem de bu dokuya uygun yapılar üretebilmek için öncelikle yüksek mimarlık mektepleri, bu hususta çalışmalar başlatmalı ve öğrencilerini eğitmelidirler. Kasabalarda mevcut eski evlerin rölevaleri alınmalı, özellikleri tespit edilmeli ve mimarlık eğitiminin müfredatına girmelidir. Ayrıca mevcut özelliklere hakim usta ve kalfalar yetiştirilmelidir (Yenen, 1944a). Nitekim, 1950’lerde İller Bankası’ndaki şehircilik bürosunda birlikte çalıştığı genç mimarları yetiştirmeye özen göstermesi ve müsteşar olduktan sonra da yeni mezun teknik elemanların yurt dışında eğitim alabilmesi için yardımcı olduğundan (Aru, 1995) çalışmanın önceki bölümlerinde bahsedilmiştir.

Yenen’in şehir planlama ve yerel mimariye bakış açısını şekillendiren birkaç etki mevcuttur. Bunların ilki Stuttgart’ta aldığı mimarlık eğitimidir. Okuldaki mimarlık

eğitimi reformunun başlatıcısı Fischer'in mimarlık öğretilsinin en önemli özelliklerinden biri, bulunduğu bölgeye uygun mimari ve mimari ürün ile şehir planlama arasındaki kuvvetli ilişkidir (Joedicke, 1994). Bu prensip şehir planlama ve tasarım derslerini veren Paul Bonatz ve Heinz Wetzel dönemlerinde de bu şekilde korunmuş olmalıdır. Dolayısıyla burada aldığı eğitimin Yenen'in şehirciliğe bakışını temelden şekillendirdiğı yorumu yapılabilir. Bununla birlikte, Mithat Yenen'in ifade ettiğı bu prensipler ile Güzel Sanatlar Akademisi Şehircilik Enstitüsü'nün kurucusu olan Ernst Egli'nin şehir planlama anlayışının benzerliğı göze çarpmaktadır. Egli, 1927'de Türkiye'ye gelmiş ve geldiğı ilk yıllarda bir Anadolu gezisine çıkmıştır. Belirttiğine göre Ankara Erkek Lisesi için bir öğrenci yurdu yapması istenmiştir ve kendisi de mimari olarak nasıl bir yol izleyeceğini tespit edebilmek için eski Türk yapılarında kullanılan iklim şartlarına uygun yapı elemanlarını bulmaya çalışmıştır (Egli, 2013). Egli, 1930'larda oluşturulmaya çalışılan ulusal mimarının verneküler mimariden beslenerek oluşabileceğı görüşündedir. Bu bakış açısı Mithat Yenen'in yukarıda Türk evleri ve yeni binaların yapımına ilişkin prensiplerine benzerdir. Egli, Yenen'den de önce Türk evlerinin çalışılması ve mimarlık eğitiminde olması gerektiğini düşünmüştür. Bu nedenle 1930'lardan itibaren Milli Mimari Seminerleri adı altında, sonraki yıllarda da asistanı Sedat Hakkı Eldem'in de Türk evi'ne ilişkin detaylı çalışmalarını ve araştırmalarını içeren dersler verilmiştir (Frank Atalay, 2015). Mithat Yenen'in de 1936-1945 yılları arasındaki Anadolu gezilerinde edindiğı bilgilerden hareketle Türk şehirlerinin hususiyetlerini verneküler mimarlık örnekleri üzerinden açıklamaya çalıştığını görölmektedir. Her ne kadar Yenen'in Egli'nin ofisinde çalışmış olsa da burada yer aldığı projeler planlama değil yapı ölçeğindedir. Dolayısıyla Egli ile olan fikir benzerliklerini staj yıllarında edindiğı sonucuna varmak eksik kalacaktır. Egli ve Stuttgart yıllarında Heinz Wetzel'den planlama ve tasarım dersleri alan Yenen, Camillo Sitte ekolünün getirdiğı şehir planlama ve mimarlık anlayışıyla yetiştirilmişlerdir. Bu nedenle şehircilik ile ilgili zihinlerindeki temel prensiplerin uyuşması kaçınılmazdır. Yenen'in özellikle kent planı ölçeğinde etkilendiğı bir diğerk isim ise Jansen'dir. Kariyerinin ilk yıllarında onunla çalışmış olan Yenen'in şehircilik prensipleri ve Jansen'in yeni şehirciliğı tanımlayışı karşılaştırıldığında birçok ortak noktaya rastlamak mümkündür. Jansen'in 1937 basımlı Ankara İmar Planı'nda geçen, iklim hususiyetleri ve tarihi eserlerin yeni şehirciliğin temel alanlarını oluşturması, eski ve yeni şehrin ayrı ayrı planlanması gerektiğı, hatta şehre özgün karakterini veren kale kısmına dokunulmaması gerektiğı,

yeni şehirler için “muayyen bir şemanın ve hendesi bir düzenin” olmaması gerektiği gibi hususlarda (Jansen, 1937, s. 7) Mithat Yenen ile ortak esaslara sahiptir. Öte yandan, Oğuz Yenen arşivinde rastlanan, yeri ve tarihi açıkça belirtilmemiş ancak içeriğinden 1963 yılında sunulduğu anlaşılan, Almanca ve Türkçe versiyonları bulunan bir konferans metninde Yenen, Jansen planını bazı yönlerden dolayı eleştirmektedir:

“Jansen planı Ankara’nın karakterini bir memur şehri olarak kabul ettiğinden nazım planın tanziminde bu esasa göre hareket etmiş, küçük sanayi ve ticaret mntıkaları için kesin bölgeler tespit etmemiştir. Bina yükseklikleri için de üç kattan fazlasını tavsiye etmemektedir. Bu tavsiyelerde o günün şartları ve bazı askeri mülahazaların tesiri vardır. Türkiye Devlet Kara Yolları o tarihte teşekkül etmemiş olduğundan Ankara şehirler arası yolları İstanbul-Kayseri yollarından ibaret iki istikamet meydana getirmekte ve bu ölçüler içinde Ankara nazım planı vasat bir şehir çağında ve etrafında kalmakta idi” (Yenen, 1963?, s. 2).

Belirtilen iki durumdan hareketle her konuda tamamen mutabık olmadıklarını belirtmek de mümkündür.

Yenen’in Türk şehirleri ve şehircilik ile ilgili çalışmaları ve fikirleri mevkiisi yükseldikçe ülke genelinde konuyla ilgili alınan kararları, uygulamaya konan kuralları ve planlamada gözetilen prensipleri etkilemiştir. Özellikle İller Bankası’nın planlama konusunda neredeyse en yetkili kurum olduğu ve Yenen’in de söz konusu kurumda genel müdür muavini olarak yer aldığı 1950’lerde imar planlarının sayısı artmış ve bu planlar belirli prensipler çerçevesinde üretilmiştir. İller Bankası’nın planlama çalışmalarından bahsettiği bir konferansında Yenen, kurumun gözettiği temel prensipleri; eski şehir kısımlarında fazla istismakden kaçınarak, ana yolları bu kısımdan geçirmemek ve trafik durumuna göre yol derecelendirmeleri yapmak, her şehrin ihtiyaçlarına göre bölgelere ayırmak, yeni iskan alanlarında topografik ve jeolojik unsurlar gözetilerek olabildiğince seyrek ve bahçeli bir yerleşim planı uygulamak ve iş/ticaret bölgeleri haricinde yüksek yapılaşmadan kaçınmak, şehir meydanlarının olabildiğince resmi ve kamusal yapılarla çevrili olmasını sağlamak ve şehir merkezini yoğunlaştırmamak için çevre yolları yapılmasına dikkat etmek olarak sıralamaktadır (Yenen, 1954b). Bu prensiplerden hareketle, şehirlere bütüncül bir şekilde yaklaşıldığı, ayrıca temel sorunlar olan iskan ve trafik durumlarını çözüme

kavuşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Yenen'in bilhassa Anadolu şehirleri üzerindeki “eski şehri” koruma fikri, 1960'lardaki bölge planlama döneminde çözülmeye başlayacaktır. Her ne kadar 1950 yılında “şehirlerin hinterlandlarıyla birlikte” planlanması gerektiği ile ilgili bir görüş savunsa da (Yenen, 1950, s. 9) bunu kariyerinde uygulamaya geçirmesi önce Doğu Marmara Bölge Planı, sonra da DPT'nin kuruluşuyla birlikte gerçekleşecektir. Bu dönemde üzerinde durduğu ana tema ise şehir dokularının korunmasından ziyade kalkınmaya yardımcı olacak bölgesel planlamanın gerçekleştirilmesidir. Bölge planının oluşabilmesi için ise farklı disiplinlerden insanların bir araya gelmesi gerektiğini ve yapılan çalışmaları denetleyecek ve değerlendirecek bağımsız bir kurulun gerekliliğini savunmaktadır (Yenen, 1950). 1960'larda hem DPT'nin hem de bölge planlama ve İstanbul metropoliteninin planlanması için İmar ve İskan Bakanlığı'na bağlı büroların oluşmasıyla savunduğu bu gerekliliğin gerçekleştiği söylenebilir.

8. DEĞERLENDİRME

19. yüzyıldan itibaren Avrupa ülkelerinde sanayileşmenin ve beraberinde merkezi kentlere göçün artmasıyla sorunsal haline gelen şehir planlama, Osmanlı'nın geç dönemlerinden itibaren Batı ülkelerindeki gelişmelerin takip edilmesinin yanı sıra Osmanlı bürokrasisinin dinamikleri ve talepleriyle burada da gündeme gelmiş, erken Cumhuriyet ve sonraki dönemlerde de modernleşme hedefinin bir aracı olmuştur. 19. yüzyılda daha çok belediyeçilik hizmetlerinin tesisi ile birlikte ilerleyenşehirçilik, Cumhuriyet'le birlikte belediyeçilikten ayrı bir disiplin niteliği kazanmaya başlamış, 1960'ta DPT'nin kurulmasıyla da ülke çapında planlama ile birlikte düşünölmeye başlanmıştır. Şehir planlamayı gerçekleştirecek bürokratik aygıt, Cumhuriyet Dönemi'nde bağımsız bir mekanizma olarak modern devletin parçası olmaya evrilmiştir. Bu mekanizma kurulurken yıllar içinde merkezileştirme, sistematik ve rasyonel bir düzen kurma çabası göze çarpmaktadır. Bu düzeni kurabilmek için kurum teşkilatlandırmasıyla planlamanın işleyişi düzenlenmiş, uygulamaların belirli kurallara bağlanması için yasal düzenlemeler yapılmış ve bu kurumlarda çalışacak ve bahsi geçen düzenlemeleri yapacak olan meslek insanları ve uygulayıcıların donanımına ve eğitimine ilişkin belirli kurallar getirilmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Türkiye'de yapılı çevrenin dönüşümünün hem ekonomik kalkınma açısından önemi anlaşılmış, hem de bu dönüşüm modern ulusu oluşturmak için bir araç haline gelmiştir. (Bozdoğan, 2015). Bu nedenle 1930'lardan itibaren planlamaya bürokratik bir kurum yapısı kazandırma ve plan süreçlerini belirli kurallara göre gerçekleştirmeyi mümkün kılacak bir yapılanma eğilimi görölmektedir. Bu çaba 1950'li yılların sonlarına kadar gerçekleştirilmeye çalışılan imar planları ve uygulamalarına ilişkin kanuni düzenlemelerin yanı sıra Bayındırlık Bakanlığı ve İller Bankası'nın kurulmasını da beraberinde getirmiştir. 1960'ta ise DPT'nin kurulmasıyla planlama merkezi bir kuruma bağı hale getirilmiştir.

Şehirlerin arzu edildiğı gibi hızlı ve planlı şekilde kalkınabilmesi için çok daha büyük bir ölçekte planlama yapılması gerektiğinin anlaşılması 1960'ta DPT'nin kurulması ile sonuçlanmış; planlamanın farklı disiplinlerinin bir araya gelerek ortak bir amaç

doğrultusunda hareket etmesiyle kapsamlı planlama kavramı oluşmaya başlamıştır. Bu çerçevede bölge planlamasında da farklı disiplinlerin bir araya gelerek planlama üzerinde fikir belirtmesi, planlama çalışmalarının kamuoyuna açıklanarak şeffaf şekilde yürütülmesi, ortak bir araştırma ve plan metodu kullanılması gibi prensipler benimsenmiştir.

Mimar ve şehircilik uzmanı olarak meslek hayatına başlayan Mithat Yenen, planlamanın teknik kısımlarında çalışmış, organize edici ve karar verici bir kamu mimarı olarak söz konusu kurumsallaşma sürecinin pek çok aşamasına etkin katkıda bulunmuştur. İmar ve İskan Bakanlığı'nın kuruluş kanununun hazırlanmasında görev almış ve kurum, Yenen öncülüğünde teşkilatlandırılmıştır. Planlı dönemde bakanlığın ilgili birimindeki çalışmaları organize etmiş ve bakanlık tarafından modern anlamda ilk bölge planlarının üretilmesini sağlamıştır. Ayrıca 1960'larda BİNP bürosunun başkanlığını yaptığı sırada ilk kez İstanbul ve çevresi için kapsamlı bir analiz, araştırma yapılmasını sağlamış ve günümüzdeki yerleşim ve iş merkezlerini de belirlemiş olan kararların alınmasında rol oynamıştır. Yenen'in, sadece İmar ve İskan Bakanlığı'nın değil Türkiye'deki şehir planlamanın temel teşkilat şemasının oluşturulmasına da katkıda bulunan isimlerden biri olduğu söylenebilir. Şehir planlamanın kurumsallaşmasında merkezileşme eğiliminin örneklerinden biri 1945'te Belediyeler İmar Heyeti ve Belediyeler Bankası'nın işlevlerinin birleştirilmesi ve İller Bankası'nın kuruluşudur. Yenen bu kurumda önce Teknik İşler Müdürü, 1949'dan itibaren ise Genel Müdür Muavinliği görevlerini üstlenmiştir. İlk kurulduğunda sadece şehir planlamanın teknik kısmıyla ilgilenen bir büro halindeyken, 1949'da bu büro, planlama, içme suyu, yapı işleri vs. gibi birimler halinde teşkilatlanmıştır. Bu sayede planlamaya ilişkin işlerin tanımlı hale gelmesi sağlanmış ve her iş kolunda o bölümün uzmanlarının yer almasını sağlayan bir sistem kurulmuştur. 1960-1966 arasında bakanlıktaki müsteşarlık döneminde de kurumun teşkilat şemasının genişlemesine katkı sağlamıştır. O dönemde oluşturulan şema bugünkü Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı teşkilatının da temelini oluşturmaktadır.

Şehir planlamanın kurumsallaşmasındaki diğer bir önemli adım uygulamaların belirli kurallara bağlanması için yasal düzenlemelerin yapılmasıdır. 19. yüzyılda ebniye nizamnameleriyle başlayan bu düzenlemeler Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde belediye ve bakanlık kurumlarına bağlı hale gelmiştir. 1930 Belediyeler ve 1933 Yapı ve Yollar Kanunu ile başlayan bu düzenlemeler, 1945 sonrasında şehir planlama

anlayışında, kurumlarında ve yasal düzenlemelerinde tespit edilen eksikliklerin giderilmesine yönelik olarak gelişmiştir.

Yeni düzenlemeler için bu dönem ortaya çıkan en önemli çalışma 1946'da yayınlanan Birinci Türk Yapı Kongresi raporları ve 1948'de gerçekleşen kongredir. Mithat Yenen, kongre raporlarında mevcut imar kanunun eksikliklerini tespit eden ve yeni düzenlemeler öneren çalışmaya katkı sağlayan isimlerdendir. Kongrede de ifade bulan merkezileşme eğilimi 1958 yılında İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulmasının da önünü açmıştır. O tarihe kadar bakanlığa bilgi vermekle birlikte bağımsız yapılar halinde hizmet veren planlama kurumları, İmar ve İskan Bakanlığı teşkilatına dahil edilmiştir.

Şehir planlamanın kurumsallaşmasındaki son parça ise bu kurumlarda çalışacak ve bahsi geçen düzenlemeleri yapacak olan meslek insanları ve uygulayıcıların donanım ve eğitimine⁷¹ ilişkin belirli kuralların getirilmesidir. 1934 yılında çıkan Nafia Vekaleti kanunuyla birlikte tüm yapı ve imar işleri vekaletin kontrolüne bırakılmıştır. İmar Müdürlüğü, Belediyeler İmar Heyeti (İller Bankası) gibi diğer yan kurumlar bu kurumdan onay almakla yükümlüdür. Bu durum vekalette çalışan mimar ve teknik elemanların niteliği de daha önemli hale gelmiştir. 1936'da yürürlüğe giren Şehirlerin İmar Planlarının Tanzimi İşlerine Ait Umumi Talimatname ise kurumlarda yetkili mimar ve mühendislerin "yüksek mühendis mektebi ya da GSA veya muadili yabancı okullardan" mezun olması şartını getirerek bu süreci bir adım daha öne götürmüştür. Bu dönemde şehircilik eğitimi, mimarlık bölümleri içerisinde, seminer ve derslerle verilmekteydi. 1930'larda Ernst Egli tarafından GSA bünyesinde gerçekleştirilen müfredat değişikliği ve vermeye başladığı şehircilik dersleri mesleki eğitim alanında yapılmış ilk gelişmelerden biri olarak sayılabilir. Zaman içerisinde, devlete bağlı yapı ve planlama bürolarında danışman olarak çalışan yabancı mimarlardan bazılarının da GSA ve Teknik Üniversite'de ders vermeye başladığı bilinmektedir. Ancak, 1950'li yıllara kadar devlete bağlı kurumlarda yabancı mimarların istihdam edilmesi Arkitekt dergisinde, özellikle Zeki Sayar'ın yazıları aracılığıyla sıklıkla eleştirilmiştir. Mithat Yenen ise bu tartışmalar içerisinde yerli mimar istihdamının yetersizliğinden ziyade,

⁷¹ Şehircilik eğitimi 1930'larda mimarlık eğitiminin içinde seminer ve derslerle verilirken, İTÜ'de 1946 yılında ve GSA'da 1968'de Şehircilik kürsüleri kurulacak şehircilik bölümünün bağımsız bir lisans eğitimi haline dönüşmesi ise ilk kez 1961'de ODTÜ Mimarlık Fakültesi bünyesinde gerçekleşecektir. Ek olarak, 1967'de İTÜ, 1972'de GSA bünyesinde şehircilik enstitüleri kurulacaktır. Bunlar haricinde 1939'da Ernst Reuter tarafından Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'ne bağlı kurulan Şehircilik Enstitüsü'nün çıkardığı yayınlar da belediyeçilik ve şehircilik konularında dönemin teknik insanlarına yol gösterici olmuştur.

mevcut mimar ve teknik elemanların niteliğinin geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Devlet kurumunda görevli olan Yenen'in, devletin istihdam politikalarını sorgulamaktan çok mevcut elemanların niteliğini artırmaya yönelik eleştirilerde bulunması anlaşılabilir bir durumdur. Belediyeler ve ilgili bakanlıklarda çalışacak teknik eleman ve mimarların mevcut imar işlerinde çalışabilecek donanımda yetiştirilmesi, bu doğrultuda hem enstitü ve sanat okullarının açılması hem de öğrenciliklerinden itibaren şehircilik uygulamaları içerisinde tecrübe kazanmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bu noktada, alınan eğitim sırasında tecrübe edinilmesini savunan bu bakış açısının, Yenen'in de mezunu olduğu Stuttgart mimarlık okulunun eğitim anlayışında da önemli bir yer tuttuğu hatırlanmalıdır. Yenen de görev yaptığı kurumlarda birlikte çalıştığı mimarlara bu hususta özellikle yardımcı olmaya çalışmıştır. 1960'lı yıllarda bölge planları ve Boğaz Köprüsü projeleri çerçevesinde, OECD ve Birleşmiş Milletler desteği ile sağlanan burslarla mimar ve teknik elemanların eğitim almak üzere yurt dışına gönderilmesine aracı olmuştur. Bunda kendisinin geniş mesleki çevresinin de etkisi olmalıdır. Mithat Yenen, 1954-1959 yılları arasında ODTÜ'nün kuruluşunda mütevellî heyetinde görev almasının dışında doğrudan eğitim kurumlarında çalışmamıştır. Ancak kamuda üstlendiği görevlerin yanında eğitim ve uzman yetiştirmeye verdiği önem ve destek dikkat çekicidir.

Yukarıda anlatılan süreçte oluşan kurumlarda devlet tarafından istihdam edilen mimarlar, eğitilmiş ve oluşturulan teşkilat içinde görev alan bir “meslek adamı” profili ortaya çıkarmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapıli çevrenin oluşturulması devlete bağlı kurumlarda çalışan mimar ve teknik elemanların çalışmalarıyla mümkün olmuştur. 1930'lerden itibaren devletin fiziksel çevrenin dönüştürülmesi, devleti temsil edecek kamu yapılarının inşa edilmesi ve modern şehirler kurulabilmesinde Avrupalı mimar, mühendis ve şehir plancılar istihdamı ile birlikte devlet bünyesinde kurulan teknik bürolar da önem kazanmış ve giderek yerli mimarlar için önemli bir istihdam alanı oluşturmuştur. Bu bürolarda çalışan kamu mimarları, özellikle 1950'li yıllarla birlikte mimarlık ve planlama politikalarını yönlendiren figürler haline gelmişlerdir. Bu süreç içerisinde kamu mimarı tanımının da değişime uğradığı söylenebilir. Erken Cumhuriyet yıllarında devletçilik politikasının bir sonucu olarak mimar ve şehircilik uzmanlarını istihdam eden yegâne mekanizma devletken, özellikle 1950'lerden sonra liberal ekonomi politikalarıyla sermaye ve bu alanda da serbest piyasa oluşmuş ve iş imkanları doğmuştur. Bu dönemde serbest mimar olarak çalışan

pek çok ismin kariyerinin bir bölümünde devlete bağlı bir kurumda çalışmış olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle dönemin isimlerini kamu mimarı ya da serbest mimar olarak ayırmak güçtür. 1960'lardan sonraki planlama dönemi ise yapı işleri özelleşse de devlet, özellikle şehir planlamada karar verici bir otorite haline dönüştüğü için şehir planlama alanında çalışan elemanlar yine devlet tarafından istihdam edilmeye devam etmiştir. Bu süreçte Mimarlar Odası, kamu kurumlarının Oda ile yeterince iş birliği içinde olmamasını eleştiren bir tavır sergilemiştir. Bu eleştiri 1930'larda idarecilere yöneltilirken, 1960'lardan itibaren siyasi otorite ile profesyonel bakış arasında kalan uygulayıcı kamu mimarlarına da yönelmiştir. Özellikle BİNP döneminde Mithat Yenen de bu eleştirilerin hedefinde olan kamu mimarlarından biri olmuştur.

Tüm bu süreçte görev alan kamu mimarlarını da kendi içerisinde farklı profillere ayırmak mümkündür. Bu profiller devlete bağlı bir kurumda çalışan uzmanlar, mimar ve mühendisler; özellikle 1950'lerin ortalarına kadar varlık gösteren, ekseriyetle yabancı mimarlardan oluşan baş danışman ve müşavirler; üniversite ya da enstitülerde mesleki eğitime katkı sağlayan mimarlar ve ilgili kurumun üst yönetimi ile kurumda çalışan teknik elemanlar arasındaki iletişimi sağlayan ve köprü vazifesi gören, meslekten gelerek yöneticiliğe yükselmiş olan mimarlar olarak ayrılabilir ki Mithat Yenen'i de bu son gruba dahil olarak düşünmek gerekir.⁷² Bu isimler sadece üst yönetim ve çalışanlar arasında değil, 1950'lerin ortalarına değin kurum bünyesindeki yabancı mimarlar ile kurum arasında da köprü görevi görmüşlerdir. Aynı zamanda dönemin sorunlarına ilişkin düzenlenen kongreler, kanuni düzenlemelere ilişkin talimatnamelerin hazırlanması ve aktarılması da bu grupta yer alan mimarların eseridir.

Mithat Yenen'in hem aktörü, hem de tanığı olduğu bu dönem şehir planlama anlayışının da “şehircilik”ten “planlama”ya doğru evrildiği bir zaman aralığıdır. Dönemin literatürü ve süreli yayınları tarandığında da şehir planlamanın “şehircilik” başlığı altında tartışıldığı görülmektedir. Bayındırlık Bakanlığı yayınlarında “şehircilik devamız” ya da “imar devamız” başlıkları, Celal Esad Arseven'in Şehircilik adlı kitabı, Erns Reuter'in Komün Bilgisi Şehirciliğe Giriş adlı ders kitabı, 1939 yılında Ankara Siyasal Bilimler Fakültesi'ne bağlı Şehircilik Enstitüsü'nün kurulması,

⁷² Bilge İmamoğlu (2010) doktora tezinde Arkitekt Dergisi'nden hareketle piyasada çalışan mimarları mühendis ve mimari tasarım pratiğinden gelen ve profesyonel olmayan müteahhitler, devlet için çalışan yabancı mimarlar ve devlet kurumlarında çalışan yerli mimarlar olarak ayırmaktadır.

Fehmi Yavuz'un 1952 yılı basımlı Ankara'nın İmarı ve Şehirciliğimiz kitabı gibi örnekler bu dönemin örnekleridir. Bu dönemin gündemi 1930'larda modern şehirler kurmak, 1940'larda Milli Mimari tartışmaları ve beraberinde gelen Türk şehri fikri ile şekillenirken, 1950'lerde sayıları artan imar yarışmaları kent dokusunu korumak ve ulaşımı iyileştirme tartışmaları ile biçimlenir. Şehir ve kasabaların kendi sınırları içerisinde planlanması bu dönemi "planlama" döneminden ayıran en önemli özelliktir. "Planlama" dönemine geçiş ise 1960'lara doğru önce bölge planlamanın öneminin anlaşılması, sonra da şehir planlamanın, devlet eliyle yürütülecek olan topyekûn bir kalkınma programının içerisinde ele alınmasıyla gerçekleşmiştir.

Yıllar içinde yaşanan bu değişim Mithat Yenen'in şehir planlama anlayışında da kırılmalar yaratmıştır. 1920'lerden itibaren pek çok Türk mimarın tedrisatından geçtiği Stuttgart Teknik Üniversitesi'nin mimarlık ve şehir planlama anlayışının şekillenmesinde payı vardır. Camillo Sitte yaklaşımını benimseyen Heinz Wetzel'den aldığı şehircilik dersleri şehirciliğe bakışını etkilemiş olmalıdır. Kariyerinin ilk yıllarında birlikte çalıştığı Hermann Jansen'in de Yenen'in planlama anlayışında önemli yeri olduğu söylenebilir. Kooperatif projelerinde çalıştığı vaziyet planlarından hareketle, Yenen'in de şehir planlama anlayışında Wetzel ve Jansen gibi Sitte'nin prensiplerini benimsediğini görmek mümkündür. Türk şehirciliğine dair çeşitli yazı ve konferanslarında geometrize edilmiş kent şemalarına karşı çıkmakta, şehirlerin mevcut dokularının korunmasının gerekliliğine vurgu yapmakta ve insanın doğa ile iç içe yaşaması gerektiğini savunmaktadır. Jansen'in "Ankara'nın İmarı" başlıklı çalışmasında yer alan "Yeni şehirciliğin esasları" bölümünde de buna benzer ifadelerin bulunması, Yenen'in kendisinin de "ılımlı bir Camillo Sitte'ci" olarak tanımladığı Jansen'in şehircilik anlayışından etkilendiğini göstermektedir. 1950'lerde Yenen'in çizdiği, bazı kooperatif yerleşimlerine ilişkin projeler incelendiğinde Jansen'in Bahçelievler Yapı Kooperatifi projesinde mevcut olan vaziyet planı ve yol profilleriyle olan benzerlikler dikkat çekmektedir. Aynı zamanda topoğrafyaya uygun parselasyon, konut alanlarında olabildiğince büyük bırakılan bahçeler, kamusal yeşil alan ve yürüyüş yolları gibi benzer prensipler de gözlenmektedir.

Bernd Nicolai (2011) o dönemde Türkiye'de çalışan Martin Wagner, Ernst Egli, Paul Bonatz gibi Almanca konuşan ülkelerden gelen mimar ve şehir plancıların ortak özelliğinin teknik açılardan uygulanabilir, yalın, iklimsel şartlar ve yerin topoğrafyası ile uyumlu bir mimarlığı savunmaları olduğu tespitinde bulunur. Yenen de öğrencilik

yıllarından itibaren ve Türkiye’de planlama ile ilgili çeşitli kurumlarda aldığı görevler boyunca Egli, Bonatz, Jansen ve Wagner gibi isimlerle birlikte yürüttüğü çalışmalarda modern planlama anlayışının temellerini oluşturan bu prensiplerden etkilenmiş ve benimsemiştir. Kariyerinin ilk yıllarında Türk şehirlerini gezmeye, fotoğraflayıp eskizler çizerek kentlerin karakteristiklerini ortaya çıkarmaya yönelik çabasını da bu bağlamda değerlendirilebilir. 1930’lu yıllarda Egli’nin GSA’daki düzenlediği “Milli Mimari” seminerleriyle başlayan ve 1940’larda yaygınlaşan milli mimari tartışmaları içerisinde Mithat Yenen, Türk şehirlerini bütüncül olarak ele alması ve detaylı şekilde analiz etmesi açısından öncü isimlerdendir. Yenen, milli bir mimariden bahsedebilmek için yeni şehircilikte Türk şehrinin iyi anlaşılması gerektiğini ve imar planlamasının da bu şehirlerin karakteristiklerine uygun yapılması gerektiğini savunmaktadır. Bu bakış açısını Egli ve Jansen’de de görmek mümkündür. Almanya’da aldığı Sitte odaklı şehircilik eğitimi, 1930’lardaki yabancı mimar istihdamının neticesi olarak yabancı şehir plancılarla karşılaşması ve Türk şehirleri üzerine yaptığı araştırmaları, bu iki bilgiyi aynı düzlemde bir araya getirmesini sağlamış, bu da onun şehircilik anlayışının temelini oluşturmuş ve dönemindeki diğer isimlerden ayırmıştır.

1940’lı yılların ortalarından itibaren bu ilgi odağının Yenen’in şehircilik anlayışında yerini başka konulara bırakmaya başladığı görülür. 1950’li yıllarda İller Bankası’nın ön ayak olmasıyla hız kazanan imar yarışmaları şehircilik esaslarının şekillenmesini de etkileyen unsurlardan biridir. Yenen’in de jüri üyesi olarak yer aldığı yarışmaların raporlarında en çok üzerinde durulan hususlar iktisadi ve fiziki olarak uygulanabilirlik, kent dokusunu koruma, ulaşım ağı ve şehirlerin inkişaf sahalarının da göz önünde bulundurulması olarak belirir. Zaman içerisinde mesleki çevrelerin, şehirlerin sadece kendi sınırları içerisinde değil içinde bulundukları bölgeyle, iktisadi, sosyal ve demografik özellikleri de düşünülerek ve gelecekteki büyüme potansiyellerinin de göz önünde bulundurulmasıyla planlaması gerektiğini savundukları görülmektedir. 1950’lerin sonlarında İstanbul ve çevresi için bu başlıklara yönelik yapılan çalışmalar, 1960 sonrası planlama faaliyetleri için bir hazırlık ve ön çalışma mahiyetindedir. Bölge planlamanın kapsamlı olarak tartışıldığı ilk mecra, 1957 yılında gerçekleşen İkinci İskan ve Şehircilik Konferansı’dır. Diğer bir önemli kırılmaysa İstanbul planlaması için Piccinato müşavirliğinde çalışan büronun hazırladıkları Geçit Devri Nazım Plan Raporu olacaktır. Raporda, İstanbul gibi metropoliten bir şehrin bölgeyle birlikte ele alınmadan planlanmasının mümkün olmadığı belirtilmektedir. İmar ve İskan

Bakanlığı'nın kurulmasının ardından oluşturulan Bölge Planlama Dairesi'nin ilk çalışmalarından Doğu Marmara Bölge Planı ve Zonguldak Bölgesi Ön Planı “planlama” evresine geçişin başlangıcını oluşturur. 1957-1960 aralığı hem kent planlama gelişmeleri hem de Mithat Yenen'in kariyeri için önemlidir; zira hem Geçit Devri Nazım Planı hem de Doğu Marmara Bölge ve Zonguldak Bölge Ön Planları'nın hazırlanmasında aktif rol oynamış; projelerin kamuya sunulmasında sözcü rolü üstlenmiştir.

1960'a gelindiğinde ise planlama şehir ve bölge ölçeklerinden çıkarak ülke çapında ele alınmaya başlanmıştır. Bu dönemde yapılan şehir planlama çalışmalarında farklı disiplinlerin bir araya gelerek mevcut projeleri tartışması ve ortak hedefler belirlenmesi bölge planlama adına hızlı adımlar atılmasını kolaylaştırmıştır. Avrupa'da 20. yüzyılın daha erken dönemlerinden itibaren varlığı gözlenebilen bu bakışın izlerinin Yenen'in 1950 yılında kaleme aldığı bir yazıda da görülmesi, kendisinin konuyu Avrupa'daki tartışmalarla eşzamanlı olarak takip ettiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. İmar ve İskan Bakanlığı müsteşarlığı yaparken bakanlık bünyesinde kurulan Bölge Planlama Dairesi'nin faaliyetlerini içeren bir dizi yayın çıkarılması da bu tartışmaları ülke gündemine taşıyan bir unsurdur. Bu yayınlar sonraki yıllarda meydana gelecek projeler için o bölgelerle alakalı verinin toparlanmasını sağlamış ve altlık oluşturmuştur. Bunlar arasında Doğu Marmara Bölge Planı ve Zonguldak Bölgesi Ön Planı incelendiğinde Yenen'in kariyerinin başlarında savunduğu fazla müdahaleden kaçınmak yönündeki bakışının değiştiği gözlenir. Ancak planlar her ne kadar büyük çaplı müdahaleler önerse de Yenen'in bölgenin iktisadi kimliğini korumaya özen gösterdiğini belirtmek gerekir.

Planlamanın kapsamlı araştırmalara dayandırılmasını öngören bu yeni bakış açısını Yenen'in de hazırlayıcılarından olduğu BİNP'de gözlemek mümkündür. Melih Ersoy, kapsamlı planlama anlayışının gerektirdiği sektörel araştırmaların ancak 1970'lerden sonra üretilebildiğine işaret eder (Ersoy, 2008). 1970'li yıllarla birlikte sosyal, ekonomik, demografik, çevresel faktörlerin de analiz edildiği sektörel araştırmalara ağırlık verilmeye ve planlama bunlara dayandırılarak yapılmaya başlanmıştır. Esasen 1970'lerden önce de kent plancılığıyla uğraşan mimarlar planlamada kapsamlı alan araştırmasının önemini farkındaydılar ancak metodolojik olarak izledikleri yol ve yapılan analizler kapsamlı planlamanın gerçekleştirilebilmesi için yeterli bulunmuyordu (Ersoy, 2008). Nitekim 1958-1965 arası bölge planlama faaliyetlerinde

tecrübe kazanılması, 1966 itibariyle İstanbul planlamasının da bu bakış açısıyla ele alınmasına katkı sağlamıştır. Buna karşın, 1971'de BİNP raporu yayınlandığında değerlendirme komisyonu plandaki araştırma ve mevcut durum verilerini yeterli bulmamış ve planı onaylamamıştır. Mithat Yenen, 1966-1971 yılları arasında DPT kontrolünde yürütülen bu Büyük İstanbul Nazım Plan projesinin başkanıdır. Ancak projenin multidisipliner bir anlayışla yürütülmesi, planda yer alan Boğaz Köprüsü, çevre yolları ve metro inşası gibi projelerin yürütülmesi için yabancı şirketlerden fon ve danışmanlık sağlanmasına duyulan ihtiyaç ve İstanbul planlamasının devletin propaganda aracı haline gelmesi gibi sebeplerden dolayı büroda yürütülen çalışmaların ve alınan kararların üzerinde birden fazla mekanizma söz sahibi oluşmuştur. Fakat dönemin Mimarlar Odası bu durumu eleştirmekte, büronun nazım plan üzerinde karar alırken bağımsız davranması gerektiğini belirtmektedir. Bu eleştiriler karşısında Yenen, planlama prensipleri ile yönetimin talepleri arasında konumlanmak durumunda kalmıştır. Boğaz Köprüsü ve çevre yollarının planlanması konusundaki gelişmeler bu arada kalma durumunun tezahürlerindendir. Bu süreç 1971'de Turgut Cansever'in büronun başına geçmesi ve Yenen bir müddet daha danışmanlık görevini sürdürse de 1974'te emekliye ayrılması ile sonuçlanacaktır.

Planlama ve yapı işlerinin kurumsallaşması sürecinde gerçekleştirilen yasal düzenlemeler ve teşkilatlanmalar hem bürokrasiye yakın olan hem de mesleki bilgi ve profesyonel bakış açısına sahip bir grup kamu mimarının eseridir. Yaptıkları çalışmalar, sahip oldukları fikirler ve birikimleri, mimari çevrenin ve planlamanın oluşumunu doğrudan etkilemiştir. Mithat Yenen de bu gruba mensup mimarlardan biridir. O nedenle çalışmalarının ve şehir planlama üzerine fikirlerinin mimarlık tarihi çerçevesinde incelenmesi ve ortaya çıkarılması önemlidir. Gelecekteki farklı çalışmalarla kamu mimarlarının daha fazla bilinirlik kazanması, mimarlık ve yapı çevrenin dönüşümüne katkılarının daha geniş çerçevelerde tartışılabilir olması umulmaktadır.

KAYNAKLAR

Arşiv

Ankara Büyükşehir Belediyesi Harita Şube Müdürlüğü Arşivi
Başkanlık Cumhuriyet Arşivi
İBB Kurum Arşivi-Belediye Meclisi ve Encümen Kararları
İBB Kültürel Miras Koruma Şubesi Arşivi
Mimarlar Derneği 1927 Arşivi
Oğuz Yenen Arşivi
Universit t Stuttgart Archive
Sivil Mimari Bellek Ankara (1930-1980) Yapı Envanteri, VEKAM Arşivi
Zuhal  akıroğlu Arşivi, İsmet-Mithat Yenen mektupları

Süreli Yayınlar

Ankara Belediye Dergisi
Arkitekt
Bayındırlık İşleri Dergisi
Belediyeler Dergisi
İktisadi Yürüyüş
İller ve Belediyeler Dergisi
İmar ve İskan Bakanlığı Aylık Bülteni
Mimarlık Dergisi (Mimarlar Derneği 1927)
Mimarlık
Resmi Gazete
Türk İdare Dergisi

Adana Numune Evleri Proje Müsabakası hakkında jüri raporu. (1944). *Mimarlık Dergisi*. 4, s.30.

Ahrens, P. G. (1965, Temmuz). Mithat Yenen: Pionier und Organisator im St dtebau der Modernen Türkei. *Deutsch Türkische Gesellschaft e.v. Bonn*. 62, s.7-9).

Akın, İ. (1965). Yapı kooperatifleri. *İmar ve İskan Bakanlığı Aylık Bülteni*. 48, s. 4, 15.

Alpöge, A. (1972). Ulaşım etüdleri ve İstanbul. *Mimarlık*. 100, s.23-27.

Alsaç, O & Menteş , E. (1961, Mart-Nisan). Tunus'a giden heyet raporu. Oğuz Yenen Arşivi.

Alsaç,  . (2003). *Orhan Alsaç : Bir Türk Mimarının Anıları, Yaşanı, Etkinlikleri*. İstanbul: YEM Yayınları.

- Altaban, Ö.** (1998). Cumhuriyet'in kent planlama politikaları ve Ankara deneyimi. Sey, Y. (Ed.) *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*. (s.41-64.) Ankara: Tarih Vakfı Yayınları.
- 6785 sayılı İmar Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılması hakkında kanun.** (1972, 20 Temmuz). *Resmi Gazete*. 14251, s.9-13.
- Ankara Ucuz Subay Evleri Kooperatifi Anasözleşmesi.** 1950. *Resmi Gazete*. 7595, s. 19013.
- Ankara Üniversitesi.** (1955). *İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İskan ve Şehircilik Enstitüsü Yayınları. Ankara: Yeni Matbaa.
- Ankara Üniversitesi.** (1958). *İkinci İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İskan ve Şehircilik Enstitüsü Yayınları. Ankara: Ajans-Türk Matbaası.
- Anonim.** (1952). Ankara'nın imarı davası. *Ankara Belediye Dergisi*. 1, ss. 4-5.
- Arif, B.** (1931). Türk mimarisi ve beynelmilel mimarlık vasıfları. *Mimar*. 11-12, s. 365-366.
- Aru, K.A.** (1963). İstanbul planlaması nasıl yapılmalıdır?. *Arkitekt*. 313, 147-148.
- Aru, K.A.** (1995). O bir yol göstericiydi. *Arredamento*. 7-8. s.109.
- Aslanoğlu, İ.** (1984). Ernst A. Egli mimar, eğitimci, kent plancısı. *Mimarlık dergisi*. 11-12. s.15-19.
- Atam, Ş.** (2021, 23 Mart). Nafia Vekaleti (Bayındırlık Bakanlığı). *Atatürk Ansiklopedisi*. Erişim tarihi: 14/01/2023. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nafia-vekaleti-bayindirlik-bakanligi/?pdf=344>
- Baraj Evleri Kooperatifi Parselasyon ve İnşaat Tarzı Planı.** (1956). Evrak no: 3491/56, Plan no: 31560. Ankara Büyükşehir Belediyesi, Harita Şube Müdürlüğü Arşivi.
- Basından.** (1968). *Mimarlık*. 54, s.3.
- Bayındırlık Bakanlığı.** (1946). *Birinci Türk Yapı Kongresine Sunulan Raporlar*. Ankara: Bayındırlık Bakanlığı Neşriyatı.
- Belediyeler İmar Heyeti Fen İşleri teşkilatına ait kanun.** (1936). T. C. Resmî Gazete, 3042, 20 Haziran 1936.
- Belediyeler Kanunu.** (1930). T. C. Resmî Gazete, 1580, 14 Nisan 1930.

- Belediye Yapı ve Yollar Kanunu.** (1933).). T. C. Resmî Gazete, 2290, 21 Haziran 1933.
- Bilsel, C.** (2010). Türkiye’de şehircilik yarışmalarının ilk otuz yılı (1927-1957): Cumhuriyet’in kent inşasında uluslararası deneyim. *Planlama*. 3-4, s.29-46.
- Bilsel, C.** (2015). Geç Osmanlı Dönemi’nden Cumhuriyet’e çağdaş şehir düşüncesi ve İstanbul Planlaması. *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*. 8. s.496-534.
- Bina Yapımını Teşvik Kanunu.** (1948). *Mimarlık Dergisi*. 5, s. 41-43.
- Birinci Türk Yapı Kongresi Hazırlık Komisyonu Karar Zaptı.** (1945). *Mimarlık Dergisi*. 2-3, s.37-40.
- Boğaz Köprüsü 1990'da yetersiz hale gelecek.** (1973, 13 Mart). Cumhuriyet. s.1, 7.
- Boğaz Köprüsü konusunda araştırma yapılmalıdır.** (1971). *Mimarlık*, 92-93, s. 5.
- Boğaz Köprüsü konusunda Mimarlar Odası’nın basın toplantısı.** (1968). *Mimarlık*. 53, s.3.
- Bonatz, P.** (1950). *Leben und Bauen*. Stuttgart: Engelhornverlag Adolf Spemann.
- Bozdoğan S.** (2015). *Modernizm ve Bir Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Modern Kültür*. (çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu Başkanlığı.** (1971). Büyük İstanbul Nazım Plan Raporu. İstanbul: Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu Başkanlığı.
- Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu 1971-72 çalışmaları.** (1972). *Mimarlık*. 105, s.110-118.
- Çizer, M. & Yenen, M.** (1953). *Ankara Türk Eti Yapı Kooperatifi, Ankara Evleri 1953*. İstanbul: Kemal Matbaası.
- Can Bilge, N.A.** (2017). *Paul Bonatz’ın Türkiye Yılları* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Cengizkan, A.** (2000). *Discursive Formations in Turkish Residential Architecture Ankara: 1948-1962*. (Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Cengizkan, A.** (2002). *Modernin Saati*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Dayıoğlu, O.** (2021). Modern ve ulusal bir kimliğin peşinde: Ali Mukadder Çizer. *Mimarlık*. 418, ss. 61-66.

- Diploms für Architekten.** (1935). Universität Stuttgart Archive. Technische Hochschule Stuttgart. 31/III/1935.
- Doğan, M.** (1995). Mithat Yenen'in faaliyetleri üzerine. *Arredamento*. 7-8, s.110.
- Doğu Marmara ve Zonguldak Bölgesi planlama çalışmaları.** (1961, 15 Temmuz). *İmar ve İskan Bakanlığı Aylık Bülteni*. 3, s.2-4.
- Doğu, N.** (1967). Mimarlar Derneği doğuşu, oluşu, bugünü. *Mimarlık*. 42, ss. 30-31.
- Duranay, N. & Gürsel, E. & Ural, S.** (1972). Cumhuriyet'ten bu yana İstanbul planlaması. *Mimarlık*. 7, s.67-108.
- Durukan, İ.** (2004). *Türkiye'de Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Sonrası Kültür Mirası Korumasının Gelişimi ve Uygulama Sorunları* (Doktora Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Egli, E.** (2013). Atatürk'ün Mimarının Anıları Genç Türkiye İnşa Edilirken (1927-1940, 1953-1955). (Uçer, G.G. çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Eldem, S.H.** (1940). Yerli mimariye doğru. *Arkitekt*. 111-112, s. 69-74.
- Erkol Bingöl, İ.** (2019). Bauhaus'dan önce: Deutscher Werkbund ve Osmanlı İmparatorluğu. *Mimarist*. 2, 56-62.
- Ersoy, M.** (2008). *Kentsel Planlama Kuramları*. İstanbul: İmge Yayınevi.
- Eskişehir İmar Planı Müsabakası Jüri Raporu.** (1952). *Mimarlık Dergisi*, 3-4, s.17.
- Frank Atalay, O.** (2015). *Politika ve Mimarlık: Ernst Egli ve Türkiye'de Modernliğin Arayışı (1927-1940)*. Ankara : TMMOB Mimarlar Odası.
- Gabriel, A.** (1938). Türk evi. *Arkitekt*. 89-90, s. 149-154.
- Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu teşkiline ve vazifelerine dair kanun.** (1951, 9 Temmuz). *Resmi Gazete*. 7853, s.1578.
- Geray, C.** (1956). Yeni İmar Kanunu'nun bazı özellikleri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 11, 4, s.135-150.
- Geray, C.** (2003). Cumhuriyetimizin 80'inci yıldönümünde: Şehirciliğimiz ve Ankara. *Planlama Dergisi*. 3, 5-13.
- Gök, S.** (2018). *Gönül Öney'le Söyleşi İki Dünya Arasında Mutlu ve Şaşkın Bir Gönül*. İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları.

- Göktürk, M.** (1972). Nazım Plan ve profesörler raporu üzerine. *Mimarlık*. 100, s. 17-22.
- Gül, M.** (2015). Menderes dönemi İstanbul'unda imar hareketleri ve arka planı. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*. 8, s. 536-555.
- Güler, B. A.** (1996). Kentsel altyapı finansmanı: Belediyeler Bankası 1933-1945. *Amme İdaresi Dergisi*. 29(1), s. 87-105.
- Gürel, M.** (1995). Bir yapıcı ve yetiştiriciydi. *Arredamento*. 7-8, s.107-108.
- Güzelsu, K.** (1985). İstanbul metropoliten alan planlaması. *Türkiye'de Metropoliten Alan Planlama Deneyim ve Sorunları Kolokyumu*. Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayını-2. s.75-110.
- İller Bankası.** (1973). *Kuruluşundan Bugüne Kadar İller Bankası 1945-1973*. İller Bankası Genel Müdürlüğü. Ankara.
- İmamoğlu, B.** (2010). *Architectural Production In State Offices: An Inquiry Into The Professionalization Of Architecture In Early Republican Turkey* (Doktora Tezi). Technische Universiteit Delft, Delft.
- İmar İdare Heyeti.** (1956, 29 Haziran). Baraj Evleri Yapı Kooperatifi hakkında. Karar No: 848. Ankara Büyükşehir Belediyesi, Harita Şube Müdürlüğü Arşivi.
- İmar İdare Heyeti.** (1957, 22 Şubat). 32900 numaralı parselasyon planının tasdiki hakkında. Karar No:124. Ankara Büyükşehir Belediyesi Harita Şube Müdürlüğü Arşivi.
- İmar Kanunu.** (1956, 16 Temmuz). *Resmi Gazete*. 9359, s.15111.
- İmar ve İskan Bakanlığı.** (1963). Doğu Marmara Bölgesi Ön Planı. İmar ve İskan Bakanlığı. İstanbul: Karaca Ofset Basımevi.
- İmar ve İskan Bakanlığı.** (1964). Zonguldak Bölgesi Ön Planı. İmar ve İskan Bakanlığı, Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, Bölge Planlama Dairesi.
- İmar ve İskan Bakanlığı.** (1966). *İmar ve İskan Bakanlığı'nın Görevleri, Teşkilatı ve Faaliyetleri*. İmar ve İskan Bakanlığı Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi. Ankara: Tanıtma Yayınları.
- İmar ve İskan Bakanlığı Müsteşarı Mithat Yenen'in "Marmara Bölge Planlama Projesi ikinci safha çalışmaları takdimi"nde açış konuşması.** (1962, 15 Temmuz). *İmar ve İskan Bakanlığı Aylık Bülteni*. 15, s.1.
- İmar ve İskan Bakanlığı Müsteşarı Y.Müh. Mimar Mithat Yenen'in Almanya gezisi.** (1963, 15 Mayıs). *İmar ve İskan Bakanlığı Aylık Bülteni*. 25, s.19.

İmar ve İskan Vekaleti kuruluş ve vazifeleri hakkında kanun. (1958, 14 Mayıs). Resmi Gazete. 9906, s.19305.

İnci, T. (1960). İstanbul Boğazı üzerinde köprü. *İller ve Belediyeler Dergisi*. 181, s.437-438.

İnşaatı teşvik edecek ve kat mülkiyetini de göze alacak bir kanun hazırlanıyor. (1947). *Mimarlık Dergisi*. 1-2, s. 27.

İstanbul'a metro yapılacak mı?. (1969) *Mimarlık*. 68, s.2.

İstanbul Belediye Meclisi. (1972). Belediye Meclisi Kararı. Karar No: 1972/486. s.127-128.)

İstanbul Bölge Kalkınma kararları. (1967). *Mimarlık*. 44, s.7-8.

İstanbul Çevreyolu ve Boğaziçi Köprüsü Projesi'nin tarihçesi ve gelişmesi. (1975). *Arkitekt*. 357, s. 22-27.

İstanbul Metropoliten Alan Planlama Çalışmaları. (1970). *Mimarlık*. 5, s. 55-77.

İstanbul metrosu 20 klm. olacak. (1970). *Mimarlık*. 78, s. 20.

İstanbul Nazım Plan Bürosu uluslararası tekerci sermayeden arındırılmalıdır. (1976). *Arkitekt*. 361, s.44.

İstanbul Nazım Planı için Dünya Bankası kredi verecek. (1971, 18 Mart). Cumhuriyet, s.5.

İstanbul Nazım Planı ne oluyor? (1966). *Mimarlık*. 36, s.5.

Jansen, H. (1936). Das neue Stætebaugesetz und das Gesetz vom 17.6.1933. Ergänzung meines Berichtes vom 10.2.1936. Gedanken und Vorschläge für die Einzelgestaltung und Durchführung. 27 Mart 1936, Ankara. Oğuz Yenen Arşivi.

Jansen, H. (1937). *Ankara İmar Planı*. (çev. Mithat Yenen). İstanbul: Aleaddin Kırıl Basımevi.

Joedicke, J. (1994). *Architekturlehre in Stuttgart: von der Real- und Gewerbeschule zur Universität*. Stuttgart: Universität Stuttgart.

Kararnameler: Karar Sayısı 11524. (1972). Resmi Gazete. 14373, s.1.

Kavaklıdere'de bir apartman. (1949). *Mimarlık*. 2, s. 9.

Kayım, S.E. (2010). *1920-1960: İstanbul-Stuttgart Hattı Kemali Söylemezoğlu'nun Kariyeri Üzerinden Türk-Alman Mimarlık İlişkilerini Okumak*.

(Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kazmaoğlu, A. (2022). Kişisel Görüşme. 21 Aralık, İstanbul.

Kazmaoğlu, M. (2022). Kişisel Görüşme. 21 Aralık, İstanbul.

Kıral, Ö. H. (2010). Şehir planlama yarışmaları ve genç şehir plancıları: 1928-1973. *Planlama Dergisi*. 50, s. 125-139.

Komisyon azaları. (1935). İstanbul şehir planı. *Arkitekt*. 50. s.61-68.

Malatya İmar Planı Müsabakası. (1953). *Mimarlık Dergisi*. 1-6, s.11.

May, R. (2009). Postponed. The architect Paul Bonatz between Turkey and Germany. *New German Critique*. 108, s.1-38.

May, R. (2010). Teaching and Building: Bonatz and the “Stuttgart School”. Paul Bonatz 1877-1956. (2010). Editör: Wolfgang Voigt, Roland May. Tübingen: Wasmuth. s.69-78.

Meclisin mimarı öldü. (2003, 11 Kasım). *Hürriyet*. (Erişim: 01/04/2023). <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/meclisin-mimari-oldu-38512610>

Menteş, S. (1947). Anketimize cevap. *İller ve Belediyeler Dergisi*. 18-19, s. 777.

Menteşe, E. (1954). İstanbul’un seyrüseferi ve metronun faydaları. *Arkitekt*. 269-270-271-272, s. 83-99.

Mimarlar Odası Haysiyet Divanının kararları. (1968). *Mimarlık*. 60, s. 2.

Mimarlar Odası köprü için iptal davası açıyor. (1968) *Mimarlık*. 60, s. 2.

Mithat-İsmet Yenen mektupları. Nezihe Çakıroğlu Arşivi. Transkripsiyon: Funda Soysal

Mithat Yenen Haysiyet Divanı’na verildi. (1968). *Mimarlık*. 51, s. 3.

Mortaş, A. (1944). Az para ile ev yapmak ve bizde kooperatifçilik. *Arkitekt*. 148, s. 90-92.

Müsteşarımız Mithat Yenen’in Almanya’da verdiği konferanslar. (1963). *İmar ve İskan Bakanlığı Aylık Bülteni*. 27, s. 2.

Müsteşarımız Mithat Yenen’in Almanya’da verdiği “Türk şehir ve kasabalarının geçirdiği safhalar” konulu konferansı. (1963, 15 Temmuz). *İmar ve İskan Bakanlığı Aylık Bülteni*. 27, s. 4.

Nafia Vekaleti. (1939). İmar. Bayındırlık İşleri Dergisi-İdari Kısım. 5, s. 216-220.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi kuruluş kanun layihası. (1959, 20 Mayıs). Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi. 71-914/1129. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d11/c009/tbmm11009073ss0268.pdf>

Ölüm. (1964, 14 Nisan). Cumhuriyet, s. 7.

Özışık, T. (1946). Şehir ve kasabalarımızın imar planları. *Mimarlık*. 36, ss. 9, 42.

Pendik Tersanesi ve Sirkeci Garı konusunda basın toplantısı ve rapor. (1967). *Mimarlık*. 47, s. 2-4.

Personal-Verzeichnis für das Winter-Semester 1929/30. (1930). Universität Stuttgart Archive. Technische Hochschule Stuttgart.

Persönliche Verhältnisse des Kandidaten. (1935). Universität Stuttgart Archive.

Piccinato, L. (1967). **Büyük İstanbul Nazım Planı Ana Hatları İzah Raporu.** *Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları*. (2007). (Şener Özler der.) İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi. s. 211-219.

Programm der Königlich Württembergischen Technischen Hochschule in Stuttgart für das Studienjahr 1919-1920. (1919). Universität Stuttgart Archive.

Programm der Württembergischen Technischen Hochschule Stuttgart für das Studienjahr 1933/34. (1933). Universität Stuttgart Archive.

Revizyon Komisyonu. (1954). *H. Prost İmar Planlarını Revizyon Komisyonu Raporu*. İstanbul: Belediye Matbaası.

Sayar, Z. (1938). Yerli ve yabancı mimar. *Arkitekt*. 86, s. 65.

Selen, H.S. (1953). İskan ve Şehircilik Enstitüsü. *Ankara Belediye Dergisi*. 7, s. 23.

Songülen, N. (2009, Haziran). Fransa’da koruma olgusu ve koruma mevzuatının gelişimi. *Dosya 14.2 Tarihi çevrede koruma: yaklaşımlar, uygulamalar-2*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası. s. 43-57.

Söylemezoğlu, K. (1995). Arkadaşım. *Arredamento*. 7-8. s. 108.

Suher, H. (1994). Planlama. *DBİst.A*. VI. s. 265-275.

Şehircilik uzmanı Yenen öldü. 1987, 15 Ağustos. Cumhuriyet, s. 14.

Şimşek, A.A. (2007). *Yerel Yönetim Bankacılığı İller Bankası'nın Değişim Süreci Üzerine Bir İnceleme* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Tahan V. & Uluçay, A. & Yoğurtçuoğlu, T.** (1993). *Kuruluşundan Bugüne İller Bankası 1933-1993*. Ankara: İller Bankası Genel Müdürlüğü.
- Taneri, E.** (1977). *Bölge Planlama*. İstanbul: İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Yayınları.
- Tankut, G.** (1993). *Bir Başkent'in İmarı Ankara (1929-1939)*. Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Tayinler.** (1961, 25 Ocak). *Resmi Gazete*. 10716, s. 3161.
- Tekeli, İ.** (1970). Metropoliten Planlama. *Mimarlık*. 79, s. 98-108.
- Tekeli, İ.** (2011). *Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. Ankara.
- Tekeli, İ.** (2013). *İstanbul'un Planlanması ve Gelişmesinin Öyküsü*. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Teknik Üniversitede verilen konferans İstanbul şehrinin yeni durumu.** (1964). *İktisadi Yürüyüş*. 431, s. 8, 20-21.
- Terzioğlu, A.** (1963). Berlin Merkezi Şehircilik Enstitüsü çalışmaları ve biz. *Arkitekt*. 313, s.165.
- Tetkik Kurulu başkanlığına müsteşar Mithat Yenen'in tayini.** (1966). *Resmi Gazete* 12251, s.1.
- TBMM Tutanağı.** (1946). İstanbul Milletvekili Recep Peker'in kurduğu Hükümetin programı. Dönem 8, Cilt 1, Oturum 3. s.27-38.
- Topçubaşı, A. C.** (1945). Dergimizin amaçları. *İller ve Belediyeler Dergisi*. 1, s.1-2.
- Turgut H.** (1930). 1929-1930 Karikatür defteri. İstanbul Erkek Lisesi Talebe Kooperatifi. Ülgen arşivi, Salt Arşiv.
- Türk Belediyecilik Derneği.** (1945). Türk Belediyecilik Derneği ana tüzüğü. *İller ve Belediyeler Dergisi*. 1, s. 25-27.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (10/12) Numaralı Meclis Araştırma Komisyonu.** (1994, 7 Haziran). İstanbul ilinin sorunlarını tespit etmek ve buradaki vatandaşların uygar bir düzen içerisinde yaşamasını temin etmek amacıyla kurulan 10/12 esas numaralı Meclis Araştırma Komisyonu raporu. *TBMM Tutanak Dergisi* (1994, 18 Ekim). s.9.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.** (1961). *Resmi Gazete*. 10859, s.4641-4654.
- Umlauf, J.** (1966?). Die planung für Groß Istanbul. *Prof. Dr. Umlauf'ın Bakanlığa Vermiş Olduğu Raporun Büromuza Ait Olan Kısmı*. Oğuz Yenen Arşivi. s. 29-37.

- Uysal, Y. Y.** (2013, Eylül). Tarihın iktidarının yok saydıkları: Yapılar ve mimarlar/ kooperatif evleri. *Bellek ve Kùltür Sempozyumu*. Ankara: Bilkent Üniversitesi.
http://sivilmimaribellekankara.com/media/uluslararası_bildiriler/kultur_bellek/k%C3%BClt%C3%BCr-bellek_kooperatifler.pdf
- Ünalın, Ç.** (2002). *Cumhuriyet Mimarlığının Kuruluşu ve Kurumlaşması Sürecinde Türk Mimarlar Cemiyeti'nden Mimarlar Derneği 1927'ye*. Mimarlar Derneği 1927. Ankara.
- Vidinlioğlu, N.** (1995). Mithat Yenen'den notlar. *Arredamento*. 7-8. s.112.
- Yapı Kooperatifçiliği.** (1945). *Arkitekt*. 159-160, s.89.
- Yaşamı ve çalışmaları.** (1995). *Arredamento*. 7-8, s.113.
- Yavuz, F.** (1952). *Ankara'nın İmarı ve Şehirciliğimiz*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakùltesi Yayınları.
- Yavuz, F.** (1981). Başkent Ankara ve Jansen. *ODTÜ Mimarlık Fakùltesi Dergisi*. 7, 1, s.25-33.
- Yenen, M.** (1939). Şehirlerimizin imar planlarının tanzimine doğru. *Belediyeler Dergisi*. 44, s.24-58.
- Yenen, M.** (1940). *Şehirlerimizin İmar Davası*. Aydın Halkevi Neşriyatı. Aydın.
- Yenen, M.** (1944a). Şehir ve kasabalarımızın imarında gözetilmesi lazım gelen esaslar ve eski kasabalarımızda karakteristik noktalar. *Mimarlık Dergisi*. 5. s.9-16.
- Yenen, M.** (1944b). Milli Mimari anketine yanıt. *Mimarlık Dergisi*. 2, s.2-3.
- Yenen, M.** (1944c). Türk şehirleri ve Türkiye'de şehircilik. *Mimarlık Dergisi*. 1, s. 25-27.
- Yenen, M.** (1944d). Simav kasabası müstakbel imar planı. *Mimarlık Dergisi*. 2, s.19-23.
- Yenen, M.** (1945a). Şehir ve kasabalarımızın şehircilik işleri. *Türk İdare Dergisi*. 16, 173, s. 95-103.
- Yenen, M.** (1945b). Şehir ve kasabalarımızın içme su işleri. *Türk İdare Dergisi*. 16, 174, s.160-189.
- Yenen, M.** (1945c). Şehir ve kasabalarımızın bugünkü durum harita işleri. *Türk İdare Dergisi*. 16, 175, s. 87-97.
- Yenen, M.** (1945d). Birinci Yapı Kongresi'nin gayesi. *İller ve Belediyeler Dergisi*. 3, s. 95-96.

- Yenen, M.** (1947). Anketimize cevap: belediyelerin imar birliği nasıl olmalıdır?. *İller ve Belediyeler Dergisi*. 20-21, ss. 825-826.
- Yenen, M.** (1949). Şehir ve Kasabalarımızın İmar Bakımından Kalkınmaları. *İller ve Belediyeler Dergisi*. 41, s.12-17.
- Yenen, M.** (1950). Memleket bölge planları. *İller ve Belediyeler Dergisi*. 54, s.9-12.
- Yenen, M.** (1951). İstanbul Limanı. *İller ve Belediyeler Dergisi*. 73, s. 34-37.
- Yenen, M.** (1954a). Belediyelerimizin teknik eleman ihtiyacı. *İller ve Belediyeler Dergisi*. 99, s.139-140.
- Yenen, M.** (1954b). Türk şehirleri ve Türkiye’de şehircilik. *UIA Doğu Akdeniz Milletlerarası Mimari Kongresi*, 1954. Aktaran: Arkitekt (1954). 269-272, s. 72-74.
- Yenen, M.** (1958). Zonguldak Kömür Havzası bölge planı. *İkinci İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları 5-7 Haziran 1957*. Ajans-Türk Matbaası. Ankara. s.119-146.
- Yenen, M.** (1962b). Marmara Bölge Planlama Projesi ikinci safha çalışmaları takdimi açış konuşması. *İmar ve İskan Bakanlığı Aylık Bülteni*. 15, s.1.
- Yenen, M.** (1962c). Paris’te toplanan Milletlerarası Mesken, Şehircilik ve Planlama Federasyonu’nun 26. Dünya Kongresi. *İmar ve İskan Bakanlığı Aylık Bülteni*. 17-18, s.1, 19.
- Yenen, M.** (1963?). Ankara Şehri İmar Planı, Oğuz Yenen Arşivi.
- Yenen, M.** (1963). Türk Şehir ve Kasabalarının Geçirdiği Safhalar. *Berlin Teknik Üniversitesi Şehircilik ve İskan Merkez Enstitüsü*, Türkiye’de Şehircilik Konferansı. Aktaran: *İmar ve İskân Bakanlığı Aylık Bülteni*, 27, s. 2-4, 14-16. Konuşma metninin Almanca orijinali: Oğuz Yenen Arşivi.
- Yenen, M.** (1964). Teknik Üniversitede verilen konferans İstanbul şehrinin yeni durumu. *İktisadi Yürüyüş*. 431, s. 8, 20-21.
- Yenen, M.** (1968). Mimarlar Odası İstanbul Şubesi Onüçüncü (1968-1969) Dönemi Kongre Başkanlığına yazılmış olan dilekçe. Oğuz Yenen Arşivi.
- Yenen, M.** (1979). Türkiye’de şehir plancılığı anlayışına göre ilk çalışmalar ve Ankara. *Kentleşen Ankara Anılar - Söyleşi: 1*. Kent Kooperatifleri Yayınları. Ankara.
- Yenen, O.** (2022). Kişisel Görüşme. 2 Aralık, İstanbul.
- Yeni İmar Talimatnamesi tatbiki konuyor.** (1959). *İller ve Belediyeler Dergisi*. 168, s. 412.

70 milletvekili bir yapı kooperatifi kurdular. (1951). *Arkitekt.* 233-234-235-236, s. 149-150.

Yüksek Mimar Dipl.-ing Mithat Yenen'in özgeçmişi. (tarih yok). Oğuz Yenen Arşivi.

Url-1 <<https://www.ielev.org.tr/tr/istanbul-erkek-lisesi/mudurlerimiz-yillara-gore/>>, erişim tarihi 14.02.2023.

Url-2 <<https://www.ielev.org.tr/tr/istanbul-erkek-lisesi/iel-tarihcesi/celal-ferdi-gokcay-efsane-mudur/>>, erişim tarihi 14.02.2023.

Url-3 <<https://www.ielder.org.tr/sakarya-izci-grubu.aspx>>, erişim tarihi 14.02.2023.

Url-4 <<https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/arc/egl/trindex.htm>>, erişim tarihi 23.09.2022.

Url-5 <https://www.mfa.gov.tr/iktisadi-isbirligi_ve-gelisme-teskilati_oecd_.tr.mfa>, erişim tarihi 15.03.2023.

Url-6 <<https://www.architecture.org/learn/resources/architecturedictionary/entry/skidmore-owings-merrill>>, erişim 05.04.2023.

Url-7 <https://de.wikipedia.org/wiki/Josef_Umlauf>, erişim tarihi 14.02.2023.

Url-8 <<https://www.metro.istanbul/Home/Tarihce>>, erişim tarihi 15.03.2023.

EKLER

EK A.1 : Mithat İsmet Yenen mektupları. (1928, 9 Aralık).

EK A.2 : Mithat-İsmet Yenen mektupları, 1928(?).

EK A.3 : Mithat-İsmet Yenen mektupları. (1929, 8 Mayıs).

EK B : Mithat Yenen'in kendi el yazısıyla özgeçmişı.

EK C : Yenen ailesi soyağacı

EK D : Mithat Yenen'in profesyonel hayatı – Aktör ağ analizi

EK A.1 : Mithat İsmet Yenen mektupları. (1928, 9 Aralık). Nezihe Çakıroğlu Arşivi. Transkripsiyon: Funda Soysal

9. XII 928, Stuttgart

“Sabahları yedi buçukta işte bulunmak mecburiyetindeyim. Akşam beşe kadar tasavvur edebildiğiniz en yorucu işlerden sonra bitap bir halde eve dönüyorum fakat müspet neticesini tasavvur ederek bulduğum teselli ile yorgunluğumu hissetmiyorum.”

“Burada halihazırda Architektur tahsil eden Türk olarak Sabri ve bilumum Bulgar talebeleri memleketlerinden gelirken pratik mesai yaptıklarına dair bir inşaat şirketinden kâğıt alarak Alman sefarethanesine tasdik ettirmişler. Hiçbiri benim gibi bu yorucu şekle katlanmış değildir, fakat ben onlar gibi yapmak istemiyorum. Nisan sömestrine girebilmek için sekiz ay çalıştığımı dair bir kayda, vesikaya ihtiyacım vardır. Ben her şeye rağmen mart nihayetine kadar bulunduğum Ludwig Bauer şirketinde çalışacağım. Hiç çalışmadan, pratik malumat elde etmeden mektebe girmek menfaatime mugayirdir ve üç dört ay zarfında başkasının sekiz ayda edineceği istifadeyi temin edeceğime eminim.

Sevgili ağabeyciğim, eğer kabilse Ankara’da az çok tanınmış bir inşaat şirketinden asgari altı ay çalıştığımı dair bir kâğıt almanızı çok rica ederim. Siz müracaat edeceğiniz herhangi bir şirket veya müteahhitliğe bu mart veya nisanda mektebe girmek mecburiyetinde olduğumu ve halihazırda burada çalışmakta olduğumu söyleyerek ve biraz da nüfuz temin ederek bu büyük iyiliği yapabileceğinizi zannederim. Alışkın olmadığımından bu müşkül mesaiye sekiz ay katlanabilmek imkânı yoktur ve lazım gelen izahatı verdikten sonra herhangi bir şirketten alacağınızı zan ederim. Oradan gelecek şahadetname ile buradan alacağım kağıttaki mesai müddeti sekiz ayı geçse bile daha iyi olur, mektepten daha iyi bir niyetle telakki ediyorlarmış...”

“Beni bu bulunduğum inşaat şirketine yerleştirdiğinden dolayı arkadaşım Sabri’ye çok müteşekkirim. Ludwig Bauer Almanya’nın ikinci ve en modern bir şirkettir. İlk günleri yapıda gördüğüm makina ve yeniliklere hayret ettim. Her şey değişmiş, hiçbiri orada bizim gördüğümüz gibi değil. Sabri yine Almanya’nın en büyük konkuruna girdi kazanacağını zannederim, fakat bir Alman ismi de ortak. Bu hafta Stuttgart’ta Almanya’nın en büyük bir binasının temelleri atılıyor, masrafı 8 milyar RM olacaktı, bir ay sonra da bir başkası yapılacak. Sabri ona iştirak etti. Bu çocukla doğrusu bütün Türklük iftihar edebilir. Bana büyük bir rehber olacağına eminim. Bugüne kadar onun sefaletten şöhret ve muvaffakiyete kadar gördüğü tecrübeler bana en salim birer ders olacaktır ve ben de yarın için azami gayretle çalışacağım.”

EK A.2 : Mithat-İsmet Yenen mektupları, 1928(?), Nezihe Çakıroğlu Arşivi. Transkripsiyon: Funda Soysal.

“Diplomalı Abiturumu Technische Hochschule’ye devam edebilmek için kâfi görüyorlar, fakat bir Alman Abituru sarahatini Türkçe görmediklerinden olacak mektebe devam ettikten bir veya iki sömestr sonra dersleri hazmedip edemeyeceğimi tahkik için birkaç ihzari(hazırlayıcı) dersten imtihana tabi tutmak lüzumunu bildiriyorlar. Bittabi ben bu şeraiti kabul edecek olursam muhakkak o imtihanı verebilmek için altı ay kadar bir zamanı çalışmakla ve mektep derslerini ihmal ederek

ihzari derslere ehemmiyet vermek mecburiyetinde kalacağım. Ve bu suretle tahsilim bilmeburiye altı ay kadar uzamış olacak... Evde samimi arkadaşım Walter ve annesiyle uzun uzadıya konuştuk. Belki de bu yeni şekil diploma ile bir Alman Hochschule'sine ilk müracaat eden ben oldum."

"Binaenaleyh bu iki şekilde diplomayı ilk defa görerek, Berlin'de umumi Hochschuleler sekreteriyatı bu lüzumu ileri sürüyor. Şimdi benim yegâne yapacağım iş, sefaret nezdinde en acil ve seri teşebbüsatta bulunarak mekteplerimizin bugüne kadar tanınan bu hakkının bilhassa bakalorya vaziyetinden sonra daha şiddetle tanınması teşebbüsünü yaptırmaktır. Burada mektebe seri cevap vermek icap ettiğinden ve meseleyi sıcakken hal etmek muvafık olacağından biraz fedakarlık ederek serien Berlin'e gideceğim... Oraya giderek bizzat sefir paşa ile temas edeceğim. Ve serien vaziyeti Hochschuleler katib-i umumiliğinden soracağız. Ve lazım gelen müşavereler neticesinde bakalorya hakkımı tamamıyla taniyacıklarını iki sene sonraki büyük imtihandan evvel vermekliğim icab eden imtasari(?) imtihandan kurtulacağımı kati surette ümit ediyorum. Çünkü bu seneye kadar bakalorya yapanların bile bu suretle haklarını tanımışlardır. Almanlar da haklılardır çünkü kısa tafsilatla yeni bir diploma şekliyle karşılaşıyorlar. Ve bir Alman oberreal schulesine muadil olduğuna dair Alman konsolosluğundan veya Berlin Türk Sefarethanesinden bir tasdiki haiz değil... Şimdiki halde mektebe talebe namzetliğimi vaz ettim... ve dün mektep sekreteryası Walter'in arkadaşı olduğundan bize de geldi ve bana Cumartesi gününe kadar nelerden imtihana tabi olmak icap ettiğini ve hangi noktalarda diplomamın bir Alman mektebinkinden eksik olduğunu anlayarak bildirecektir. Ben de malumatı ikmal ederek gelecek pazartesi sabahı serien Berlin'e hareket edeceğim ..."

EK A.3 : Mithat-İsmet Yenen mektupları. (1929, 8 Mayıs). Nezihe Çakıroğlu Arşivi. Transkripsiyon: Funda Soysal.

Okula başladıktan sonraki ilk mektubu 8. V. 929 tarihli:

"Mektepte nazari ve riyazi derslere ehemmiyet verildiği gibi resim ve heykeltraşlığa da ziyadesiyle ehemmiyet veriliyor. Resim asli profesörü çok tanınmış ve değerli bir ressam, kollarımı kabartacak şekilde takdirkar bir lisanla beni kuvvetli buldu. Şimdiki halde inşaattan bir müddet için çekilmeyi muvafık buldum. Bana istediğim zaman ellerinde bulunan inşaatta çalışabileceğimi vaat ettiler. . . Bir kanun-u evvelden bir mayısa kadar çalıştığıma dair bir şahadetname de verdiler... Hiçbir pratikantin sadık kalamayacağı bir şekilde soğuğa kara rağmen münteziiren çalıştığımdan, bulunduğum inşaat yapı baş ustalarının da çok delaletleri dokundu. Bu vesikaya ne derece sevindiğimi tarif edemeyeceğim. Çünkü bu kısa zamanda bir taraftan lisan öğrenerek bir taraftan da pratiği ikmal edebildim. Şimdiden Alman darülfünunu takip edebiliyorum. Mükemmel anlayabildiğime emin olun çünkü lisana da günü gecesi ve hiçbir vazifemi ihmal etmeyerek fazlasıyla çalıştım..."

Yüksek Mimar, Dipl.-Ing.
Mithat Yenen'in Özgeçmişi

Mithat Yenen 1908'de Selanik'te doğdu. İlk tahsilini Selanik'te, orta ve lise tahsilini İstanbul Erkek Lisesinde yaptı. Yüksek tahsilini de Almanya'da Stuttgart Technische Hochschule Mimarî ve Şehircilik bölümünde yaptı. Prof. Schmittenner, Prof. Wetzel, Prof. Bonatz'ın talebesi olarak 1935 yılında mezun oldu. Bir müddet, o sırada Ankara İmar planlarını yapmakta olan Prof. H. Yansen ve İstanbul İmar Müşaviri bulunan Dr. Martin Wagner'in yanında çalıştı. 1936'da iç işleri Bakanlığına bağlı Belediyeler İmar Hey'etine Şehirci Uzman olarak atandı. Orada bir kaç yıl memleketin çeşitli bölgelerinde incelemeler yaparak, Şehir planlama işlerinde uygulanması gereken esasların memleket şartlarına göre hazırladı. Bu teşkilatın başına Teknik Müdür olarak atandı. Arada 1939 yılında Zonguldak Kömür havzasının, Kömür üretimini artırabilmek için, Etibank adına Zonguldak Kömür havzasının bölge planlarını hazırladı. İller Bankasında Teknik Müdür ve daha sonra Teknik Genel Müdür müavini olarak 500 kadar odun ve karabitanın imar ve uygulama planlarını, yapısını, ihale yolu ile veya Banka teşkilatının, kendisi tarafından hazırlanması için

çalıştı. 1957 yılında kurulmasına karar verile-
ren İmar ve İskan Bakanlığının Teşkilat Kanununun
hazırlayan komisyonunda çalıştı. 1958'de Bakan-
lık Planlama ve İmar Genel Müdürlüğüne atandı.
O sırada İstanbul Nazım planını hazırlamak üzere
kurulan Müdürlüğün İdare Hey'eti Başkanı olarak
o sıralarda ^(yapılmakta) olan İstanbul imar uygulamalarını
Bakanlığa adına kendisini izledi, gereken kararları
aldırda, tasdik formalitelerini tamamladı.
Bakanlığın teşkilatlanması ve kurulması için çalış-
tı. Bölge planlama çalışmalarını organize etti.
İstanbul'un Nazım planının dayanağı olacak envan-
teri hazırlamak üzere, İstanbul'da Marmara Bölge
planlama bürosunun kurdu. 1960'da İmar ve İskan
Bakanlığı Müsteşarlığına atandı. Bakanlıkta
beklenen çalışmaların kendilerini göstermesine gayret
edilmesine devam ediydi. 1965'de Milli Güvenlik
Kurulu ve Bakanlar Kurulunca, yapılan teklife uyularak
İstanbul, Ankara ve İzmir'de Metropoliten Alan Nazım
planı Bürosu kurulmasına karar verildi, 1966 yılında
birkaç ay Bakanlık Tetkik Kurulu Başkanı olarak çalış-
tıktan sonra Bakanlık Müşaviri olarak Büyük İstanbul
Nazım planı Bürosu Başkanlığına atandı. 1971 senesine
kadar metodik çalışan Büro hazırladığı Büyük İstanbul

Nazım planının ilk önerisini tamamladı ve ilgili Belediyelerin Belediye meclislerindeki görüşlerden sonra Bakanlığın tasdikine arz etti. 1973 senesi başında Emekliliğe ayrıldı ve 1973 ortasında anırsınan olarak daha bir süre Büro'nun Başkanı ve Baş plâncısı olarak çalıştı ve 1974 sonunda yas haddi bakımından Emekliliğine döndü.

Kardiri' aynca

1951 - 1978

İzmir' emek ve Anıtlar Y. Kurulu Üyesi
1978 de Fahi Üye olarak atanma ve
Şeref Üyesi olarak devam

1954 - 1959

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kurucu
mütevelli Heyet Üyesi

1955 - 1965

Türk Yüksek Mimarlar Birliği Başkanı
(Seçimle)

1955

Türk - Alman Kültür İşbirlik Kurulu
Üyesi (Seçimle)

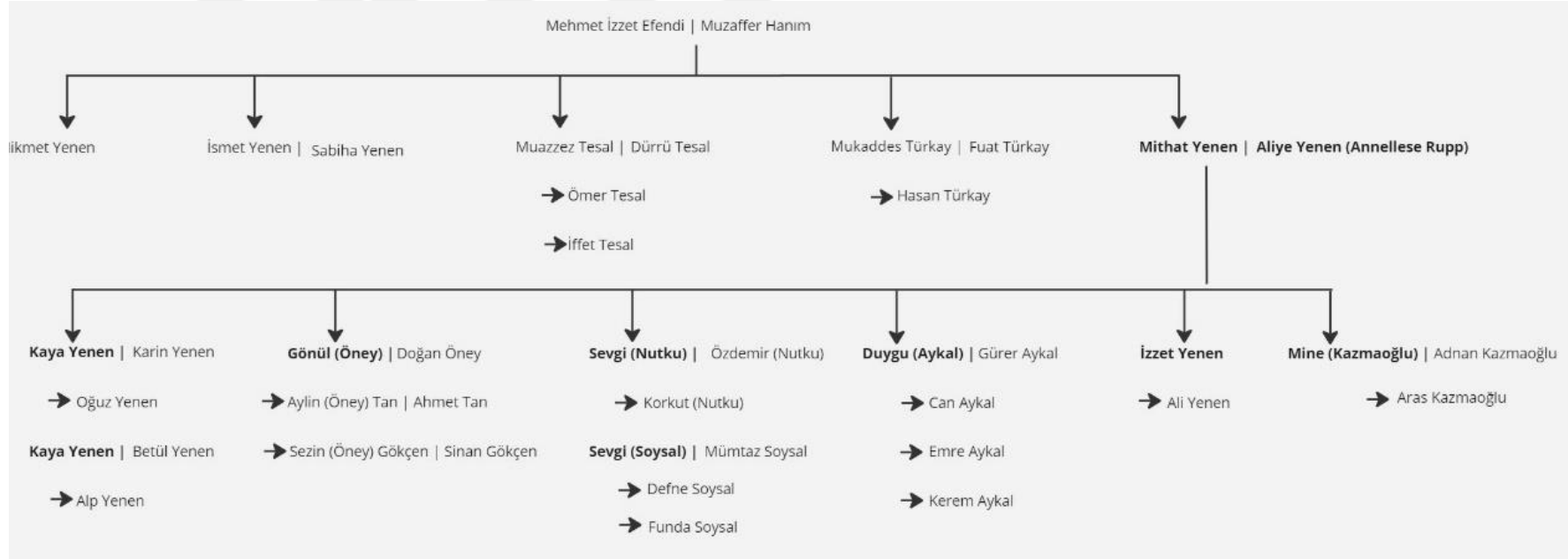
1955 - 1965

Türk - Alman dostluk Cemiyeti' Başkanı
(Seçimle)

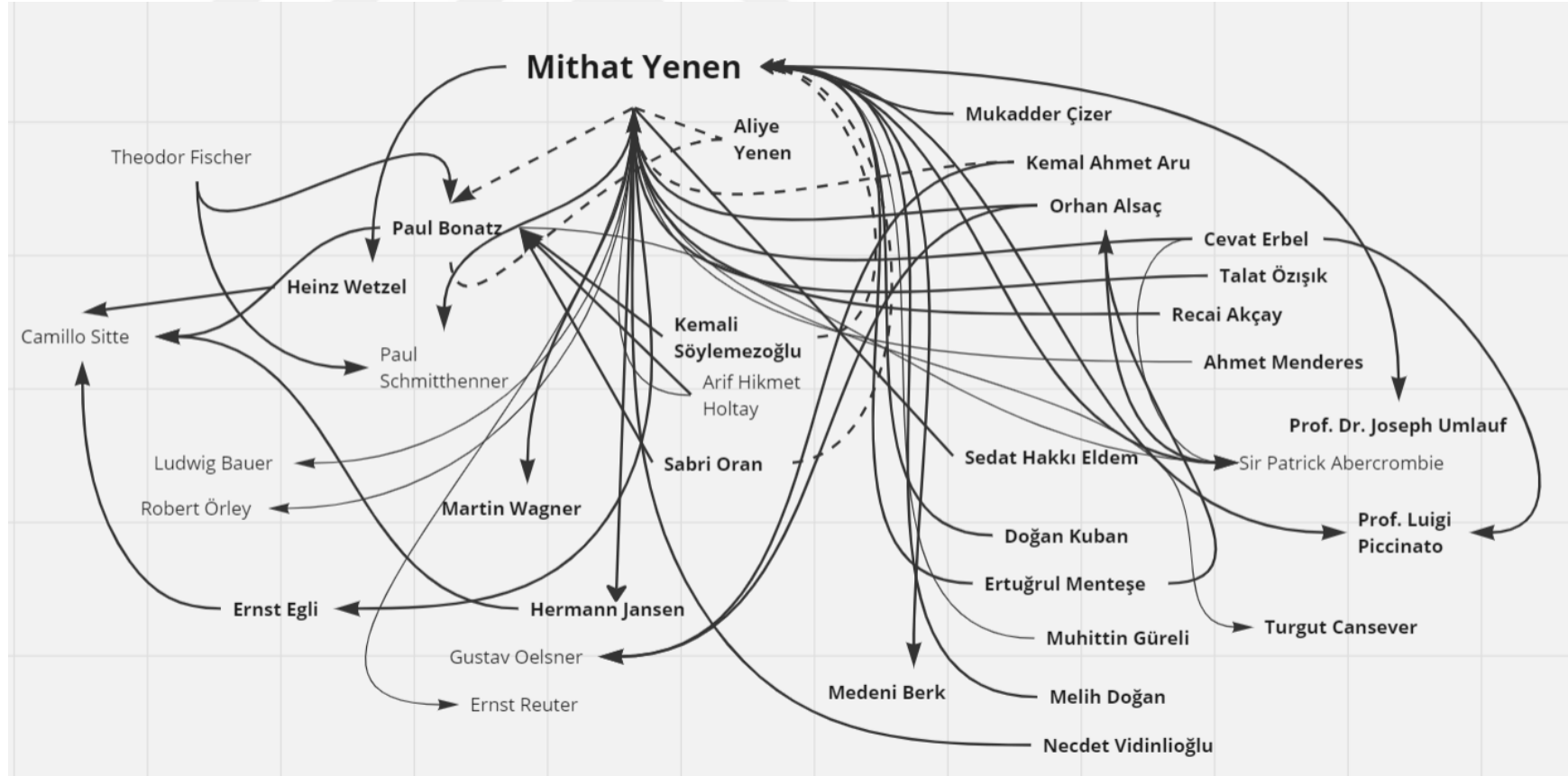
10/5/1965 -

Alman Şehircilik ve Bölge Plânlama
Akademisi Üyesi (seçimle)

EK C : Yenen ailesi soyağacı

EK D : Mithat Yenen'in profesyonel hayatı – Aktör ağ analizi

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Ayşe Bilge KEÇEBAŞ

ÖĞRENİM DURUMU:

Lisans : 2020, MEF Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık
Fakültesi, Mimarlık Bölümü

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 31 Ağustos 2022 tarihinden beri İstanbul Beykent Üniversitesi Endüstriyel Tasarım (TR) bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışıyor.

YÜKSEK LİSANS TEZİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- **Keçebaş, A. B. & Cephaneçigil, V. G.** 2023. Mithat Yenen And Institutionalization Of City Planning In Turkey (1933-1966) (Bildiri Özeti). *International Graduate Research Symposium*, May 16-18, 2023. Istanbul, Turkey.

DİĞER YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- **Keçebaş, A. B.** 2021. Anadolu'daki Çamaşırhane Örneklerine Bütüncül Bir Yaklaşım. *Tarihi Su Kültürü Ve Yapıları Sempozyumu*, 18-19 Kasım 2021. İstanbul, Türkiye.